

SCI-CONF.COM.UA

EUROPEAN CONGRESS OF SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS

**PROCEEDINGS OF I INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JANUARY 29-31, 2024**

**BARCELONA
2024**

EUROPEAN CONGRESS OF SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS

Proceedings of I International Scientific and Practical Conference

Barcelona, Spain

29-31 January 2024

Barcelona, Spain

2024

UDC 001.1

The 1st International scientific and practical conference “European congress of scientific achievements” (January 29-31, 2024) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2024. 439 p.

ISBN 978-84-15927-35-8

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // European congress of scientific achievements. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-congress-of-scientific-achievements-29-31-01-2024-barselona-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: barca@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2024 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2024 Barca Academy Publishing ®

©2024 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Холод С. М.* 11
РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ІНТРОДУКОВАНИХ ЗРАЗКІВ
ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ЯРОЇ РОЗСАДНИКА 20TH HIGH
TEMPERATURE WHEAT YT

BIOLOGICAL SCIENCES

2. *Gaoussou Binate, Babazade Aliyar, Babayeva Irada, Shikhaliyev Namig, Ganbarov Khudaverdi, Maharramov Abel* 20
TWO BENZYL CARBAMATE COMPOUNDS EVALUATED FOR
THEIR ANTIMICROBIAL ACTIVITY
3. *Venhrynyuk I. V., Sirenko A. G.* 27
ABOUT THE FINDINGS OF CARPENTER SPIDERS (PHOLCIDAE,
ARANEI, ARANIDA, ARTHROPODA) IN THE TERRITORY OF
PRECARPATHIANS
4. *Павелько О. М., Сватъєв А. В.* 32
ВПЛИВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДИСТАНЦІЙНИХ
ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО
ЗДОРОВ'Я ТА ПОКАЗНИКИ СИСТЕМИ ЗОВНІШНЬОГО
ДИХАННЯ СТУДЕНТОК 17-19 РОКІВ

MEDICAL SCIENCES

5. *Abdumadjidov A., Bokimirzayeva S., Pardayeva M., Kulasharova M.* 37
THYROID AND ITS DYSFUNCTIONS IN THE ASPECT OF
PHYSIOLOGY
6. *Botsul O.* 45
THE EFFECT OF CELL THERAPY USING WHARTON'S JELLY
STEM CELLS IN PATIENTS WITH KNEE OSTEOARTHRITIS ON
KOOS INDICATORS
7. *Kamilov K. P., Takhirova K. A.* 51
CLINICAL AND IMMUNOLOGICAL ASPECTS OF MULTIFORM
EXUDATIVE ERYTHEMA ASSOCIATED WITH HERPES VIRAL
INFECTION
8. *Виняр А. І., Паламарчук Т. В., Барладин О. Р.* 54
ФОРМУЛЮВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ДІАГНОЗУ
ПАЦІЄНТІВ ІЗ ОСТЕОАРТРОЗОМ КОЛІННИХ СУГЛОБІВ НА
ОСНОВІ КАТЕГОРІЙ МІЖНАРОДНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ
ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОБМЕЖЕНЬ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА
ЗДОРОВ'Я
9. *Герасименко О. І., Герасименко К. О., Герасименко Є. О., Герасименко О. В.* 58
КІЛЬКІСТЬ ДНК ТА РНК В КЛІТИНАХ ПЕРВИННОГО РАКУ ТА
ЙОГО МЕТАСТАЗАХ

10. *Нюня Л. О., Барладин О. Р.* 65
ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ І
ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА
ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ, ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ
ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

11. *Sutkovenko Ya. V., Sichkar A. A., Sayko I. V., Mansky O. A.* 67
JUSTIFICATION OF THE COMPOSITION OF OINTMENT WITH
KIDNEY VETCH EXTRACT

CHEMICAL SCIENCES

12. *Багирзаде Гулу Ахмед оглы* 70
ПУТИ ПРЕВРАЩЕНИЯ о-КСИЛОЛА И ЕГО
ГАЛОГЕНЗАМЕЩЕННЫХ, СВЯЗАННЫЕ С КОНКУРЕНТНОЙ
АДСОРБЦИЕЙ АММИАКА С ВОДОЙ И ВАЛЕНТНЫМ
СОСТОЯНИЕМ ВАНАДИЯ МОДИФИЦИРОВАННЫХ
КОНТАКТОВ ПРИ ПАРОФАЗНОМ ОКИСЛИТЕЛЬНОМ
АММОНОЛИЗЕ

13. *Ткач В. В., Числаш В. В., Кіяшук А. Й., Петрусяк Т. В.* 78
ЧОТИРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ
В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ МЕКСИКАНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ ПІСНІ

TECHNICAL SCIENCES

14. *Kondratiuk N., Cherniavska A., Kurach Ju., Bondarenko V.* 85
PSYLLIUM AS A NATURAL LEAVENING AGENT IN THE
GLUTEN-FREE PANCAKES TECHNOLOGY

15. *Кабаков А. М., Теліпко Л. П.* 91
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КРАНА З ВАНТАЖЕМ І
КЕРОВАНИМИ ПРИСТРОЯМИ ВІБРОЗАХИСТУ

16. *Кузьміч О. А., Тимошевська Н. Ю.* 99
ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ЕКСКАВАТОРНО-АВТОМОБІЛЬНОГО
КОМПЛЕКСУ КАР'ЄРА

17. *Лимаренко О. М., Калінін А. О., Зяблов Ю. В., Станков В. Я.,
Карпенко Д. В.* 103
ДОСЛІДЖЕННЯ ШАСІ ГОНОЧНОГО АВТОМОБІЛЯ КЛАСУ 750
MOTOR CLUB LOCOST CHAMPIONSHIP

18. *Пітяков О. С., Левіна І. В., Панасенко І. О.* 108
ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕКТРАЛЬНОГО СКЛАДУ СУЧАСНИХ
ДЖЕРЕЛ СВІТЛА

19. *Савон О. Є.* 115
ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

20. *Тарахтій О. С., Гульцов П. С., Максимов О. М.* 120
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДУ І МОДЕЛІ КЕРУВАННЯ
БОЙОВОЮ ЗДАТНІСТТЮ АРТИЛЕРІЙСЬКОЇ ГАРМАТИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

21. *Калайда О. Ф.* 125
ПРО ТЕОРЕМИ ПРО СЕРЕДНЄ В ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОМУ ТА
ІНТЕГРАЛЬНОМУ ЧИСЛЕННЯХ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

22. *Nedostrelova L. V., Muzyka T. A.* 127
STUDY OF THE TEMPERATURE REGIME ON THE TERRITORY
OF ZHYTOMYR REGION FOR THE PERIOD FROM 2004 TO 2018
23. *Yordanova P.* 130
OIL AND GAS PROJECTS IN AREAS OF ALASKA – POSITIVE
ECONOMIC IMPACTS AND NEGATIVE CONSEQUENCES
24. *Куковська О. А.* 139
ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ
ГЕОГРАФІЇ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

25. *Buynovich I. V.* 145
BIOGENIC AND MECHANICAL DAMAGE ON SHELLS:
COMPARATIVE METRICS OF BELICHNUS PREDATION TRACE

PEDAGOGICAL SCIENCES

26. *Haidenko Yu., Serheieva O.* 149
GIVING EFFECTIVE FEEDBACK
27. *Pikhtirova O., Sorokina M.* 153
ADVOCATING FOR TRAUMA-INFORMED PRACTICES IN
HIGHER EDUCATION
28. *Асєєва І. В., Гура Т. В., Кропачек О. Ю.* 158
A STUDENT-CENTERED APPROACH TO THE EDUCATIONAL
PROCESS ORGANIZATION OF TRAINING FUTURE SPECIALISTS
IN A HIGHER TECHNICAL EDUCATION INSTITUTION
29. *Барановська Н. А.* 164
УСВІДОМЛЕНИЙ ВИБІР ПРОФЕСІЙ – ЗАПОРУКА ЯКІСНОГО
НАВЧАННЯ ТА УСПІШНОЇ КАР'ЄРИ
30. *Грянник Д. О.* 170
РОБОТА КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ ЯК КОМПОНЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

31.	<i>Іваницька О. С.</i> ОСНОВНІ ЕТИЧНІ НОРМИ ТЬЮТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	173
32.	<i>Коломійчук І. М.</i> ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД	176
33.	<i>Коренева І. В.</i> «ПЕРЕВЕРНУТЕ» НАВЧАННЯ НА УРОКАХ «ТЕХНОЛОГІЇ»	180
34.	<i>Курбанов О. Х.</i> МЕТОДИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛА УЧЕНИКІВ	185
35.	<i>Пащенко В. В.</i> РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА КОМПЕТЕНТНОСТІ СТВОРЕННЯ КОМАНДНО-ЦІЛЬОВОЇ МОТИВАЦІЇ ДЛЯ НОВИХ ЧЛЕНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ГРУПИ	188
36.	<i>Резніченко С. В.</i> ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	194
37.	<i>Сізов В. В., Славська Я. А., Бондаренко О. А., Новіков М. Ю.</i> КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ	198
38.	<i>Цвілик С. Д., Гаркушевський В. С., Мельник Ю. В., Боднюк О. М.</i> ДІАЛОГІЧНЕ ЕВРИСТИЧНЕ НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	207
39.	<i>Черевко С. В., Плошинська А. А., Черевко А. Д.</i> ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ НА РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОГО ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ	214
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
40.	<i>Володарська Н. Д.</i> НАПРЯМКИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНІМИ РЕСУРСАМИ ОСОБИСТОСТІ	219
41.	<i>Губер Н. С.</i> ГЕНДЕРНІ ТА СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	227
42.	<i>Гульбс О. А., Кобець О. В., Лантух І. В.</i> ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	231
43.	<i>Кривич О. О., Пашко А. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ В МОЛОДІЙ СІМ'Ї	238

44. *Псядло Е. М., Піщевська Е. В., Кантарьова Н. В.* 243
ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ ВОЄННОГО ЧАСУ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ВАГІТНИХ ЖІНОК
45. *Самойлюк Г. П.* 248
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СУДДІВ
46. *Сокур Ю. М.* 254
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РИС ОСОБИСТОСТІ З РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ КОНТАКТ ЦЕНТРІВ
47. *Шутова О. С.* 259
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

JOURNALISM

48. *Hurytska M., Shmyha Y.* 263
EFFECTIVE LOYALTY REWARD STRATEGIES: EXPLORING AMAZON AND M.A.C. COSMETICS PROGRAMS

ART

49. *Shumakova S. M.* 268
STAGE CULTURE IN THE LIGHT OF THE VISUAL REALITIES OF THE MODERN ART SPACE
50. *Куриляк І. І., Ларюкова С. К.* 272
ВПРВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОМУ МИСТЕЦТВІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
51. *Лопатніченко Л. О.* 276
ЗАКОНОМІРНОСТІ КОЛОРИСТИЧНОЇ ПАЛІТРИ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ З ЕЛЕМЕНТАМИ УКРАЇНСЬКИХ ОРНАМЕНТІВ
52. *Медведєв О. А., Кликавка А. О.* 284
ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНУ СУЧАСНОЇ СТУДІЇ ДЛЯ СТРІМІНГУ
53. *Севастьянова Д. Д.* 289
РОЗРОБКА ДИЗАЙН-ПРОЕКТУ РЕКЛАМНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ КОМПАНІЇ «GOLDEN SHARE CONSULTING GROUP» У МІСТІ КИЇВ
54. *Тітова О. Р., Стецюк Є. Д.* 296
КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ
55. *Чорна К. В.* 302
ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК СЦЕНІЧНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ
56. *Шалигін М. С.* 307
СИМФОНІЧНА ТВОРЧІСТЬ СТАНІСЛАВА ЛЮДКЕВИЧА У СОЦІО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

HISTORICAL SCIENCES

57. *Кузьмінець Н. П., Стадник О. О.* 311
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ УКРАЇНСЬКОГО
СЕЛЯНСТВА У 1920-х РОКАХ

POLITICAL SCIENCES

58. *Ghudushauri A.* 317
TRANSFORMATION OF POLITICAL CONFLICT – THE WIND OF
CHANGE
59. *Mykolaichuk O., Derykot O.* 323
ASSESSMENT OF THE SECURITY ENVIRONMENT AROUND
UKRAINE AT THE CURRENT STAGE
60. *Конопля Д. О., Петренко Р. С., Бєляєва О. П.* 330
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PHILOLOGICAL SCIENCES

61. *Makhmudova Shalala Amirxan gizi* 335
IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF AZIZA
AHMEDOVA'S STORIES
62. *Muradli Lalanzar Davud* 340
PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE
TEACHING
63. *Shikhiyeva S.* 346
THE CREATIVE MENTALITY AND RESEARCH PROBLEMS
64. *Smetanska M. I., Pidgorodetskij T. M., Plotnikova L. F., Riepina I. Yu.* 355
LEARNING THE NATIVE LANGUAGE AS A KEY TO THE
FORMATION OF ACTIVE LIFE POSITION OF STUDENTS: FROM
THE EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF LANGUAGE
TRAINING AND COMMUNICATION OF KNUBA
65. *Павликівська Н. М., Костюкова І. В.* 360
ПРОПРІАТИВИ В РОМАНІ СВІТЛАНИ ТАЛАН «РОЗКОЛОТЕ
НЕБО»
66. *Семікова А. О.* 366
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ АКТИВІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОГО ТА
МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ I ТА II КУРСІВ
ПРИ НАВЧАННІ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ
67. *Шуппе Л. В., Палецька К. Ю.* 373
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ» В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ.
ЛЕКСЕМИ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ НАЯВНІСТЬ ТА ВІДСУТНІСТЬ
ГРОШЕЙ В ІСПАНОМОВНОМУ СЛЕНЗІ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

68. *Борисова Т. В.* 379
ПРО ХРИСТИЯНСЬКИЙ СВІТОГЛЯД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
УТОПІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

ECONOMIC SCIENCES

69. *Narimanishvili E.* 385
POSSIBILITIES AND PRIORITIES OF AGRITOURISM
DEVELOPMENT IN GEORGIA
70. *Абесінова О. К., Смиченко Р. А.* 391
ГРОШОВІ КОШТИ У ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА:
ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ
71. *Бордаєв В. В.* 395
ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК
ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ
72. *Васюта В. Б., Бойко Т. Р.* 400
ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ТОВАРУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ТОВАРНІЙ
ПОЛІТИЦІ ПІДПРИЄМСТВА
73. *Гривківська О. В., Бурбан Н. В.* 403
МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
74. *Кірданов М. Г., Іванченко А. О.* 407
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА
ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ
75. *Панченко М. А.* 413
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ
ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ
76. *Рошко Н. Б., Декуш О. С., Дудник Р. Б.* 417
МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТА КОНТРОЛЮ ДЛЯ
ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА
77. *Саламацька О. Ю.* 424
МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ГАЛУЗЗЮ
78. *Юдіна С. В., Охотна А. В.* 430
ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СТРУКТУРИ
КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

LEGAL SCIENCES

79. *Скутельник О. Л.* 434
ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ОБ'ЄКТ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

AGRICULTURAL SCIENCES

РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ІНТРОДУКОВАНИХ ЗРАЗКІВ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ЯРОЇ РОЗСАДНИКА 20TH HIGH TEMPERATURE WHEAT YT

Холод Світлана Миколаївна

науковий співробітник

Устимівська дослідна станція рослинництва

Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН Україна

Вступ. Проблема інтродукції, дослідження та залучення в селекційний процес нового генетичного різноманіття ніколи не втрачала своєї актуальності, а в зв'язку з інтенсифікацією селекції та глобальними змінами клімату останніх років, навпаки, набуває підвищеної значущості [1]. Однією з пріоритетних складових частин селекційних програм щодо пшениці є використання вихідного матеріалу як вітчизняного, так і зарубіжного походження, генетичне різноманіття якого має практичну цінність під час створення нових сортів [2]. Тому, сучасний рівень селекції потребує постійного пошуку та дослідження вихідного матеріалу з використанням еколого-географічно віддалених зразків [3].

Мета роботи. Метою досліджень було надати інформацію про результати вивчення інтродукованих зразків пшениці м'якої ярої в Устимівському інтродукційно-карантинному розсаднику Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН України (с. Устимівка, місце знаходження 49°18'21"N, 33°13'56"E, 94 м над рівнем моря) та виявити цінні ознаки у матеріалу, в умовах південної частини Лісостепу України.

Матеріали та методи. Дослідження проведені впродовж 2022-2023 років у польових та лабораторних умовах Устимівської дослідної станції рослинництва Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН України в центральній частині Кременчуцького району Полтавської області та південній

частині зони Лісостепу України (на межі зі Степом). Вихідним матеріалом досліджень слугували 49 зразків пшениці м'якої ярої із міжнародного розсадника 20TH HIGH TEMPERATURE WHEAT YT (20 HTWYT), що надійшов із Мексики (CIMMYT). Матеріал висівали на ділянках площею 0,75 м² рядковим способом з шириною міжрядь 15 см за норми висіву 400 зерен на 1 м². За стандарт пшениці м'якої ярої використовували сорт Харківська 26 (UKR). Облік і фенологічні спостереження, морфологічний опис, класифікація за рівнем прояву господарсько-цінних ознак проводили згідно з «Методикою проведення експертизи сортів рослин групи зернових на відмінність, однорідність і стабільність [4]. У польових умовах у фазі повної стиглості культури визначали стійкість рослин до вилягання, вимірювали висоту рослин, загальну та продуктивну кущистість. У лабораторних умовах проводили структурний аналіз за такими кількісними ознаками, як довжина колосу, кількість колосків і зерен у колосі, маса зерна з колоса та з рослини, урожайність.

Результати та обговорення. Одним з головних показників придатності сорту для різних зон вирощування пшениці є тривалість вегетаційного періоду. За результатами дослідження, залежно від біологічних особливостей кожного зразка, тривалість періоду сходи-колосіння становила 48-52 доби. Величина періоду сходи-достигання коливалась у межах 92–98 діб, розмах варіації становив 6 діб.

Висота рослин. Висота рослин різних зразків у середньому становила від 47,6 до 70,0 см, розмах варіації – 22,4 см. Вивчення матеріалу за висотою рослин виявило 37 низькорослих зразків (75,5%), у яких цей показник знаходився в межах 51–65 см. До групи низькорослих (66–80 см) увійшло 9 шт. (18,4%), до групи карликові (36–50 см) увійшло 3 шт. (6,1%) від загалу. Від висоти та анатомічних властивостей стебла залежить стійкість рослин до вилягання. Так як, у даного розсадника зразки за висотою рослин були низькорослими, то зразки мали високу стійкість до вилягання.

Продуктивність – одна з найважливіших характеристик, яка визначає

господарську цінність сорту. Досліджені зразки пшениці м'якої ярої під час формування елементів продуктивності в роки досліджень виявили значну різноманітність (табл. 1).

Продуктивна кущистість. У залежності від сортових особливостей і з врахуванням погодних умов, продуктивне кушіння у зразків пшениці м'якої ярої знаходилось в межах 1,2–3,6 стебел (від слабкої до високої), розмах варіювання – 2,4 стебла. За цією ознакою інтродукований матеріал розподілився таким чином: 9 зразків (18,37%) – мали слабкий рівень продуктивного кушіння (1,6–2,0), 19 зразків (38,77%) – слабкий (2,1–2,5), 19 зразків (38,77%) – середній (2,6–3,0), 2 зразки (4,08%) – сильний (3,6–4,0). Виділено зразки, які мали продуктивну кущистість на рівні 3,6 продуктивних стебел: IU076836 (BAJ #1/KISKADEE #1/3/...), IU076848 (MUNAL #1/SUJATA//CHIPAK) (MEX).

Довжина колоса. Розміри колоса є важливою ознакою в селекції на продуктивність. Довжина колоса в середньому за роки вивчення становила 8,7 см в межах від 6,8 до 11,2 см, розмах варіації становив 4,4 см (табл. 1). Максимальну кількість зразків – 34 шт. (69,4%) віднесено до групи з довжиною колоса 7,6–9,0 см (середній), 14 шт. (38,8%) мали довжину колоса 9,1–10,5 см (середній), 1 зразок (2,0%) мав довгий колос (10,6–11,0 см). Виділено зразки, які мали найбільшу довжину колоса: IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...) – 10,0 см, IU076721 (PFAU/WEAVER*2//...) – 10,0 см, IU076826 (DANPHE/3/ROLF07/YANAC//...) – 11,2 см, IU076829 (HD 2967/3/SWSR22T.B./2*...) – 10,0 см, IU076832 (WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN/...) – 10,0 см, IU076835 (BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*...) – 10,0 см, IU076836 (BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*...) – 10,2 см, IU076839 (SHORTENED SR26 TRANSLOCATION//...) – 10,0 см, IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...) – 10,0 см (MEX).

Озерненість колоса. Озерненість колоса є одним із основних показників продуктивності, яка у свою чергу, залежить від кількості колосків у колосі.и

Кількість колосків в колосі в середньому становила 16,0 шт. з коливаннями від 14,0 до 18,4 шт., розмах варіації – 4,4 шт., коефіцієнт

варіації-7,1%.

Таблиця 1

Рівень урожайності, продуктивності та крупності зерна пшениці м'якої
ярої, 2022–2023 рр.

Назва	Довжи на колоса , см	Кількість, шт.		Маса зерна, г		Маса 1000 зер н, г	Урожай ність, г/м ²
		колоскі в у колосі	зерен у колосі	з колос а	з рослин и		
Харківська 26, ст.	10,0	16,6	38,5	1,5	2,13	38,1	495,0
NADI	8,6	16,0	37,6	1,1	1,24	37,6	319,7
WADER	8,0	14,0	26,8	0,7	0,87	32,6	218,0
BORL14*2//BECARD/QUAIU#1	8,4	15,2	35,6	1,1	1,80	35,4	340,7
ND643/2*WBLL1//VILLA JUAREZ ...	8,0	15,2	31,0	0,8	1,22	37,3	265,8
KAKURU/BORL14	8,2	16,8	39,6	1,3	1,66	40,9	258,6
KAKURU//SUP152/BAJ #1	6,8	15,6	32,2	1,0	0,97	32,7	276,6
KACHU*2/SUP152/3/WBLL1*2/BRAMB BLI	8,4	17,2	32,4	0,9	1,06	34,2	464,2
FRANCOLIN #1/NELOKI/3/PRL/2*PAS...	9,6	17,2	24,4	0,8	1,40	32,3	271,6
KACHU/4/WHEAR/SHAMA/3/C80.1/3 *	9,6	16,0	32,4	1,0	1,39	27,1	348,1
TOH #1//KFA/2*KACHU	8,6	16,0	33,6	1,0	1,39	32,7	269,3
HARTOG_SUMAI3 (LINE B)/2*NAVJ07...	8,2	14,4	32,6	0,9	1,47	32,4	232,3
BECARD/FRNCLN//BAJ #1/TECUE #1	8,4	16,8	28,0	0,8	1,94	32,9	97,9
BORL14*2/3/WBLL1*2/BRAMBLING* 2//..	8,0	15,2	32,4	1,1	1,44	34,5	377,8
KACHU/DANPHE*2//MUTUS*2//...	9,0	17,2	37,0	1,1	2,10	37,0	318,3
BAJ #1/3/KIRITATI//HUW234+LR /PRINI	9,2	16,2	44,0	1,4	2,40	34,5	450,5
BAJ #1/3/KIRITATI//HUW234+LR /PRINI	8,4	16,0	40,0	1,6	2,15	41,8	464,9
BAJ #1/3/KIRITATI//HUW234+LR /PRINI	8,2	14,8	33,0	1,1	1,76	36,2	391,9
BAJ #1/3/KIRITATI//HUW234+LR /PRINI	9,2	18,0	53,2	1,7	3,29	41,9	694,8
WBLL1*2/BRAMBLING*2// BAVIS*...	10,0	16,6	55,0	1,8	3,14	37,1	648,5
PFAU/MILAN/3/BABAX/LR42//BABA X/	7,6	14,4	32,4	0,9	1,92	29,3	384,5
WHEAR/KUKUNA/3/C80.1/3*...	7,8	16,0	35,2	1,2	1,70	34,7	491,6
PFAU/WEAVER*2//TRANSFER#12,P8 8...	10,0	17,6	33,4	0,8	1,18	32,3	350,6
SUP152/BAJ #1//KIDEA	8,4	15,2	39,0	1,2	2,35	36,0	414,8
SUP152/KENYA SUNBIRD/3/KACHU//...	8,2	16,4	36,6	1,2	1,99	35,5	465,8
SOKOLL/3/PASTOR//HXL7573/2*	8,4	15,2	35,4	1,1	1,45	37,4	529,9
KISKADEE #1/5/KAUZ*2/MNV//...	7,6	15,6	29,4	1,0	1,89	37,0	467,8
DANPHE/3/ROLF07/YANAC//...	11,2	18,4	33,0	1,0	1,59	33,2	271,7
TOH #1//MUTUS*2/TECUE #1	8,2	14,4	22,0	0,8	1,04	37,0	315,2
PFAU/MILAN/3/BABAX/LR42//...	9,4	17,2	41,6	1,4	1,97	28,7	110,7

HD 2967/3/SWSR22T.B./2*BLOUK #1//...	10,0	16,0	33,0	1,3	2,35	45,6	471,2
KACHU/BECARD//WBLL1*2/BRAMB LIN	8,4	15,2	29,0	1,2	1,62	44,3	200,5
WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN/3/...	9,6	17,2	30,6	1,7	2,14	37,2	368,8
WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN/3/...	10,0	17,6	39,0	1,3	2,00	36,6	339,6
WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN/3/...	8,2	16,4	44,0	1,5	2,32	39,3	384,3
TAM200/PASTOR//TOBA97/3/...	8,4	15,6	28,0	1,0	1,75	34,2	285,0
BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*2/...	10,0	16,8	41,4	1,4	2,53	26,9	429,5
BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*2/...	10,2	16,4	35,6	1,3	1,92	40,6	326,1
PRL/2*PASTOR/4/CHOIX/STAR/...	6,8	15,2	27,0	0,9	1,40	40,0	305,6
SHORTENED SR26 TRANSLOCATION//...	8,8	14,4	35,0	1,2	1,54	35,3	241,3
SHORTENED SR26 TRANSLOCATION//..	10,0	14,2	30,6	0,9	1,27	34,8	267,0
MUTUS//KIRITATI/2*TRCH/3/...	10,0	18,2	47,6	1,8	2,15	36,6	327,0
MUNAL*2/CHONTE*2/3/...	8,4	15,2	36,2	1,4	2,33	36,6	327,0
MUNAL #1*2/4/HUW234+LR34/...	8,6	16,8	32,6	1,2	1,59	34,3	188,7
WBLL1*2/4/YACO/PBW65/3/KAUZ*2	7,6	14,0	31,2	1,1	1,42	37,8	302,0
ORION/5/2*FRNCLN/4/WHEAR/...	7,8	16,0	26,4	0,8	1,61	33,8	343,6
ESTOC/7/2*KISKADEE #1/5/KAUZ*2/...	9,0	17,2	46,0	1,4	1,92	35,0	352,8
CROC 1/AE.SQUARROSA (205)//...	8,4	16,0	37,0	1,5	2,00	37,7	358,5
NADI#2/MUCUY	7,0	16,4	29,4	1,2	1,70	43,0	294,4
MUNAL #1/SUJATA//CHIPAK	7,4	14,8	37,0	1,2	2,34	32,3	223,5
X	8,7	16,0	35,0	1,2	1,8	35,6	343,8
min	6,8	14,0	22,0	0,7	0,9	26,9	97,9
max	11,2	18,4	55,0	1,8	3,3	44,3	694,8
R (max-min)	4,4	4,4	33,0	1,1	2,4	17,4	596,9
V,%	11,2	7,1	19,2	23,8	28,5	10,4	33,7

Примітка: X, min, max – середнє, мінімальне та максимальне значення відповідно; R (max-min) – розмах варіювання; V – коефіцієнт варіації.

Найбільшу кількість колосків в колосі мали такі зразки: IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...), IU076826 (DANPHE/3/ROLF07/YANAC//...), IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI//...) (MEX). Озерненість колосу в інтродукованих зразків пшениці м'якої ярої в середньому становила 35,0 шт., з коливаннями в межах від 22,0 до 55,0 зернини, спостерігалась незначна варіабельність (коефіцієнт варіації складав 19,2%) цього показника залежно від генотипу зразків. За даним показником 14 зразків (28,6%) мали озерненість колоса на рівні 36 – 42 шт. зерен з колоса, 10 зразків (20,4%) на рівні 22–30 шт., 19 зразків (38,8%) мали середню озерненість (31–35 шт.). Висока озерненість (43–55 шт.) характерна для 6 зразків, які склали 12,2% від загальної кількості. Кращими серед них були: IU076814 (BAJ #1/3/KIRITATI//...) – 44,0 шт., IU076817 (BAJ

#1/3/KIRITATI//...) – 53,2 шт., IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...) – 55,0 шт., IU076833 (WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN/...) 44,0 шт., IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...) – 47,6 шт., IU076845 (ESTOC/7/2*KISKADEE #1/5...) – 46,0 шт. (MEX).

Маса зерна з колоса. Збільшення виходу зерна з одного колоса є обов'язковою умовою підвищення потенціальної врожайності сорту. Результати нашого аналізу вказують на те, що цей показник мав незначні коливання за роками від 0,7 до 1,8 г, розмах варіації становив 1,1 г, коефіцієнт варіації становив 23,8%. Серед інтродукованого матеріалу виділено 35 зразків (71,4%), які формували малу масу зерна з колоса на рівні 0,9–1,4 г. По 7 зразків (14,3%) віднесено до групи з середньою масою зерна з колоса (1,5–2,0 г) та до групи з дуже малою масою зерна (0,6–0,8 г). Виділено два зразки, які мали найбільшу масу зерна з колоса IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...), IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...) (MEX).

Маса зерна з рослини у зразків пшениці м'якої ярої коливалася від 0,87 до 3,29 г, що в середньому становило 1,79 г. Максимальну кількість зразків – 36 шт. (73,5%) віднесено до групи з масою зерна з рослини від 1,0 г до 2,0 г. Маса зерна з рослини від 2,1 до 2,5 г характерна для 11 зразків (22,4%). Маса зерна з рослини (>2,5 г) характерна для 2 зразків (4,1% від загальної кількості). До найкращих за показником продуктивності рослини належать зразки: IU076814 (BAJ #1/3/KIRITATI//...) – 2,40 г, IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI//...) – 3,29 г, IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...) – 3,14 г, IU076882 (SUP152/BAJ #1//KIDEA) – 2,35 г, IU076829 (HD 2967/3/SWSR22T.B./2*...) – 2,35 г, IU076835 (BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*...) – 2,53 г, IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...) – 2,15 г, IU076848 (MUNAL #1/SUJATA//ЧИПАК) – 2,34 г (MEX).

Маса 1000 зерен. Маса 1000 насінин є важливим показником продуктивності, що характеризує крупність та виповненість зерна. Маса 1000 зерен коливалася від 26,88 до 44,32 г, середнє значення становило 35,6 г, розмах варіації – 17,44 зернини, коефіцієнт варіації – 10,4%. Мала маса 1000 зерен (від 31,0 г до 38,0 г) характерна для 37 зразків (75,5%), 4 зразки (8,16%) мали дуже

малу масу 1000 зерен (27–30 г), 8 зразків, які мали масу 1000 зерен 39,0–45,0 г, віднесено до групи із середньою масою 1000 зерен, що склало 16,3% від загалу. Найкрупніше зерно, маса 1000 насінин на рівні 40,0 г і вище відмічено у IU076804 (KAKURU/BORL14), IU076815 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), IU076830 (KACHU/BECARD//...), IU076836 (BAJ #1/KISKADEE #1...), IU076837 (PRL/2*PASTOR/4/CHOIX//...), IU076847 (NADI#2/MUCUY) (MEX). Аналіз середньої врожайності за роки досліджень свідчить, що до найурожайніших сортозразків належать: IU076824 (SOKOLL/3/PASTOR//HXL7573/2...), IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...), IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), які перевищили показники стандарту Харківська 26 на 7-40%.

Унаслідок вивченого нового інтродукованого матеріалу пшениці м'якої озимої виділено зразки з високим та оптимальним рівнем прояву ознак, як:

– *урожайність* ($> 500 \text{ г/м}^2$) (у сорту-стандарту Харківська 26 – 495 г/м^2), *довжина колоса* ($>10,0 \text{ см}$), *озерненість* ($>40,0$ зерен), *продуктивність рослини* ($> 2,5 \text{ г з рослини}$) та *маса 1000 зерен* ($>40,0 \text{ г}$) – IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...), IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI//...) (MEX);

– *довжина колоса* ($>10,0 \text{ см}$) та *озерненість* ($>40,0$ зерен) – IU076835 (BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*...), IU076829 (HD 2967/3/SWSR22T.B./2*...) (MEX);

– *озерненість* ($>40,0$ зерен), *продуктивність рослини* ($> 2,4 \text{ г з рослини}$) – IU076814 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...) (MEX);

– *довжина колоса* ($>10,0 \text{ см}$) – IU076721 (PFAU/WEAVER*2//...), IU076826 (DANPHE/3/ROLF07/YANAC//...), IU076832 (WBLL1*2/KIRITATI//...), IU076839 (SHORTENED SR26 TRANSLOCATION//...) (MEX);

– *озерненість* ($>40,0$ зерен) – IU076833 (WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN /...), IU076845 (ESTOC/7/2*KISKADEE #1/5...) (MEX);

– *маса 1000 зерен* ($>40,0 \text{ г}$) – IU076804 (KAKURU/BORL14), IU076815 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), IU076830 (KACHU/BECARD//...), IU076837

(PRL/2*PASTOR/4/CHOIX/...), IU076847 (NADI#2/MUCUY) (MEX).

Висновки. Аналіз середньої врожайності за роки досліджень свідчить, що до найурожайніших сортозразків належать: IU076824 (SOKOLL/3/PASTOR//HXL7573/2...), IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...), IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI/...). За комплексом ознак виділено зразки: IU076818 (WBLL1*2/BRAMBLING*2//...), IU076817 (BAJ #1/3/KIRITATI/...), IU076835 (BAJ #1/KISKADEE #1/3/WBLL1*...), IU076829 (HD 2967/3/SWSR22T.B./2*...), IU076814 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), IU076840 (MUTUS//KIRITATI/2*...), IU076721 (PFAU/WEAVER*2//...), IU076826 (DANPHE/3/ROLF07/YANAC//...), IU076832 (WBLL1*2/KIRITATI//...), IU076839 (SHORTENED SR26 TRANSLOCATION//...), IU076833 (WBLL1*2/KIRITATI//FRNCLN/...), IU076845 (ESTOC/7/2*KISKADEE #1/5...), IU076804 (KAKURU/BORL14), IU076815 (BAJ #1/3/KIRITATI//...), IU076830 (KACHU/BECARD//...), IU076837 (PRL/2*PASTOR/4/CHOIX/...), IU076847 (NADI#2/MUCUY) (MEX). Вище зазначені зразки заслуговують додаткового вивчення, після чого можуть бути використані як цінний вихідний матеріал в подальшій селекційній роботі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Демидов О. А., Гудзенко В. М., Васильківський С. П., Мельник С. І., Українець С. Л. Рівень прояву та кореляція врожайності, морфологічних ознак і елементів структури врожаю ячменю ярого (*Hordeum vulgare* L.). *Plant Varieties Studying and Protection*. 2017. Т. 13, № 2. С. 190–197.

2. Хоменко С. О., Кочмарський В. С., Федоренко І. В., Федоренко М. В. Селекційна цінність колекційних зразків пшениці твердої ярої за показниками продуктивності в умовах Лісостепу України. *Plant Varieties Studying and Protection*. 2020. №16(3), С. 303–309. DOI. 10.21498/2518-1017.16.3.2020.214924

3. Холод С. М., Вискуб Р. С. Характеристика географічно віддалених зразків пшениці м'якої озимої розсадника 20THFAWWON-SA в зоні Південного

Лісостепу України. *Plant Varieties Studying and Protection*. 2018. №14(2), С. 144-152. DOI. 10.21498/2518-1017.14.2.2018.134760

4. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових на відмінність, однорідність і стабільність / за ред. С. О. Ткачик. 2-ге вид., випр. і доп. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2016. 164 с.

BIOLOGICAL SCIENCES

TWO BENZYL CARBAMATE COMPOUNDS EVALUATED FOR THEIR ANTIMICROBIAL ACTIVITY

Gaoussou Binate

Baku State University

PhD student

Babazade Aliyar

Baku State University

PhD student

Babayeva Irada

Baku State University

Associate Professor

Shikhaliyev Namig

Baku State University

Professor

Ganbarov Khudaverdi

Baku State University

Professor

Maharramov Abel

Baku State University

Professor

Abstract As part of the global strategy for research and development of active and effective compounds to combat multi drug resistance, we tested two different benzylcarbamate compounds against ten pathogenic microorganisms, including four gram-negative bacteria, three gram-positive bacteria, and three fungal strains. Agar well diffusion method was used to evaluate this antimicrobial activity for 0.3% concentration of each compound. The results obtained showed that phenylmethanaminium benzylcarbamate (compound I) inhibited the growth of all microorganisms with an inhibition zone ranging from 12.5 mm to 19.0 mm. *Staphylococcus aureus* was the most sensitive bacteria to this compound I. On the

other hand, the compound II (2-carboxyethan-1-aminium benzylcarbamate) was only effective against the genus *Bacillus* and *Candida*, with inhibition zones ranging from 14.0 mm to 16.8 mm and 11.7 mm to 15.7 mm, respectively.

Keywords: Antimicrobial activity; benzylcarbamate compounds; pathogenic microorganisms.

Introduction The reduced effectiveness of antibiotics due to resistance of microorganisms compromises both clinical outcomes and treatment of all types of diseases. Thus, the medical benefits will be lost if nothing is done to combat this multi-resistance [1, 8]. Faced with this global public health problem [3], scientists are exploring new compounds of diverse origins to provide lasting therapeutic solutions [7]. Furthermore, the increasing use of organic carbamates in medical chemistry is due in part to the stability of their chemical structure and their ability to increase the permeability of cell membranes. Additionally, the carbamate group is a key structural motif in the design of many approved drugs, and the role of carbamate bond has been extensively studied [4, 6]. However, the objective of our study is to evaluate the antimicrobial activity of two benzylcarbamate compounds against ten pathogenic microorganisms, including four gram-negative bacteria, three gram-positive bacteria, and three fungal strains.

Materials and methods The structure of two benzylcarbamate compounds are shown in Fig.1 and 2. These compounds were obtained at Organic Chemistry Department of BSU.

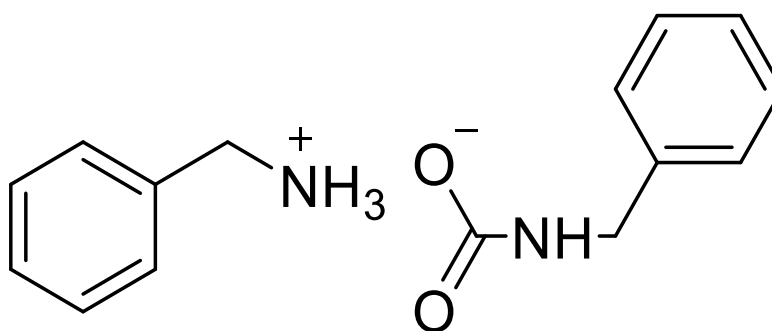

Fig. 1. Structure of phenylmethanaminium benzylcarbamate (compound I)

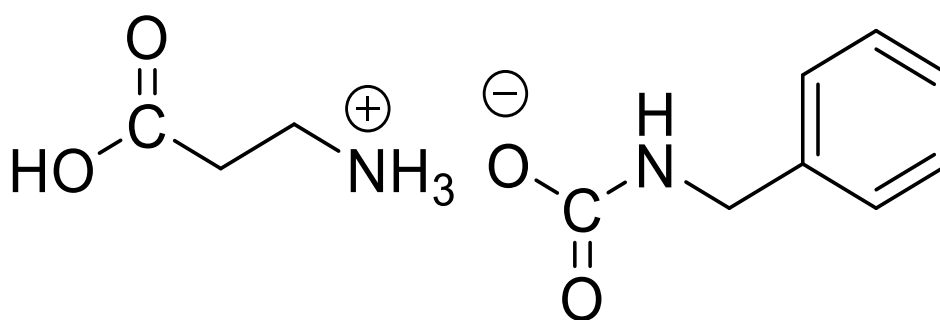

Fig. 2. Structure of 2-carboxyethan-1-aminium benzylcarbamate (compound II)

The pathogenic microorganisms against which the benzylcarbamate compounds was tested are list in Table 1.

Table 1

The pathogenic microorganisms

Gram negative bacteria	Gram positive bacteria	Fungi
<i>Acinetobacter baumannii</i>	<i>Bacillus mesentericus</i>	<i>Candida albicans</i>
<i>Escherichia coli</i>	<i>Bacillus subtilis</i>	<i>Candida guilliermondii</i>
<i>Klebsiella pneumoniae</i>	<i>Staphylococcus aureus</i>	<i>Candida tropicalis</i>
<i>Pseudomonas aeruginosa</i>		

The antimicrobial activity of benzylcarbamate compounds was determine by agar well diffusion method for 0.3% concentration of each compound. Dimethyl sulphoxide (DMSO) has been chose as solvent to dissolve the compounds because of its inert nature. All pathogenic strains were grow on nutrient and sabouraud dextrose agar for bacteria, and fungi, respectively. Briefly, 100 μ L of 24 hours fresh broth culture (0.5 McFarland) of each microorganism have been aseptically spread over agar surface. Two wells were punched aseptically in agar plate by tips, and each well was numbered 1 and 2. Then 100 μ L of each benzylcarbamate compound have been respectively add in each well. Agar plates were incubate at 37°C for 24 hours. After incubation, the diameters of inhibition zones were measure with a graduated ruler [1]. All experiments were perform four times.

Results and discussion The antimicrobial activity results of **benzylcarbamate** compounds against pathogenic bacteria and fungi for 0.3% concentration are mentioned in table 2.

Table 2

Antimicrobial activity of benzylcarbamate compounds

Microorganisms		<i>Diameter of inhibition zone (mm), M ± m</i>	
		I	II
		0.3%	
Gram negative bacteria	<i>Acinetobacter baumannii</i>	13.3 ± 0.7	-
	<i>Escherichia coli</i>	14.8 ± 0.7	-
	<i>Klebsiella pneumoniae</i>	14.7 ± 0.6	-
	<i>Pseudomonas aeruginosa</i>	15.7 ± 0.5	-
Gram positive bacteria	<i>Bacillus mesentericus</i>	13.0 ± 0.5	16.8 ± 0.8
	<i>Bacillus subtilis</i>	14.3 ± 0.6	14.0 ± 0.7
	<i>Staphylococcus aureus</i>	19.0 ± 0.8	-
Fungi	<i>Candida albicans</i>	13.3 ± 0.5	11.7 ± 0.4
	<i>Candida guilliermondii</i>	12.5 ± 0.6	15.7 ± 0.6
	<i>Candida tropicalis</i>	17.5 ± 0.8	14.3 ± 0.7

Note: (-) : no activity

In gram-negative bacteria, compound I (phenylmethanaminium benzylcarbamate) exerted remarkable activity against all gram-negative bacteria with inhibition zones ranging from 13.3 mm to 15.7 mm. On the other hand, compound II (2-carboxyethan-1-aminiium benzylcarbamate) did not exert any antibacterial activity against these four gram-negative bacteria. This compound was therefore ineffective against these gram-negative pathogens.

In gram-positive bacteria, compound I was very effective against *Staphylococcus aureus* with an inhibition zone of 19.0 mm. This same compound exerted remarkable activity against *Bacillus mesentericus* (13.0 mm) and *Bacillus subtilis* (14.3 mm). The compound II was effective against *Bacillus mesentericus* and *Bacillus subtilis* with respective inhibition zones of 16.8 mm and 14.0 mm. On the other hand, this compound had no inhibitory action against *Staphylococcus aureus*.

In fungal strains, both compounds were effective against the three pathogenic strains with zones of inhibition ranging from 12.5 mm to 17.5 mm for compound I, and from 11.7 mm to 15.7 mm for compound II. The compound I was more active against *Candida tropicalis* with an inhibition zone of 17.5 mm. The lowest zone of

inhibition 11.7 mm was observe against *Candida albicans* for compound II.

According to the results obtained, the compound I (phenylmethanaminium benzylcarbamate) is effective against both gram-negative and gram-positive bacteria, and *Staphylococcus aureus* is the most sensitive bacteria to this compound. On the other hand, the compound II (2-carboxyethan-1-aminium benzylcarbamate) had no inhibitory activity against the four gram-negative bacteria and no activity against *Staphylococcus aureus*. However, the same compound II had an inhibitory effect against the genus *Bacillus*. Therefore, the compound II (2-carboxyethan-1-aminium benzylcarbamate) exerted a selective antibacterial activity against all bacterial strains tested.

Furthermore, our antibacterial results are in agreement with those found by [6], because among the carbamates synthesized and tested, only *Staphylococcus aureus* was the most sensitive to compound 7a. On the other hand, our antifungal results remain better than those found by [6].

[4, 5] showed that certain organic compounds containing benzylcabamate and phenethyl carbamate have selective antibacterial activities, and are more effective against gram-positive bacteria than gram-negative bacteria. This confirms our results.

All these results mentioned above clearly show that, the antimicrobial activity of organic compounds depends on the basic chemical structure, the position of the substituted chemical molecules, and the strains of microorganisms tested.

Conclusion

This study allowed us to evaluate the antimicrobial activity of two different benzylcarbamate compounds. The compound I (phenylmethanaminium benzylcarbamate) remains the best organic compound with remarkable antimicrobial activity against all ten pathogenic microorganisms tested, including four gram-negative bacteria, three gram-positive bacteria, and three fungal strains. *Staphylococcus aureus* was the most sensitive bacteria to this compound. The compound II (2-carboxyethan-1-aminium benzylcarbamate) was only effective against the genus *Bacillus* and the three fungal strains. Although the spread of antibiotic-resistant bacteria poses a significant threat to the health of patients

worldwide, the research and development of active and effective compounds should not stop.

REFERENCES

1. Binate G., Ismailov V., Yusubov N., Shafieva S., Ganbarov K. The organic compound diethyl 2, 2` (1, 3-diethoxy-1, 3-dioxo-1 λ^5 , 3 λ^5 -diphosphoxane-1, 3-diy) diacetate evaluated as antimicrobial agent. (2023). Current Challenges of Science and Education, Proceedings of II International Scientific and Practical Conference, Berlin, Germany, 16-18 October; Komarytskyy M.L; SCI-CONF.COM.UA. pp. 16-20.
2. Centers for Disease Control and Prevention. (2013). Antibiotic resistance threats in the United States. pp24.
3. Gaoussou B., Valeh I., Niftali Y., Khudaverdi G. (2023). Antimicrobial activity of (E)-2-(1-chloro-1-ethoxyprop-1-en-2-yl)-1, 3, 2-dioxaphospholane-2-oxide. The Modern Vector of the Development of Science, Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference, Philadelphia, USA, 28-29 September; Tarmo Vesik; World of Conferences. pp17-19.
4. Giacomini D., Martelli G., Piccichè M., Calaresu E., Cocuzza C.E., Musumeci R. (2017). Design and synthesis of 4-alkylidene-b-lactams: Benzyland phenethyl-carbamates as key Fragments to switch on antibacterial activity. *ChemMedChem*. pp1525-1533.
5. Liang H., Cheng Y., Wang L., Huang B., Zhang N., Liang J., Yan M. (2020). Exploration of (3-benzyl-5-hydroxyphenyl) carbamates as new antibacterial agents against Gram-positive bacteria. *ARCHPHARM*. 353(3)
6. Mohamed S. A., Modather F. H., Mohamed I. H., Ahmed M. A., Yaseen A. M., Ahmed S. G., Faraghally A. F. (2018). New sulfonamide hybrids: synthesis, in vitro antimicrobial activity and docking study of some novel sulfonamide derivatives bearing carbamate/acyl-thiourea scaffolds. *Mediterranean Journal of Chemistry*. 7(5) pp370-385.
7. Shikhaliyev N. G., Ganbarov Kh. G., Gaoussou B., Qajar A. M., Atakishiyeva G. T., Ahmedova N. E., Mukhtarova S. H., Akkurt M., Babayeva G.V.,

Maharramov A. M. (2023). Synthesis of dichlorodiazadienes and hydrozo derivative of α -ketoether and assessment of their antibacterial activity: crystal structure of (E)-4-((1-(4-(tert-butyl) phenyl)-2,2-dichlorovinyl)diazanyl) benzonitrile (VII), *International Scientific Journal of Theoretical & Applied Science*, 125(09), pp.132-152.

8. World Health Organization. (2017). Prioritization of pathogens to guide discovery, research and development of new antibiotics for drug-resistant bacterial infections, including tuberculosis. pp11.

ABOUT THE FINDINGS OF CARPENTER SPIDERS (PHOLCIDAE, ARANEI, ARANIDA, ARTHROPODA) IN THE TERRITORY OF PRECARPATHIANS

Venhrynyuk Ihor Vasyliovych

graduate student

Department of Biology and Ecology

Precarpathians National University named Vasyl Stefanyk

Sirenko Artur Gennadiyovych

Associate Professor

Department of Biology and Ecology

Precarpathians National University named Vasyl Stefanyk

Introduction

A study of the spider fauna (Aranei, Aranida, Arthropoda) of various regions of Precarpathians of Ivano-Frankivsk region (Ukraine) was conducted, both in various natural biotopes, ecosystems, locations, and in agrocenoses and human habitations. In particular, the spiders of the Kozakova Dolyna reserve and the city of Ivano-Frankivsk were studied. The Kozakova Dolyna reserve is a forest massif (mixed forest dominated by beech) and forest-steppe areas on the gypsum hills of the Tortonian Miocene of the Neogene system, with numerous karst formations - craters, sinkholes, rock caves. As a result of research, a number of species of spiders were discovered, including spiders of the Pholcidae family, which are also called long-legged spiders.

Pholcidae is a family of arenomorph spiders. These spiders are also called: cellar spider, daddy long-legs spider, carpenter spider, daddy long-legger, vibrating spider, gyrating spider, long daddy, and skull spider. The body is small, rounded or elongated. The cephalothorax is flat, mostly gray or white, with a black medial spot. Eyes 8 (genera Pholcus, Holocnemus) or 6 (genus Spermophora). The small anterior medial eyes, which are absent in spiders of the genus Spermophora, are located separately from the other eyes, forming two isolated groups - 3 eyes in each group. Palps of females on the last segment without a claw. The chelicerae are weak, the

basal segments of the chelicerae are joined at the base by a thin membranous membrane. The distal end of the basal segment of the chelicera is equipped with a fixed pointed tooth, which, together with a thin claw, forms a kind of claw-like organ. The lower lip is wide, completely fused with the sternal shield. The maxillae are narrow, pointed to the end. The sternal shield is wide, convex, mostly single-colored, sometimes with pale spots. The rear basins are widely spaced. The copulatory apparatus of males is complex and unusual. The swivel in spiders of the genus *Pholcus* is equipped with a straight or bent protruding tooth. The tibia is very large, much thicker than other joints of the palp. The cymbium is asymmetrical, irregular in shape. At the top, the cymbium is equipped with a peculiar outgrowth called a procurus with a soft membrane stretched between its teeth. This membrane unfolds during copulation. In most cases, the bulb, in addition to the embolus, has two additional growths: an unculus covered with peculiar scales and a bare, not strongly sclerotized appendix. The legs are exceptionally long, much longer than the relatively short and compact body. In the spider *Pholcus phalangioides* (Füssli, 1775) with a body length of 8-11 mm, the length of the first pair of legs is 54 mm in males and 51 mm in females. Long and thin legs give the spider a resemblance to grasshoppers. Spikes and thickened setae are absent on all legs. The legs are very thin, mobile, with pseudo-joints, ending in three claws. *Pholcus* spiders have several feathery hairs under their claws. The abdomen is mostly raised, comes in the front part on the cephalothorax, so the stalk is invisible from above. Sometimes (in spiders of the genus *Spermophora*) the height of the abdomen is greater than its length. Tracheae and tracheal stigmas are absent. Stigmas, located on the side of the epigyne, open into the lungs. The epigyne is strongly sclerotized, but simple. There is a strongly reduced collulus. Representatives of this family make a kind of hunting nets, consisting of a thick roof-like weave with upper and lower attachment threads that stretch these nets in general. Sometimes spiders make a thick round dome, which is suspended on threads and turned with the depth down. In both cases, the spider sits in the center of the web, waiting for prey - various Diptera, primarily from the Culicidae family. In addition, these spiders attack spiders of other families, imitating prey or attack the

cocoons of spiders of other families and feed on their eggs. Before copulation, the male fills the copulatory apparatus with sperm with the help of chelicerae, between which a drop of sperm is placed. The palps alternately dip into this drop. During copulation, both embolus are injected simultaneously into the epigyne of the female. The cocoon of spiders of the Pholcidae family consists of a small number of web threads enveloping the eggs. The female constantly wears a cocoon in chelicerae. Mostly in a cocoon up to 50 eggs, held together by glue. Young spiders leave their hunting dens after the first molt. The spider *Pholcus phalangioides* (Füssli, 1775) reaches sexual maturity after 5 molts and lives up to 3 years, with 2 years of life in the state of sexual maturity. Spiders of the Pholcidae family live in grottoes, caves, rock crevices.

Many species settle in human dwellings. In response to irritation, spiders take a threatening pose. There are no adhesive threads in the lace. Instead, spiders quickly entangle the victim with a web. If irritated by the web, the spider may begin to vibrate or circle the web. This makes it difficult for the predator to hunt the spider and helps the spider itself to catch the prey. If the danger increases, the spider leaves the web and runs away.

There is a legend that the poison of these spiders is stronger than any other poison, but this is nothing more than a legend: neither the spiders themselves nor their poison pose any danger to humans. This legend is explained by the fact that Pholcidae spiders often successfully hunt deadly spiders of other families.

It was experimentally proven that the poison of spiders of the Pholcidae family has a weak effect on both mammals and insects. Spiders of the Pholcidae family are distributed throughout the world, except for Antarctica and the far north. This is a huge family of spiders – 1 820 species are known today, grouped into 94 genera.

Materials and methods

Collections of various collectors from 2000 to 2023 collected on the territory of the "Kozakova Dolyna" nature reserve and in buildings and homes of people in the city of Ivano-Frankivsk were studied. The collected material was stored in 70% ethanol. Species were determined as described in (V. P. Tyshchenko, 1971).

Results and discussion

As a result of research in the Carpathian Territory, 2 species of spiders from the Pholcidae family were discovered:

1. *Pholcus opilionoides* (Schrank, 1781) – 5 specimens, ♂♂, ♀♀, cracks in rocks, karst depressions, human habitation, a species with a European-Caucasian-North African subtropical habitat.

2. *Pholcus phalangoides* Füssli, 1775 – 11 specimens, ♂♂, ♀♀, cracks in rocks, karst depressions, human habitation, a species with a cosmopolitan disjunctive range.

Conclusions

On the territory of Precarpathians, 2 species of spiders from the Pholcidae family were found, which prefer rocky areas and are facultative synanthropes. Finding these species in the territory of the Ivano-Frankivsk region was as expected.

LITERATURE

1. Бублик І. М. До екології павуків (Aranei) екосистем Передкарпаття // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 1981. – 12. – с. 86 - 91.
2. Гірна А. Я. Антропогенна динаміка угруповань павуків (Aranei) ясенєво-дубових лісів Верхньодністровської рівнини. Автореферат дис. ... к.б.н. Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
3. Гірна А., Лєсник В. Аранеокомплекси річищ водотоків басейну Верхнього Дністра // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2002. Вип. 29. – с. 118 – 126.
4. Жуковец Е. М. Пауки (Arachnida, Aranei) Беловежской пуши. Минск, 2017. – 270 с.
5. Леготай М. В., Тарасюк Г. Д. Экологическое распределение арахнофауны Прикарпатья // Экология насекомых и других наземных беспозвоночных Советских Карпат: Материалы межвузовской конференции (окт. 1964). – Ужгород: Ужгородский университет, Закарпатский филиал ВЭО, 1964. – с. 54 - 59.

6. Тыщенко В. П. Определитель пауков европейской части СССР / Тыщенко В.П. - М.: Наука, 1971. – 235 с.
7. Nowicki M. Zapiski fauniczne // Spraw. Kom. Fیزیogr. – Kraków, 1869. T. 3. – s. 145-152.
8. Nowicki M. Zapiski fauniczne // Spraw. Kom. Fیزیogr. – Kraków, 1870. T. 4. – s. 15-19.
9. Roșca A. Fauna araneelor din Bucovina (sistematica, ecologia si raspândirea geografica) // Buletinul Facultatii de Stiinte din Cernauti. – 1936. – 10. – P. 123-216.
10. Wajgiel L. Spis pajaków // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej c.k. Towarzystwa naukowego Krakowskiego: Materiały do fizyografii Galicyi.–Kraków, 1867. – T. 1. – s. 138-141.
11. Wajgiel L. Pajęczaki galicyjskie (Arachnoidea Haliciae). – Kołomyia, 1874. – 36 s.
12. Woźny M., Czajka M. Pająki (Aranei) Lwowa i jego okolic // Acta Univ. Wratislaviensis. – Prace Zool. – 1993. – V. 26, № 1496. – s. 65 - 84.

ВПЛИВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ДИСТАНЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ПОКАЗНИКИ СИСТЕМИ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ СТУДЕНТОК 17-19 РОКІВ

Павелько Ольга Миколаївна,
аспірант
Свасьєв Андрій Вячеславович,
д.п.н, професор
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Проблема підвищення рівня фізичного здоров'я та функціонального стану студентів різного віку та статі вважається однією з найбільш актуальних у галузі фізичного виховання. Пов'язане це з важливою роллю студентської молоді у поточному та майбутньому житті сучасного суспільства [1, 2, 4].

У дослідження багатьох фахівців запропоновано різні шляхи оптимізації загального фізичного стану студентів та його окремих компонентів, зокрема, за рахунок використання найбільш популярних та доступних видів фізичних вправ, використання яких дійсно сприяє покращенню їх фізичного та психічного здоров'я, функціонального стану основних адаптивних фізіологічних систем організму [1, 8, 9, 10].

Разом з цим, на сьогодні вирішення вказаної проблеми ускладнюється такими об'єктивними негативними факторами як тривалий період карантину у зв'язку зі світовою пандемією на COVID-19 та військовим станом у нашої країні. Все це унеможливує проведення навчальних занять безпосередньо в аудиторіях та спортивних залах закладів вищої освіти та передбачає проведення даних занять виключно у дистанційній формі [3, 5, 6].

У зв'язку з вищевикладеним важливим в даний час є питання розробки, апробації та практичного впровадження в навчальний процес студентів та студенток різних вишів нових програм дистанційних занять з фізичного

виховання. Вагоме значення при цьому має експериментальна оцінка ефективності запропонованих програм, зокрема за рахунок вивчення їх впливу на інтегральні фізіологічні системи організму (наприклад, на систему зовнішнього дихання) та рівень фізичного здоров'я.

Актуальність та беззаперечна практична значущість окресленої проблеми були передумовами для проведення нашого дослідження.

Мета дослідження. На основі аналізу динаміки показників системи зовнішнього дихання та фізичного здоров'я студенток 17-19 років в рамках навчального року дати оцінку ефективності розробленої програми дистанційних занять з фізичного виховання.

Матеріали та методи. Відповідно до мети і завдань дослідження нами з вересня 2021 року по червень 2022 року було проведено обстеження 37 студенток 17-19 років Запорізького національного університету, з якими проводили заняття з фізичного виховання у дистанційній формі за розробленою нами програмою.

Згідно розробленої програми було запропоновано виділити 4 основні модулі програми, які охоплювали б увесь навчальний рік, а загальний обсяг годин на навчальний рік складав 144 години. Для кожного модулю був розроблений перелік занять, які були спрямовані на розвиток окремих фізичних якостей (загальна витривалість, силові здібності, розвиток гнучкості, рівня координаційних здібностей). Слід зазначити, що кожне заняття складалося з традиційних частин, а саме: підготовча частина (5-10 хвилин), основна частина (50-55 хвилин) та заключна частина (2-5 хвилин).

На початку, в середині та наприкінці навчального року проводилося тестування фізичного здоров'я та функціонального стану системи зовнішнього дихання студенток, які прийняли участь у дослідженні.

В рамках кожного тестування визначали наступні показники: величину життєвої ємності легень (ЖЕЛ, мл), час затримки дихання на вдиху (Твд., с) та видиху (Твид., с), індекс гіпоксії (ІГ, умовні одиниці, у.о.), індекс Скібінського (ІСк, у.о.), рівень функціонального стану системи зовнішнього дихання (РФСзд,

бали) та фізичного здоров'я (РФЗ, бали) за допомогою комп'ютерних програм «ШВСМ» та «Оберіг» [7].

Усі отримані в ході дослідження експериментальні матеріали було опрацьовано на персональному комп'ютері з використанням пакетів статистичних програм «Statistika 7.0» та EXEL.

Результати дослідження. З метою оцінки ефективності розробленої програми дистанційних занять з фізичного виховання для студенток 17-19 років в рамках навчального року було вивчено динаміку показників системи зовнішнього дихання їхнього організму та рівня фізичного здоров'я. У таблиці 1 наведено дані щодо особливостей зміни вказаних показників студенток 17-19 років під впливом запропонованої нами програми занять з фізичного виховання.

Таблиця 1

Зміни показників системи зовнішнього дихання та фізичного здоров'я студенток 17-19 років к завершенню дослідження ($\bar{x} \pm S$)

Показники	Початок	Завершення	$\Delta(\%)$
ЖЕЛ, мл	3331,82±42,63	3502,07±44,81**	5,11±1,45
Твд, с	44,64±1,01	49,9±1,13***	11,80±1,50
Твид, с	48,64±1,01	55,82±1,16***	14,77±1,52
Індекс гіпоксії, у.о.	0,68±0,02	0,85±0,03***	25,35±1,60
Індекс Скібінського, у.о.	2274,83±80,21	2997,2±105,69***	31,75±1,65
РФСзд, бали	59,21±2,37	64,38±2,58	8,73±1,48
РФЗ, бали	42,47±2,3	49,08±2,6	15,56±1,53

Примітка: ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$ в порівнянні з початком дослідження.

Згідно з поданими даними до завершення дослідження для дівчат було характерне достовірне покращення величин ЖЕЛ (до 3502,07±44,81 мл або на 5,11±1,45%), часу затримки дихання на вдиху (до 49,9±1,13 с або на 11,80±1,50%) та видиху (до 55,82±1,16 с або на 14,77±1,52%) та також достовірне підвищення індексів гіпоксії (до 0,85±0,03 у.о. або на 25,35±1,60%) та Скібінського (до 2997,2±105,69 у.о. або на 31,75±1,65%).

Незважаючи на позитивну динаміку до збільшенню величин рівня функціонального стану системи зовнішнього дихання та фізичного здоров'я

обстежених студенток достовірних змін цих параметрів к завершенню навчального року зареєструвати не вдалося.

Аналіз змін у внутрішньогруповому розподілі студенток за вказаними показниками у цілому підтвердив представлені експериментальні матеріали.

Як видно з таблиці 2 к завершенню дослідження спостерігалися певні позитивні зміни у розподілу дівчат за рівнем функціонального стану системи зовнішнього дихання (збільшення дівчат у функціональних класах високий на 3,03% та вище за середній на 18,18% за рахунок їх зменшення в структурних підрозділах низький на 3,03%, нижче за середній – на 6,06% та середній – на 12,12%) та рівня фізичного здоров'я (збільшення дівчат з середнім рівнем фізичного здоров'я на 12,12%, з рівнем вище за середній на 6,06% та високий на 3,03% за рахунок їх відповідного зменшення на 12,12% з рівнем нижче за середній та на 9,09% з низьким рівнем цього показника).

Таблиця 2

Зміни у внутрішньогруповому розподілі студенток 17-19 років за рівнем функціонального стану системи зовнішнього дихання та фізичного здоров'я к завершенню дослідження (у % від вихідних значень)

Рівні	РФСзд	РФЗ
Низький	-3,03	-9,09
Нижче за середній	-6,06	-12,12
Середній	-12,12	+12,12
Вище за середній	+18,18	+6,06
Високий	+3,03	+3,03

Висновки. Отримані результати свідчили про безсумнівний позитивний вплив розробленої нами програми дистанційних занять з фізичного виховання на показники системи зовнішнього дихання та фізичного дівчат-студенток 17-19 років. Разом з цим, відсутність достовірних змін в величинах рівня функціонального стану системи зовнішнього дихання та фізичного здоров'я були підставою для подальшої корекції цієї програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безверхня Г. В., Маєвський М. І. Мотивація до занять фізичним вихованням студенток педагогічних спеціальностей. Спортивний вісник

Придніпров'я. 2015. № 1. С. 10–15.

2. Благій О. Л., Ячнюк М. Ю. Аналіз показників фізичного стану студентської молоді. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Науковий часопис. 2015. №129 (3). С.27-31.

3. Бричук М. С., Дедух М. О. Заняття руховою активністю студентської молоді під час дії воєнного стану. Молодь та олімпійський рух: збірник тез доповідей XV Міжнародної конференції молодих вчених. Київ. 2022. С. 108-109.

4. Гордієнко О. І. Сучасний стан та перспективи розвитку фізичного виховання студентів. Чернівці. Young Scientist. 2018. № 4 (56). С.37-40.

5. Йопа Тетяна, Пермяков Олександр. Активізація рухової активності студентів в умовах пандемії. Вища школа. № 6 (195). 2020. С. 61–64.

6. Кожокар М. В., Слобожанінов П. А. Засоби оздоровчого фітнесу під час проведення онлайн занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти в період карантинних обмежень. Молодий вчений. 2020. № 11 (87). С. 231-233.

7. Маліков М. В., Богдановська Н. В., Сватъєв А. В. Функціональна діагностика в фізичному вихованні та спорті. Навчальний посібник (під грифом МОН України). Запоріжжя: ЗНУ. 2006. 199 с.

8. Маріонда І. І., Сивохоп Е. М. Нормування оцінки фізичного навантаження студентів вищих навчальних закладів на заняттях з фізичного виховання. Virtus: Scientific Journal. 2017. № 17. С. 120-123.

9. Москаленко Н., Кошелева О., Рузанов В., Решетилова В., Михайленко Ю. Особливості організації позанавчальних занять з фізичного виховання для студентів різних груп спеціальностей. Спортивний вісник Придніпров'я. №1. 2021. С. 151–160.

10. Мулик К. В., Мулик В. В. Вплив різних видів фізкультурно-оздоровчих занять на рівень здоров'я студентської молоді. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. 2016. №139 (2). С.118-121.

MEDICAL SCIENCES

THYROID AND ITS DYSFUNCTIONS IN THE ASPECT OF PHYSIOLOGY

Abdumadjidov Abdulkhay

Professor

Department of Physiology,
pathological physiology and pharmacology.
Uzbekistan Tashkent EMU University,

Bokimirzayeva Caros

Student

Uzbekistan Tashkent EMU University,

Pardayeva Madina

Student

Uzbekistan Tashkent EMU University,

Kulasharova Mukhlisa

Student

Uzbekistan Tashkent EMU University

The thyroid gland is located in the front of the neck, just below the Adam's apple. It covers the trachea, like a butterfly spreading its wings. Its size is about 4 cm in height, and its weight is up to 20 g.

The thyroid gland is a very thin and soft organ. In a normal state, it cannot be detected by touching the neck, but even a small swelling can be easily felt. A larger swelling is clearly visible to the naked eye.

“The thyroid gland is one of the largest endocrine glands, located under the larynx, anterior to the trachea, consists of two lobes and an isthmus (butterfly-shaped).

The name “thyroid” was assigned to it by the anatomist Thomas Worth in 1656; the gland’s shape reminded him of the shields of the warriors of Ancient Greece. And the first mentions of the thyroid gland date back to the 4th century BC.-they were discovered in the writings of Hippocrates and Plato, in the works of

physicians of Ancient Greece, India and Egypt. According to WHO statistics, among endocrine disorders, thyroid diseases are in second place after diabetes mellitus.

The thyroid gland produces hormones: thyroxine (T₄) and triiodothyronine (T₃), which, released directly into the blood, affect all cells and tissues of the body, regulate the speed of various metabolic processes, thereby influencing the functions of all organs and systems.

In the blood, most of the thyroid hormones are bound to proteins, they are biologically inactive, and only a small protein-free fraction of hormones actively performs its functions (free T₃ and free T₄). The “conductor” of the work of the entire endocrine system is the hypothalamic-pituitary system, which consists of two glands: the pituitary gland, located at the base of the brain, and the hypothalamus, located in the brain slightly above the pituitary gland.

The thyroid gland, pituitary gland, and hypothalamus work in concert to control thyroid hormone levels. If, for example, there is not enough thyroid hormone in the blood, the pituitary gland increases the production of its thyroid-stimulating hormone (or TSH), which stimulates an increase in the production of hormones by the gland. Once normal thyroid hormone levels are restored, TSH production slows down and approaches normal levels.

The state of normal functioning of the thyroid gland is called euthyroidism (“eu-” translated from Greek means “good”, “normal”). If the thyroid gland does not produce enough hormones, then metabolic processes in the body slow down. This condition is called hypothyroidism.

If there are more thyroid hormones than necessary, the metabolism increases and the opposite state of hypothyroidism develops - hyperthyroidism.

Symptoms of hypo- and hyperthyroidism are not specific only to thyroid dysfunction; they can be associated with completely different problems. In order to accurately assess the activity of the thyroid gland, it is enough to donate blood, which primarily evaluates the level of TSH, free T₄ and free T₃.

The term “goiter” refers to an enlarged thyroid gland. Currently, an accurate method for determining its size and structure is ultrasound examination. Autoimmune

diseases of the thyroid gland have become widespread. Diseases of this type are diffuse toxic goiter (DTG) and autoimmune thyroiditis (AIT). Each of them occurs in about one in 100 people.

Other diseases of the thyroid gland are nodules, cancer, subacute thyroiditis.

The authors of literary sources have established an interesting fact that to date, the etiology and pathogenesis of autoimmune thyroiditis (AIT) has not been sufficiently studied. Among the etiological factors, predisposing, initiating and promoting factors are distinguished.

Predisposing factors include genetic predisposition, gender and age. In individuals with chromosomal aberrations, the incidence of AIT is higher than in the general population. Data from family and twin analyzes also indicate a genetic predisposition to the development of the disease. There are familial cases of the disease when AIT occurs in more than two family members.

In some families, there is a combination of different autoimmune thyroid diseases. It is known that some genes HLA-DR3 and HLA-DR5 are often found in patients with various autoimmune diseases and cause relative hypofunction of T-suppressors. The high prevalence of AIT in women is most likely associated with the localization of a number of immune response genes on the X chromosome and high levels of estrogens, which increase the activity of T-helper cells, the production of interleukins and inhibit the elimination of immune complexes.

Initiating factors are complex, modified or integrated antigens, as well as changes in their concentration resulting from the influence of biological, chemical and physical factors. Thyrocytes can spontaneously, as well as under the influence of exogenous or endogenous factors, “swap” the basal and apical poles of the cell, as a result of which previously hidden apical autoantigens appear at the basal pole. Emerging new autoantigens are important.

In this case, thyrocytes, bypassing the macrophage system, are able to present autoantigens to T and B lymphocytes. Cross-reacting autoantibodies play an important role in the occurrence of AIT. Some viruses, *Yersinia enterocolitica* antigens and other infectious agents that are similar to thyrocyte antigens can act as

initiating factors.

The clinical manifestations of AIT are very nonspecific due to the fact that most patients have euthyroidism. The symptoms of Hashimoto's thyroiditis depend primarily on the form and stage of the disease. In some patients, the disease proceeds without pronounced clinical symptoms for a long time (up to 10-15 years).

One of the clinical signs of AIT is compression syndrome, manifested by symptoms of mechanical compression of the trachea and nearby nerves and vessels. During the evolution of the autoimmune process, the thyroid function undergoes stage-by-stage changes, and therefore complications caused by hyperfunction or hypofunction of the gland are observed (the effect of hypothyroidism and hyperthyroidism on blood vessels, the heart, internal organs, the central and peripheral nervous system, acute myocardial infarction, acute cerebrovascular accident).

AIT can develop either in a previously unchanged thyroid gland, or manifest against the background of a long-existing nodular goiter. The most characteristic sign of the disease is considered to be the presence of a dense diffuse goiter. However, the diffuse form of AIT is detected only in 25% of patients. The autoimmune process begins with damage to one lobe of the thyroid gland or part thereof. The degree of enlargement of the thyroid gland during AIT is variable: it can be insignificant or pronounced.

The presence of a large goiter is accompanied by compression of adjacent anatomical structures, primarily the trachea, and the appearance of complaints of a feeling of pressure in the neck and shortness of breath. However, pronounced manifestations of compression syndrome are rarely recorded. As a rule, patients complain of discomfort when swallowing. About 30% of patients with Hashimoto's thyroiditis present vague complaints of this kind. There is an opinion that the sensation of a foreign body in the neck and the feeling of pressure are more related to the density of the thyroid gland and its location, rather than to its increase.

During the development of the disease, thyroid function undergoes staged changes. According to the literature, there are three variants of AIT depending on the

functional state of the thyroid gland: euthyroid; hyperthyroid; hypothyroid. The clinical manifestations of Hashimoto's thyroiditis directly depend on the function of the gland. Hypothyroidism of varying severity was diagnosed in 36.5% of patients with AIT, subclinical hypothyroidism was recorded in 40.5% of patients, and only 4.1% of patients had thyroid hyperfunction. Scientists have also found that contributing factors are defects in the immune system, including disorders of both the cellular and humoral components of the immune response. There is a violation of the T-helper and T-suppressor ratio in favor of T-helpers. There are a number of concepts regarding the pathogenesis of autoimmune diseases. In the mechanism of development of these diseases, an important role is played by changes in cells or target organs, or defects in the immune system itself.

Currently, many authors adhere to the hypothesis of the development of autoimmune thyroid diseases, developed by R. Volre in 1977 on the basis of clonal selection theory. According to the above theory, the disease occurs due to a partial defect in immunobiological surveillance caused by a specific deficiency of suppressor T lymphocytes. As a result of this defect, the survival of a “forbidden” clone of organ-specific T lymphocytes, which appears as a result of a random mutation, occurs.

Due to the interaction of the “forbidden” clone of T-lymphocytes with complementary organ-specific antigens, target cells are damaged, which leads to the launch of a localized immune response of the delayed-type hypersensitivity type. Activation of T lymphocytes is accompanied by the release of mediators that also have a cytotoxic effect.

The effect of T-helper lymphocytes on B-lymphocytes with the subsequent transformation of the latter into plasma cells leads to the formation of antibodies to thyroglobulin (TG) and microsomal protein structures of the follicular epithelium. In the blood of patients with Hashimoto's thyroiditis, immunoglobulins that inhibit the activity of thyroid peroxidase (TVII - cytotoxic antibodies) can be detected. It should be noted that cytotoxic antibodies and antibodies to the microsomal fraction are not identical. Cytotoxic antibodies are detected alone or in combination with classical

antibodies.

Circulating antibodies cooperate with killer T lymphocytes on the surface of follicular epithelial cells and have a cytotoxic effect on thyrocytes. This leads to cell destruction, a gradual decrease in weight and a decrease in thyroid function. The observed thyroid hyperplasia is a compensatory reaction that occurs in response to autoaggression and allows maintaining a state of euthyroidism. In some cases, there are signs of thyroid hyperfunction, which is based on tissue destruction and the release of previously synthesized hormones into the blood.

Experts in this field of knowledge, in turn, noted that an increase in the level of thyroid hormones is observed in 16% of cases. At the same time, TSH production by the pituitary gland increases according to the principle of negative feedback. A long-term autoimmune process leads to progressive destruction of the thyroid parenchyma, an increase in dysregenerative disorders and the formation of fibrosis. Against this background, functional organ failure develops - hypothyroidism.

Foreign and domestic authors have established that at the onset of the disease, the majority of patients with AIT have a euthyroid state, and only about 20% of patients have signs of hypothyroidism at the first visit to the doctor. It should be noted that the signs of thyroid hypofunction in these patients are weakly expressed and are revealed only with targeted questioning of the patient.

Clinical manifestations of the disease in these cases include complaints of general weakness, fatigue, decreased memory, decreased performance, hair loss, and moderate weight gain. The clinical picture of manifest hypothyroidism includes the following symptoms: dry skin, chilliness, constipation, drowsiness, deterioration of attention, edema syndrome, bradyarrhythmias, changes in blood pressure.

Thus, to summarize the literature review, it can be noted that during the development of AIT, a change in the functional state of the thyroid gland occurs, which is associated with the appearance of autoantibodies to various antigenic structures of the gland. The clinical picture of Hashimoto's thyroiditis is caused by changes in thyroid function. However, the natural outcome of a long-term disease is hypothyroidism, which is a consequence of a progressive decrease in the volume of

hormone-producing tissue.

LITERATURE

1. Reshetov, I. V. Immunocytochemical study in the cytological diagnosis of papillary cancer and benign formations of the thyroid gland /I. V. Reshetov, N. N. Volchenko, E. I. Slavnova // Ross. oncol. magazine – 2008. – No. 6. – P. 17-21.

2. Romanchishen, A. F. Ways to safe surgical treatment of patients with thyroid diseases / A. F. Romanchishen // Vestn. surgery. – 1998. – No. 3. – P. 20-22.

3. Sedov, V. M. Diagnosis and complex treatment of autoimmune thyroiditis / V. M. Sedov. – St. Petersburg, 1999. – 17 p.

4. Isaeva, M. A. Autoantibodies of different levels of specificity and functionality in the pathogenesis and diagnosis of autoimmune diseases of the thyroid gland / M. A. Isaeva, Z. I. Bogatyreva, M. B. Antsiferov, M. F. Baisugurov // Therapist.arch. – 2008. – No. 4. – P. 85-89.

5. Kadricheva, S. G. Activity of nonspecific esterase and α -glycerophosphate dehydrogenase in blood lymphocytes in patients with autoimmune thyroiditis / S. G. Kadricheva, A. A. Savchenko, S. A. Dogadin // Problem. endocrinology. 2003. No. 3. – P. 14-22.

6. Surgery in the setting of Hashimoto's thyroiditis /A. Marc, F. Simon, J. Meei, W. Jonathan [et al.] // ANZ Journal of Surgery. – 2011. – № 8. P. 519- 523.

7. Tan, G. H. Thyroid incidentalomas: management approaches to nonpalpable nodules discovered incidentally on thyroid imaging/ G.H.Tan, H. Gharib// Ann Intern Med. –2013. – Vol. 126. – P. 226-231.

8. Loviselli, A. Independent expression of serological markers of thyroid autoimmunity and hepatitis virus C infection in the general population: results of a community-based study in north-western Sardinia/ A. Loviselli, A. Oppo, F. Vellum // Endocrinol. Invest. – 1999. – Vol. 22, № 9. – P. 660-665.

9. McGregor, A. M. Autoimmune thyroid disease: further developments in our understanding/ A. M. McGregor, A. P. Weetman // Endocrin. Rev. – 1994. – Vol. 15. P. 788-830.

10. Giorgadze T. Does the fine-needle aspiration diagnosis of Hurthle-cell neoplasm/follicular neoplasm with oncocytic features? Denote increased risk of malignancy? / T. Giorgadze, D. Esther, A. Virginia // Diagnostic Cytopathology. 2004. – Vol. 31, № 5. – P.307-312.

11. Hasegawa Y. Non-Hodgkin's lymphoma followed by plasmacytoma, both arising in A thyroid gland with Hashimoto's disease / Y. Hasegawa // Leukemia, Lymphoma. – 2009. – Vol. 35, № 5. – P. 613-618.

UDC 611.018.4:572.7:612.08

**THE EFFECT OF CELL THERAPY USING WHARTON'S JELLY STEM
CELLS IN PATIENTS WITH KNEE OSTEOARTHRITIS
ON KOOS INDICATORS**

Botsul Oleksandr,

Assistant of the Department of Traumatology and Orthopedics
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya
Vinnytsia, Ukraine

Abstract: Osteoarthritis remains an unsolved problem for modern medicine. There is still no treatment that would completely eliminate the symptoms of this disease and stop its progression. Given the significant aging of the population in most of the developed countries of the world, the prevalence of this pathology is also increasing, which at the same time creates an excessive burden on the expenses of the health care system.

Therefore, there is a need to find new means capable of solving the problem of osteoarthritis. The aim of the study was to evaluate the potential of using stem cells from Wharton's jelly for the treatment of osteoarthritis.

For this purpose, 14 patients underwent intra-articular injection of stem cells, followed by follow-up for a year. The obtained data indicate a gradual improvement of all investigated symptoms, especially in the period from 6 to 12 months. The obtained data indicate the great potential of cell therapy in the treatment of osteoarthritis.

Keywords: KOOS scale, sports and active recreation, quality of life, function and daily life, osteoarthritis, Wharton's jelly.

Introduction. Osteoarthritis is the most common joint disease, which has a chronic course, most often affects the knee joint and progresses significantly in people over 60 years of age. The most important symptom of this disease is pain, which is often the reason for consulting a doctor and identifying the disease [1].

The prevalence of osteoarthritis has increased significantly in recent centuries. Research data show that if in prehistoric times and the early industrial era, the prevalence of osteoarthritis was about 6-8%, then in the post-industrial era it increased to 16% [2].

In view of this, modern medicine is interested in finding effective means of treatment or alleviation of the symptoms of this disease. Among the most promising means, it is worth noting mesenchymal stem cells - cells that can be found in almost the entire human body and are capable of active differentiation [3]. Thus, there is a need to study the therapeutic effect of this type of therapy in the case of osteoarthritis.

Aim. Study the effect of cell therapy using Wharton's jelly stem cells in patients with knee osteoarthritis on KOOS indicators.

Materials and methods. To achieve the goal, the questionnaire data of 14 patients with osteoarthritis of the knee joint of the II-III century were analyzed. with damage to one or both joints, which were treated by intra-articular injection of multipotent stem cells (MSCs) of Warton's umbilical cord cells, obtained by the explant method.

The introduction of MSCs was carried out at the rate of 25,000 cells per 25 μ l of physiological solution, with a total volume of 2 ml per injection.

The clinical results of the treatment were evaluated by the Knee Injury and Osteoarthritis Outcome Score at 3, 6 and 12 months after treatment.

The obtained indicators were processed in the statistical package "Statistica 6.0".

Results and discussion. Average values on the scale of sports and active recreation: at 3 months of treatment – (69.60 \pm 8.56) points, at 6 months of treatment-(67.54 \pm 7.62) points, at 12 months of treatment – (66.86 \pm 5.83) points (Fig. 1).

Indicators of the sports and active recreation scale were predicted to have lower values. Data analysis showed the best result at 3 months, a statistically significant temporary decrease in indicators at 6 months with a further upward trend 12 months after treatment (p=0.04).

The correlative tendency to improvement in the second half of the year is extremely important both from the point of view of the pathogenesis of the disease and from the point of view of the possibility of involving the joint in active physical rehabilitation.

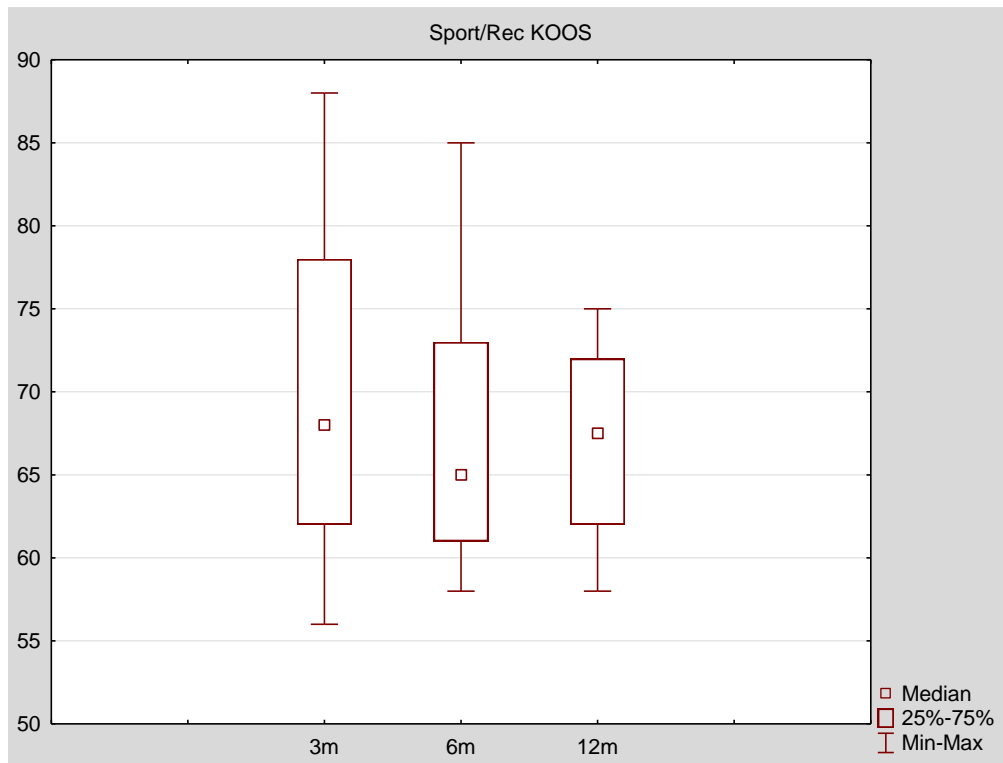

Fig. 1. Analysis of indicators of the KOOS sports and active recreation scale 3, 6, 12 months after treatment.

Average values on the quality of life scale: at 3 months of treatment-(78.43±6.93) points, at 6 months of treatment – (67.54±7.62) points, at 12 months of treatment – (78.93±6 .94) points (Fig. 2).

Indicators of quality of life remained at an almost constant level (p=0.55) throughout the observation period with a tendency to improve in the middle of the observation cycle.

And although this subscale does not demonstrate a full-fledged consequence of the applied treatment method, the probable correlation of indicators in time frames with the previously considered scales of pain and symptoms creates a basis for a generalized subjective assessment of patients of their condition.

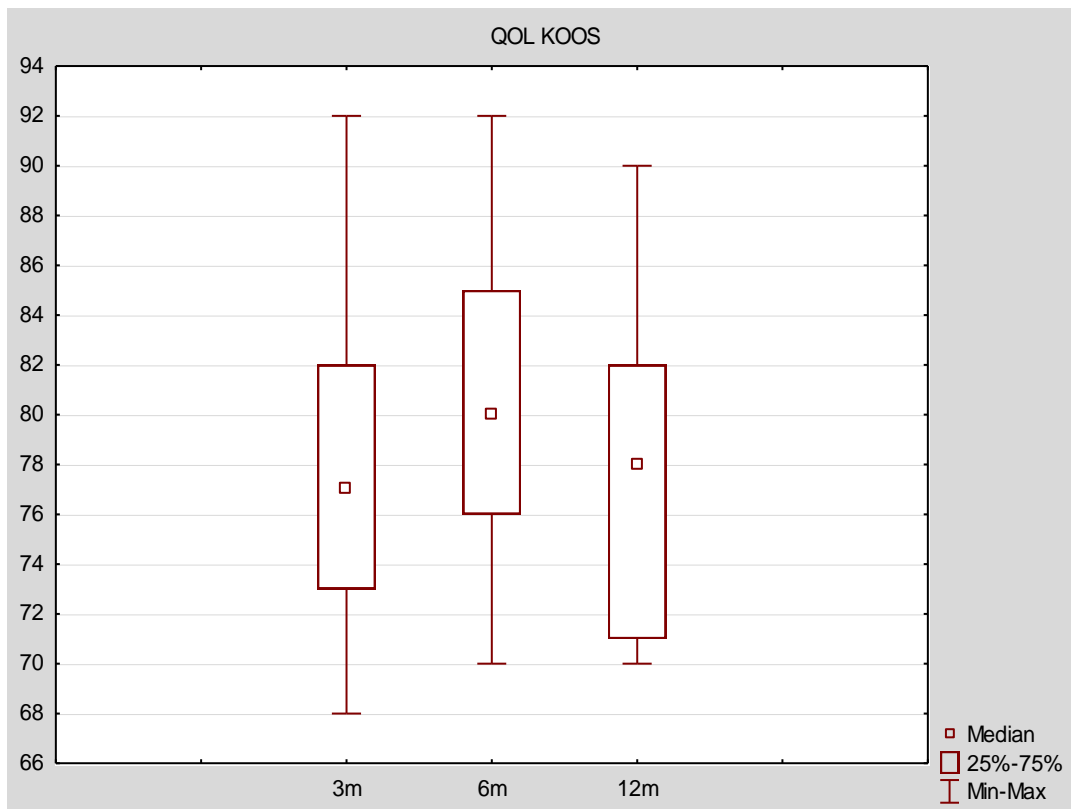

Fig. 2. Analysis of indicators of the KOOS quality of life scale 3, 6, 12 months after treatment.

Average values on the function and daily life scale: at 3 months of treatment-(79.27 ± 7.77) points, at 6 months of treatment – (80.32 ± 6.47) points, at 12 months of treatment – (81.0 ± 6.55) points (Fig. 3).

A similar stable effect is found on the scale of function and daily activities ($p=0.67$) with a visual trend toward improvement over the course of a year.

The most frequent correlation of this scale is observed with the scale of symptoms. The questions of the KOOS collection in this section most often reflect the absence or minimal manifestations of the exudative process, in which the maximum bending of the joint is facilitated, which allows free movement during the usual activity of a person during the day.

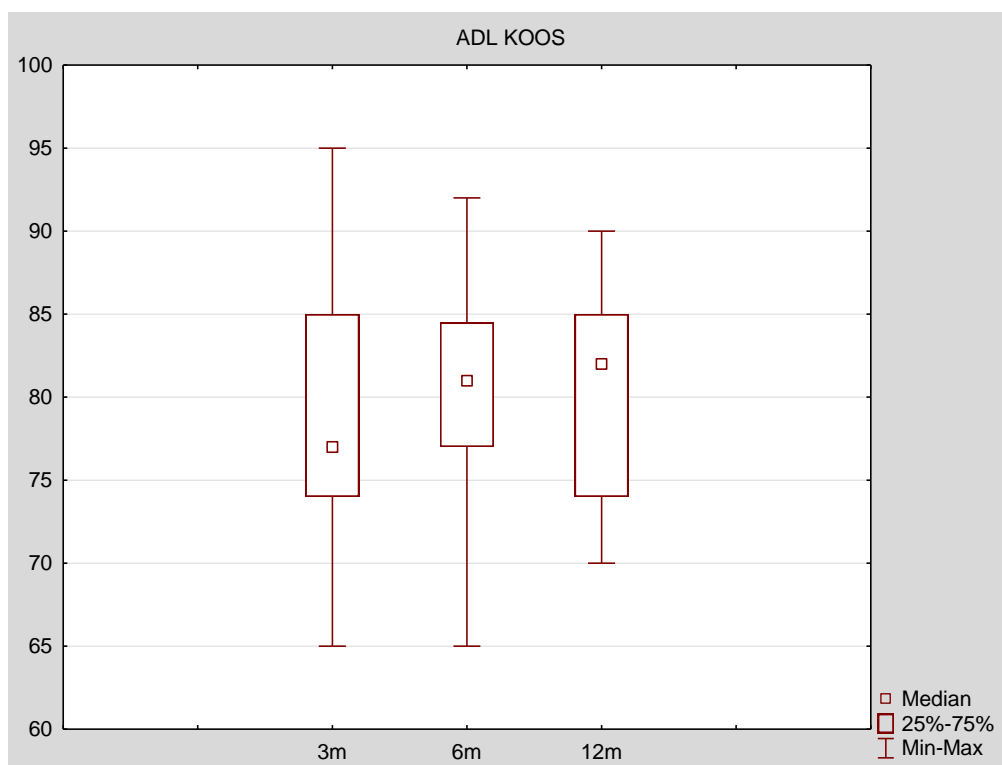

Fig. 3. Analysis of KOOS function and daily life scale indicators 3, 6, 12 months after treatment.

Significant improvements in KOOS pain scores were observed in clinical trials at 1-year follow-up, which is consistent with the data obtained in this study [4].

Conclusions. Observation of patients for a year after intra-articular injection of stem cells, the source of which was Wharton's jelly, revealed a significant improvement in the indicators of the KOOS sports and active recreation, quality of life, function and daily life scale in the period from 6 months to 12 months, which indicates a significant positive impact this type of therapy for the treatment of osteoarthritis.

LIST OF REFERENCES

1. O'Neill, T. W., & Felson, D. T. (2018). Mechanisms of osteoarthritis (OA) pain. *Current osteoporosis reports*, 16, 611-616. <https://doi.org/10.1007/s11914-018-0477-1>
2. Wallace, I. J., Worthington, S., Felson, D. T., Jurmain, R. D., Wren, K. T., Maijanen, H., ... & Lieberman, D. E. (2017). Knee osteoarthritis has doubled in

prevalence since the mid-20th century. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *114*(35), 9332-9336. <https://doi.org/10.1073/pnas.1703856114>

3. Zhu, C., Wu, W., & Qu, X. (2021). Mesenchymal stem cells in osteoarthritis therapy: A review. *American journal of translational research*, *13*(2), 448-461. PMID: 33594303

4. Freitag, J., Bates, D., Wickham, J., Shah, K., Huguenin, L., Tenen, A., ... & Boyd, R. (2019). Adipose-derived mesenchymal stem cell therapy in the treatment of knee osteoarthritis: a randomized controlled trial. *Regenerative medicine*, *14*(3), 213-230. <https://doi.org/10.2217/rme-2018-0161>

CLINICAL AND IMMUNOLOGICAL ASPECTS OF MULTIFORM EXUDATIVE ERYTHEMA ASSOCIATED WITH HERPES VIRAL INFECTION

Kamilov Khaydar Pazilovich.,

MD professor Head of Hospital
Therapeutic Dentistry Department
Tashkent State Dental Institute, Uzbekistan

Takhirova K. A.

PhD, associate professor of Hospital
Therapeutic Dentistry Department
Tashkent State Dental Institute, Uzbekistan

Introduction. Multiform Exudative Erythema of the oral mucosa is a complex multifactorial acute inflammatory disease characterized by polymorphic rashes on the oral mucosa and skin, with cyclical course and a tendency to relapse. According to some authors, up to 50% of cases of the infectious-allergic form of MEE are attributed to herpes viral infection, as a result of which it is customary to distinguish a special form of MEE - herpes associated multiform exudative erythema (HAMEE).

Up to 95% of the world's population is infected with the herpes simplex virus (HSV). It has been proven that by the 15th year of life, 70-90% of people are infected with at least eight clinically significant herpes viruses. A third of the world's population is affected by recurrent herpes. Frequent relapses of herpes cause hypersensitivity of the body, which leads to MEE.

In the literature there are only isolated reports concerning the study of allergic status, the role of immune disorders in the pathogenesis and clinical course of herpes associated multiform exudative erythema.

Aim of the study. Retrospective analysis of clinical manifestations of herpes associated multiform exudative erythema depending on the influencing factor.

Materials and methods of research: We observed 140 patients, aged 25-70 years, with a diagnosis of exudative erythema multiforme, who applied for outpatient observation and treatment at the TGSi clinic and at the Department of Hospital

Therapeutic Dentistry from 2019 to 2023. Anamnesis was studied, the clinical course of the present relapse. The frequency of occurrence of exudative erythema multiforme was determined and the cause-and-effect relationships of lesions of the oral mucosa in this pathology were analyzed, including risk factors in the development of pathological conditions of the oral mucosa. The immune status of patients was assessed over time using informative indicators that reflect the state of various parts of the immune system.

Results and discussion: The results of the analysis indicate that the largest number of incidences occurs in the spring and summer periods of the year. During this period, their number is 1.5-2 times higher than in autumn and winter, which can be explained by the appearance of various plant allergens, which must be taken into account when carrying out treatment and preventive measures. Among the leading etiopathogenetic concepts in the development of this pathology, 54 % of cases were associated with herpes virus infection . When clarifying the history of HSV relapses, it was found that the majority of patients with a moderate form of RGS ($63.0 \pm 9.5\%$) and with a severe form ($74.1 \pm 8.6\%$) suffered RHS in childhood ($P > 0,1$). Patients, depending on age, were distributed as follows: 1 group from 16 to 20 years old - 15 people, 2 - from 21 to 30 years old - 15 people, 3 - from 31 to 40 years old - 12 people, 4 - from 41 to 50 years old - 10 people. In 24 patients, concomitant diseases were determined from the anamnesis, such as rheumatism (2), allergic rhinitis (2), kidney disease (3), gastrointestinal diseases (7), ENT diseases (10). In 26 patients, herpetic lesions of the mucous membranes and lips occurred after a visit to the dentist (filling, teeth cleaning, etc.); 15 patients after hypothermia, in 12 after suffering an acute respiratory infection, in 8 after nervous overload.

The results obtained showed that in the examined patients with clinical manifestations of erythema multiforme exudative, there was a statistically significant increase in the total population of T-lymphocytes (up to $74.4 \pm 3.8\%$ versus $66.5 \pm 3.7\%$ in healthy donors). At the same time, a quantitative decrease in CD3-CD16+CD56+CD45+ was revealed to $12.9 \pm 1.3\%$ with control figures of $15.0 \pm 1.4\%$. The results of the studies showed that in patients with active

manifestations of MEE, the T_x / T_c coefficient was statistically significantly increased compared to that in healthy donors and amounted to 2.6 ± 0.2 .

This value of the immunoregulatory index (IRI) in the examined patients was achieved due to a significant increase in the level of T-helper cells in the circulating blood to $43.5 \pm 3.1\%$, with $36.5 \pm 3.0\%$ in healthy donors.

B lymphocytes were assessed using surface antigens. In patients with exudative erythema multiforme, there was a significant increase in the total number of B-lymphocytes.

The results obtained indicated an increase in the content of antigen-primed B-lymphocytes (CD - CD 19+ CD 45+) in the blood of patients with MEE. The concentration of B-lymphocytes with surface antigen was more than 2 times higher than in healthy donors. At the same time, in patients with MEE compared to healthy donors, there are 1.8 more B-lymphocytes with surface antigen. Plasma cell precursors (CD 38+) were also significantly increased.

Conclusion. Thus, the results of our research show that the doctor should take into account when treating patients with exudative erythema multiforme associated with herpes viral infection, a lesion characterized by a violation of the immune barrier of the oral mucosa.

ФОРМУЛЮВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ДІАГНОЗУ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ОСТЕОАРТРОЗОМ КОЛІННИХ СУГЛОБІВ НА ОСНОВІ КАТЕГОРІЙ МІЖНАРОДНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ, ОБМЕЖЕНЬ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗДОРОВ'Я

Виняр А. І.,

аспірант,

Паламарчук Т. В.,

фізичний терапевт,

КНП «Тернопільська міська
комунальна лікарня швидкої допомоги»

Барладин О. Р.,

к.мед.н., доцент

Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Соціальна значимість проблеми артрозу великих суглобів зумовлена суттєвим обмеженням життєдіяльності пацієнтів. Тимчасова або стійка втрата працездатності, особливо серед осіб працездатного віку, призводить до значних економічних витрат як держави на утримання таких пацієнтів з інвалідністю, так і самих хворих на забезпечення процесу лікування.

Приблизно у 80% хворих уже через 10 років після початку захворювання спостерігаються функціональні порушення з боку хребта та суглобів. Майже третина випадків артрозу призводить до значних обмежень функцій опорно-рухового апарату та подальшої інвалідизації, і як результат, до зниження якості життя хворого.

Актуальність проблеми реабілітації осіб, хворих на остеоартроз, обумовлена гострою необхідністю полегшення їх життя і пристосування до навколишнього середовища, а також покращення рівня самообслуговування.

У зв'язку з цим актуальним завданням є вивчення та впровадження в практику адекватних методів лікування і реабілітації, що понижують активність запалення, підвищують функціональні можливості хворих, а також володіють

достатньою клінічною ефективністю і безпечністю, підвищуючи якість життя хворих на остеоартроз. Вагомого значення при цьому набуває фізична терапія, яка дозволяє покращити реабілітаційний прогноз пацієнта та уповільнити процес прогресування захворювання.

Мета роботи. На підставі аналізу літературних і інших джерел інформації вивчити і підібрати теоретичний матеріал щодо створення комплексної програми фізичної реабілітації хворих на остеоартроз колінних суглобів.

Матеріали та методи. Для досягнення визначених завдань використовували метод теоретичного аналізу і узагальнення науково-методичної літератури.

Результати та обговорення. Остеоартроз колінного суглоба – це дегенеративно-дистрофічне захворювання, при якому порушується нормальне функціонування колінного суглоба внаслідок руйнування гіалінового хряща, деформації кісткових тканин та якісного складу синовіальної рідини.

Хвороба проявляється трьома основними симптомами: суглобовим синдромом, крепітацією та збільшенням об'єму колінного суглоба. Всі вищезазначені клінічні прояви негативно впливають на функціонування організму, викликають значне зниження побутової активності, участі та якості життя пацієнта. Для досягнення якісних та ефективних результатів у найкоротші терміни, зменшення ускладнень та ступеня інвалідизації пацієнтів необхідно застосовувати мультидисциплінарний підхід до процесу реабілітації.

Упровадження у практичну діяльність фізичних терапевтів та ерготерапевтів Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ) дає змогу деталізувати актуальний реабілітаційний діагноз пацієнтів з остеоартрозом, який розкривається у відповідних категоріях.

МКФ охоплює всі аспекти здоров'я людини та деякі складові добробуту, пов'язані зі здоров'ям, та описує їх в термінах доменів здоров'я та доменів, пов'язаних зі здоров'ям. Структура МКФ складається з аналізу функцій і структур організму, діяльності та участі, факторів навколишнього середовища

та персональних факторів. Ця система класифікації використовує загальноприйняте кодування широкого спектру інформації для полегшення роботи з пацієнтом і є основою для організації та документування інформації про функціонування людини та ступінь втрати працездатності. Класифікація може використовуватися для запису як позитивних, так і негативних аспектів функціонування.

Реабілітаційний діагноз – це список проблем пацієнта, сформульований у категоріях МКФ, що відображає всі актуальні аспекти функціонування пацієнта. У загальному вигляді реабілітаційний діагноз включає в себе домени трьох видів: те, що порушено або обмежено; те, що збережено та важливо для реабілітації; те, що здійснює вплив на реабілітаційний процес.

Дотримання рекомендацій Міжнародного товариства з дослідження остеоартрозу (OARSI) та провідних учених, діагностичних стандартів (МКХ-10 та МКФ) дає змогу сформулювати реабілітаційний діагноз пацієнтів з остеоартрозом колінного суглоба та спрямувати реабілітаційне втручання на вирішення індивідуально значущих для нього проблем на основі пацієнтоцентричного підходу.

У наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених висвітлюються питання діагностики та організації реабілітаційного втручання для пацієнтів з остеоартрозом колінних суглобів (Андрійчук О. Я (2011); А. С. Свінцицький (2013); К. D. Allen, Y. M. Golightly (2015); Williams Q. I., Gunn A. H., Beaulieu J. E. та ін. (2015); В. Д Сидоров, К. Н. Даринський (2016); Т. Є. Христова, І. С. Демченко (2018); Т. В. Майкова, Е. В. Канюка, Н. В. Власенко (2018); Т. Г. Бакалюк, Г. О. Стельмах, Н. Р. Макаруч (2019); О. О. Беспалова, П. Ф. Рибалко, А. М. Сітовський, Т. Є. Цюпак, І. В. Савчук (2021)).

В процесі опитування пацієнтів та комплексного обстеження членами мультидисциплінарної команди реабілітаційного відділення КНП «Тернопільська міська комунальна лікарня швидкої допомоги» хворим був встановлений клінічний діагноз – первинний остеоартроз колінного суглоба та

обрані ключові домени для встановлення реабілітаційного діагнозу: структура суглобового хряща, функція колінного суглоба, рівень болю, оцінка якості життя пацієнтів.

Для досягнення поставленої мети використовували клініко-функціональне тестування для діагностики стану колінного суглоба; шкальні методи оцінювання стану пацієнтів: (індекс Лекена, візуально-аналогова шкала болю (ВАШ Хаскиссона), індекс WOMAC, мануально-м'язове тестування сили м'язів (тест Ловетта), шкала Knee injury and osteoarthritis outcome score (KOOS), оцінка якості життя за опитувальником SF-36), гоніометрію. Діагностичні тестування показали, що використання МКФ дає змогу краще оцінити стан здоров'я пацієнта, визначити цілі реабілітації, побудувати програму реабілітаційних втручань. Ефективність реабілітації пацієнтів з остеоартрозом колінного суглоба зросла на 27%.

Висновки. Провівши аналіз науково-методичної літератури, ми прийшли до висновку, що пошук нових підходів до фізичної терапії та профілактики ускладнень у пацієнтів, хворих на остеоартроз колінних суглобів, є дуже актуальним.

Використання МКФ в реабілітаційному процесі значно полегшує процес збору анамнезу, постановки цілей, прогнозу і планування реабілітаційних втручань. МКФ дає змогу аналізувати кожного пацієнта за принципом індивідуальності, що значно покращує ефективність процесу реабілітації та її результатів.

КІЛЬКІСТЬ ДНК ТА РНК В КЛІТИНАХ ПЕРВИННОГО РАКУ ТА ЙОГО МЕТАСТАЗАХ

Герасименко Олександр Іванович,

д.мед.н., професор

Герасименко Костянтин Олександрович,

к.мед.н., асистент,

Герасименко Євген Олександрович,

к.мед.н., доцент

Донецький національний

медичний університет МОЗ України

Герасименко Ольга Василівна,

лікар онколог,

клінічна лікарня «Феофанія», м. Київ

Вступ. Вчені припускають, що навіть якщо ДНК не зазнавала будь-яких мутацій, РНК все одно здатна самостійно вносити зміни в процес і структуру білків, що синтезуються. У пацієнтів з онкологією такі зміни призводять до того, що концентрація білків, які мають знищувати патогенні клітини пухлини, катастрофічно знижується. При цьому рівень тих білків, які провокують поділ злоякісної клітини, значно збільшується. Тому доцільним є дослідження комплексу ДНК+РНК та його роль у розвитку ракових клітин.

В останні роки стало ясно, що РНК-зв'язуючі білки відіграють важливу роль в поширенні раку. Ці білки активні у всіх клітинах, але особливо в ракових клітинах, вони зв'язуються з молекулами РНК і прискорюють ріст ракових клітин. На жаль, до сих пір жодна методика лікування раку не фокусувалася на впливі на ці білки.

Вчені змогли довести роль РНК у розвитку ракових пухлин та вказати на причини їхньої стійкості до лікування. Щоб зрозуміти, чому з'явилося новоутворення та як його краще лікувати, пацієнту проводять низку досліджень. Найефективнішим із них став розширений молекулярно-генетичний аналіз пухлини (Сулаєва О. М., 2023; Кіркілевський С. І., 2022). Він дає можливість підібрати найбільш ефективне

лікування з мінімальною токсичністю та максимальним ефектом.

Мета роботи. Оскільки серед основних морфологічних ознак пухлинного росту, крім наростання атипізму і поліморфізму та ядерно-цитоплазматичного співвідношення, важливим критерієм є зміна вмісту ДНК і РНК, тому метою дослідження є визначення ДНК та РНК в клітинах первинного раку та його метастазах, що дозволить зрозуміти механізм розвитку метастазів та опрацьовувати заходи профілактики метастазування.

Матеріали та методи. Мікроспектрофотометрично досліджено кількість ДНК та РНК в пухлинних клітинах первинних та метастатичних вузлів. Всього досліджено пухлинні клітини в 30-ти випадках раку та в 30-ти його метастазах.

Кількісне визначення ДНК та РНК в гістологічних препаратах проводилося на автоматизованому комплексі «Протва-ПМ11-ДВК-3м» із паралельною обробкою одержаних даних за спеціально опрацьованою програмою. Сканування виконане по кадру 100x150 мкм, зондом 0,5 мкм, шагом $x=5$ мкм, $y=15,0$ мкм в монохроматичному промені з довжиною хвилі 560 нм. За екстинцією в ядрі та цитоплазмі обчислено кількість ДНК та РНК. Кількість РНК в ядрах клітин первинної пухлини та її метастазах визначали за різницею середніх значень відносної оптичної щільності (екстинції) ядер, не оброблених ВаОН (містять ДНК+РНК) та оброблених ВаОН (містять тільки ДНК). Порівнюючи різницю відносної оптичної щільності, що характеризує кількість РНК в клітинах первинної пухлини, з аналогічним показником, який характеризує метастатичні вузли, визначали зміни в кількості РНК.

Середню кількість ДНК в ядрах пухлинних клітин первинного раку та його метастазів оцінювали за допомогою узагальнюючого показника – індексу накопичення ДНК (ІНДНК), який являє собою середню зважену арифметичну кількість ДНК в одиницях плоїдності, які припадають на одно ядро, одержаних на підставі віднесення кожного заміру до середнього значення ДНК в ядрах малих лімфоцитів у досліджених зрізах.

Результати та обговорення. Порівняння показників, що характеризують концентрацію ДНК (по екстинції) в ядрах пухлинних клітин первинного та

метастатичного вузлів (табл. 1) свідчить про те, що вона може бути в метастазах як вище (у 34,5% випадків), так і нижче (55,2%), ніж у первинної пухлини, інколи ж відповідає їй (10,3%). Що теж є не лише проявом ядерного поліморфізму, а й ознакою нерівномірності ДНК-синтезуючих процесів у різних популяціях пухлинних клітин, що формують метастатичні вузли. Більш показовим критерієм, що характеризує мінливість (або стабільність) пухлинних клітин у ході метастатичного процесу, є визначення загальної кількості ДНК методом, запропонованим Г. Г. Автанділовим – індекс накопичення ДНК (ІНДНК), що представляє собою середню зважену арифметичну кількість ДНК, в одиницях плоїдності, що припадає на одне ядро. Отримані результати свідчать про те, що є нерівномірна гетеро- і поліплоїдія в метастазах, часом зі значною відмінністю, наприклад, у випадку № 468: метастаз у лімфатичний вузол ІНДНК=6,54, а в легені ІНДНК=25,2. Це може бути наслідком двох факторів: або це різні клони пухлинних клітин, або різні місцеві умови, що призвели до диспропорції у синтезах, необхідних для поділу клітини та її диференціювання.

Таблиця 1

Кількість ДНК в пухлинних клітинах метастазів у порівнянні з первинною пухлиною

Показники	Кількість ДНК в метастазах у порівнянні з первинною пухлиною			Коефіцієнт кореляції (r)
	більша	менша	однакова	
Середній діаметр ядер	48,3	41,4	10,3	0,1
Коефіцієнт варіації діаметра ядер пухлинних клітин	53,3	26,7	20,1	0,3
Концентрація ДНК	34,5	55,2	10,3	0,3
Індекс накопичення ДНК	55,2	41,4	3,4	0,3

Мікроспектрофотометричний аналіз ядер пухлинних клітин метастазів, порівняння їх між собою і з первинною пухлиною показав, що в кожному спостереженні немає метастазів з рівним або близьким значенням ІНДНК, за винятком одного спостереження (випадок № 191: метастаз в печінку-ІНДНК=1,61, метастаз у підшлункову залозу – ІНДНК = 1,65). Це характеризує метастази як різноклонові, у яких різною мірою проявляються

ДНК-синтетичні процеси.

Таблиця 2

Кількість РНК в пухлинних клітинах метастазів у порівнянні з первинною пухлиною залежно від ядерно-цитоплазматичного індексу накопичення ДНК (ІНДНК) в них (кількість спостережень / %)

ІНДНК в метастазах у порівнянні з первинною пухлиною	більший			менший			однаковий		
	більша	менша	однакова	більша	менша	однакова	більша	менша	однакова
Кількість РНК в метастазі у порівнянні з первинною пухлиною									
Концентрація РНК в ядрі пухлинних клітин	5/6,7	11/6,7	2/16,6	5/16,6	5/3,4	1/3,4	1/3,4	0	0
Концентрація РНК в цитоплазмі пухлинних клітин	9/30,0	4/13,3	4/13,3	8/26,6	2/6,7	2/6,7	0	0	1/3,4

Порівняно з первинним осередком пухлинного зростання ІНДНК у метастазах (табл. 1) вище у 55,2% спостережень, нижче – 41,4%, а дорівнює-3,4%. У метастазах має місце тенденція до збільшення діаметра ядер та кількості ДНК у них порівняно з первинною пухлиною (табл. 1). Це можна оцінити як ознаку того, що в метастазах частіше переважають менш диференційовані, гетеро- і поліплоїдні клітини, тобто під час розвитку метастатичного процесу відзначається тенденція до селекції менш диференційованих клітин проти первинного осередку пухлинного росту. Одночасно є метастатичні вузли з величезним переважанням зворотної тенденції, тобто з ознаками підвищення клітинного диференціювання.

Так як практично у всіх досліджених випадках мали місце метастази в печінку, то представляє певний інтерес розглянути питання про те, чи впливає сам орган-мішень на ДНК-синтетичний процес у метастазованих в нього

пухлинних клітинах. Дані аналізу свідчать, що 44,4% метастазів у печінку мали вище, 44,4% нижче, а 11,2% аналогічний до первинної пухлини ІНДНК. З цього випливає, що пухлинні клітини метастатичних вузлів виявляють відносну автономність по відношенню до органу-мішені, оскільки внутрішньоклітинний синтез – це генетично детермінований процес.

Мікроспектрофотометричне визначення концентрації РНК у цитоплазмі та ядрі пухлинних клітин (по екстинкції) виявило значну строкатість цифрових значень, які не корелюють із зміною кількості ДНК у пухлинних клітинах, а також між собою.

При визначенні кількості РНК у метастазах та порівнянні з первинною пухлиною, а також залежності кількості РНК від зміни ІНДНК (табл. 2) слід зазначити, що в них переважає тенденція до зменшення концентрації ядерної РНК ($36,7\% + 16,6\% = 53,3\%$) та збільшення концентрації цитоплазматичної РНК ($30,0\% + 26,6\% = 56,6\%$).

Дані дослідження свідчать (табл. 2), що певною мірою збільшення кількості ДНК у метастазі (ІНДНК) супроводжується зменшенням концентрації ядерної РНК ($36,7\%$ спостережень) та збільшенням концентрації цитоплазматичної РНК ($30,0\%$), коефіцієнт кореляції при цьому досить низький ($r < 0,3$). Як відомо, концентрація цитоплазматичної та ядерної РНК (переважно міститься в ядерці) і пропорційна функціональній активності клітин.

З отриманих даних не можна зробити висновок про наявність чіткої закономірності у синхронній зміні концентрації ДНК і РНК та це можна розцінити як прояв виразного поліморфізму та функціональної неоднорідності пухлинних клітин, як у первинній пухлині, так і в її метастазах. Зіставлення ядерно-цитоплазматичного індексу (ІЯЦ) у пухлинних клітинах метастазів та порівняння його з ІЯЦ у клітинах первинної пухлини, а також з концентрацією цитоплазматичної РНК у метастазах (табл. 3) засвідчило, що у 46,7% має місце зміна ІЯЦ у бік збільшення (ознака зниження клітинного диференціювання), що супроводжувалося зниженням концентрації цитоплазматичної РНК у пухлинних клітинах метастазів. Це показник зниження їх синтетичних

процесів, отже, є ознакою зниження диференціювання.

Таблиця 3

Кількість РНК в цитоплазмі пухлинних клітин метастазів у порівнянні з первинною пухлиною залежно від ядерно-цитоплазматичного індексу (ІЯЦ) (абс/%)

	Відносна кількість	Значення ІЯЦ в метастазі в порівнянні з первинною пухлиною			Всього
		більше	менше	однакове	
Кількість РНК в цитоплазмі пухлинних клітин метастазів у порівнянні з первинною пухлиною	більша	0/0	7/23,4	1/33,3	8/26,7
	менша	14/46,7	6/20,0	1/3,3	21/70,0
	однакова	0/0	0/0	1/3,3	1/3,3
	Разом	14/46,7	13/30,0	3/9,9	30/100

Таблиця 4

Кількість РНК в ядрах пухлинних клітин метастазів у порівнянні з первинною пухлиною залежно від ядерно-цитоплазматичного індексу (ІЯЦ) (абс/%)

	Відносна кількість	Значення ІЯЦ в метастазі в порівнянні з первинною пухлиною			Всього
		більше	менше	однакове	
Кількість РНК в ядрах пухлинних клітин метастазів у порівнянні з первинною пухлиною	більша	4/13,3	6/20,0	0/0	10/33,3
	менша	11/36,7	5/16,7	1/3,3	17/56,7
	однакова	2/6,7	1/3,3	0/0	3/10,0
	Разом	17/56,7	12/40,0	1/3,3	30/100

З отриманих даних видно (табл. 2), що більш виразне зниження концентрації ядерної РНК спостерігається в метастазах при зростанні ІНДНК (36,7%). Це можна пояснити переважанням ДНК-синтезуючих процесів у ядрі. При цьому спостерігається збільшення концентрації цитоплазматичної РНК (30,0%), що є ознакою підвищення синтетичних процесів у клітині. Таким чином, доречно припустити, що у досліджених метастатичних вузлах синтез ДНК у деяких пухлинних клітинах іде за рахунок ендомітозів, тобто без морфофункціональної перебудови пухлинних клітин. Відсутність повної зворотної кореляції між синтезом ДНК та РНК можна пояснити тим, що в нормі диференціювання клітин та запуск синтезу ДНК контролюються різними механізмами. Аналогічне зіставлення ІЯЦ та концентрації ядерної РНК у

клітинах метастатичних пухлин із концентрацією у клітинах первинної пухлини (табл. 4) також свідчить про те, що збільшення ІЯЦ у метастазах частіше супроводжується зменшення концентрації ядерної РНК.

Висновки.

1. Шляхом комплексного аналізу пухлинних клітин в метастазі та співставлення їх із клітинами первинного вузла пухлинного росту з'ясовано, що у метастазах часто діаметр ядер клітин більший, концентрація ДНК нижча, але ІНДНК вище; знижується концентрація РНК як в цитоплазмі, так і у ядрі. Ці дані слід розцінювати, як тенденцію до збільшення кількості клонів менш диференційованих клітин у процесі метастазування раку порівняно з первинним осередком пухлинного росту.

2. Морфометричний та мікроспектрофотометричний аналіз пухлинних клітин первинного раку різної локалізації та його метастазів дозволив з'ясувати, що як у первинній пухлині, так і в метастазах раку відзначається широка варіабельність вмісту ДНК, ядерної та цитоплазматичної РНК. Виявлено значну гетерогенність вмісту ДНК в окремих метастазах, відсутність паралелізму в зміні концентрації ДНК та РНК у пухлинних клітинах окремих метастазів. Так як у метастазах переважають менш диференційовані, більш гетеро- і поліплоїдні клітини, а окремі метастази часто відрізняються один від одного за цими показниками, то можна зробити висновок, що в ході метастатичного процесу йде селекція високометастатичних клонів клітин, менш диференційованих, ніж основна маса клітин первинного раку.

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ І ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА ЦЕРЕБРАЛЬНИЙ ПАРАЛІЧ, ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Нюня Л. О.,

аспірант,

Барладин О. Р.

кандидат медичних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені В. Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ. В наш час проблема профілактики, лікування і соціальної допомоги хворим із ураженням нервової системи є однією з домінуючих в невропатології дитячого віку. Аналіз спеціальної науково-методичної літератури свідчить про постійне зростання у світі кількості дітей, хворих на дитячий церебральний параліч (ДЦП). На сьогоднішній день накопичено достатньо теоретичного та експериментального матеріалу, який стосується корекції психофізичного стану та рухової сфери дітей з даною патологією. Однак продовжують бути актуальними дослідження, присвячені розробці програми фізичної реабілітації, спрямованої на нормалізацію функції серцево-судинної та дихальної систем дітей середнього шкільного віку, хворих на ДЦП.

Мета роботи. Метою даної роботи є на підставі аналізу літературних і інших джерел інформації вивчити і підібрати теоретичний матеріал щодо створення комплексної програми фізичної реабілітації дітей, хворих на ДЦП, в амбулаторних умовах в довготривалому реабілітаційному періоді з використанням інноваційних методів. Це допоможе запобігти подальшому розвитку захворювання, подовжити період ремісії захворювання та покращити якість життя хворих дітей. Матеріали та методи. Для досягнення визначених завдань використовували метод теоретичного аналізу і узагальнення

науково-методичної літератури.

Результати та обговорення. За останні роки значна кількість дослідників приділяли увагу проблемам реабілітації дітей, хворих на ДЦП: Афанасьєв С., Вознюк С., Воронін Д., Гузій О., Долинний Ю., Дремова Г., Козьявкін В., Луковська О., Машаду І., Мерзликіна О., Проскуріна Т., тощо.

Ученими встановлено, що патологічні зміни функціонального стану серцево-судинної системи, розлади дихання при ДЦП часто залежать від змін нейроендокринної регуляції вегетативних функцій, недостатності центральної регуляції дихання і від патології опорно-рухової системи. Загальновідомо, що порушення функції дихання залежить також від стану дихальних шляхів, дихальних м'язів, малого кола кровообігу. Обмеження рухових можливостей дитини також суттєво впливає на стан серцево-судинної і дихальної системи, обґрунтовує необхідність пошуку ефективних засобів фізичної реабілітації.

Порушення функції дихальної системи, знижена толерантність до фізичних навантажень спостерігається при всіх формах ДЦП. При розробці комплексної програми фізичної реабілітації оптимізація діяльності серцево-судинної і дихальної системи у дітей, хворих на ДЦП, дає можливість збільшити інтенсивність навантаження за рахунок збільшення життєвої ємності легень, зменшення частоти дихання і частоти серцевих скорочень. При розробці комплексної програми корекції функціональних можливостей серцево-судинної і дихальної системи дітей середнього віку, хворих на ДЦП, повинні враховувати форму захворювання, ступінь тяжкості рухових порушень, особливості фізичного розвитку, вторинні відхилення.

Висновок. Вдосконалення існуючих комплексних програм фізичної реабілітації з використанням інноваційних методів повинно допомогти розширити можливості відновлення функціональних можливостей серцево-судинної і дихальної системи, порушеної рухової функції у дітей, хворих на ДЦП, і тим самим буде сприяти їх інтеграції в суспільство.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

JUSTIFICATION OF THE COMPOSITION OF OINTMENT WITH KIDNEY VETCH EXTRACT

Sutkovenko Yanina Victorivna,
Higher education graduate
Sichkar Antonina Anatoliivna,
PhD (Pharmacy), Associate Professor
Sayko Irina Volodimirivna,
PhD (Pharmacy), Associate Professor
Mansky Oleksandr Anatoliyovich,
National University of pharmacy,
Kharkiv, Ukraine

Introductions. The frequent skin defect in the elderly, which occurs due to a violation of blood circulation and trophic tissue — a trophic ulcer — appears without a traumatic effect, by itself, and is the result of skin dying. An ulcer can form gradually and heal even without proper treatment. However, if there is a certain reason for the appearance of a trophic ulcer, the ulcer remains and does not heal. During the course of a chronic disease, the ulcer may become larger.

The variety of etiologies of trophic ulcers requires an individual approach to treatment. One of the main directions of pathogenetic therapy is the fight against microflora that infects ulcers. Effective antibiotic therapy is possible only after isolating infectious agents and determining their sensitivity to antibiotics. However, microbiological research requires a certain time (up to 7 days), which makes it necessary to carry out empirical therapy until the results of the study are obtained.

For the therapy of trophic ulcers, among other medicinal products, ointments can be used. Extracts of kidney vetch (*Anthyllis vulneraria* L., *A. vulneraria*) are becoming more and more interesting as active ingredients for the world's pharmaceutical industry. However, there are no comprehensive technological studies

on the development of an ointment with an extract of this plant.

Aim. This work aimed at generalization and analysis of scientific literature data on the possibilities of *A. vulneraria* extract use in the treatment of the trophic ulcer and the justification of the ointment composition with kidney vetch extract.

Materials and methods. Soft kidney vetch extract was selected as herbal active pharmaceutical ingredient. The extract was obtained at the Department of Pharmaceutical Technologies. A mixture of macrogols of different molecular weight was used as an ointment basis. The choice of the base is determined by its physic-chemical and dehydration properties.

Results and discussion. The literature data analysis of a wide range of compounds in the extract (extractant — an aqueous solution of ethanol) of the *A. vulneraria* herb showed the presence of quercetin, kaempferol, isorhamnetin and rhamnocitrin glycosides, flavonoids acylated with meglutol (3-hydroxy-3-methylglutaric acid), OH/OMe-substituted benzoic acids, ferulic and acetic acids, sugars, and triterpenoid medicagenic acid and saponins (aglycone Saikogenin D).

Quercetin has anti-inflammatory, antispasmodic, antihistamine, and anti-inflammatory properties, reduces capillary fragility. Antimicrobial activity is characteristic of quercetin against gram-positive bacteria. Kaempferol and quercetin exhibit anti-ulcer activity. Isorhamnetin reduces capillary fragility also. Kaempferol, and rhamnocitrin have been also described as antimicrobials.

Ferulic acid increases the immunity and protective properties of the skin, improves microcirculation, strengthens the walls of blood vessels and reduces their permeability, stimulates the synthesis of collagen and elastin, restores connective fibers, moisturizes the skin and helps restore the lipid barrier, has a pronounced anti-inflammatory and anti-allergic effect, actively fights with various bacteria (suppresses the growth of both gram-positive and gram-negative bacteria), has an astringent effect, promotes the healing of injuries, wounds, ulcers, stimulates metabolic processes and prolongs the life of cells, prevents glycation of proteins (that is, the connection of proteins with sugars, through which the quality of connective fibers of the skin deteriorates), accelerates the processes of removing toxins from the

skin, preserves the DNA of fibroblasts (basic skin cells) and increases their division, increases the ability of ascorbic acid to stimulate collagen production.

Saikogenin D has anti-inflammatory and decongestant effects. The most common infections of trophic ulcers are caused by *Staphylococcus aureus* (47 %) and *Pseudomonas aeruginosa* (13.7%) or their associations with representatives of normal microflora. Due to multidrug resistance, *Pseudomonas aeruginosa* (*P. aeruginosa*) often poses a dilemma regarding treatment strategy. Infections caused by *P. aeruginosa* are often accompanied by complications and can be life-threatening. Saikosaponins and their genins induce a marked enhancement of non-specific resistance of the organism to *Pseudomonas aeruginosa*. In addition, saikogenin D, a secondary metabolite of saikosaponin d, shows an enhancing effect.

To introduce the kidney vetch extract (a viscous, thick preparation) into the ointment base, we have studied non-aqueous solvents: Macrogol 400 and glycerin in different quantities. As studies have showed, the best solvent from the point of view of manufacturability is glycerin when using it in a fivefold amount in relation to the soft extract. The solution of the extract with this solvent was homogeneous and stable. This extract was poorly soluble in Macrogol 400.

The concentration of the soft extract in the ointment was 5 %. When creating an ointment with the kidney vetch extract, a mixture of high and low molecular weight Macrogols (Macrogol 400, Macrogol 1500, Macrogol 3350) was used as an ointment base, which has a pronounced osmotic effect that meets the medical and biological requirements for the treatment of trophic ulcers at the exudation stage. The addition of high molecular weight Macrogol 3350 to the composition of the base made it possible to influence the viscosity of the ointment samples and obtain more structured and stable systems. Standard tests for ointment quality were done. There were no observable physical, chemical, and microbiological changes.

Conclusions. A herbal ointment formulated with kidney vetch extract may be an efficacious trophic ulcer healing remedy that should be considered as an alternative medicine for trophic ulcer management.

CHEMICAL SCIENCES

УДК 10167

ПУТИ ПРЕВРАЩЕНИЯ о-КСИЛОЛА И ЕГО ГАЛОГЕНЗАМЕЩЕННЫХ, СВЯЗАННЫЕ С КОНКУРЕНТНОЙ АДСОРБЦИЕЙ АММИАКА С ВОДОЙ И ВАЛЕНТНЫМ СОСТОЯНИЕМ ВАНАДИЯ МОДИФИЦИРОВАННЫХ КОНТАКТОВ ПРИ ПАРОФАЗНОМ ОКИСЛИТЕЛЬНОМ АММОНОЛИЗЕ

Багирзаде Гулу Ахмед оглы,

к.х.н., доцент

Азербайджанский медицинский университет

г. Баку, Азербайджан

Аннотация: Проанализированы и обобщены данные о путях образования основных продуктов – динитрила и имида, связанные с конкуренцией аммиака с водой на поверхности модифицированных базовой V–Sb–Bi / γ -Al₂O₃-оксидных катализаторов при окислительном аммонолизе о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорпроизводных. Установлено, что влияние конкурентной адсорбции аммиака с водой на пути превращения каждого субстрата наблюдается как в области низких, так и при больших концентрациях аммиака.

Ключевые слова: окислительный аммонолиз, о-ксилол, 4-бром- и 4-хлор-о-ксилол, основных продуктов.

Актуальность данной проблемы обусловлена сложностью проведения процесса окислительного аммонолиза как о-ксилола, так и 4-бром - и 4-хлор-о-ксилолов с образованием нескольких продуктов, что связано как со спецификой структурных особенностей субстрата, а именно, с наличием двух метильных групп в орто-положении друг к другу, так и с получением в качестве основных продуктов динитрила и имида, а также одновременно – разъяснению влияния

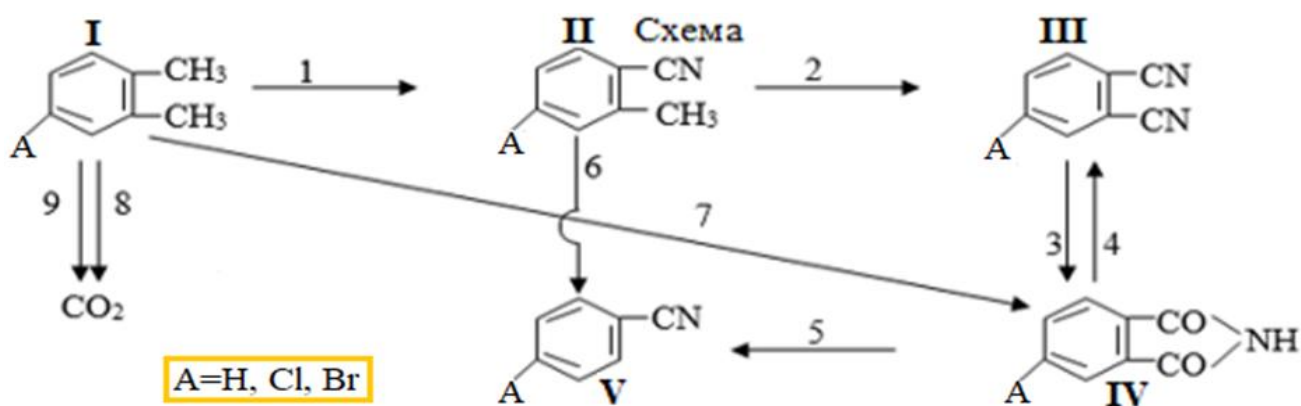
всех факторов на направление реакции, главным образом, в сторону образования того или иного целевого вещества. В работе обсуждены и обобщены результаты исследования конкурирующих процессов при окислительном аммонолизе о-ксилола, а также 4-бром- и 4-хлор-о-ксилолов [1-10].

Окислительный аммонолиз на многих оксидных катализаторах-экзотермическая каталитическая реакция о-диметилбензолов, сопровождающаяся образованием нитрилов и имидов. Поэтому важной задачей в исследовании окислительного аммонолиза о-ксилола, а также 4-бром - и 4-хлор-о-ксилолов является решение вопроса о селективности образования соответствующего динитрила и имида. Важно отметить, что при окислительном аммонолизе алкилароматических соединений конкуренция аммиака с кислородом и водой на поверхности сложнооксидных катализаторов была зафиксирована в некоторых работах. Действительно, на примере окислительного аммонолиза 2-пиколина показано, что процесс характеризуется конкурентной адсорбцией аммиака с кислородом и водой [11, с. 163] на поверхности оксидных ванадиево-оловянных и ванадиево-титановых катализаторов. Установлено, что увеличение концентрации аммиака способствует повышению выхода пиколинонитрила, а повышение концентрации кислорода или воды при низкой концентрации аммиака вызывает снижение выхода 2-цианпиридина, которое сопровождается одновременным возрастанием количества пиридина и оксидов углерода. Образование последних связано с тем, что кислород или вода благоприятствуют условиям для формирования карбоксильной группы, которая в 2-положении по отношению к атому азота кольца отличается чрезвычайно высокой склонностью к отщеплению. Таким образом, в данном случае кислород и вода в отличие от аммиака способствуют реакции окислительного деметилирования (окислительной деструкции) 2-пиколина с образованием пиридина. Антибатность изменения выходов нитрила, с одной стороны, и пиридина и оксидов углерода – с другой при изменении содержания паров воды в

контактной зоне однозначно свидетельствует о конкуренции между аммиаком и водой [12, с. 16]. Кроме того, в случае окислительного аммонолиза о-ксилола на ванадиево-титановом катализаторе было показано, что в роли конкурента по отношению к аммиаку выступает кислород [13, с. 45] и вода [14, с. 27], поэтому в некоторых случаях эффект, обуславливаемый увеличением концентрации аммиака, может быть достигнут снижением содержания молекулярного кислорода в контактных газах.

Целью настоящей работы является выяснение возможного влияния соотношения компонентов реакционной смеси на пути превращения о-ксилола и его 4-бром- и 4-хлорзамещенных при окислительном аммонолизе.

На основе кинетических закономерностей окислительного аммонолиза о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорзамещенных на оксидном катализаторе предложена следующая схема превращений. При этом как видно из схемы каждый субстрат (I) превращается соответствующей толунитрил (II), фталонитрил (III), 4-фталимид (IV), бензонитрил (V) и CO₂.

Согласно со схемой соответствующий динитрил образуется последовательно через мононитрил, а имид – как из динитрила, так и непосредственно из субстрата.

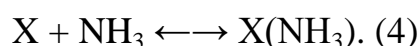
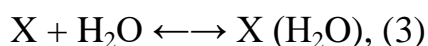
Как известно [15, с. 1636], большое своеобразие наблюдается при окислительном аммонолизе ароматического углеводорода, имеющего боковые алкильные группы в орто-положении, в отличие от углеводородов с изолированными алкильными группами. Следовательно, при реакции из о-диалкилбензола и его производных в отличие от мета - и пара-изомеров образуется не только нитрил, но и имид за счет близко расположенных боковых

орто-групп как в исходном сырье, так и в образовавшемся динитриле. Поэтому при окислительном аммонолизе о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорзамещенных образуется сложная смесь продуктов, т.е. увеличивается число путей превращений (см. схему) по сравнению с мета- и пара-изомерами. Ясно, что это обусловлено структурным фактором субстрата, и вследствие этого целью проведения реакции является получение динитрила или имида в зависимости от соотношения компонентов в реакционной смеси и валентного состояния иона ванадия на поверхности применяемого катализатора [16, с. 163].

В данном сообщении обсуждается образование тех продуктов, которые связаны с конкуренцией аммиака с водой за места на поверхности при парофазном гетерогенно-каталитическом окислительном аммонолизе о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорзамещенных.

Для установления возможного влияния на пути превращения о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорпроизводных конкуренции аммиака с водой были поставлены опыты в присутствии и в отсутствие воды в исходной реакционной смеси при времени контакта 0.59 с; $P_{\text{суб}}^0 = 1.24$, $P_{\text{O}_2}^0 = 7.80$, $P_{\text{NH}_3}^0 = 61.91$ кПа. Установлена, что введение воды в исходную реакционную смесь, не влияя на скорость превращения субстрата при всех изученных температурах, в отличие от 693 и 713 К при 633–673 К повышает выход имида за счет уменьшения образования динитрила (см. схему, маршрут 3). При 693 К в отсутствие воды в исходной смеси среди продуктов не проявляется соответствующей имид, который образуется в присутствии воды при этой температуре. Однако в реакции с водой и без воды в исходной реакционной смеси при 713 К не обнаруживается имид по сравнению с другими температурами. Одновременно в обоих случаях образование соответствующего бензонитрила резко усиливается и вследствие этого равновесие нарушается (см. схему, маршруты 3 и 5) за счет формирования бензонитрила как при гидролизе динитрила, так и при высокой температуре, с накоплением достаточного количества реакционной воды происходит декарбоксилирование имида. Другим путем образования бензонитрила является окислительное деметилирование (деструкция)

соответствующего моонитрила, выход которого также увеличивается с повышением температуры (см. схему, маршрут 6). Независимость скорости превращения исходного сырья от концентрации воды, как в случае аммиака, дает основание полагать, что она адсорбируется на других каталитических центрах иной природы (X), чем субстрат. Аммиак на них конкурирует с водой, причем покрытие аммиаком много больше покрытия адсорбированной водой и близко к 1:

Здесь стадии (3) и (4) равновесные.

С учетом того, что $[X(NH_3)] \approx 1$, покрытие адсорбированной водой можно вычислить по уравнению $[X(H_2O)] = K_3 P_{H_2O} / K_4 P_{NH_3}$.

Следует отметить, что влияние конкурентной адсорбции аммиака с водой на пути превращения окислительного аммонолиза о-ксилола и его 4-замещенных наблюдается в интервале как низких, так и высоких концентраций аммиака. Следовательно, гидролиз динитрила и обратная реакция – аммонолиз имида (см. схему, маршруты 3 и 4) протекают при всех концентрациях аммиака. Как видно, в случае окислительного аммонолиза о-диалкилбензолов аммиак и вода существенно влияют на селективность процесса.

Таким образом, проведение процесса при низкой концентрации аммиака и с добавкой воды обуславливает образование соответствующего имида, так как они повышают удельный вес реакций по маршрутам 7 и 3 (см. схему), при этом динитрил исчезает. Однако с увеличением подачи аммиака без воды в исходную смесь суммарный выход кислородсодержащих соединений уменьшается и одновременно количество моно - и динитрилов возрастает по маршрутам 1 и 2. Важно добавить, что модифицирование базового V–Sb–Bi/γ-Al₂O₃-оксидного катализатора с Cr₂O₃ приводит к увеличению числа сильнокислотных центров на поверхности. Это обуславливает рост удельного вклада в параллельный маршрут образования имидов непосредственно из

о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорзамещенных. При модифицировании базового контакта с ZrO_2 имеет место повышение поверхностной концентрации слабокислотных центров, благоприятствующих образованию динитрилов. Следует отметить, что использование $V-Sb-Bi-Zr/\gamma-Al_2O_3$ -оксидного катализатора при высокой концентрации аммиака приводит преимущественно к образованию динитрила через моонитрил. Однако на этом катализаторе при низкой концентрации аммиака выход соответствующего имида невысокий из-за дополнительного большого количества, образовавшегося CO_2 по маршруту 8 (см. схему). Что касается окислительного аммонолиза о-ксилола на $V-Sb-Bi-Cr/\gamma-Al_2O_3$ -оксидном катализаторе при низкой концентрации аммиака, этот процесс проводится с целью получения имида, поскольку на указанном катализаторе субстрат непосредственно превращается в имид, при этом образование дополнительного CO_2 по маршруту 8 очень мало.

Выводы

Конкурентная адсорбция аммиака с кислородом и водой на примере окислительного аммонолиза о-ксилола и его 4-бром - и 4-хлорзамещенных на модифицированных базовых $V-Sb-Bi/\gamma-Al_2O_3$ -оксидных катализаторах влияет на пути превращения субстрата в основные и побочные продукты реакции, т.е. на поверхности сложнооксидных катализаторов происходят конкурирующие процессы, которые в зависимости от целей можно преимущественно направлять в ту или иную сторону для получения основного продукта.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Багирзаде Г. А., Тагиев Д. Б. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-ксилола V. Получение 4-бромфталонитрила // ЖОХ. 2014. Т. 84. № 6. С. 902–907.
2. Багирзаде Г. А. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-ксилола IV. Механизм образования продуктов реакции // ЖОХ. 2014. Т. 84. № 6. С. 896–901.
3. Багирзаде Г. А. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-

ксилола I. Превращение 4-бром-о-ксилола и 4-бром-о-толунитрила // ЖОХ. 2010. Т. 80. № 8. С. 1360–1364.

4. Багирзаде Г. А. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-ксилола II. Образование побочных продуктов // ЖОХ. 2010. Т. 80. № 9. С. 1460-1466.

5. Багирзаде Г. А. Кинетика окислительного аммонолиза 4-бром-о-ксилола III. Превращение 4-бром-о-толунитрила как субстрата // ЖОХ. 2013. Т. 83. № 3. С. 439–442.

6. Bagirzade G. A., Tagiyev D.B., Guliyev F. A., Manafov M. R. Preparation of phthalimide and kinetics of vapour phase ammoxidation of o-xylene on V-Sb-Bi-Cr / γ -Al₂O₃ Oxide Catalyst – III // Asian Journal of Chemistry. 2018. Vol. 30. No 2. P. 305-308.

7. Багирзаде Г.А., Кулиев Ф.А. Изучение процесса парофазного окислительного аммонолиза 4-хлор-о-ксилола на V-Sb-Bi-Zr/ γ -Al₂O₃-оксидном катализаторе // Сб. тезисов VII Всероссийской конференции с международным участием «Техническая химия. От теории к практике», посвященной 50-летию академической науки на Урале. Пермь, 2022. С.140.

8. Bagirzade G. A., Tagiyev D.B., Manafov M.R. Kinetics of vapor phase ammoxidation of o-xylene on V-Sb-Bi-Cr/ γ -Al₂O₃ oxide catalyst I. About the competing ways of formation of the main products // Inter. J. of Current Research. 2015. Vol. 7. Issue 10. P. 21637-21640.

9. Bagirzade G. A., Tagiyev D. B., Manafov M. R. Kinetics of vapor phase ammoxidation of o-xylene on V-Sb-Bi-Cr / γ -Al₂O₃ oxide catalyst II. Development of kinetic reaction model // Elixir Appl. Chem. 2016. Issue No. 94. P. 40096-40099.

10. Багирзаде Г. А., Кулиев Ф. А. Парофазный окислительный аммонолиз 4-хлор- о-ксилола III. Пути образования побочных продуктов // Сб. тезисов VII Всероссийской конференции с международным участием «Техническая химия. От теории к практике», посвященной 50-летию академической науки на Урале. Пермь, – 2022. – С.143.

11. Сембаев Д. Х., Суворов Б. В. О роли воды в парофазных

каталитических окислительных реакциях // Труды Института органического катализа и электрохимии АН Каз. ССР. 1974. Т. 9. С. 163–173.

12. Кагарлицкий А. Д. Исследование реакций каталитического окисления и окислительного аммонолиза некоторых алкилпиридинов: Автореф. докт. дис. Алма-Ата, 1974. 51 с.

13. Суворов Б. В., Сембаев Д. Х., Колодина И. С., Умарова Р. У., Степанова Л. А. Окисление органических соединений. Сообщение LXXX. О некоторых особенностях образования имидов кислот при окислительном аммонолизе ароматических соединений // Изв. АН Каз ССР. Сер. хим. 1971. № 1. С. 45–52.

14. Сембаев Д. Х., Чухно Н. И., Колодина И. С., Суворов Б. В. Особенности влияния добавок воды на окислительный аммонолиз о-ксилола // Изв. АН Каз ССР. Сер. хим. 1977. № 2. С. 27–31.

15. Багирзаде Г. А., Тагиев Д. Б., Фатуллаева С. С. Пути превращения о-ксилола и его 4-замещенных при парофазном окислительном аммонолизе // ЖПХ. 2014. Т.87. Вып. 11. С. 1636 -1641.

16. Багирзаде Г. А. К вопросу о влиянии валентных состояний ионов ванадия в составе сложнооксидных катализаторов на образование основных продуктов при окислительном аммонолизе о-ксилола и его 4-замещенных // Азерб. хим. журнал. 2009. № 4. С.163-166.

ЧОТИРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ МЕКСИКАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ

Ткач В. В.,

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Числаш В. В.

Філія «Малинецький ЗЗСО I – II Ступенів
ЗДО», Україна

Кіящук А. Й.,

Лицей № 15

ім. О. Співачука Хмельницької міської ради, Україна

Петрусяк Т. В.

Чернівецька музична школа № 1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані приклади оригінальних задач. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них.

Тут подані завдання, засновані на пісні «Alma Llanera» (муз. П. Е. Гутт'єреса, сл. Р. Б. Коронадо - Венесуела):

Yo nací en esta ribera

Del arauca vibrador
Soy hermano de la espuma
De las garzas, de las rosas

Soy hermano de la espuma
De las garzas, de las rosas
Y del Sol, y del Sol

Me arrulló la viva diana
De la brisa en el palmar
Y por eso tengo el alma
Como el alma primorosa

Y por eso tengo el alma
Como el alma primorosa
Del cristal, del cristal

Amo, sueño, canto, río
Con claveles de pasión
Con claveles de pasión

Amo, lloro, canto, río
Y le canto a Venezuela
Con alma de trovador

Yo nací en esta ribera
Del arauca vibrador
Soy hermano de la espuma
De las garzas, de las rosas
Y del Sol, y del Sol

Через те, що її часто аранжують та записують мексиканські мар'ячі її часто зараховують (з видозміненим текстом) до мексиканських. Однак як музична, так і текстова характеристика пісні вказує на венесуельське походження.

З музичної точки зору пісня написана в ритмі хоропо – запального танку у трьохдольному розмірі - $\frac{6}{8}$, характерного для Венесуели та Колумбії. Щодо тексту, то слово «llanero» (рівнинний, також житель рівнини) тут відноситься до клімато-географічної області льяносів, яка охоплює майже всю Венесуелу, половину Колумбії і крайні північні райони бразильських штатів Амазонас і Рорайма. Окрім цього, в оригінальному тексті пісні Венесуела згадується явно.

Саме Венесуелі і присвячені завдання 1 – 4:

1. Венесуела та Колумбія – практично єдині країни, в яких, з огляду на клімат та тип ґрунтоутворення, в якості добрива використовується триамоній ортофосфат – $(\text{NH}_4)_3\text{PO}_4$. Сама сіль є достатньо нестійкою і розкладається за рівнянням:

Утворений амоніак потрапляє безпосередньо в організм рослини, прискорюючи кругообіг Нітрогену. Головний же продукт реакції використовується в якості азотно-фосфорного добрива повсюдно.

1.1. Запишіть структурну формулу йону амонію і проілюструйте розрив донорно-акцепторного зв'язку внаслідок реакції

1.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження

а) 29,8 г триамоній фосфату складають п'яту частину моля

б) Дана реакція є окисно-відновною, як і більшість реакцій розкладу

в) Триамоній фосфат не містить атомів Гідрогену, сполучених безпосередньо із атомом Фосфору

г) Триамоній фосфат містить Нітроген в мінімальному ступені окиснення

г) Триамоній фосфат містить Фосфор у валентному стані п'ять

1.3. Посудина в формі призми 35 см заввишки містить за н.у. амоніак. В основі призми лежить прямокутний трикутник, сторони якого співвідносяться

як $\sqrt{2}:1:1$, а медіана, проведена до гіпотенузи, дорівнює $32\sqrt{2}$ см. Знайдіть початкову масу триамоній фосфату, розклад якого призвів до заповнення посудини амоніаком

2. Знаменитий російський хімік Дмитро Іванович Менделєєв сказав: «Нафта – не паливо. Палити можна і асигнаціями». Еколого-орієнтоване мислення XXI століття полягає у тому, щоби використовувати в якості палива альтернативні види сировини, в тому числі і вторинну сировину, а нафту використовувати як сировину для хімічного синтезу, продукти якого можна неодноразово переробляти.

Зазвичай, алкени отримують розділенням та переробкою нафти по фракціях – так званим «крекінгом». Однак, деякі сорти нафти, скажімо, канадська та венесуельська, безпосередньо містять алкени в своєму складі. Такі сорти нафти називаються олефіновими.

В олефінових нафтах містяться алкени з кількістю атомів Карбону від 6 до 13. За нормальних умов такі алкіни є рідинами.

2.1. Поясніть, чому використовувати як сировину нафту, насичену алкенами, легше, ніж насичену алканами.

2.2. Доведіть, що у всіх алкенах масова частка Карбону відповідає дробові $\frac{6}{7}$

2.3. Щодо алкенів, що містяться в олефінових нафтах, вкажіть вірне твердження

а) Молярні маси всіх алкенів відносяться до молярної маси етилену як ціле число

б) Молярна маса деценів вдвічі більша за молярну масу пентенів

в) Молярна маса гептенів втричі більша за молярну масу пропену

г) Молярні маси бутенів та октенів відносяться між собою як 1:5

г) Молярні маси ноненів та пропену відносяться між собою як 1:4,5

3. Відомий венесуельський хімік Бенхамін Рубен Шарфікер Подольський (нар. В 1953 р) – один із найкращих спеціалістів у світі в галузі провідних полімерів.

Він народився в Буенос-Айресі в 1953 році. Його батьки виїхали до Аргентини з Львівщини у 1939 році і переїхали до Каракаса, коли Бенхаміну було чотири роки. Його спеціалізацією була електрополімеризація тіофену та піролу.

Політіофен (Рис. 1) часто використовується в органічних напівпровідниках та світлодіодах:

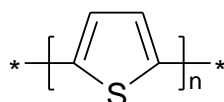

Рис. 1. Політіофен

При цьому сам політіофен може бути як в нейтральному, так і допованому стані. Колір світіння буде залежати від ступеню допування.

3.1. Запишіть реакції отримання тіофену з неорганічних речовин та покажіть схему його полімеризації. Проілюструйте властивості тіофену як ароматичної системи.

3.2. Щодо тіофену та його полімеру, вкажіть невірне твердження:

а) Тіофен вступає в реакцію електрофільного заміщення у положення 2 і 5

б) 12 г тіофену складають його $\frac{1}{7}$ моля

в) Повне відновлення тіофену газоподібним воднем призводить до утворення бутану та елементарної сірки

г) Тіофен вступає в реакцію Фріделя-Крафтса з утворенням 2-алкіл або 2-ацил похідних

г) Полімеризація тіофену відбувається під дією сильних окисників і(або) електричного струму

3.3. Суміш ацетилену і сірководню заповнює в співвідношенні 2:1 посудину в формі прямокутного паралелепіпеда зі сторонами 32x20x15 см. При нагріванні посудини відбувається реакція. Знайдіть масу утвореного тіофену і об'єм газоподібного продукту, обчислений за н.у.

4. Моніка Кройтер (нар. 1967) – хімік. Професор університету

ім. Сімона Болівара. Її спеціалізацією є екологічна хімія.

Під час протестів 2017 року проти фальсифікації президентських виборів у Венесуелі вона виявила, що використаний венесуельськими поліцейськими та військовими сльозогінний газ містив в якості головного компонента так званий газ Корсона – Стантона, також відомий як «газ бузок» (Рис. 2). Це бойова отруйна речовина, що відноситься до групи іритантів комплексної дії.

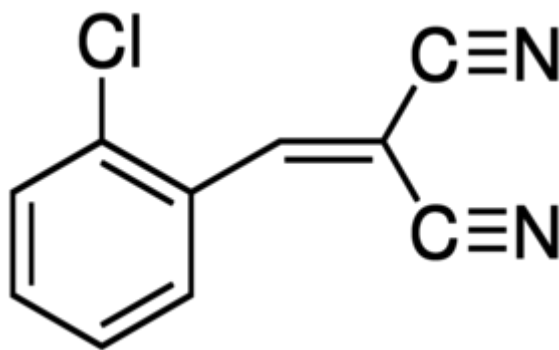

Рис. 2. Хлорбензальмалонодинітрил

Його бойовою формою є аерозоль. Саме тому його додають у генератори аерозолів та світлошумові гранати. Ознаки враження – больові відчуття в слизових оболонках та верхніх дихальних шляхах. Зрідка настає параліч дихання, зупинка серця та смерть.

4.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості хлорбензальмалонодинітрилу як ароматичної системи, похідного алкену та нітрилу

4.2. Щодо хлорбензальмалонодинітрилу вкажіть невірне твердження:

а) Хлорбензальмалонодинітрил знебарвлює бромну воду та розчин Калій перманганату

б) Хлорбензальмалонодинітрил є заміщеним похідним динітрилу 1,3-пропандіової кислоти

в) 2,9 г Хлорбензальмалонодинітрилу відповідають $\frac{1}{65}$ моль

г) Хлорбензальмалонодинітрил відновлюється до замішеного двохатомного аміну

г) Хлорбензальмалонодинітрил не вступає в реакцію електрофільного

заміщення, оскільки містить орієтанти другого роду

4.3. Знайдіть масу хлорбензальмалонодинітрилу, що відновлюється до аміну із насиченим бічним ланцюгом воднем, що за н.у. заповнює посудину в формі біпіраміди. В основі біпіраміди лежить ромб зі стороною 32 см і кутом між сторонами 150° . Відстань від кожної із вершин біпіраміди до центральної площини дорівнює 42 см.

TECHNICAL SCIENCES

PSYLLIUM AS A NATURAL LEAVENING AGENT IN THE GLUTEN-FREE PANCAKES TECHNOLOGY

Kondratiuk Nataliia,

Candidate of technical sciences, associate professor

Cherniavska Anna,

Candidate of chemical sciences, senior lecturer

Kurach Juliia,

Bondarenko Vladislav,

Masters

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

Introductions. Gluten, a protein found in grains such as wheat, barley and rye, is the causative agent of food allergies and personal gluten intolerance in individuals. That is, the flour of any type of cereal contains gluten, but corn, rice, buckwheat are gluten-free, these grains are non-toxic for people with celiac disease. At the same time, it should be remembered that gluten is a protein composite of two proteins: gliadin and glutenin, which combine with water to form gluten (gluten).

Gliadin and glutenin have different structures, which is why they exhibit different properties. During interaction with water, gliadin becomes sticky, systems with its participation are extensible, with high adhesive properties of gluten. Glutenin is a large and complex protein that, when hydrated, gives dough strength and elasticity.

After the hydration processes and during the mechanical processing of the dough, the hydrated proteins gliadin and glutenin mix with water, the gluten swells, forming a continuous network thread-like structure that stabilizes over time, reaching the required size. That is, gluten has important technological characteristics in the technology of bread, bakery and confectionery products, such as: an active water

absorber capable of retaining moisture twice its weight, a substance with significant adhesive properties that creates high-quality stretchable and elastic systems.

Unfortunately, the dough made from gluten-free types of flour largely lacks exactly such characteristics as extensibility and elasticity. This is a significant drawback in the technology and negatively affects the quality of finished products and the quality indicators of such products during storage. Therefore, the search for technological solutions in improving the quality of dough semi-finished products from gluten-free flour is urgent and necessary.

Aim. The purpose of this publication was an analytical description of a natural leavening agent made from the husk of plantain seeds - psyllium, as well as the implementation of its technological properties in food systems based on gluten-free types of flour.

Materials and methods. The materials of the publication were created on the basis of the results of an analytical study. In particular, the type of qualitative research was used for a thorough understanding of the outlined problem.

Results and discussion. More and more consumers are looking for alternatives to traditional flour products. The development of low-calorie dry mixes based on gluten-free flour can help manufacturers meet the demand for such products and expand market opportunities. Wheat flour of the highest grade, which is mostly used in the confectionery industry, has a high content of carbohydrates and a small content of useful substances. Therefore, replacing ordinary wheat flour with composite mixtures of gluten-free types is a request of most consumers. Gluten-free flour is a complete product from a physiological point of view. In addition, the food culture of our country is rich in varieties of recipes and products made from wheat flour, we cannot imagine our diet without fragrant white bread, pastries, loose light pastry flour products and pasta products. On the other hand, in other countries of the world, the grayish, dark, speckled appearance of bread, bakery and pasta products does not surprise anyone, but on the contrary encourages them to buy, because this is the appearance of healthy food products.

But during the development of the technology for preparing mixes from

gluten-free flour for further preparation of the aforementioned group of baked goods (in particular, pancakes), a problem was discovered. It consists in the low binding properties of gluten-free flour, due to which the organoleptic indicators of the finished product deteriorate significantly, namely, the finished product does not keep its shape, does not meet the declared fluffiness and softness, the dough spreads, which interferes with the formation of the product. So it was decided to add a natural leavening agent to the dough - psyllium. The main feature of psyllium is its excellent moisture-absorbing and moisture-retaining ability due to the formation of a gel-like mass. Thanks to this property, psyllium plays the role of an excellent thickener and gives the dough the necessary viscosity. At the same time, psyllium has no taste and smell, it is neutral in any baking.

The range of gluten-free products is not significant, especially for the production of domestic gluten-free products, but the demand for this type of product is growing every year and the need to provide this category of people with functional food products is constantly present.

The technology of dry mixtures for making pancakes was used for development. It has certain features.

Pancakes, or American pancakes, are one of the most common dishes in the United States of America and Canada. Small round fluffy pancakes, which are abundantly covered with syrup, are a part of almost any breakfast. In translation, "pancake" means "simple (fresh) cake in a pan" ("pan" - pan, "cake" - cake). The range of pancakes currently offered by the American IHOP-Restaurant, such as "Walker Brothers", "The Original Pancake House", "McDonalds", must have pancakes with various additives on their menu: berries, fruits, chocolate, various cereals, honey, etc. Additives can be added both during dough kneading and when serving with ready-made freshly baked products.

In order to reduce labor costs when preparing pancakes at home, dry mixes are used, which involves mixing with water or milk. Also of interest are liquid mixtures that are ready to use and do not require additional dough preparation operations, and also have a long shelf life (4–8 weeks). A number of well-known foreign companies,

such as: Basco, Betty Crocker, UNIVERSAL HERBS, are engaged in the production of mixtures for preparing pancakes. The composition of the mixture for pancakes can be different, but most often it contains the following ingredients: flour, starch, dry yeast, baking powder, white sugar, dry skimmed milk, egg powder, salt, gum, maltodextrin, emulsifiers. Despite the fact that pancakes are a new type of product for the Ukrainian consumer, they can compete with domestic pancakes and fritters [1].

Evidence suggests an increase in spending on cookies, cakes, and other snacks related to both the affordability and availability of such products, along with a general decline in home cooking [2]. Despite this, there has been an increase in television cookery and baking programs around the world, such as The Great Australian Bake Off (Foxtel) and Zumbo's Just Desserts (Seven Network), which present baking as entertainment rather than work. attractive to both men and women who avoid "ready-made" and pre-prepared products in their lives [3]. Currently, flour sales are several months ahead of forecasts as many consumers locally and internationally are baking bread and other products while in isolation due to the COVID-19 pandemic [4]. In addition, new products entered the flour segment of the supermarket, providing a diverse offer for consumers.

Conclusions. So, it should be noted that gluten is of great importance in bread-making technology - the protein (gluten) fraction of wheat, rye, barley, their hybrids and derivatives. The number of people suffering from gluten intolerance is increasing worldwide, and at the same time, the need for products suitable for a gluten-free diet is increasing. Bread and bakery products are an integral part of the daily diet. Therefore, the new gluten-free ingredients for baking and new methods of processing traditional ingredients found and described in the publication will allow us to bring vital products to more mass production and a large assortment that extends to various groups of products using flour. The study discusses the use of additives to replace gluten and ensure dough stability and elasticity, to improve the nutritional quality and sensory properties of gluten-free bread. An urgent task is to extend the shelf life of gluten-free bread and bakery products and thereby expand the possibility of its distribution in fresh form. This work is also devoted to the description and modeling

of various technological possibilities of gluten-free bread and the preparation of bakery products using psyllium.

Consumer interest in gluten-free products continues to grow, especially among those with food allergies, gluten intolerance, or who simply want to pay more attention to a healthy diet. Developed approaches to technology creation can meet this consumer demand, opening up prospects for increased market share and profitability.

The success of any confectionery product depends on its taste and aroma. One of the key aspects of the developed technology is to provide tasty and aromatic gluten-free confectionery products that will meet the demands of consumers and compete with traditional products.

Pancakes, in the composition of which the use of psyllium is taken into account, fulfill the task set before consumers, because they are characterized by a pleasant taste, a loose, porous consistency, which has a framework and retains the aroma of introduced aromatic substances or products. It has increased nutritional value and absolute convenience in preparation, which is also an advantage over analogues, because the preparation of the product, apart from water, does not require auxiliary ingredients.

The production of dry mixtures with increased nutritional value based on gluten-free flour for flour confectionery products with the use of plantain seed husk (psyllium) refers to dietary products that enrich the diet with a sufficient amount of fiber, is a low-calorie product and an excellent alternative to flour confectionery products made from wheat flour.

REFERENCES:

1. Богдзевич К. В., Тарасова В. Л. та ін. Підвищення якості та харчової цінності панкейків. – URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/31989/1/Innovatsiyeni_tekhnolohiyi_rozvytku_2015_1_60.pdf. (дата звернення 25.01.24 р.).
2. Cappa C., Lucisano M., Mariotti M. Influence of psyllium, sugar beet fibre

and water on gluten-free dough properties and bread quality, *Carbohydr. Polym.*, 2013. V. 98. P.1657–1666. doi: 10.1016/j.carbpol.2013.08.007. (дата звернення 25.01.24 р.).

3. Іпатова Л. Г., Кочеткова А. А., Шубіна О. Г. та ін Фізіологічні та технологічні аспекти застосування харчових волокон. *Харчові інгредієнти. Сировина та добавки*, 2004. № 1. С. 14 – 17.

4. Sciarini L. S., Bustos M. C., Vignola M. B., etc. A study on fibre addition to gluten free bread: its effects on bread quality and in vitro digestibility, *J. Food Sci. Technol.*, 2017. V. 54 (1). P. 244–252. DOI: 10.1007/s13197-016-2456-9. (дата звернення 25.01.24 р.).

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КРАНА З ВАНТАЖЕМ І КЕРОВАНИМИ ПРИСТРОЯМИ ВІБРОЗАХИСТУ

Кабаков Анатолій Михайлович

Теліпко Леонід Петрович

к.т.н., доценти

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Анотація: Проведено теоретичні дослідження динамічних гасників коливань. Розроблено: системи автоматичного регулювання коефіцієнта загасання; система активного віброзахисту для гасіння вертикальних коливань сидіння оператора.

Ключові слова: вібрація, шум, людина-оператор, частота, пристрої віброзахисту, моменти інерції, двигун, мостовий кран, динамічні характеристики, коефіцієнт корисної дії.

Підвищення рівня вібрацій на робочому місці людини-оператора обумовлено збільшенням робочих і транспортних швидкостей агрегатів. Тому однією з умов, що забезпечують комфорт на робочому місці людини-оператора, є використання ефективних віброзахисних засобів. Широке застосування збірного залізобетону зумовлено застосуванням високоефективної технології формування. Основними формувальними вузлами при виробництві залізобетонних конструкцій є бетоноукладач, вібраційні платформи і вібраційні молотки. Для нормальної роботи цих пристроїв необхідно використовувати системи захисту від шуму і вібрації [1].

Останні дозволяють значно знизити вібраційний вплив цих агрегатів на обслуговуючий персонал. Умови праці в кабінах вантажно-підйомних машин характеризуються наявністю комплексу несприятливих факторів: вібрації, підвищеного рівня шуму, несприятливого мікроклімату та ін. Ці фактори сприяють розвитку ряду захворювань і призводять до передчасної втомлюваності операторів.

Так, наприклад, після 7...8 годин роботи у них спостерігається уповільнення зорово-рухової реакції. Втома внаслідок впливу вібрації в діапазоні частот 1,4...2,8 Гц також призводить до зміни інших органів операторів, які мають власні частоти при малих амплітудах вібраційного впливу.

Продуктивність і функціональний стан людини-оператора в основному залежать від інтенсивності вібрації в діапазоні 1..30 Гц, в якій знаходяться основні резонансні частоти тіла людини-оператора.

Дані, отримані різними експериментаторами, показують, що людина-оператор не відчуває дискомфорту на частоті 1..2 Гц. У діапазоні 5..10 Гц ви починаєте відчувати неприємні відчуття, а в діапазоні 6..15 Гц знижується гострота зору і здатність вести візуальне спостереження.

Для захисту людини-оператора від загальної широкосмугової вібрації в процесі експлуатації розроблені пристрої, що складаються з систем активного і пасивного віброзахисту, що знижують вібрацію вантажно-підйомних машин, а також динамічні навантаження в його пружних елементах.

Тому однією з умов, що забезпечують комфорт на робочому місці людини-оператора, є використання ефективних віброзахисних засобів.

Динамічна модель металевої конструкції крана з вантажем і керованими пристроями віброзахисту (ПВ) при роботі вантажопідіймального механізму показана на рисунку 1,

де C_m - жорсткість металевої конструкції; B_m - коефіцієнт опору металевої конструкції; Z_m - абсолютне зміщення $m_{об}$; m_m - вага металевої конструкції; $Z_{об}$ -абсолютне переміщення обертових мас $m_{дв}$, зведене до поступального переміщення; m_m - вага металоконструкції; Z_e – зміщення приставки ПВ щодо m_m ; C_e – коефіцієнт жорсткості ПВ; $C_{нд}$ - коефіцієнт жорсткості системи підвіски вантажу; $B_{нд}$ - коефіцієнт лобового опору навантажувальної системи підвіски; $Z_{нд}$ - абсолютне зміщення $m_{Г}$; $m_{Г}$ - вага вантажу.

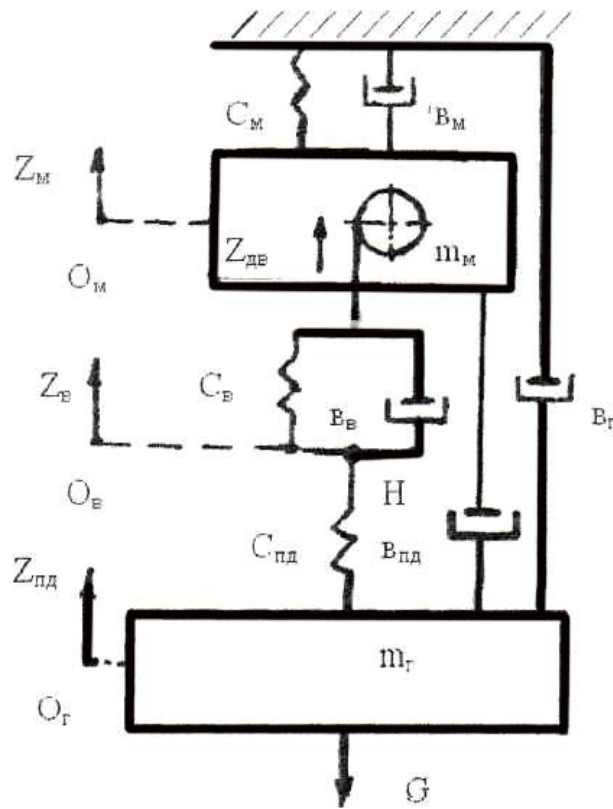

Рис. 1 – Динамічна модель крана з пристроями захисту від вібрації

Величина $\dot{Z}_{\text{дв}}$ пов'язана з кутовою швидкістю $\omega_{\text{дв}}$ ротора вантажопідйомного двигуна співвідношенням

$$\omega_{\text{дв}} = \dot{Z}_{\text{дв}} U_{\text{нд}}, \quad (1)$$

де $U_{\text{нд}}$ - кінематична передавальна функція підйомного механізму крана;

$$U_{\text{нд}} = \frac{2U_p U_{\text{пол}}}{D_{\text{б}}}, \quad (2)$$

U_p - передавальне число редуктора; $U_{\text{пол}}$ - кратність підйомного механізму; $D_{\text{б}}$ - діаметр барабана по середній лінії каната.

Тоді

$$m_{\text{дв}} = 1,2(I_p + I_M)U_{\text{нд}}^2, \quad (3)$$

де I_p , I_M - моменти інерції ротора двигуна і гальмівної муфти відповідно.

Кінетична T і потенціальна Π енергії та дисипативна функція Φ Релея [1]:

$$T = 0,5(m_M \dot{Z}_M^2 + m_{г} \dot{Z}_{г}^2 + m_{\text{дв}} \dot{Z}_{\text{дв}}^2)$$

$$\Pi = 0,5[C_M Z_M^2 + C_{нд} (Z_{об} - Z_{нд} + Z_M + Z_{\delta} U_{ноз}^{-1})^2] + GZ_{нд}, \quad (4)$$

$$\Phi = 0,5[B_M \dot{Z}_M^2 + B_{\Gamma} (\dot{Z}_{об} - \dot{Z}_{нд})^2 + B_{нд} (\dot{Z}_{нд} - \dot{Z}_{об} - \dot{Z}_M)^2],$$

де $Z_B = Z_q U_{пол}^{-1}$, Z_q - зміщення поршня ПВ щодо корпусу; G - Вага вантажу.

До непотенційних узагальнених сил, що діють в системі, відноситься силова характеристика двигуна (гальма) підйомного механізму $P_{об}$, зведена до координати $Z_{об}$. При вирішенні завдань динаміки нас цікавлять ті властивості двигунів, які визначають характер їх взаємодії з іншими функціональними частинами машини, тобто їх механічні характеристики. Форми механічних характеристик для різних типів двигунів докладно розглядаються як в роботах по загальній динаміці машин і приводів, так і стосовно приводів вантажопідйомних машин.

Зупинимося на двигунах змінного струму з ротором контактного кільця, які в даний час використовуються на мостових кранах. Якщо трактувати механічну характеристику двигуна як залежність крутного моменту від швидкості обертання, то в цьому визначенні вона не враховує вплив електромагнітних перехідних процесів, тобто є статичною характеристикою.

При обліку електромагнітних перехідних процесів опис електроприводу дається у вигляді системи диференціальних рівнянь, рішення яких разом з рівняннями для механічної частини агрегату машини дає динамічну характеристику. Нехтування електромагнітною інерцією виконавчого механізму виправдано в тому випадку, якщо електромагнітний перехідний процес гасне швидше, ніж електромеханічний, останній можна оцінити, наприклад, порівнявши електромагнітну і електромеханічну константи часу приводу. Для малопотужних асинхронних двигунів і двигунів постійного струму процес електромагнітного перехідного процесу згасає швидше, ніж електромеханічний. Тому будемо використовувати в якості моделі електроприводу його статичні характеристики, наведені у вигляді уточнень формули Клосса, яка виглядає наступним чином:

$$M_{\partial} = \frac{M_K (2 + q_N)}{\frac{S_T}{S_{KN}} + \frac{S_{KN}}{S_T} + q_N}, \quad (5)$$

де M_{∂} і M_K поточне і критичне значення крутного моменту двигуна відповідно;

S_T , S_{KN} - відповідно поточне і критичне ковзання по N -ій характеристиці, що визначаються за формулами:

$$S_T = \frac{\omega_0 - \omega_{\partial\partial}}{\omega_0}, \quad \lambda_M = \frac{M_K}{M_H},$$

$$S_{KN} = S_{HN} \left[\lambda_M + (\lambda_M - 1)q_N \pm \sqrt{[\lambda_M + (\lambda_M - 1)q_N]^2 - 1} \right], \quad (6)$$

де знак «плюс» - для моторного режиму, знак «мінус» - для режиму гальмування; ω_0 , $\omega_{\partial\partial}$ - синхронна і струмова швидкості ротора двигуна відповідно; S_H і S_{HN} - відповідно номінальний крутний момент і номінальне ковзання двигуна по N -ій характеристиці:

$$S_{HN} = \frac{\omega_0 - \omega_{HN}}{\omega_0}, \quad M_N = 9550 \frac{N_H}{n_H},$$

де ω_{HN} - номінальна частота обертання ротора двигуна при N -ій характеристиці;

N_H і n_H - номінальна потужність (кВт) і частота обертання ротора двигуна (об/хв); q_N - безрозмірний параметр.

Для того, щоб використовувати формулу (5) в рівняннях руху, перетворимо її. Для рушійного режиму крутний момент двигуна підйомного механізму M_q , зведений до координати $Z_{\partial\partial}$:

$$M_q = \frac{M_{\partial} U_{n\partial} \eta_{n\partial}}{\frac{\omega_0 - \dot{z}_{\partial\partial} U_{n\partial}}{\omega_0 S_{KN}} + \frac{\omega_0 S_{KN}}{\omega_0 - \dot{z}_{\partial\partial} U_{n\partial}} + q_N}. \quad (7)$$

При гальмуванні механічним гальмом:

$$M_q = -M_T \frac{U_{n\partial}}{\eta_{n\partial}} \operatorname{sign} \dot{Z}_{\partial\epsilon}, \quad (8)$$

де M_T - силова характеристика гальма на валу двигуна.

Отриманий вираз (7) для силової характеристики двигуна дозволяє створити алгоритм моделювання процесу пуску двигуна відповідно до його пускової діаграми. Для опису процесу пуску двигуна підйомного механізму, керованого магнітним регулятором, введемо наступні позначення: t_N - час роботи двигуна до переходу на $(n + 1)$ характеристику; при цьому $N = 1, 2, 3, 4, 5$ для характеристик 1, 2, 3, 4, 5 відповідно.

Процес підйому вантажу ділиться на два етапи. Перший етап - вантаж лежить на основі ($Z_{n\partial} = 0, G = 0$), відбувається натяг канатів, зусилля в яких:

$$S_k = C_{n\partial} (Z_{\partial\epsilon} + Z_M + Z_\partial U_{пол}^{-1}) < G. \quad (9)$$

У цьому випадку, використовуючи вирази (4) при $Z_{n\partial} = 0$ і умові рівноваги точки кріплення ПВ до канатів, отримуємо систему рівнянь у вигляді:

$$\left. \begin{aligned} m_n \ddot{Z}_M + (B_M + B_{n\partial}) \dot{Z}_M - B_{n\partial} \dot{Z}_{\partial\epsilon} + (C_M + C_{n\partial}) Z_M + \\ + C_{n\partial} (Z_{\partial\epsilon} + Z_\partial U_{пол}^{-1}) = 0, \\ m_{\partial\epsilon} \ddot{Z}_{\partial\epsilon} + (B_\Gamma + B_{n\partial}) \dot{Z}_{\partial\epsilon} - (B_\Gamma + B_{n\partial}) \dot{Z}_{n\partial} + B_{n\partial} \ddot{Z}_M + \\ + C_{n\partial} Z_{\partial\epsilon} - C_{n\partial} (Z_{n\partial} - Z_M - Z_\partial U_{пол}^{-1}) = P_{\partial\epsilon}, \\ F_\partial (Z_\partial, \dot{Z}_\partial) U_{пол} n = C_{n\partial} (Z_{\partial\epsilon} + Z_M + Z_\partial U_{пол}^{-1}). \end{aligned} \right\} \quad (10)$$

На другому етапі руху, коли вантаж відривається від основи, тобто при виконанні умови:

$$S_k = C_{n\partial} (Z_{\partial\epsilon} + Z_M + Z_\partial U_{пол}^{-1}) = G, \quad (11)$$

Рівняння руху будуть виглядати так:

$$\left. \begin{aligned} m_n \ddot{Z}_M + (B_M + B_{n\partial}) \dot{Z}_M - B_{n\partial} (\dot{Z}_{n\partial} - \dot{Z}_{\partial\epsilon}) + (C_M + C_{n\partial}) Z_M - \\ - C_{n\partial} (Z_{n\partial} - Z_{\partial\epsilon} - Z_\partial U_{пол}^{-1}) = 0, \\ m_{\partial\epsilon} \ddot{Z}_{\partial\epsilon} + (B_\Gamma + B_{n\partial}) \dot{Z}_{\partial\epsilon} - (B_\Gamma + B_{n\partial}) \dot{Z}_{n\partial} + C_{n\partial} Z_{\partial\epsilon} - \\ - C_{n\partial} (Z_{\partial\epsilon} - Z_M - Z_\partial U_{пол}^{-1}) = P_{\partial\epsilon}, \\ F_\partial (Z_\partial, \dot{Z}_\partial) U_{пол} n = C_{n\partial} (Z_{\partial\epsilon} - Z_M + Z_\partial U_{пол}^{-1}). \end{aligned} \right\} \quad (12)$$

Сила в підйомних канатах:

$$S_k = C_{nd} (Z_{\delta\epsilon} - Z_{nd} + Z_M + Z_\delta U_{nol}^{-1}). \quad (13)$$

Склавши до рівнянь (10) і (12) закон зміни параметрів віброзахисних пристроїв [1], отримаємо повну математичну модель мостових кранів з ПВ, включеними в систему підвіски вантажу, при роботі підйомного механізму

$$F_q (Z_q, \dot{Z}_q) U_{nol} \cdot n = c_{nq} (Z_q U_{nol}^{-1} + Z_M - Z_{nq}), \quad (14)$$

де - F_q сила, що розвивається ПВ, n - величина шківів.

Ефективність віброзахисту визначається ступенем реалізації ПВ. Кількісно ступінь реалізації цілей віброзахисту характеризується безрозмірними коефіцієнтами ефективності. Для демпфера допустимі два коефіцієнти корисної дії:

$$k_{\psi m} = \frac{\psi_{\epsilon m}}{\psi_m}, \quad k_{t m} = \frac{t_{\epsilon m}}{t_{\delta \epsilon m}}. \quad (15)$$

Коефіцієнт $k_{\psi m}$ дорівнює відношенню узагальнених коефіцієнтів поглинання для кожної з m -их власних частот систем з ПВ і без нього. Коефіцієнт $k_{t m}$ дорівнює відношенню часу загасання коливань для кожної з m -их власних форм до деякого значення систем без ВУ $t_{\epsilon m}$ і з ним $t_{\delta \epsilon m}$. Обидва ці коефіцієнти можуть бути визначені як експериментально, шляхом обробки осцилограм, так і шляхом розрахунку. Оскільки коефіцієнти корисної дії (15) залежать від маси m_r навантажень, то їх оцінюють в діапазоні зміни мас.

Ефективність силової віброізоляції ПВ при підйомі вантажів можна оцінити за коефіцієнтами корисної дії:

$$k_{Fk} = \frac{F_k^{\max}}{F_{k-\epsilon}^{\max}}, \quad k_{FM} = \frac{F_M^{\max}}{F_{M\epsilon}^{\max}}, \quad (16)$$

де коефіцієнти корисної дії силової віброізоляції в канатах k_{Fk} і металоконструкціях k_{FM} визначаються як відношення максимальних навантажень системи без ПВ F^{\max} і з нею F_ϵ^{\max} .

Висновки

1. Розроблена динамічна модель крана з пристроями захисту від вібрації.

2. Отримано алгоритм моделювання процесу пуску двигуна підйимального механізму керованого магнітним регулятором.

3. Розроблені коефіцієнти силової віброізоляції в канатах і металоконструкціях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Огурцов А. П. та інші. Діагностика, динаміка, надійність підйомно-транспортних машин. Дніпропетровськ: Системні технології, 2002,-368 с.

2. Павловський М. А. Теоретична механіка. – К.: Техніка, 2002,-512 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ЕКСКАВАТОРНО-АВТОМОБІЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ КАР'ЄРА

Кузьміч Ольга Аркадіївна,
магістр, викладач спеціальних дисциплін
Тимошевська Наталія Юріївна,
магістр, викладач спеціальних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
Гірничий фаховий коледж
Криворізького національного університету,
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. У роботі представлено методику оптимізації продуктивності екскаваторно-автомобільних комплексів кар'єрів за рахунок узгодження їх робочих параметрів з параметрами робочих площадок та конкретних гірничотехнічних умов розробки.

Ціль роботи. / Aim. Метою даної наукової роботи є оптимізація технологічних процесів навантаження, установки під навантаження і маневрування кар'єрних самоскидів на робочих площадках.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єктом дослідження є екскаваторно-автомобільні комплекси кар'єрів.

Предметом дослідження є параметри маневрових площадок автосамоскидів.

Ідея роботи полягає у виборі схем маневрів самоскидів при установці під навантаження до екскаватора залежно від типів екскаваторних заходок і їх розмірів.

Завдання даної наукової роботи:

- ознайомитись з дослідженнями транспортного процесу кар'єрних самоскидів у вибоях та на перевантажувальних пунктах;
- виявити вплив на продуктивність екскаваторних-автомобільних комплексів (ЕАК) узгодженості розмірів площадок на перевантажувальних пунктах і відвалах з робочими параметрами гірничотранспортного обладнання;

- розробити нові транспортні схеми.

Методи дослідження:

- аналіз відповідної технічної літератури та інформаційних ресурсів;
- вибір схем маневрів самоскидів при установці під навантаження до екскаватора, залежно від типів екскаваторних заходок і їх розмірів;
- визначення параметрів маневрових площадок виходячи з робочих параметрів ЕАК.

Наукова новизна роботи: вперше проводяться дослідження щодо узгодженості розмірів площадок на перевантажувальних пунктах і відвалах з робочими параметрами гірничотранспортного обладнання.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними задачами. Однією з головних особливостей розвитку сучасних відкритих гірничих розробок є обмеженість робочого простору на глибоких кар'єрах, що обумовлює з одного боку, використання автомобільного транспорту, як найбільш маневреного і гнучкого, з іншого – зниження ефективності його роботи, оскільки значно зростає собівартість транспортування гірничої маси кар'єрними самоскидами при збільшенні глибини і ухилів трас.

На багатьох сучасних кар'єрах використовуються всі види транспорту, як окремо, так і в комбінації. Однак не завжди присутня узгодженість транспортної схеми з масштабами ведення гірничих робіт. Наприклад, обмеженість ухилів для роботи залізничного транспорту на глибоких залізрудних кар'єрах обумовлює неможливість підтримки в необхідних значеннях кар'єрними самоскидами висоти підйому гірничої маси до перевантажувальних пунктів. Конвеєрний транспорт завантажений лише на 25 %. Зазначені фактори з урахуванням збільшення висоти підйому гірничої маси обумовлюють пошук нових транспортних схем.

Зі збільшенням глибини і зменшенням розмірів робочого простору також особливої уваги потребує питання безпеки руху кар'єрних самоскидів в пунктах навантаження і розвантаження, а також ефективності транспортування в цілому.

Відомі теоретичні дослідження транспортного процесу кар'єрних самоскидів у вибоях та на перевантажувальних пунктах не враховують вплив на продуктивність екскаваторних-автомобільних комплексів (ЕАК) узгодженості розмірів площадок на перевантажувальних пунктах і відвалах з робочими параметрами гірничотранспортного обладнання.

Результати та обговорення./Results and discussion. В даній науковій роботі нами було досліджено та виявлено:

1. Норми технологічного проектування (НТП) визначають мінімальні значення ширини площадок в робочій зоні кар'єрів з урахуванням фізико-механічних властивостей гірничих порід, висоти робочого уступу, виду технологічного транспорту, типорозмірів гірничого й транспортного устаткування, кількості транспортних комунікацій, типу водовідвідних споруд, умов безпеки гірничих робіт.

2. Розрахункові схеми, наведені в НТП, допускають спрощення, що виїмка гірничої маси здійснюється уздовж фронту робіт при ширині заходки 1,5-1,7 радіуса черпання екскаватора на рівні стояння, коли розробка здійснюється з маятниковим рухом екскаватора навхрест заходки.

У дійсності, класифікація екскаваторних заходок залежно від типу, ширини й характеру руху транспортних засобів представлена на рисунку 1.

3. У роботі вибір схем маневрів самоскидів при установці під навантаження до екскаватора проводиться залежно від типів екскаваторних заходок і їх розмірів, а параметри маневрових площадок визначаються виходячи з робочих параметрів ЕАК.

Висновки./Conclusions. Практичне значення роботи полягає у тому, що вдосконалена математична модель узгодження параметрів маневрових площадок й гірничотранспортного обладнання, дозволяє вибрати найбільш раціональні схеми під'їзду під навантаження для різних способів відпрацювання уступів, що забезпечують максимальну продуктивність і безпеку робіт при мінімальних розмірах маневрових площадок.

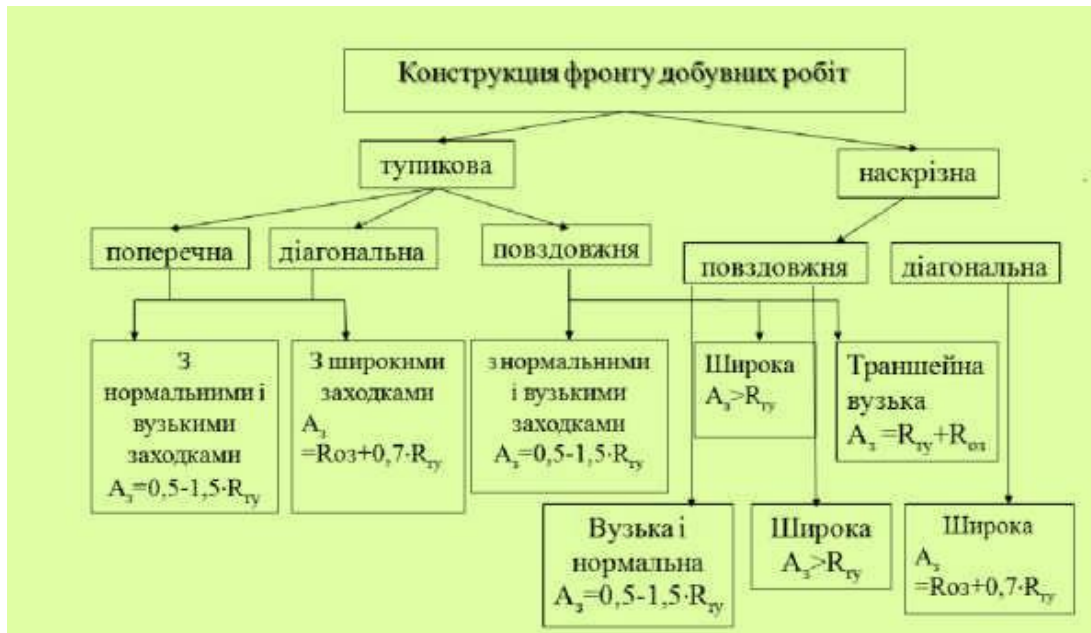

Рис. 1. Класифікація фронту видобувних робіт і екскаваторних заходок

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мариев П. Л., Анистратова К. Ю., Карьерная техника ПО «БЕЛАЗ». Справочник. М.: ООО «КА технокомплект», 2005. - 448 с.
2. Нормы технологического проектирования горнодобывающих предприятий с открытым способом разработки месторождений полезных ископаемых. - К.: Министерство промышленной политики Украины, 2007-224 с.
3. Определение минимальной ширины рабочих площадок для автомобильного транспорта на открытых горных работах. Инструкция НИГРИ. Кривой Рог, 1983. - 56 с.

УДК 629.02

**ДОСЛІДЖЕННЯ ШАСІ ГОНОЧНОГО АВТОМОБІЛЯ КЛАСУ 750
MOTOR CLUB LOCOST CHAMPIONSHIP**

Лимаренко Олександр Михайлович,

к.т.н., доцент

Калінін Андрій Олександрович,

Зяблов Юрій Володимирович,

Станков В'ячеслав Яковлевич,

Карпенко Дмитро Валерійович,

аспіранти

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Анотація: Основною ціллю, дослідження є розробка та проектування рами Locost та вдосконалення її конструкції, використання сучасних методів розрахунку, а також урахування сучасних технологій матеріалів. Це великий потенціал для покращення дійсних автомобільних конструкцій таких як ЛОТУС 7, яка була розроблена Коліном Чепменом як самий дешевий спортивний автомобіль для участі в гонках. З того часу філософія автомобіля не змінилась.

Ключові слова: Гоночний автомобіль, кузов, рама, дослідження, розрахунки, технологічні матеріали.

Аналіз регламенту Locost 750 racing

Аналіз регламенту Locost 750 достатньо жорстко обмежує геометрію рами [1], вона повинна бути схожою на Лотус 7 Коліна Чепмена.

Усі машини повинні відповідати технічним регламентам, переліченим у MOTORSPORT UK Розділи щорічного підручника J & Q та з технікою безпеки вимоги, перераховані в розділі К. Каркас безпеки: шести точковий каркас відповідно до рисунка 2 є обов'язковим; діагональ фігурні дужки у верхній частині каркаса відповідно до креслення 10 розділу К рекомендується (Рис. 1).

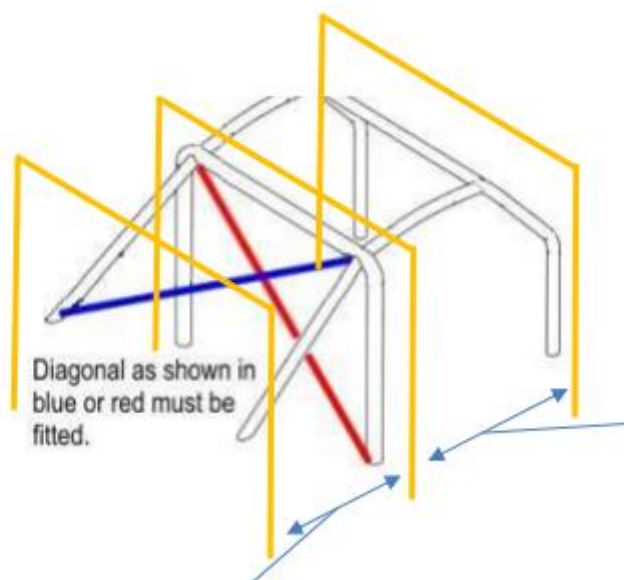

Рис. 1 – Каркас безпеки

Настійно рекомендується використовувати бокові профілі встановленій зовні шасі, але не може висуватися далі, ніж передня частина місця для ніг водія; їх слід будувати з використанням трубки з того ж матеріалу та розмірів, що і основна клітка і повинен бути встановлений виробником каркаса. Слід бути особливо обережним прийняті при виборі монтажних

положень для «ніжок» клітки, з посиланням на креслення розділу К щорічного підручника MOTORSPORT UK 13 до 20. Важливо, щоб каркас безпеки був прикріплений до транспортного засобу в таким чином, щоб розподілити сили на найбільшій можливий поверхні. Недостатньо прикріпити каркас до трубки, яка не є такою, що підтримується (Рис. 2) вертикально.

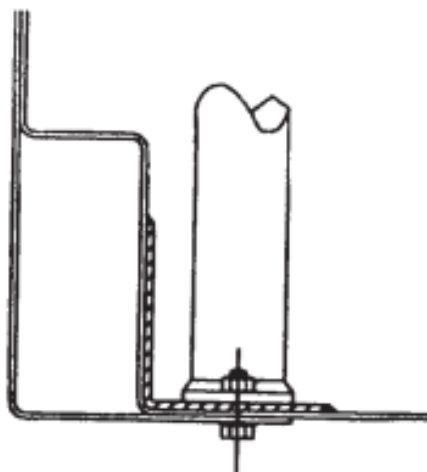
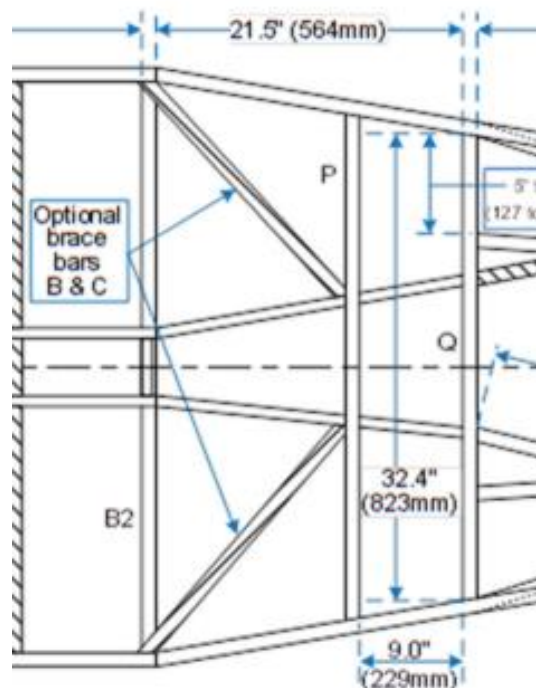

Рис. 2 – Кріплення каркасу до рами

Каркаси повинні бути спроектовані для формування розширень до саме шасі, а не просто як прикріплені компоненти. Ремені безпеки повинні бути омологофовані FIA та відповідно до K2.1.2, 2.1.3. або 2.1.4. Подальше посилення слід робити на K5 - K6 та K8 - K14. Автомобілі з каркасами, які не відповідають технічним регламентам перераховані в поточних розділах регламенту та з вимогам безпеки, переліченими в розділі K; повинен мати дійсний сертифіката ROPS.

Усі машини повинні відповідати вимогам розділів J та Q19 відповідного регламенту. Всі транспортні засоби повинні відповідати вимогам Технічного Огляду мати міцну конструкцію та механічний стан. Не відремонтовані пошкодження або машини, що не досягли задовільного рівня підготовки, за оцінкою контролерів чемпіонату.

Шасі повинно залишатися ідентичним оригіналу з точки зору матеріалу конструкція та розмірів. Однак дозволяється додавати діагональ відсіку двигуна (лінія A), щоб віддзеркалити це на боці водія і дві кріпильні штанги (лінії B & C) між бортами кабіни та з'єднання верхньої панелі приладів/ тунелю трансмісії відповідно до креслення в Додатку 6.

**Рис. 3 Відповідність регламенту рами
Розрахунок НДС**

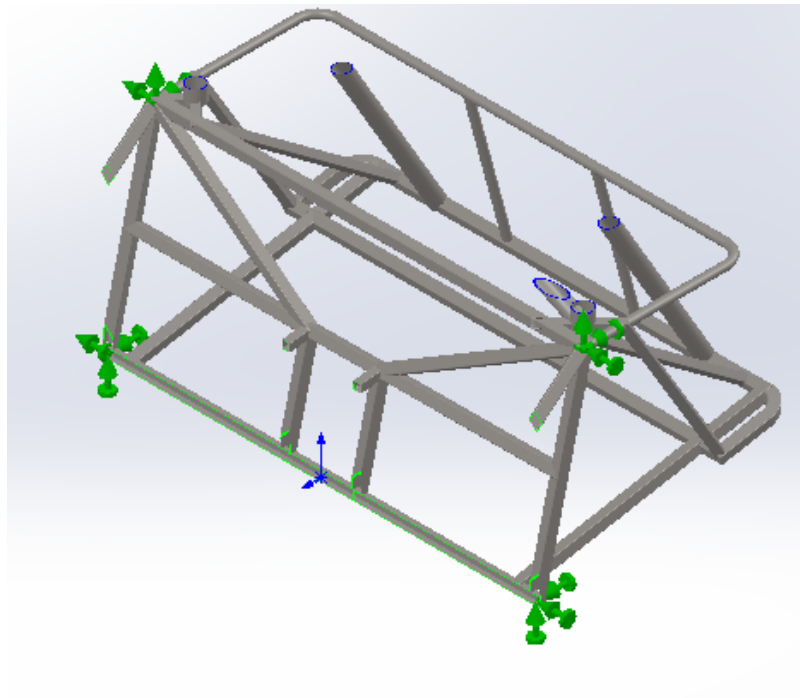

Рис. 4 Граничні умови

Для розрахунку рами Locost 750 на жорсткість кручення було використано SolidWorks Simulation. Щоб зробити розрахунок на жорсткість кручення нам необхідно закріпити задню частину, так як вказано на рис. Та прикласти навантаження в елемент підвіски. Рис. 5 Закріплення без переміщень в задній частині [3]

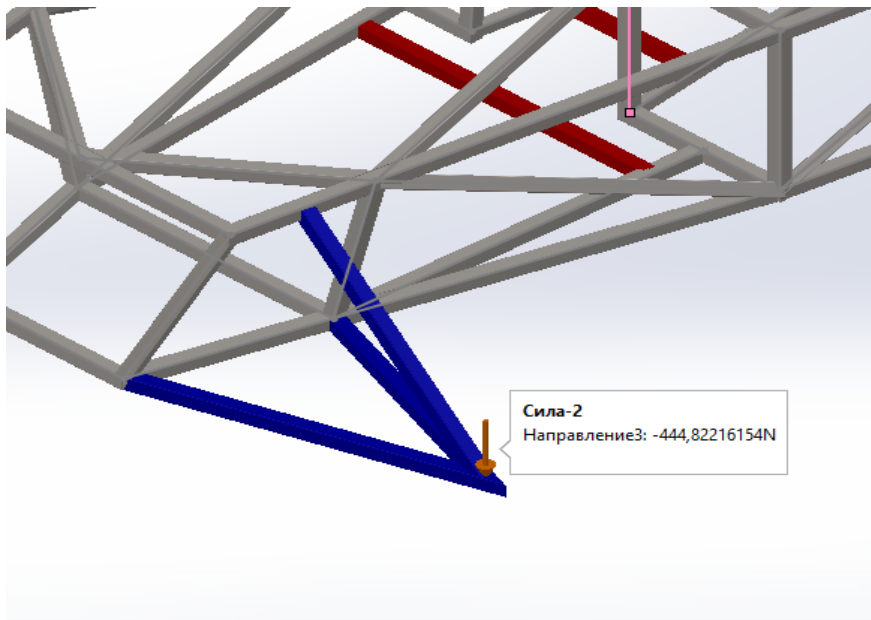

Рис. 5 Прикладення навантаження в підвіску

Та надаємо всім профілям та трубам матеріал: Сталь 1020

(Американський аналог Сталі 20).

Таблиця 1

Властивості сталі

STEEL GRADE : Сталь 1020 (аналог сталь20)		
№	Властивість	Значення
1	Модуль Юнга	2e+11 Н/м ²
2	Коеф. Пуассона	0,29
3	Щільність	7900 кг/м ³
4	Межа плинності	3,51571e+08 N/m²

Висновок

В ході даної дослідження були виконані:

- 1) Проаналізовано регламент 750 Motor Club Locost Championship.
- 2) Побудована 3d схема рами та каркасу безпеки.
- 3) Створена трубчато-просторова рама, яка відповідає регламенту серії.
- 4) Виконано аналіз напружено-деформованого стану існуючої рами за регламентом.
- 5) Виконано топологічну та параметричну оптимізацію рами.
- 6) Перевірочний міцнісний розрахунок рами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравчук В. С. Основи опору матеріалів: Навч. посібник /В. С. Кравчук, О. Ф. Дащенко, Л. В. Коломієць, О. М. Лимаренко – Одеса: Стандартъ, 2014. – 322 с.).
2. Орлов Л. Н. Основи розробки скінченно-елементних моделей кузовних конструкцій автотранспортних засобів. Розрахунки на безпеку і міцність / Л. Н. Орлов. - Нижній Новгород : Нижегород. держ. техн. ун-т. ім. Р. Е. Алексєєва, 2009. - 153 с.
3. Раймпель Й. Шасі автомобіля: Елементи підвіски/Пер. с нім. А. Л. Капухіна; Під ред. Г. Г. Гридасова. – М.: Машинобудування, 1987.-288 с.:ил.

ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕКТРАЛЬНОГО СКЛАДУ СУЧАСНИХ ДЖЕРЕЛ СВІТЛА

Пітяков Олександр Сергійович,

Ph.D., директор

Левіна Ірина Василівна,

Викладач

Панасенко Інна Олександрівна,

Викладач

Відокремлений структурний підрозділ

Полтавський політехнічний фаховий коледж

Національного технічного університету

Харківський політехнічний інститут

м. Полтава, Україна

Вступ. Життя нерозривно пов'язане з світлом, що випромінюють природні та штучні джерела світла. Воно є найважливішим джерелом енергії для рослин, оскільки бере безпосередню участь в процесі фотосинтезу. Відомо й те, що світло впливає на: забезпечення видимості, обмін речовин, біоритми, формування органів зору, розрізнення кольорів та відтінків, психо-емоційний стан та ін. Світло може лікувати та шкодити, воно може підняти настрій та посилити депресію. Навіть процеси метаболізму безпосередньо пов'язані з світлом, оскільки воно впливає на утворення гормонів серотоніну, мелатоніну та кортизолу. Враховуючи це важливо розуміти механізми впливу світла на ці фактори та враховувати їх при облаштуванні штучного освітлення приміщень різного призначення.

Однією з основних характеристик джерела світла є його спектральний склад, що складається з багатьох монохроматичних випромінювань і утворює спектр з різними довжинами хвиль. Для характеристики спектрального складу випромінювання штучних джерел світла використовується колірна температура.

Часто джерела світла з однаковою колірною температурою передають відтінки освітлених об'єктів по різному. Це можна пояснити нерівномірністю

спектра джерела випромінювання. Тому для оцінки передачі кольору застосовується індекс кольоропередавання, що є кількісним вираженням міри відповідності видимих кольорів об'єктів навколишнього простору, освітлених джерелом штучного світла, до їх реальних кольорів, освітлених природним світлом.

Метою роботи є дослідження та порівняння спектрального складу сучасних джерел світла, які найчастіше застосовуються для освітлення житлових, офісних, навчальних та інших приміщень.

Матеріали та методи. Вимірювання спектральної густини опроміненості здійснюється відповідно до ДСТУ СІЕ 063:2017 «Спектрорадіометричні вимірювання джерел світла» [1]. Визначення фотометричних та колориметричних параметрів світлодіодних джерел світла на основі спектрорадіометричних вимірювань здійснюється відповідно до вимог стандарту EN 13032-4:2015 [2].

Для визначення спектрального складу випромінювання, рівня освітленості, колірної температури та індекса кольоропередавання в досліджуваних зразках штучних джерел світла було використано спектрометр MK350S Premium, зовнішній вигляд якого показано на рис. 1.

Рис. 1. Портативний спектрометр MK350S Premium

MK350S Premium – це портативний лабораторний спектрометр, завдяки якому можна визначити освітленість, корельовану колірну температуру (CCT), силу світла, яскравість, коефіцієнт пульсації, індекс кольоропередавання, а

також групу ризику небезпеки синього світла. Цей спектрофотометр також має розширене програмне забезпечення uSpectrum, яке надає загальний звіт вимірювання з наведеними світлотехнічними характеристиками та графіком спектру випромінення. Основні технічні характеристики портативного спектрометра MK350S Premium наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Технічні характеристики портативного спектрометра MK350S Premium

Назва	Характеристика
Датчик	CMOS Linear Image Sensor
Діапазон довжин хвиль	380 – 780 нм
Діапазон вимірювання освітленості	1 – 150 000 лк
Спектральна пропускна здатність	Приблизно 9 нм (половина пропускної здатності)
Діапазон часу інтеграції	8 – 1000 мс
Точність вимірювання освітленості	± 5%
Точність вимірювання ССТ	± 2%
Акумулятор	Літій-іонна батарея 2500 мА
Вага (з батареями)	260г ± 10г

Результати та обговорення. Для дослідження було використано світлодіодні джерела світла, оскільки цей тип джерел світла найбільше застосовується для облаштування штучного освітлення, а також для порівняння досліджено спектральний склад природного випромінення та ламп розжарювання.

Сучасні світлодіодні джерела світла мають максимум випромінення в області 450 нм і мінімум в області 480 нм. Максимум при 450 нм співпадає з максимумом небезпечної дії синього світла, а при довжині хвилі 480 нм найбільш ефективно формується сигнал для звуження зіниці ока. Між цими областями, при довжині хвилі 460 нм, максимально поглинається синє світло жовтою плямою сітківки, яка захищає її від негативної дії цього світла. На рис. 2 наведено спектр випромінення світлодіодної лампи з вказаними точками, на які необхідно звернути увагу для підвищення фотобіологічної безпечності синього світла. Також для порівняння на цьому рисунку наведено спектри

випромінення чорного тіла при колірній температурі 6000 К та лампи розжарювання.

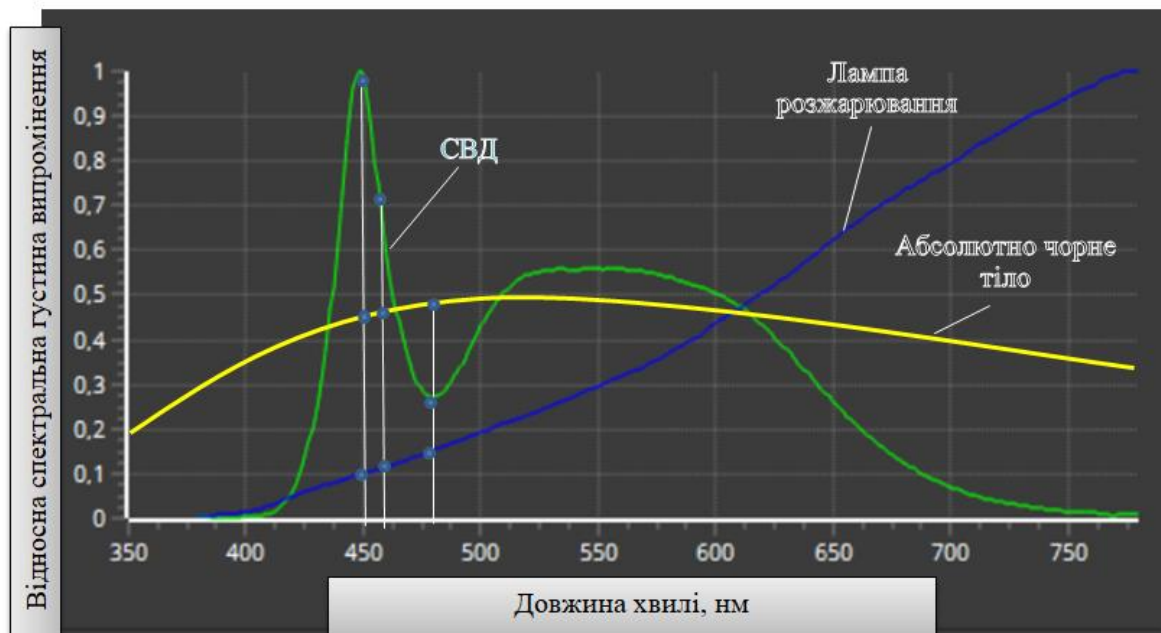

Рис. 2. Спектри випромінення чорного тіла, лампи розжарювання та світлодіодної лампи (СВД)

Для спектрального складу випромінення джерела світла загального призначення повинні виконуватись умови «меланопсинового хреста»-спектральна густина випромінення при 480 нм має бути завжди більшою за густину при 460 нм та 450 нм:

$$I_{480 \text{ нм}} \geq I_{460 \text{ нм}} \geq I_{450 \text{ нм}}, \quad (1)$$

де $I_{480 \text{ нм}}$, $I_{460 \text{ нм}}$, $I_{450 \text{ нм}}$ – відносні амплітуди на графіку спектрального розподілу при 480 нм, 460 нм та 450 нм [3].

З рис. 2 видно, що умови «меланопсинового хреста» виконуються для чорного тіла і для ламп розжарювання. В світлодіодних джерелах світла при довжині хвилі 450 нм є відносний надлишок синього світла, порівняно з сонячним випроміненням та лампами розжарювання. Ця різниця складає надлишкову дозу синього світла у світлодіодних джерел світла відносно сонячного випромінення. Ця доза збільшується також за рахунок більшого розміру зіниці, що притаманне освітленню світлодіодними джерелами з

«провалом» в області спектру 480 нм. Сумарна надлишкова доза синього світла призводить до прискорення деградаційних процесів, які збільшують ризик погіршення зору та призводять до змін в метаболізмі і гормональному стані організму людини. Для підтримання зіниці в звуженому стані в спектрі має бути присутня необхідна частка світла з довжиною хвилі 480 нм. Такий оптимальний рівень має сонячне світло і чорне тіло, а всі світлодіодні джерела світла мають в спектрі «провал» в області 480 нм. Низький рівень випромінення при довжині хвиль з максимумом 480 нм призводить до недостатнього звуження зіниці щоб захистити сітківку ока від надлишкового синього світла, яку відповідає максимуму випромінення 450 нм.

Порушення умов «меланопсинового хреста» призводить до системних деструктивних змін функціонування органів зору. В сучасних підходах до облаштування штучного освітлення з використанням світлодіодних джерел світла спостерігається неправильне регулювання діаметра зіниці ока людини протягом тривалого часу. Враховуючи роботу з світловими дисплеями, постійним використанням моніторів та світлових екранів комп'ютерів і мобільних телефонів, це ще більше навантажує механізми акомодатції та конвергенції органів зору.

Для оцінювання надлишкової дози синього світла та можливого покращення спектрального складу випромінення штучного освітлення з метою досягнення умов «меланопсинового хреста» і забезпечення адекватного зменшення зіниці ока було проведено дослідження спектрів зразків світлодіодних ламп та світильників з різними колірними температурами, а також галогенних ламп розжарювання та сонячного спектру. Для прикладу отримані в результаті вимірювання спектрофотометром спектри деяких дослідних зразків наведено на рис. 3. Також за результатами спектрорадіотехнічного вимірювання було отримано значення показників колірної температури, індексу кольоропередавання та сили світла при довжинах хвиль 450 нм, 460 нм та 480 нм. Ці результати наведено в таблиці 2.

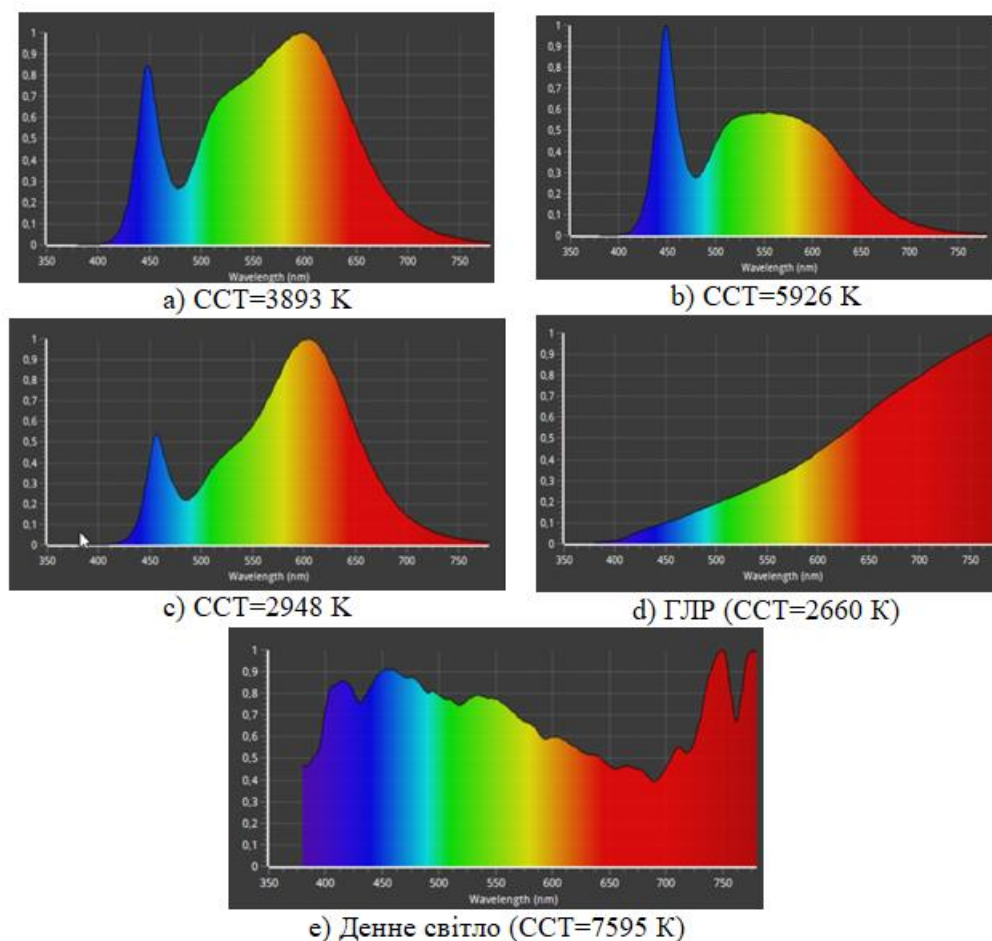

Рис. 3. Спектри дослідних зразків штучних джерел світла та природного випромінення

Таблиця 2

Результати дослідження спектральних характеристик зразків штучних джерел світла

Тип джерела світла	Вимірjana колірна температура, К	Індекс кольоропередав., R_a	Сила світла, відн. од.		
			I_{450}	I_{460}	I_{480}
Світлодіодний світильник 4000 К	3893	83,4	5,44	3,31	1,75
Світлодіодний світильник 6000 К	5924	83,2	13,32	7,89	3,73
Світлодіодний світильник 3000 К	2948	81,8	3,89	4,75	2,17
LED 9 Вт 2700К	2397	85,7	1,59	1,37	0,98
LED 6 Вт 2700К	2909	85,8	1,35	2,43	1,81
Лампа розжарювання 60 Вт	2660	96,4	1,02	1,17	1,58
Галогенна лампа розжарювання 20 Вт	2583	98,7	1,41	1,65	2,24

Висновки. Якщо проаналізувати отримані дані спектрорадіометричних вимірювань дослідних зразків штучних джерел світла, то можна зробити

висновок, що в лампах розжарювання та галогенних лампах розжарювання виконується умова «меланопсинового хреста», а також вони мають кращий індекс кольоропередавання ніж світлодіодні джерела світла. Однак лампи розжарювання є дусить енергозатрат ними і використовуються в наш час досить обмежено. Світлодіодні джерела світла є більш енергоефективними, але вони не забезпечують виконання умов «меланопсинового хреста», мають досить великий надлишок випромінювання синього світла, що негативно впливає на формування зору та призводить до погіршення зорових процесів. При цьому чим більша колірна температура, тим вища доза синього випромінювання потрапляє до ока людини від джерела і тим більша розбіжність в умовах «меланопсинового хреста». Для зменшення негативного впливу синього випромінення варто обирати світлодіодне освітлення з нижчою колірною температурою, особливо для дитячих приміщень та приміщень з напруженою зоровою роботою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ СІЕ 063:2017 / Спектрорадіометричні вимірювання джерел світла/ [Чинний від 2019-01-01]. – Київ: 2017.
2. EN 13032-4:2015(MAIN) Light and lighting - Measurement and presentation of photometric data of lamps and luminaires - Part 4: LED lamps, modules and luminaires.
3. Пітяков О. С. Коригування спектрів випромінення світлодіодних освітлювальних установок для підвищення їх фотобіологічної безпечності / О. С. Пітяков, П. І. Неєжмаков, С. В. Шпак, С. Г. Кислиця, Г. М. Кожушко // International Trends in Science and Technology. - Warsaw, Poland. – 2021. P. 13-19. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/30062021.

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Савон Олексій Євгенійович
аспірант кафедри інженерії
програмного забезпечення та кібербезпеки
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Одним з основних атрибутів сучасного інформаційного суспільства є забезпечення доступу до освіти учасникам навчального процесу всіх рівнів, починаючи від початкових шкільних класів і закінчуючи закладами вищої освіти.

За останні кілька років, у зв'язку з кардинальними змінами у суспільному та політичному житті нашої держави, були розроблені інноваційні технології навчання, які забезпечують безперервність освітнього процесу. Дистанційне навчання стало однією з технологій у системі загальної середньої освіти України, що здатні задовольнити зростаючий попит на якісні знання, забезпечити можливість навчатися в умовах, коли учасники навчального процесу не можуть знаходитися на шкільних заняттях очно (наприклад – під час надзвичайного або воєнного стану).

Метою роботи є аналіз інформаційно-технологічної моделі процесу дистанційного навчання в системі середньої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Система загальної середньої освіти в Україні є ієрархічною. Вона складається з чотирьох рівнів, які підконтрольні одні одному (за зростанням): загальний заклад середньої освіти (ЗЗСО, або середня школа, ліцей, гімназія), районного управління освіти, міського або обласного департаменту освіти і науки та закінчуючи Міністерством освіти і науки України (центральний орган виконавчої влади, який керує навчальним процесом в Україні) [1].

Усі види інформації, що циркулюють у системі дистанційної освіти, направлені на підвищення рівня знань учня з відповідних предметів (українська мова, математика, інформатика тощо).

Основним видом інформації є навчальна інформація. Вона полягає у наданні навчального матеріалу вчителем учню, проведенні тренінгів для вчителів районними управліннями освіти (РУО) або міськими або обласними департаментами освіти і науки тощо.

Інформаційно-технологічна модель процесу дистанційного навчання в Україні наведена на рис. 1. Як видно з рисунку, у системі дистанційної освіти майже на всіх рівнях відбувається обмін управлінською інформацією – певним набором фактів, які можуть бути корисними під час розробки та реалізації управлінського рішення. Вона може бути розпорядчою, контрольною, звітною.

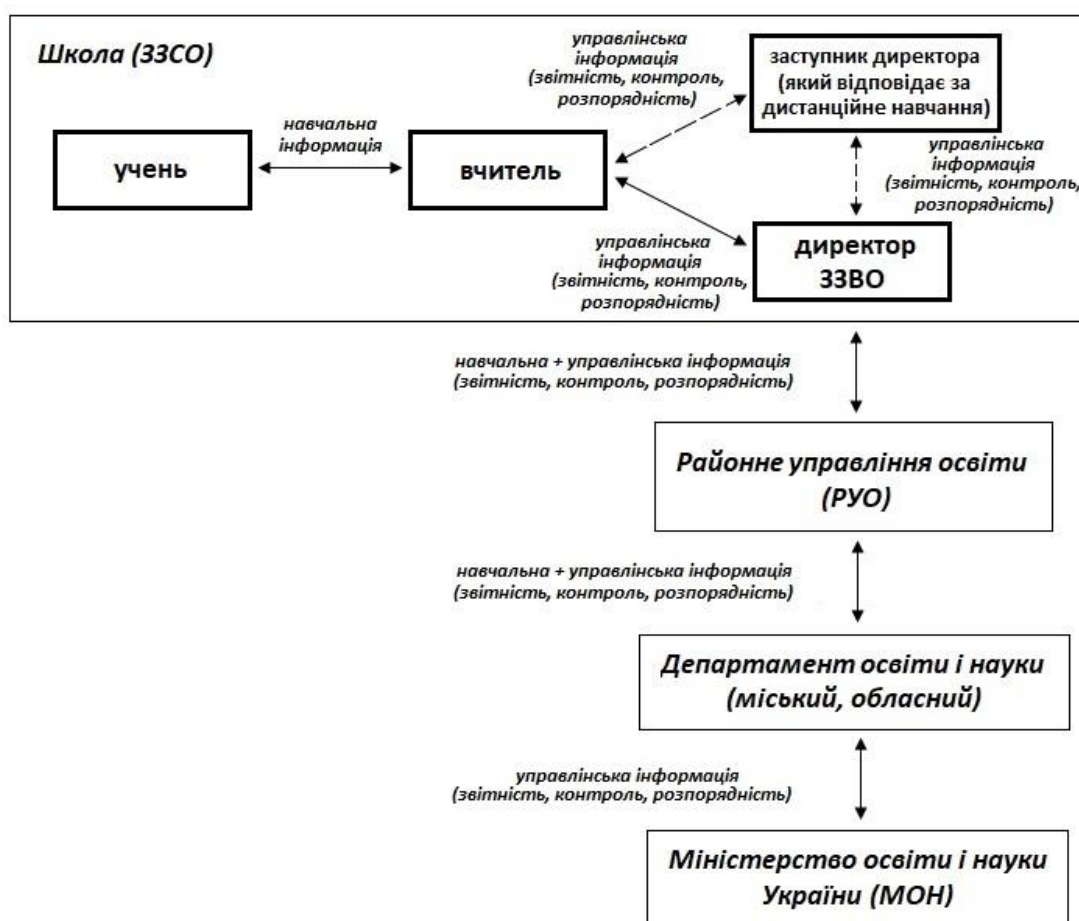

Рис. 1. Система передачі інформації в режимі дистанційного навчання

На шкільному рівні даний тип інформації існує між директором ЗЗВО та

вчителем, як через його заступника, так і напряду, дивлячись на те, хто займається питанням дистанційної освіти в конкретному середньому навчальному закладі.

Наступним рівнем в системі загальної середньої освіти є районні управління освіти. Їх основними завданнями та функціями є: планування та забезпечення розвитку мережі як загальних закладів дошкільної, початкової та базової середньої, так і позашкільної освіти [2]; забезпечення повноцінної діяльності закладів даної мережі (введення в дію їх нових приміщень, комплектування відповідним обладнанням, підручниками, посібниками тощо); проведення різноманітних конференцій організаційного характеру в Zoom, в тому числі відвідування працівниками РУО дистанційних уроків учителів; надання консультацій вчителям на стадії запровадження дистанційного навчання; створення бази даних онлайн-ресурсів конкретного ЗЗСО; моніторинг сайтів ЗЗСО щодо інформації, організації та проведення дистанційного навчання для батьків та учнів, в тому числі для учнів, що здобувають освіту за сімейною формою (перебуваючи фізично за кордоном).

Вище в ієрархії йдуть міські або обласні департаменти освіти і науки, які контролюють роботу районних управлінь освіти. Головним рівнем системи є Міністерство освіти і науки України (МОН) – центральний орган виконавчої влади України, який реалізує державну політику у сфері освіти та науки, а також забезпечує державний контроль за діяльністю навчальних закладів, зокрема ЗЗСО, через департаменти освіти і науки – установи, які прямо підконтрольні йому. Безпосередній вплив на освітній рівень у звичайній школі від даних органів невеликий, бо, як вже було зазначено, відповідний рівень контролює роботу підпорядкованого безпосередньо йому молодшого рівня (наприклад – районне управління освіти впливає на освітній рівень ЗЗСО, в той же час звітуючи про свій робочий процес обласним департаментам освіти та науки).

Система дистанційного навчання для закладів середньої освіти надає учням інформацію, яка покликана дати їм максимальний рівень знань.

Формально дана задача може мати наступний вигляд: знайти такі інформаційні технології, при яких:

$$I_T = f(n_1 \dots n_i, p_1 \dots p_i, k_1 \dots k_i, l_1 \dots l_i) = Q_{max}$$

де:

Q – рівень знань учня (учнів);

n_i – навчальні інформаційні технології;

p_i – інформаційні технології, що стосуються розпорядчої інформації;

k_i – інформаційні технології що стосуються контрольної інформації;

l_i – інформаційні технології, що стосуються звітної інформації.

Але, незважаючи на всі нововведення, результати дистанційного навчання в Україні не є задовільними. Результати міжнародного освітнього дослідження PISA-2022 показали, що за останні чотири роки навчання українські діти стали гірше читати і рахувати. В усіх предметних галузях дослідження (математична, читацька та природничо-наукова грамотності) спостерігалось безпрецедентне падіння успішності. Лише 58% учнів мають базовий рівень знань з математики, що на 6% менше, ніж в аналогічному дослідженні у 2018 році. З природничо-наукових дисциплін на рівні побутового розуміння показник сягає 66%. Також 59% українських дітей мають базовий рівень читацької грамотності (у 2018 році даний показник складав 74%), з них вищий рівень мають лише 30%. Щоправда, результати дослідження не є повністю репрезентативними, так як в ньому взяло участь лише 18 із 27 регіонів України [3].

Висновки. Основне завдання інформації, яку надає система дистанційного навчання для закладів середньої освіти в Україні – дати максимальний рівень знань учням. Так як показники нових технологій навчання невисокі, вони потребують серйозного доопрацювання для блага кожного школяра, його подальшого розвитку як людини. Це стане важливим кроком у забезпеченні інноваційного розвитку освітньої системи України в сучасну епоху цифрових можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 №463-IX, із змінами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
2. Критерії формування спроможної освітньої мережі в ОТГ: методично-інформаційний посібник / за ред. Т. Матійчик, А. Пуцова, О. Руда, А. Седоченко. Київ, 2019. 66 с.
3. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДУ І МОДЕЛІ КЕРУВАННЯ БОЙОВОЮ ЗДАТНІСТТЮ АРТИЛЕРІЙСЬКОЇ ГАРМАТИ

Тарахтій Ольга Сергіївна,

к.т.н., доцент

Гульцов Павло Семенович,

Максимов Олексій Максимович,

Аспіранти

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Анотація. Розроблено модель керуванням бойовою роботою артилерійської установки яка розв'язує виконання бойового завдання по знищенню цілі заданою кількістю снарядів при умові зміни вогневої позиції для зменшення ймовірності її вогневого ураження артилерійською установкою протиборчої сторони. Модель враховує, що всі постріли ефективні. В модель введено припущення, що кількість вогневих позицій дорівнює кількості пострілів, а мінімальна кількість пострілів з вогневої позиції дорівнює одиниці. Модель зміни позиції не передбачає повернення на попередні. Моделювання переміщення з одної позиції на іншу відбуваються по одній з доріг різної якості. Розроблено метод пошуку рішення про стан виконання бойової задачі артилерійською установкою атакуючої сторони. Введено поняття поточної структури виконання бойового завдання. Метод пошуку рішення про стан виконання бойової задачі артилерійською установкою можна віднести до розв'язання Парето-орієнтованих задач, або задач динамічного програмування.

Ключові слова: Артилерійська установка, модель керування, поточна структура, алгоритм, боєздатність.

Атакуюча сторона має початкову інформацію про координати цілей протиборчої сторони, проводить повну підготовку і першої відкриває вогонь. Протиборча сторона вже після першого атакуючого пострілу визначить

приблизне місце розташування артилерійських установок, що ведуть вогонь, в міру збільшення кількості пострілів визначає координати установок які ведуть вогонь на враження і з достатньою точністю відкриє вогонь у відповідь. У якийсь момент часу, після низки пострілів атакуюча сторона може перемістити артилерійські установки на нову вогневу позицію, щоб уникнути вогню у відповідь і не втратити боєздатність. Перемістившись на нову вогневу позицію, артилерійський підрозділ, що атакує, здійснює один залп по цілях протиборчої сторони без втрати боєздатності, тому що нова вогнева позиція протиборчій стороні не відома, такий стан закінчується після першого залпу з нової вогневої позиції [1, с. 10].

Для розв'язання завдання розділу в удосконаленні методу і моделі ефективного керування бойовою роботою артилерійським підрозділом при ураженні цілі за умовою зміни огневої позиції для забезпечення мінімальної втрати боєздатності та найкращого часу.

Для розв'язання поставленої задачі введемо припущення для моделювання. Прийmemo, що кількість вогневих позицій дорівнює кількості пострілів n , необхідних для ураження цілі. Крім того, мінімальна кількість пострілів з вогневої позиції дорівнює одиниці, тобто на поточній позиції необхідно виконати хоча б один постріл. Зміна позиції не передбачає повернення на попередні. Переїзд з одної позиції на іншу суміжну позицію відбуваються послідовно по одній з s доріг різної якості покриття та різної вірогідності ураження протиборчою стороною. При виконанні бойового завдання артилерійською установкою АУ1 приймається неможливість переміщення АУ2 та її враження [2, с. 12].

Задаємо початкове значення стану боєздатності артилерійської установки АУ1 K_{tch} . Математична модель складено таким чином, що би визначати поточне значення боєздатності артилерійської установки, при врахуванні її втрати за рахунок нанесення вогневого враження по артилерійській установці протиборчою стороною і її переміщенні з однією позиції на іншу для подальшого виконання задачі знищення цілі [3, с. 121].

Для врахування динаміки системи артилерійські установки АУ1 та АУ2 розглядається в наступних процесах дій (А, В та С). Для АУ1, А – на вогневій позиції: (А1 – перехід з маршового стану в бойовий; А2 – бойова робота АУ1 по цілі; А3 – перехід з бойового стану на вогнєвій позиції в маршовий. В-Зміна позиції. Для АУ2, С – на вогневій позиції: (С1 – бойова робота АУ2 по стаціонарній цілі АУ1 після її першого пострілу до кінця переходу з бойового стану на вогнєвій позиції в маршовий; С2 – бойова робота АУ2 по рухомій цілі АУ1 при зміні її вогневої позиції) [4, с. 6].

Події, що розглядаються та відбуваються в часі:

– подія А1 характеризується інтервалом часу переходу АУ1 з маршового стану в бойовий стан на вогнєвій позиції $t_{мб}$;

– подія А2 характеризується інтервалом часу роботи АУ1 по цілі на вогнєвій позиції на один постріл $t_{АУ1}$, в разі кількох пострілів загальний час збільшується;

– подія А3 характеризується інтервалом часу переходу АУ1 з бойового стану на вогнєвій позиції в маршовий стан $t_{бм}$;

– подія В характеризується інтервалом часу маршу при зміні вогневої позиції на іншу $t_{м}^j$ по j -ій ($j = 1 \dots s$) дорозі.

– подія С1 характеризується інтервалом часу роботи АУ2 по цілі на вогнєвій позиції на один постріл $t_{АУ2}$ та часом польоту снаряда з вогневої позиції в стаціонарну ціль $t_{ст}$.

– подія С2 характеризується сумарним інтервалом часу $t_{м}^j$ по j -ій ($j = 1 \dots s$) дорозі та інтервалом часу переходу АУ1 з маршового стану на вогнєвій позиції в бойовий стан $t_{бм}$.

На поточний стан боєздатності артилерійської установки АУ1 впливають всі події, які його зменшують.

Вплив події А2 на зміну боєздатності АУ1 характеризується величиною зменшення боєздатності за рахунок зносу стволу $k_i^{ств}$ на вогневій позиції за один постріл та величиною зменшення боєздатності за рахунок зносу ходової

частини АУ1 $k_i^{\text{ход}}$ за один постріл.

Вплив події В на зміну боєздатності АУ1 при транспортуванні j -ою дорогою ($j = 1..s$) характеризується величиною зменшення боєздатності за рахунок зносу стволу $k_{\text{ств_тр}}^j$ та величиною зменшення боєздатності за рахунок зносу ходової частини $k_{\text{ход_тр}}^j$.

Вплив події С1 на зміну боєздатності артилерійської установки АУ1 характеризується величиною зменшення боєздатності $k_{\text{вс}}$ за рахунок влучення снарядів з АУ2 в АУ1 в залежності від кількості снарядів d , випущених з АУ2 по АУ1 для припинення стрільби по цілі:

$$k_{\text{вс}} = \sum_{j=1}^d \frac{1}{j(j+1)},$$

Кількість снарядів d розраховується за виразом при умові, що АУ1 здійснює a_i пострілів по цілі при виконанні бойової роботи на i -ій позиції ($i = 1..n$):

$$d = \text{INT} \left(\frac{a_i \cdot t_{\text{АУ1}} + t_{\text{бм}} - (t_{\text{АУ1}} + t_{\text{ст}})}{t_{\text{АУ2}} + t_{\text{ст}}} \right),$$

де $\text{INT}()$ – виділення цілої частини отриманого дійсного числа.

Вплив події С2 на зміну боєздатності артилерійської установки АУ1 характеризується величиною зменшення боєздатності $k_{\text{м_тр}}^j$ за рахунок зносу установки при вогневому впливі противника при транспортуванні j -ою дорогою ($j = 1..s$).

Таким чином значення боєздатності АУ1 PA_i після бойової роботи на i -й позиції ($i = 1..n$), розраховується за формулою:

$$PA_i = PB_{i-1} - (k_{\text{вс}} + k_{\text{ств}} \cdot t_{\text{АУ1}} \cdot a_i + k_{\text{ход}} \cdot t_{\text{АУ1}} \cdot a_i)$$

де PB_{i-1} – боєздатності АУ1 після зміни позиції $i - 1$ на позицію i , за умовою $PB_0 = Ktch$.

Зменшення боєздатності АУ1 при зміни позиції i на позицію $i + 1$ ($i = 1..n - 1$) розраховується за формулою:

$$PB_i = PA_i - \left(k_{\text{СТВ}_{\text{ТР}}}^j + k_{\text{ХОД}_{\text{ТР}}}^j + k_{\text{М}_{\text{ТР}}}^j \right).$$

Боездатність артилерійської установки АУ1 після виконання бойового завдання n пострілами при умові, що останній n – ий постріл виконано на позиції k ($k \leq n$) дорівнює PA_i .

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Boltenkov V, Brunetkin O, Maksymova O, Kuzmenko V, Gultsov P, Demydenko V., Soloviova O. Devising a method for improving the efficiency of artillery shooting based on the Markov model. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2021. Vol 6. № 3 (114). P. 6-17., doi.org/10.15587/1729-4061.2021.245854.
2. E. Dobrynin, M. Maksymov, V. Boltenkov. Development of a Method for Determining the Wear of Artillery Barrels by Acoustic Fields of Shots. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. Vol 3, No 5 (105), 2020, p.6-18.
3. DobryninYe.V. Information Technology for Automated Assessment of the Artillery Barrels Wear Based on SVM Classifier / Ye. V. Dobrynin, V. O. Boltenkov, M. V. Maksymov// Applied Aspects of Information Technology, 2020, Vol.3 No.3, pp.117-134.
4. Dobrynin Y., The Development of Physical Models for Acoustic Wave Formation at the Artillery Shot and Study of Possibilities for Separate Registration of Various Types Waves / Y. Dobrynin, V. Volkov, M. Maksymov, V. Boltenkov // Eastern–European Journal of Enterprise Technologies. Vol 4, No 5 (106), 2020, p. 6-15.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 3054

ПРО ТЕОРЕМИ ПРО СЕРЕДНЄ В ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОМУ ТА ІНТЕГРАЛЬНОМУ ЧИСЛЕННЯХ

Калайда Олексій Феоділович
канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Вступ. /Introduction. В диференціальному численні розглядаються теорема про середнє - теорема Лагранжа та теорема Коші – (Ляшко И. И., Боярчук А. К., Гай Я. Г., Калайда А. Ф., 1983)

$$f(x+h) - f(x) = hf'(x + c(h)h), \quad (1)$$

$$(f(x+h) - f(x))/(g(x+h) - g(x)) = f'(x + hc(h))/g'(x + hc(h)) \quad (2)$$

(функції f', g' неперервні) та в інтегральному численні (Ляшко И. И., Боярчук А. К., Гай Я. Г., Калайда А. Ф., 1985)

$$J = \int_a^b f(x)dx = hf(a + hc(h)), \quad (3)$$

$$J_1 = \int_a^b f(x)g(x)dx = f(a + hc(h)) \int_a^b g(x)dx, \quad g(x) \geq 0 \quad (4)$$

(функції f, g неперервні) являються, по суті, ідентичними.

Мета роботи. /Aim. Показати відмінності формул (1), (2) та формул (3), (4).

Матеріали та методи. /Materials and methods. Проведено аналіз формул (1), (2) та (3), (4).

Результати та обговорення. /Results and discussion. В результаті встановлено відмінності та ідентичність теорем про середнє в диференціальному та інтегральному численнях (формул (1), (2) та (3), (4)).

Як бачимо, у формулах (1), (2) похідні функцій f, g мусять бути неперервними, а у формулах (3), (4) лише самі функції f, g мусять бути неперервними. От і все.

Висновки. /Conclusions. Результати проведених досліджень теорем про середнє в диференціальному та інтегральному численнях варто відображати в підручниках та посібниках з математичного аналізу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Математический анализ (в трех томах). Том 1. (Ляшко И. И., Боярчук А. К., Гай Я. Г., Калайда А. Ф.) К.: 1983 Головное Издательство Издательского Объединения “Вища Школа”.

2. Математический анализ (в трех томах). Том 2. К.: 1985. (Ляшко И. И., Боярчук А. К., Гай Я. Г., Калайда А. Ф.) Головное Издательство Издательского Объединения “Вища Школа”.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

STUDY OF THE TEMPERATURE REGIME ON THE TERRITORY OF ZHYTOMYR REGION FOR THE PERIOD FROM 2004 TO 2018

Nedostrelova Larysa Vasylivna,
PhD in Geography, Associate Professor
Muzyka Tetiana Anatolyivna,
student
Odesa State Environmental University
Odesa, Ukraine

The latest studies show that the average air temperature is increasing, the processes of heat and moisture transfer are being restructured. An increase in air temperature throughout the year causes an increase in the frequency of natural disasters, which, in turn, has a direct impact on human safety and health.

Zhytomyr Region was formed on September 22, 1937. It is located on the Right Bank of Ukraine, its central part is Polissia. It borders the Republic of Belarus to the north, Kyiv to the east, Vinnytsia to the south, and Khmelnytsky and Rivne regions of Ukraine to the west. Almost all rivers belong to the Dnipro basin. Swamps occupy a large area in Polissia. The landscape of the Zhytomyr region is plains, densely covered with ravines and river valleys in the south. The area of Zhytomyr Oblast is 4.9% of the territory of Ukraine. The Zhytomyr region has the appearance of an undulating plain with a general decline to the north and northeast. Most of the region (southern and southwestern) lies within the boundaries of the Dnipro and Volyn-Podilsky uplands. The north-eastern part is occupied by the Polish lowland. In the north of the region is the Slovechan-Ovrutsky ridge with the highest point 316 m above sea level, in addition, the region has the Bilokorovytsky-Topylniansky and Ozeryansky ridge.

The climate of the region is moderately continental with warm, humid summers and mild, cloudy winters. The continentality of the climate increases from west to east. The climate of the region is greatly influenced by air masses from the

northern part of the Atlantic Ocean, to a lesser extent from the side of the Arctic Ocean. In forming the microclimate of the region, solar radiation, forest cover, wetlands, river system, and soil and plant cover play a major role.

There are 5 weather stations in Zhytomyr Oblast (Zhytomyr, Ovruch, Olevsk, Korosten, Novograd-Volynskiy). At the weather station of the city of Novograd-Volynskiy, observations were resumed by Ukrmet in 1922 and continue to this day. Currently, the meteorological station conducts observations according to the program of the II-class station. Observations in the city of Olevsk began in 1923. And on December 21, 1949, a second-class weather station was opened, where regular observations are still being conducted. The Korosten meteorological station, which was founded in 1924, is a mode station of the II category, and carries out round-the-clock observations of all weather parameters.

The only station in the region that observes sunlight. Meteorological observations in the city of Ovruch were started in April 1894 and are still functioning. During the analysis of temperature regime trends in the Zhytomyr region at the beginning of the 21st century, in the period from 2004 to 2018, annual and multi-year temperature distributions were calculated for each station.

Ovruch has a clear distribution with a maximum temperature in July of 19,9 °C and a minimum of -4,0 °C in January, which is the minimum value for the entire region for the entire study period. Climatic average monthly characteristics have smaller values throughout the year. The multiannual distribution also shows an increase in air temperature over the study period. In some years, the anomalies amount to 2,6 °C (2015). A similar distribution is observed at the Olevsk station: the annual trend is clearly defined with a maximum in July and a minimum in January. The average monthly indicators of the climatic norm are lower than the temperature during the study period. The perennial distribution is characterized by higher temperatures. Again, the largest anomaly was recorded in 2015 and is 2,5 °C.

Similar trends were found at the Korosten station. Clear annual distribution with higher temperatures by month compared to the climatic norm. The long-term course of temperature in Novograd-Volynskiy differs somewhat from the distribution

at other stations. A maximum of anomalies was observed in 2007-2008 and then, starting from 2012, a gradual increase in temperature anomalies. The annual distribution is typical for the entire territory of the region. Zhytomyr, which is located in the south of the region, is characterized by the largest temperature differences both in terms of monthly averages and multi-year distribution. Here again we record two peaks in temperature anomalies: in 2008 – 2,6 °C, in 2015 – 3,2 °C.

The table shows the annual course of average monthly air temperatures for the period 2004-2018 in comparison with the climatic norm. It was established that the minimum average monthly air temperatures were observed in January-February and ranged from -4,0 °C to -2,7 °C, the lowest value of -4,0 °C was determined in the north of the region in January at the Ovruch weather station. In December, the temperature ranges from -1,0 to -0,4 °C. The maximum indicators of the average monthly temperature are observed in July-August and vary from 19,0 °C to 20,6 °C. The highest value of 20,6 °C was recorded in July in the south of the region at the Zhytomyr weather station. Average annual temperatures range from 8,3 °C in the north to 8,9 °C in the south of the region.

In recent years, a positive air temperature anomaly has been noted in all months and at all studied weather stations. The analysis of the obtained results of air temperature values at five stations of the Zhytomyr region showed that at all stations during the studied period, the air temperature changed in almost the same range.

The average annual deviation of temperature indicators in comparison with the data of the climatic norm ranges from 1,5 to 2,0 °C. Average monthly temperatures are also characterized by an increase relative to the climatic norm. The smallest differences were recorded in October, when the air temperature varied within 0,5-1,0 °C, which is a general trend for the entire region. In the period from 2004 to 2018, in the annual course of average monthly air temperatures in the Zhytomyr Region, there was a trend of increasing maximum and minimum temperatures. This character of the course of the maximum and minimum air temperature reflects the features of the modern climate caused by the change in circulation processes, which contributed to the emergence of extreme air temperatures in the study region.

OIL AND GAS PROJECTS IN AREAS OF ALASKA – POSITIVE ECONOMIC IMPACTS AND NEGATIVE CONSEQUENCES

Yordanova Polyva,
Chief assistant, doctor
University of Veliko Tarnovo
"St. St. Cyril and Methodius", Bulgaria

Introductions: Alaska - the 49th American state, occupies the extreme northwestern part of North America, bordering the Arctic Ocean to the north, the Chukchi Sea to the northwest, and the Beaufort Sea to the north. Along the northern coast, along a length of nearly 800 km and a width of up to 180 km, stretches an extensive low and heavily marshy lowland, which is frequented by the administrative district North Slope. The slope consists mainly of tundra and scattered small towns. Oil deposits were discovered on this territory in 1968, which continue to be processed to this day. The oil industry has a greater economic impact than any other industry in Alaska, according to a study presented at an industry conference in Anchorage in September 2023. The study, conducted by McKinley Research Group and commissioned by the Alaska Oil and Gas Association, found that employment, spending, tax revenue and spillovers in the oil and gas sector support 16% of jobs in 2022. For every direct oil and gas company job, industry activity supported 15 other jobs, and every dollar paid in the oil and gas industry supported \$4 in other wages in Alaska, according to the Gas Association report.

Aim: About 15 primary oil and gas companies operating in the area employed 4,105 workers, 83% of them Alaskans, and paid \$1.1 billion in wages in 2022. That year, the companies paid \$4.6 billion for goods and services in Alaska and contributed \$4.5 billion in total tax and entitlement payments, \$4.1 billion of which went to the government. That \$4.1 billion amounts to 47% of government revenue in the 12 months ending June 30, 2022. Assuming all odds, the industry supports 69,250 jobs and is the source of \$5.9 billion in wages in 2022. The large economic impact on the industry will continue for years to come. Oil and gas companies plan to

collectively spend \$14 billion on new fields and investment in existing fields by 2028, a remarkable amount. Intentions that are further stimulated by the fact that "the interest in natural gas as an ecological, reliable and relatively affordable source of energy is becoming more and more tangible" (Parashkevov, 2020).

Results and discussion: These companies operate in a global environment where they compete to bring capital to Alaska projects. So this level of investment in the state is very important. Direct construction and drilling employment from this investment is expected to create a total of 1,600 jobs with \$1 billion in wages. Taking the intended multiplier effect into account, the investment is expected to support 2,500 to 2,900 workers per year during the construction phase.

Direct employment during the production phase of these new projects is expected to create a total of 300 jobs and \$65 million in wages by 2028, according to the findings. Taking all multipliers into account, the total amount of new development during the production phase is expected to be about 2,700 new jobs and \$215 million in wages by 2028.

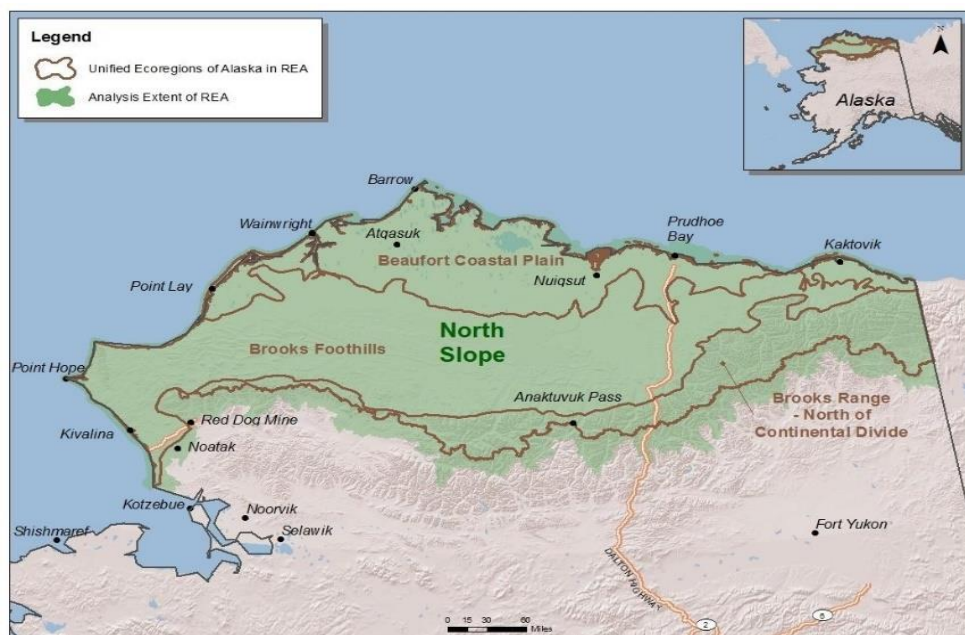

Fig. 1 Alaska map

The oil production project of "ConocoPhillips" (an American corporation engaged in the exploration, production, transportation and marketing of crude oil,

bitumen, natural gas, natural gas liquids and liquefied natural gas on a global scale) "Willow" is located precisely on the territory on the North Slope and more precisely in the Arctic coastal tundra less than 30 miles from the Arctic Ocean and entirely in the Arctic coastal plain.

The project includes oil exploitation drilling, which is expected to produce up to 200,000 barrels of oil per day over the projected 30 years. BLM estimates that Willow could generate between \$8 billion and \$17 billion in revenue. High northern latitudes are warming much faster than more temperate zones.

Alaska has warmed more than twice as rapidly as the rest of the United States (Taylor et al. 2017), with statewide average annual air temperature increasing by 1.58C and average winter temperature by more than 38C since the 1950s (Walsh et al. 2014)

A series of synthesis reports have documented and summarized a wide range of effects of recent and projected warming on the physical environment, ecosystems, and human activities (ACIA 2004; Larsen and Fondahl 2014; Chapin et al. 2014; Hovelsrud et al. 2011; Larsen et al. 2014).

Although these effects of a warming climate are bound to have consequences for the economy, considerably less is known specifically about the economic effects.

The disparities between net urban benefits of climate change and net rural costs are probably not unique to Alaska. However, Alaska's diverse climatic zones and uneven settlement pattern perhaps generates larger regional disparities than elsewhere. An important lesson to be drawn from the Alaska case is that climate change not only creates economic gains and losses, but also winners and losers.

Between 2016 and 2023, plans for the Willow Project were developed and approved, encountering no small amount of backlash from American and foreign citizens. The project, viewed from two sides, has both positives from the point of view of the economy, and negatives in terms of the damage it can cause to nature.

Fig. 2 Territorial area of the project

The biggest positive aspect of the Willow project is the potential new jobs. According to ConocoPhillips, this project will create about 2,500 construction jobs and 300 permanent jobs. This would result in positive local and state economic benefits. An example of a portion of government income is the fact that ConocoPhillips Corporation paid about \$120 million to the federal government for lease acquisition and rental costs. It is estimated that between \$8 billion and \$17 billion in revenue will be generated, shared between the state, federal government, and communities in the North Slope region, with the financing of new roads, schools, health clinics and the development of infrastructure planned. These new resources would help meet domestic energy needs as well as further the Alaska National Petroleum Reserve's goal of developing America's energy resources. With the development of the project, it is quite logical to assume that the price of petroleum fuels will fall, accordingly easing the financial pressure on the local population and the rest of the states, which massively rely on appliances and vehicles that use this type of energy. Another upside of Project Willow is that it will increase US energy security. This would help achieve a self-sustaining cycle of production and demand for oil products in the country and avoid a situation similar to that of Europe and Russia.

NEGATIVE ASPECTS OF THE WILLOW PROJECT

Fig. 3 Protests against the project

There are many environmental and natural disadvantages that will follow the Willow project, which causes sharp reactions from all supporters of the idea of the complete restructuring of society by means of the so-called "green capitalism" (Parashkevov, 2023). Accordingly, they would not only affect the territory of the USA, but also the countries near Alaska and the Arctic Ocean in general. Numerous petitions and appeals for the termination of the project by environmental activists from the US and around the world, concerned about the negative effects on the natural environment, have appeared on the Internet in the last 2 years. The biggest problem with this project is pollution.

There is evidence to show that the Willow project will produce more than 280 million tonnes of greenhouse gases over 30 years – the equivalent of the emissions of more than 70 coal-fired power stations or more than 50 million cars for an entire year. This would destroy efforts to meet the goals of reducing emissions and keeping global warming below 2 degrees Celsius. Therefore, inevitably, it may lead to faster melting of the ice in the Arctic. It is estimated that the project could cause as much, if not more, than \$19.8 billion in climate change related problems. The problems following the project are not only atmospheric. They also threaten local wildlife. Willow threatens the population of reindeer, already an endangered and vulnerable species, polar bears and many other animals that inhabit the area. This is

due to rising temperatures reducing the cold, icy environment these animals need to survive. With an estimated 40 to 50 billion barrels of conventional oil remaining to be developed in Alaska's North Slope and Arctic coastal areas, production has declined not for lack of resources. Most of the remaining resource is located on federal lands and offshore areas where access is impeded or blocked by federal policy, environmental litigation, or a complex and ever-changing regulatory regime. On public lands, the government tax under the previous tax system (ACES) was so high that Alaska was unable to compete with other oil states for investment to add production. The Arctic is a challenging operating environment, making it difficult to attract new players in mature areas. Despite these challenges, the state's oil and gas lease offerings are attracting exploration and production companies that are new to the state. Declines in the Prudhoe Bay, Kuparuk River and other fields have been offset in part by the development of adjacent satellite fields, helping to maintain stable revenues for both producers and resource owners. The role of independents in this effort to increase production has steadily increased in recent years. In 2023, ConocoPhillips Alaska announced that financing had been approved for the development of Nuna project from the 3T Kuparuk River drilling site (KRU). ConocoPhillips acquired the Nuna site in 2019 from Caelus, which had already built the gravel road and pad for the 3T rig. The Nuna project will add 29 development wells, infrastructure and pipelines that connect to KRU's existing processing facilities. The 3T rig will be the 49th rig developed under KRU. Construction activities on the project began in 2023 and continue in 2024 with the construction of pipelines and pads. Drilling is expected to begin in late 2024, with first oil expected in early 2025, with an expected peak oil flow of 20,000 BOPD.

Conclusion

Despite the many irreversible environmental problems and environmental changes that the project could cause, it was decided that the economic positives outweighed them and accordingly Willow was approved by the American government, despite numerous petitions and various campaigns to stop the project. The industry has made tremendous technical improvements to reduce the

environmental impact of oil exploration on Alaska's North Slope. The US National Research Council is of the opinion that the cumulative effect of more than 30 years of continuous production means that some adverse environmental effects will continue. the social and economic effects of oil production on the North Slope have been large and both positive and negative. The roads, rigs, and pipelines needed to find, pump, and transport oil have impacted the environment on the North Slope since large quantities of oil were discovered there. But at the same time, the institute recognizes the improvement of the industry's results. Advances in locating and targeting oil have been noted to have reduced the number of exploratory wells, and the use of remote sensing to find oil has reduced off-road travel. Oil drilling rigs are also smaller, leaving smaller physical footprints on the tundra, and some roads and drilling sites are now being built with ice instead of gravel. When production ends, equipment, buildings, roads, sites and other installations are likely to remain in place due to the high costs of dismantling, removal and restoration. The General Accounting Office, in a report approved by Congress, called on US regulators to ensure that producers are financially prepared to clean up any drilling and production damage on public lands before new exploration is allowed to begin. Environmental groups said the report confirms that even with the new technology, the environmental problems associated with North Slope oil exploration outweigh any economic benefits to consumers or local populations. Despite the enormous ongoing impacts of drilling on the North Slope, drilling advocates regularly defend "new technologies" - especially ice roads and directional drilling - for drilling in the Arctic. Environmentalists are adamant that there is no way to drill in the Arctic National Wildlife Refuge without fundamentally destroying its wilderness character.

BIBLIOGRAPHY

1. Taylor, P. C., W. Maslowski, J. Perlwitz, and D. J. Wuebbles, 2017: Arctic changes and their effects on Alaska and the rest of the United States. Climate Science Special Report: Fourth National Climate Assessment, Volume I, D. J. Wuebbles et al., Eds., U.S. Global Change Research Program Rep., 303–332,

<https://doi.org/10.7930/J00863GK>.

2. Walsh, J., and Coauthors, 2014: Our changing climate. *Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment*, J. M. Melillo, T. T. C. Richmond, and G. W. Yohe, Eds., U.S. Global Change Research Program Rep., 19–67.

3. Carothers, C., C. Brown, K. J. Moerlein, J. A. Lopez, D. B. Andersen, and B. Retherford, 2014: Measuring perceptions of climate change in northern Alaska: Pairing ethnography with cultural consensus analysis. *Ecol. Soc.*, 19, 27, <https://doi.org/10.5751/ES-06913-190427>.

4. Larsen, J. N., and G. Fondahl, Eds., 2014: Arctic human development report. Nordic Council of Ministers Rep., 500 pp., <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:788965/FULLTEXT03.pdf>. ———, and Coauthors, 2014: Polar regions. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*, C. B. Field et al., Eds., Cambridge University Press, 1567–1612.

5. U.S. Department of the Interior Bureau of Land Management (2023) *Willow Master Development Plan. Supplemental Environmental Impact Statement*. https://eplanning.blm.gov/public_projects/109410/200258032/20073121/250079303/Willow%20FSEIS_Vol%201_Ch%201-Ch%205.pdf [01.2023]

6. Parashkevov, Pl. Regarding the role of the geographical factor in social development - theoretical and methodological issues. Jubilee collection "Education, Geography and Cultural Tourism" in honor of the 60th anniversary of Professor Stella Dermendzhieva, Part II, University Publishing House "St. St. Cyril and Methodius", Veliko Tarnovo, 2023, pp. 672-682.

7. Parashkevov, Pl. Spatial transformations in the development of the world gas industry. Collection of reports from a scientific symposium in honor of the 60th anniversary of Prof. Dr. Rumen Yankov, held on November 11, 2019, University Publishing House "St. St. Cyril and Methodius", Veliko Tarnovo, 2020, pp. 193-204.

8. Peltola, M., Sullivan, D., Murkowski, L. (2023). *Opinion: President Biden should reapprove the Willow Project*. <https://edition.cnn.com/2023/03/08/opinions/willow-project-alaska-murkowski-sullivan-peltola/index.html> [08.03.2023]

9. U. S. Department of the Interior Bureau of Land Management (2023) *Willow Master Development Plan. Supplemental Environmental Impact Statement.* https://eplanning.blm.gov/public_projects/109410/200258032/20075029/250081211/2023%20Willow%20MDP%20Record%20of%20Decision.pdf [03.2023]
10. <https://www.akrdc.org/oil-and-gas>
11. <https://netl.doe.gov/node/3171>
12. <https://alaska.conocophillips.com/what-we-do/projects/nuna/>
13. <https://www-ogj-com.translate.goog/exploration-development/article/17239540/nrc-report-finds-pros-cons-to-alaska-oil-development>
14. <https://alaskapublic-org.translate.goog/2023/09/01/oil-and-gas-companies-have-outsized-economic-impact-on-alaska-says-industry-study/?>
15. <https://scholarworks.alaska.edu/bitstream/handle/11122/11113/Economic%20Effects%20of%20Climate%20Change%20in%20Alaska.pdf?sequence=1>

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

Куковська Олександра Анатоліївна

учитель географії
Криворізької гімназії № 72
Криворізької міської ради
Дніпропетровської області
Україна

Анотація: Сьогоднішня екологічна освіта це комплексна дисципліна. В данному дослідженні розкриваються перспективні напрями екологічного виховання здобувачів освіти при вивченні на уроках географії та в позаурочний час. Для їх реалізації саме в шкільному курсі географії склалися самі сприятливі умови, в порівнянні з іншими предметами. Цілі та завдання географічного й екологічного виховання тісно взаємопов'язані між собою та взаємодоповнюють одне одного.

Ключові слова: Екологічна освіта, форми та методи здійснення екологічного виховання.

Вступ Метою екологічної освіти є формування відповідального ставлення до природи, що повинно стати важливим елементом у системі соціальних взаємовідносин майбутніх громадян. Саме це визначає основні завдання екологічного виховання – подолання споживчого підходу до природи, що впливають на аспекти свідомості. Говорячи про шкільну географію, її завданням є перш за все – формування знань та умінь, які необхідні для раціонального використання природних ресурсів, охорони оточуючого середовища, оцінки природного та господарського становища в своїй місцевості, а також виховання норм і правил поведінки на природі. З року в рік екологічний компонент набуває все більшого значення. В першу чергу це зумовлено тим, що природні ресурси, їх відтворюваність мають скінченні величини, а тиск від діяльності людини на природу зростає і став практично

неконтрольованим, майже не прогнозованим. Суспільству сьогодні потрібні виховані, грамотні та культурні в екологічному відношенні люди. Саме тому так важливо розпочати екологічне виховання з раннього дитинства. В. О. Сухомлинський вибудував чітку педагогічну систему долучення школярів до пізнання, збереження і збагачення природи. Він наголошував, що людина була й завжди залишається дитям природи [1, с. 127]. Великий педагог вважав, що активно впливати на природу, але при цьому залишатися сином її, бути вінцем її творіння і водночас володарем її сил, по-синівськи бережливо ставитись до неї – ось яку позицію нам треба виховувати у здобувачів освіти та їх взаємодії з природою [2, с. 395].

Отже, екологічна освіта і виховання покликані забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувані прагнення і вміння брати активну участь в охороні й поліпшенні навколишнього середовища. Все більше освітян схиляються до необхідності екологізації всіх навчальних предметів. Вчені та методисти проводять ґрунтовні дослідження, створюють спеціальні програми. Виходячи з усього вище зазначеного можна переконатися, що тема даного дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади екологічної компетентності розглядаються в дослідженнях С. Бондар, С. Головіна, К. Корсак, А. Маркової, Дж. Равена, В. Стрельнікова, А. Хуторського, І. Ящук та ін. Основні підходи до формування екологічної культури, з'ясування її сутності та структури визначено у працях О. Гуренко, Д. Єрмакова, С. Жданової, О. Колонькової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Шмалей та ін.

Постановка завдання. Зважаючи на актуальність теми, метою статті є обґрунтування основних аспектів, форм та методів здійснення екологічного виховання здобувачів освіти на уроках та в позаурочний час при вивченні географії в закладах освіти. Дослідження проводилися у Криворізькій гімназії

№72 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Виклад основного матеріалу. Шкільний курс географії із залученням різних заходів позакласного і позашкільного характеру екологічної спрямованості спроможний формувати у молоді сучасну екологічну культуру, досвід творчої діяльності й емоційно-ціннісне ставлення до пізнаваного світу, знань, людей.

Соціальним замовленням сучасного закладу освіти в галузі природничої освіти є перегляд концептуальних підходів до уточнення цілей природничої освіти, нової побудови природничого курсу, приведення методичної системи навчання географії у відповідність з рівнем розвитку педагогічних і психологічних досліджень [3]. У стандарті природничо-наукових дисциплін мету вивчення освітньої галузі «Географія» визначено відповідно до концепції середньої природничої освіти.

Аналіз одержаних у процесі системно-структурного аналізу наукової літератури і вивчення матеріалів педагогічної практики надав можливість виділити певні критерії екологічної компетентності: а) інформаційна компетентність про нормативи екологічних процесів та характеристики на основі набутих знань з окремих предметів; б) оперування та перетворення інформації, відтворення закономірностей на основі функціонування когнітивних процесів; в) особистісне ставлення до фактів, прояви ставлення у емоціях та вчинках; г) обсяг і спрямованість практичних еколого-перетворюючих дій та умінь [4].

На основі виділених критеріїв вченими виявлено шість рівнів у динаміці формування екологічної компетентності. Перший рівень – предметний, є вихідним, найнижчим рівнем виконання завдань. На другому рівні, який можна позначити як відсторонений, є наступним за складністю виявів. На третьому рівні зафіксовано встановлення здобувачами освіти на основі одержаних інформаційних даних майбутніх результатів як екологічних наслідків, що дало підстави позначити даний рівень як наслідковий. На четвертому рівні, причинно-наслідковому, здобувачами освіти фіксується наявна, різна за

змістом і формою інформація, на її основі виділяються чинники, які зумовлюють зміни, вони підлягають, у процесі їх обробки учнями, класифікації за декількома параметрами і головним чином за їхньою складністю та вагомістю. На п'ятому рівні – абстрагування – виявлено спроможність добувати самостійно частину інформації. На шостому рівні, позначеному як теоретичний, зафіксовано виділення здобувачами освіти інформації за будь-якою формою подання, вміння швидко і адекватно її перекодувати і вводити до інших структур [5].

Екологічна культура особистості складається з трьох взаємопов'язаних складових: екологічних знань, екологічних переконань, екологічної діяльності. Це визначає форми і методи діяльності, спрямовані на накопичення екологічних знань, формування екологічних переконань та необхідних умінь в умовах ігрової й трудової діяльності.

Перша складова – накопичення екологічних знань – передбачає: дослідження здобувачами освіти досвіду природоохоронної роботи (анкети, інтерв'ю, бесіди, випуск екологічних газет); оволодіння знаннями про екологічну обстановку в Україні (бесіди, екскурсії, відео- та телефільми); ознайомлення з традиціями культури, природокористування українського народу; оволодіння знаннями про охорону рослин та тварин рідного міста чи району (екопрогулянки, участь у роботі гуртків, фітодизайн, екопоходи по околицях); зустрічі з ученими – екологами, діячами літератури, мистецтва, екологічні вечори.

Друга складова – становлення екологічних переконань. Через диспути, обговорення, дискусії, конференції, утвердження власної позиції у класі, за допомогою конкретних справ, пов'язаних з екологією, формується переконання в тому, що до природи треба ставитися відповідально, берегти все живе; розв'язувати екологічні проблеми можна тільки спільними зусиллями, на основі знань законів природи. Третя складова – екологічна діяльність-включає: – природоохоронну діяльність (ведення щоденників спостереження за природою, догляд за кімнатними рослинами, конкретна трудова діяльність під

час екодесантів – розчищення парків, скверів мікрорайону); екологічна розвідка околиць, прокладання та оформлення екологічних стежок, польові ігри на природі;– ігрові форми діяльності: конкурси і турніри на зразок КВК, конкурси-аукціони (на знання якої-небудь теми, пов'язаної з природою); науково-фантастичні проекти з охорони навколишнього середовища; турнір знавців природи; конкурс розповідей про рослини, тварини; вікторини, ігри-екскурсії, пізнавальні екскурсії з іграми (наприклад, «Лісова стежинка»-гра на природі з зупинками «Змішаний ліс», «Як поводитися в лісі», пізнавальна гра «Лісові загадки», рольові ігри; прес-конференція – гра-бесіда знавців природи; свята «Лісовий карнавал»).

Практика свідчить, що екологічне навчання та виховання на уроках щодо забезпечення становлення у здобувачів освіти бережливого ставлення до природи має продовжуватися в позаурочній, позакласній та позашкільній роботі.

Висновок Отже, найефективнішим буде таке екологічне виховання здобувачів освіти, яке максимально наближатиметься до їхньої життєдіяльності, коли здобувачі освіти зможуть користуватися здобутими екологічними знаннями в господарчій діяльності, побуті. Дуже важливо наблизити екологічне виховання до повсякденного життя – сприяти усвідомленню того, що розв'язання екологічних проблем залежить практично від поведінки та вчинків кожного там, де він живе, вчиться, працює. При цьому дуже важливо враховувати виховання національної свідомості, етнічно-екологічні аспекти і природні особливості рідного краю, роз'яснювати ідеї системності всіх природних явищ, тісних зв'язків локальних і глобальних процесів, взаємозв'язків екосистем усіх рангів, важливої ролі законів збалансованості і гармонії в природі.

Подальші дослідження необхідно спрямовувати на вивчення емоційно-психологічних, інтелектуальних та вікових особливостей здобувачів освіти у процесі поступового, безперервного і результативного формування екологічної культури особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 122-139.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1984. – 280 с.
3. Концепція екологічної освіти України. Затверджено Рішенням Колегії МОН України № 13/6-19 від 20.12.01. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-148B3B2021C2C/list-B407A47B26>
4. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 - 9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія. / Г. П. Пустовіт. - К. - Луганськ : Альма-матер, 2004. - 540 с. 5. Прокопенко О. О. Екологічне виховання у процесі вивчення географії / Прокопенко О., Демидова Т. // Рідна школа. – 2005. - № 3. – С. 72 -75.
5. Горяна Л. Г. Екологічна освіта і виховання учнівської молоді в іграх і тренінгах. Л. Г. Горяна, В. О. Хрутьба, Г. О. Малько. К.: Основа, 2003.– 132 с.
6. Іващенко С. С. Екологічна культура в контексті національного виховання. Освіта і управління. 1999, 4, 107-115.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

BIOGENIC AND MECHANICAL DAMAGE ON SHELLS: COMPARATIVE METRICS OF *BELICHNUS* PREDATION TRACE

Buynevich Ilya Val

PhD, Associate Professor

Temple University, Philadelphia, USA

Introduction: Damage on mollusk shells includes both mechanical (impact, abrasion, dissolution, etc.) and biogenic (cracking, puncturing, peeling, etc.) mechanisms, with implications for ichnology and paleoecology [1]. A ballistic trace with peeling on the interior of the shell was introduced as *Belichnus* ichnogenus (Fig. 1) and attributed to stomatopod predation [2].

More recent research showed seagulls as tracemakers [3]. As a continuation of this research, more than 100 specimens of Atlantic surf clam (*Spissula solidissima*) valves with *Belichnus* isp. traces attributed to shorebird are in the process of quantitative analysis of key metrics [4, 5].

Metrics: Following the traditional approach [2, 3], the exterior (E) and interior (I) damage (peeling, abrasion) along the periphery of the outermost layer on each side (Fig. 1). Maximum diameter and/or area of the opening (O), which cannot exceed those of the peel.

The location of the trace within the bivalve shell can be either plotted on a generic outline [2] or determined using the proportional distance from the umbo (U) along the transect through the opening center and the angle between that umbo transect and the anterior hinge tooth depression (A; Fig. 1B). This approach can be extended to other shells damage (impact, borings, etc.).

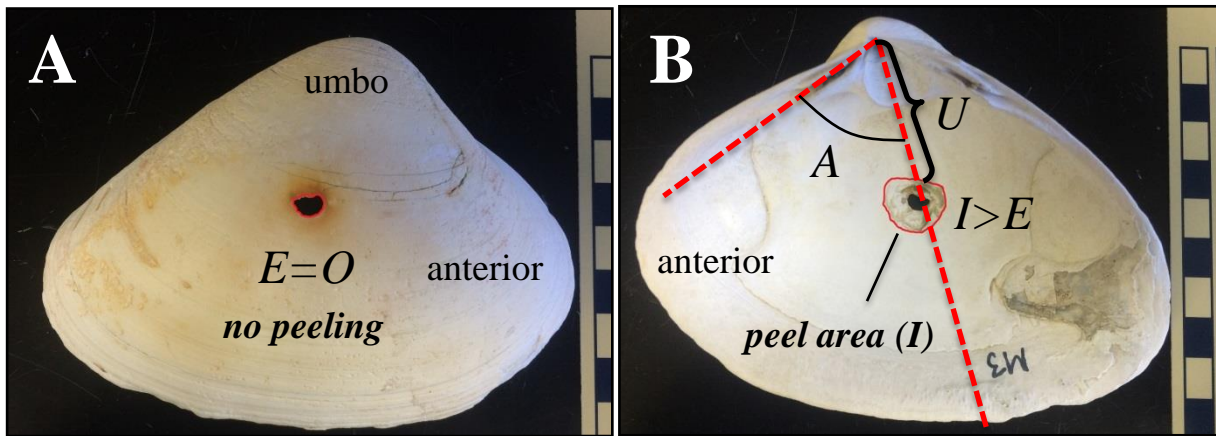

Figure 1. *Belichnus* isp. ballistic trace on a right valve of the Atlantic surf clam (*Spissula solidissima*): A) exterior “entrance” opening (no peeling: $E=O$); B) interior “exit” with peeling ($I>E$) key metrics: U –ratio of the distance from umbo to opening to the umbo-ventral line (scale bar in cm).

Methodology: Key linear metrics (diameter, umbo-ventral ratio) are analyzed using scale or digital calipers, with angles (A) obtained by protractor. Digitized images allow rapid measurements of the area, especially challenging for irregular margins.

Results and Summary: Using the proposed methodology, a simple plot similar to that of previous researchers [3] can be utilized to accommodate a variety of traces on bivalve shells (Fig. 2; for gastropods, the interior damage may be more difficult to assess, but a similar approach is still valid). The resulting graph of damage area (or perimeter) shows *Belichnus* isp. ($I>E$) traces as open non-circular symbols (*B. dusos* has a connecting line).

Holes with exterior peeling ($E>I$) are likely due to a variety of mechanical breakage or abrasion, as well as possible penetration of percussion through the opposite valve. Rare traces with peeling on either side of the opening can be depicted with the latter shown by an open symbol (Fig. 2; top right).

Gastropod drillholes will be positioned along the 1:1 line where openings are cylindrical (*Oichnus simplex* [6]) or slightly below the line for beveled traces ($E>I$) such as *O. paraboloides* [6]). Incomplete penetration of the shell [7,8] or other types of abrasion will plot along the axes. Small individual openings of sponge borings (*Entobia* isp.) can be similarly included on the plot (Fig. 2; bottom left).

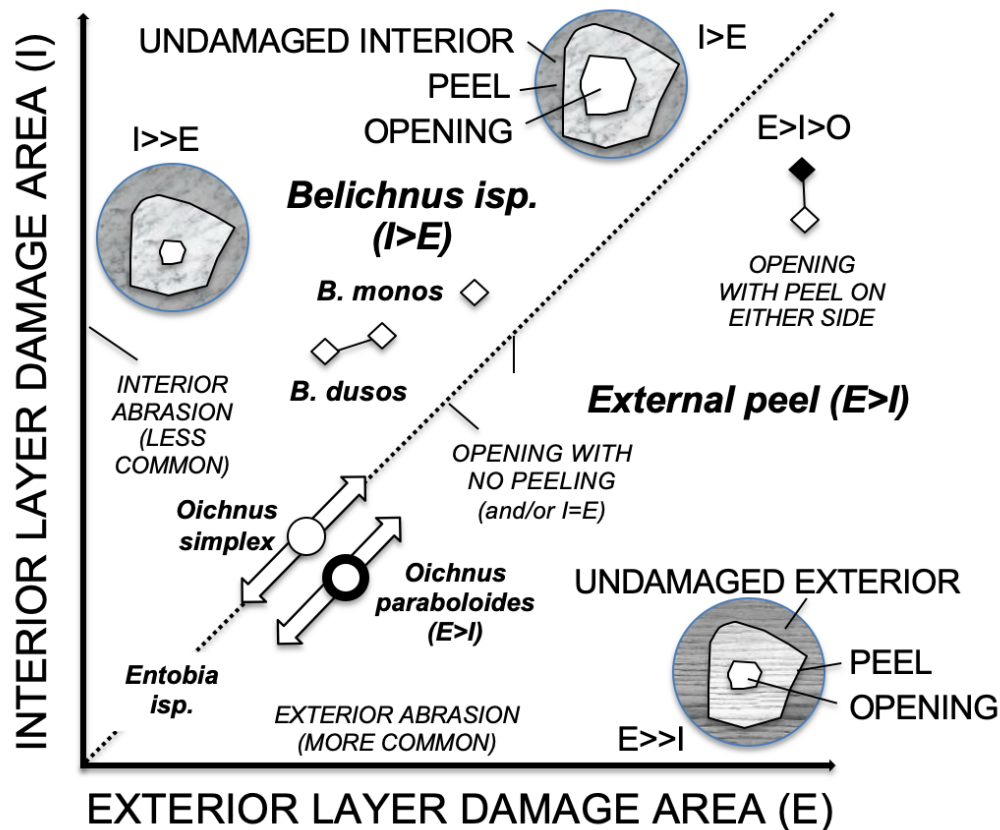

Figure 2. Diagram of valve damage based on outermost shell layer area.

Irregular interior peel corresponds to *Belichnus* isp., whereas exterior peeling/abrasion are likely produced by other mechanisms (e.g., beveled boring, *Oichnus paraboloides*). Values on the 1:1 line: an opening without peeling (e.g., *Oichnus simplex* drillhole) or equally sized peels on either side (unlikely). Peeling without an opening would plot along corresponding axes.

This paper demonstrates an effective approach for measurement and depiction of a variety of bioerosion traces on shell surfaces. It can be adopted for comparative studies, with symbol design specified for different shell species, valve type (left/right), and other key parameters employed in neoichnological and paleoecological research.

REFERENCES

1. Zuschin, M., Stachowitsch, M., and Stanton, R.J.Jr., 2003. Patterns and processes of shell fragmentation in modern and ancient marine environments. *Earth-Science Reviews*, 63, 33-82.

2. Pether, J., 1995. *Belichnus* new ichnogenus, a ballistic trace on mollusc shells from the Holocene of the Benguela Region, South Africa. *Journal of Paleontology*, 69, 171-181.
3. Cadée, G. C. and P. de Wolf., 2013. *Belichnus* traces produced on shells of the bivalve *Lutraria lutraria* by gulls. *Ichnos*, 20, 15-18.
4. Johnson, L., Buynevich, I. V., and Dietl, G. P., 2015. Comparative analysis of avian percussion feeding traces *Belichnus* on Northeast Coast bivalves. *GSA Northeastern Section Abstracts with Programs*, Bretton Woods, NH, v. 47, p. 133.
5. Leyton-Nolan, G. P. and Buynevich, I. V., 2015. Patterns of shorebird predation traces on Atlantic surf clam valves. *GSA Abstracts with Programs*, Baltimore, MD, v. 47, p. 426.
6. Bromley, R. G., 1981. Concepts in ichnotaxonomy illustrated by small round holes in shells. *Acta Geologica Hispanica* 16, 55–64.
7. Leyton-Nolan, G. P. and Buynevich, I. V., 2015. Morphometry of *Oichnus* traces on moon snail shells along a tide-dominated shoreline, Nahant Beach, Massachusetts. *GSA Abstracts with Programs*, Baltimore, MD, v. 47, p. 341.
8. Leyton-Nolan, G. P. and Buynevich, I. V., 2015. Unsuccessful predation (cannibalism) dominates *Oichnus* traces on extant naticids along the U.S. Northeast coast. *GSA Northeastern Section Abstracts with Programs*, Bretton Woods, NH, v. 47, p. 138.

PEDAGOGICAL SCIENCES

GIVING EFFECTIVE FEEDBACK

Haidenko Yuliia

Ph. D. (Philology), Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

Serheieva Oksana

Teacher, National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, Ukraine

Introduction. Feedback provides a great opportunity to engage in academic dialogue with students and to support them to become more autonomous learners. There is no one-size-fits-all approach to providing effective feedback and the strategies that teachers use will depend on disciplinary needs and individual styles of learning and teaching. The important thing is to find what works for you and your students.

In university contexts, feedback is information a student receives after they have completed a piece of work. This can be provided in a range of formats; for example, it can be formal or informal, provided individually or to groups. The piece of work can also take a wide variety of forms, such as an essay, presentation, lab report, or debate.

Feedback provides students with an opportunity to reflect on their current level of attainment and to ‘feed forward’ to their future studies. It is responsive to the developmental expectations of certain programs and disciplines and, therefore, will vary across faculties and at different stages of a student’s academic journey.

Aim. This abstract aims to highlight the significance of feedback in the academic context and its role in fostering autonomous learning and facilitating academic dialogue.

Materials and methods. The text provides a comprehensive overview of the topic and its implications. The article predominantly focuses on introducing the importance of feedback, presenting various methods of giving feedback, discussing assessment goals (formative and summative assessments), and concluding with the benefits of effective feedback and recommendations for universities.

Results and discussion. There are many different ways of giving feedback and these will vary according to the teaching and learning context:

- paper and online feedback;
- formal and informal feedback;
- written and spoken feedback;
- an overall comment and in-text comments on essays.
- overall feedback across modules where students can track their progress throughout the course

The goal of formative assessment is to monitor student learning by providing ongoing feedback that can be used by educators to improve their teaching and by students to improve their learning. Formative assessments are generally low stakes, which means that they have low or no credit value.

The goal of summative assessment is to evaluate student learning at the end of an instructional unit by comparing it against some standard or benchmark. Summative assessments are often high stakes, which means that they have a high credit value.

These are sometimes referred to as assessment for learning and assessment of learning respectively.

Interactive feedback as tasks are undertaken; whole group or individual feedback; focusing on common areas of difficulty; recapping/checking understanding of learning.

Below are two types of feedback (verbal and written) and two ways of responding to feedback (feed forward, follow up).

- Verbal feedback: listen carefully and make a note of key points; respond immediately as required; reflect on what the tutor says; ask questions or for

clarification if needed.

- Written feedback: analyze and reflect on what the marker has written; ask questions or for clarification if needed.

- Feedforward: apply comments and use feedback to inform future work; check past feedback and don't make the same mistakes.

- Follow up: look up any suggested references; do further research to broaden understanding; check common language or stylistic errors.

The benefits of giving feedback can be achieved by applying such things:

1. helps students to understand whether they have met the assessment criteria (highlight marking matrix/rubric to show students how they have performed against the criteria; help students to understand the marks they've been given);

2. helps students to improve the standard of their current work (identify strengths and weaknesses; highlight areas to develop/change);

3. helps students to become more independent (encourage reflection, critical thinking and evaluation; help students to become lifelong learners).

4. provides students with new ideas that help to develop their understanding of the subject (provide alternative perspectives or approaches; suggest possible references/sources)

5. helps students improve their future work (highlight what/where to improve for future assessments; develop assessment literacy skills)

Conclusions. Feedback plays a crucial role in the academic journey of students, serving as a valuable tool for fostering autonomous learning and facilitating academic dialogue. The diverse nature of feedback, encompassing various formats and strategies, reflects the individualized needs of students and the demands of different disciplines. Teachers must adopt a flexible approach, recognizing that there is no one-size-fits-all method for providing effective feedback.

Within university contexts, feedback takes on different forms, ranging from formal to informal, individual to group-based, and tailored to specific assignments or projects. Its significance extends beyond mere evaluation, offering students an opportunity to reflect on their current achievements and guide their future studies.

Formative assessments contribute to ongoing improvement, while summative assessments evaluate overall learning outcomes.

The multiplicity of feedback methods, including verbal and written forms, and the incorporation of feedforward and follow-up strategies, highlight the dynamic and interactive nature of the feedback process. Students are encouraged to actively engage with feedback, applying it to current and future work, seeking clarification when needed, and utilizing suggested references for further research.

The benefits of effective feedback are manifold, ranging from aiding students in understanding assessment criteria and improving their current work to fostering independence, critical thinking, and lifelong learning. Additionally, feedback provides students with new ideas and perspectives, contributing to the development of a deeper understanding of the subject matter.

Some universities have specific feedback principles that outline the expected feedback standards for students and staff. If your institution has such feedback principles, firstly, make sure you are familiar with them and, secondly, also make your students aware of them from the beginning of their studies. This will help them to understand what they can expect from feedback at the university.

Ultimately, the goal is to empower students to not only meet academic expectations but also to cultivate the skills necessary for continuous improvement and success in their educational journeys.

REFERENCES:

1. Boud, D. (2012). *Feedback in Higher and Professional Education: Understanding it and doing it well*. Routledge, UK.
2. Burke, D & Pieterickm J. (2012). *Giving students effective written feedback*. UK Higher Education OUP Humanities & Social Sciences Study Skills.
3. Irons, A, (2008). *Enhancing learning through formative assessment and feedback*. Routledge, Abingdon, UK.
4. Race, P. & Brown, M. (2007). *Making teaching work: 'teaching smarter' in post-compulsory education*. SAGE, London

ADVOCATING FOR TRAUMA-INFORMED PRACTICES IN HIGHER EDUCATION

Pikhtirova Olena

senior lecturer

Pryazovskyi State Technical University

Dnipro

Sorokina Marianna

senior lecturer

Pryazovskyi State Technical University

Dnipro

Introductions. War trauma can have profound and multifaceted impacts on Ukrainian students in higher education. The effects may extend beyond academic performance, influencing mental health, social relationships, and overall well-being. Here are some potential impacts to consider [4], [5]:

1. Mental Health Challenges:

Students who have experienced war trauma may be at a higher risk of developing PTSD (Post-Traumatic Stress Disorder), characterized by flashbacks, nightmares, and severe anxiety.

The stressors of war can contribute to depression and anxiety disorders, affecting a student's ability to concentrate and engage in academic activities.

2. Academic Performance:

War often leads to disruptions in education, with students facing interruptions, displacement, or the destruction of educational infrastructure. The psychological toll of war trauma may result in difficulties concentrating, impacting the ability to focus on academic tasks.

3. Social and Interpersonal Challenges:

War trauma can lead to social withdrawal and isolation as students may struggle to connect with others who may not share similar experiences. Students may face challenges in expressing themselves and communicating effectively due to the emotional toll of war trauma.

4. Cultural Adjustment:

Returning to an academic environment after experiencing war trauma may pose challenges in terms of adapting to a different culture, language, and educational system.

5. Physical Health Implications:

War trauma can have physical health consequences, ranging from injuries sustained during conflict to long-term health issues resulting from stress.

6. Financial Strain:

Families affected by war may experience economic hardships, affecting a student's ability to afford education-related expenses and impacting their financial stability.

Aim. Advocating for trauma-informed practices in higher education is crucial for creating a supportive and inclusive learning environment for war-experienced students. By promoting awareness and understanding of trauma and its impact, educators can play a significant role in advocating for the implementation of trauma-informed practices across campuses.

Materials and methods. Advocacy is essential in bringing about change and ensuring that the needs of war-experienced students are met within the higher education system. By advocating for trauma-informed practices, educators can help create an environment that supports the academic success and overall well-being of these students. Advocacy efforts can include raising awareness among faculty, administrators, and policymakers about the unique challenges faced by war-experienced students and the importance of trauma-informed approaches.

Advocacy can also involve collaborating with other stakeholders, such as student organizations, counseling services, and community partners, to create a network of support for war-experienced students. By working together, educators and other advocates can amplify their voices and create a collective impact that leads to meaningful change. Promoting trauma-informed practices in higher education requires a multi-faceted approach that involves various strategies. Here are some effective strategies for advocating for trauma-informed practices [1], [2], [3]:

1. Education and Training

One of the first steps in advocating for trauma-informed practices is to provide education and training to faculty, staff, and administrators. This can include workshops, seminars, and professional development opportunities that focus on trauma awareness, its impact on learning, and trauma-informed teaching strategies. By equipping educators with the knowledge and skills to support war-experienced students, they can become advocates for change within their institutions.

2. Collaboration and Partnerships

Advocacy efforts can be strengthened through collaboration and partnerships with various stakeholders. This can include working closely with counseling services, disability support services, and student organizations to develop comprehensive support systems for war-experienced students. By building partnerships, educators can leverage resources and expertise to create a more trauma-informed campus environment.

3. Policy Development and Implementation

Advocacy for trauma-informed practices can also involve advocating for policy changes at the institutional and governmental levels. This can include advocating for the inclusion of trauma-informed principles in institutional policies, such as student code of conduct, accommodation policies, and faculty training requirements. Additionally, educators can work with policymakers to advocate for funding and resources to support trauma-informed initiatives in higher education.

4. Research and Data Collection

Advocacy efforts can be strengthened by conducting research and collecting data on the impact of trauma-informed practices on war-experienced students. By gathering evidence of the effectiveness of trauma-informed approaches, educators can make a compelling case for the adoption of these practices within higher education. Research can also help identify gaps in current support systems and inform the development of targeted interventions.

Results and discussion. Creating a trauma-informed higher education system has numerous benefits for both war-experienced students and the entire campus

community. Some of the key benefits include:

1. Improved Academic Success

By implementing trauma-informed practices, higher education institutions can create an environment that supports the academic success of war-experienced students. Trauma-informed teaching strategies can help reduce barriers to learning, promote engagement, and enhance student achievement. When students feel safe, supported, and understood, they are more likely to thrive academically.

2. Enhanced Well-being and Mental Health

A trauma-informed higher education system prioritizes the well-being and mental health of war-experienced students. By creating a safe and supportive environment, institutions can help reduce the negative impact of trauma on students' mental health. Trauma-informed practices also promote self-care, resilience, and coping skills, which are essential for students' overall well-being.

3. Increased Retention and Graduation Rates

When war-experienced students feel supported and understood, they are more likely to persist and complete their education. A trauma-informed higher education system can help increase retention and graduation rates among this student population. By addressing the unique challenges faced by war-experienced students and providing appropriate support, institutions can create a pathway to success for these students.

4. Cultivating a Supportive Campus Culture

Implementing trauma-informed practices can contribute to the development of a supportive and inclusive campus culture. By prioritizing empathy, understanding, and respect, institutions can create an environment where all students feel valued and supported. This not only benefits war-experienced students but also fosters a sense of belonging and well-being for the entire campus community.

Conclusion. Addressing the impact of war trauma on Ukrainian students in higher education requires a holistic and collaborative approach involving universities, mental health professionals, policymakers, and the community. This approach should prioritize creating a safe and supportive environment that promotes healing,

resilience, and academic success. Advocating for trauma-informed practices in higher education is essential for creating an inclusive and supportive learning environment for war-experienced students. By raising awareness, collaborating with stakeholders, and promoting evidence-based strategies, educators can play a vital role in advocating for change within their institutions. A trauma-informed higher education system benefits not only war-experienced students but also the entire campus community, leading to improved academic success, enhanced well-being, increased retention, and a more supportive campus culture.

REFERENCES

1. Davidson, S. (2017). Trauma-Informed Practices for Postsecondary Education: A Guide. Education Northwest. Retrieved from <https://educationnorthwest.org/sites/default/files/resources/trauma-informed-practices-postsecondary-508.pdf>
2. Imad, M. (2020, March). Hope Matters: Ten Teaching Strategies to Support Students and Help Them Continue to Learn in this Time of Uncertainty. Inside Higher Ed. Retrieved from <https://www.insidehighered.com/advice/2020/03/17/10-strategies-support-students-and-help-them-learn-during-coronavirus-crisis>
3. Imad, M. (2020, June). Leveraging the Neuroscience of Now: Seven ways professors can help students thrive in class in times of trauma. Inside Higher Ed. Retrieved from <https://www.insidehighered.com/advice/2020/06/03/seven-recommendations-helping-students-thrive-times-trauma>
4. Meyers, S., Rowells, M. W. , and Smith, B. C. (2019). Teacher Empathy: A Model of Empathy for Teaching for Student Success. *College Teaching*, 67(3), 160-168. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/87567555.2019.1579699>
5. Minahan, J. (2019, October). Trauma Informed Teaching Strategies. ASCD.org. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2022, March). Trauma and Violence. U.S. Department of Health and Human Services. Retrieved from <https://www.ascd.org/el/articles/trauma-informed-teaching-strategies>

УДК 378.14

**A STUDENT-CENTERED APPROACH TO THE EDUCATIONAL PROCESS
ORGANIZATION OF TRAINING FUTURE SPECIALISTS IN A HIGHER
TECHNICAL EDUCATION INSTITUTION**

Асєєва Ірина Володимирівна,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

Гура Тетяна Віталіївна,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor

Кропачек Ольга Юрїївна,

Doctor of Engineering Science, Professor

National Technical University

Kharkiv Polytechnic Institute

Kharkiv, Ukraine

Abstract. The article raises the problem of quality training of future specialists in a higher education institution as they must meet the requirements of the modern labor market and be capable of constant professional growth. The peculiarities of the educational process organization in a technical education institution based on the principles of a student-centered approach are considered. The main provisions, tasks, principles of new technology for the training future specialists in technical specialties are covered in detail. The advantages of implementing a student-centered approach are outlined and the difficulties of its practical implementation are identified.

Keywords: Higher education institution, student-centered approach, future specialists of technical specialties, educational process.

Under the conditions of accelerated pace of society development and higher education reforms, one of the important tasks is to ensure the quality training of future specialists. Modern higher technical education must meet the requirements of the modern development of technology and equipment and also train qualified specialists. They must be able to work efficiently, meet the requirements of the modern labor market and be capable of continuous professional growth and continuous learning. Studying at a higher technical education institution is a period of

intensive development of the intellectual and moral qualities of a person's personality. There is a question of solving the tasks of updating the content of professional education, the methodological apparatus and the methodological base of the studied disciplines, the role of subject interaction of teachers and students has been growing in the process of higher education modernization. Increasing the professionalism of the pedagogical personnel of the higher school, the effectiveness of their activities is related to the development and introduction into the educational process modern approaches to reform the education content in order to improve the quality of technical education.

Requirements for the personal qualities of a modern higher education applicant are becoming relevant. There is a need to develop the ability to independently replenish and update knowledge, conduct an independent search for the necessary information, develop the ability to be creative.

The purpose of the article is to highlight the features of a student-centered approach regarding the training of future specialists in a higher technical education institution, which would contribute to the improvement of the education quality and the formation of competent professionally trained specialists. This especially applies to future specialists in technical specialties.

Professional training of the first educational level – bachelors in technical specialties such as “Applied Mechanics”, “Automotive Transport”, “Industrial Mechanical Engineering”, “Materials Science”, “Power Mechanical Engineering”, “Power Engineering, Electrical Engineering and Electromechanics” is carried out according to the curricula and syllabuses developed on their basis.

The curricula for future bachelors of mechanical engineering specialties from various educational programs provides: general training, professional training by specialty, professional training by specialization, training in disciplines of the student's free choice, practical training, diploma thesis, certification. The term of study is 4 years based on complete secondary education. In the process of general training, scientific and natural disciplines are studied, which are the basis for studying complex professionally oriented disciplines. Professional training includes

disciplines: theoretical mechanics, electrical engineering, theory of mechanisms and machines, resistance of materials, machine parts, construction materials technology, applied materials science, and others. By specialization of the discipline: technological foundations of mechanical engineering, theoretical foundations of the technology of production of parts and assembly of machines, group technological processes, technology of processing typical parts and assembly of machines, technology of electrophysical and electrochemical methods of processing, basics of CAD, strengthening technologies, operation and maintenance of machines, etc.

The training of specialists in a higher technical education institution differs from school education. School education is a metered assimilation of educational material for each lesson. The educational process associated with mastering new methods of work in higher education has a research, creative character and is associated with deep independent study and assimilation of educational material, oriented to the semester. Students of higher education continue to be formed under the influence of a new team of teachers and students, new conditions in society. In addition, the circle of students' relationships with other people in the group, on the course, where various social functions are formed, is expanding. Nowadays, education seekers even have different age categories, which have different life experience, level of training, knowledge, and marital status. Even first-year students are different in age, development, experience, individual characteristics, have different experience and basic knowledge. Therefore, it is impossible to manage the process of training future specialists of various specialties in a higher technical educational institution without taking into account these features.

Orientation of the educational process on personality development makes the learning process impossible without taking into account the individual and personal qualities of students, giving them the right to choose the ways and methods of learning. They require a different attitude from teachers; therefore, a student-centered approach is an approach to learning that involves the study of individual learning styles, according to the characteristics of each student, and can create conditions for the successful development of a student's intellectual abilities and skills.

The main directions of the student-centered approach in the process of training in technical specialties are:

- active training of students of various courses and levels of education;
- development of students' analytical thinking;
- increased responsibility of students to learn and report their academic success;
- interdependence and mutual respect between the teacher and students;
- development of personal reflection skills of students and teachers.

Basic principles of the student-centered approach.

– to form the ability to reflect. Teachers should regularly analyze the methods of teaching their discipline, improve the learning experience of students and achieve positive results in their self-knowledge, self-awareness in order to stimulate analytical thinking and personal skills.

– to develop universal qualities for learning. All students have needs that go beyond the curriculum. It is necessary to develop a learning process that will take into account the characteristics of students. Students are interested in learning many different subjects, so they need to be given enough freedom to choose courses, learning methods, assessment, etc. Education should be adapted to the life and professional experience of each student. It makes no sense to teach them again, they have already developed significant skills, it would be more effective to deepen their theoretical knowledge. Personal experiences of teachers can be used to motivate students.

- students should be able to control their own educational process.

Students should be given the opportunity to participate in the development of courses, curricula and their assessment, to choose the number of subjects to be studied in the first and second year. It is necessary to consider students as active partners who do not care how the educational process functions. The best way to achieve greater attention to student learning is to involve students themselves in determining how the educational process should be structured. In the traditional education of students, the initiative, preparation and content of the course is

determined by the teacher. The student-centered approach places great responsibility on the student, encouraging to think, process, analyze, synthesize, criticize, apply, and solve problems.

Learning requires cooperation between students and teachers and should take place in a constructive interaction. It is important that students and teachers collaborate on a shared understanding of the issues that arise in the learning process and the challenges that they face.

Teachers and students are interested in applying a student-centered approach that creates benefits for a higher technical education institution. Let us consider them in more detail:

1. Improving the quality of knowledge. Any improvement in the quality of working and learning conditions should be welcomed by teachers and students.

2. Improving the image of the teaching profession. A student-centered approach based on innovation allows teachers to design courses at their discretion, and students to follow their own educational trajectories.

3. Reducing student dropout rates from higher technical education institutions. In higher technical education institutions that implement a student-centered approach, the number of students who do not complete their studies, as a rule, is lower. This may be due to the flexibility of courses, as well as the fact that students are more actively involved in their studies than in traditional methods.

4. Creating the need for continuous education. For future specialists in technical specialties, the goals of continuous professional education are the development of independence, purposefulness and responsibility, the ability to adapt to the transformations taking place in the economy, the culture of society as a whole, as well as in professional life.

The advantages of using a student-centered approach to teaching students of technical specialties are diverse. A student-centered approach can contribute to the motivation of students to study, in-depth study of any discipline. Memorization of the material varies depending on the way it is studied, but all types of active learning provide a higher rate of memorization of the material compared to traditional forms

of learning.

The independence and responsibility for learning provided to students allows them to learn more effectively and acquire new skills and abilities, such as teamwork, prioritization of tasks, and the formation of critical analysis. In turn, students can develop these skills and become more effective in their professional careers and in life in general. In addition, students are often motivated to use a student-centered approach because the tasks they set require original thinking and increase interest in the subject.

But there are difficulties regarding the introduction of this approach into the educational process, which are connected with the fact that almost 50% of teachers are not ready for practical application and believe that there is uncertainty about the expediency and ability of its use.

Thus, we can draw the following conclusion: a student-centered approach to teaching students of technical specialties will contribute to the formation of independence, personal reflection, creative activity, the desire for continuous education, and the formation of a competent specialist in demand on the global labor market. The prospect of future research is the development of methods, forms and technologies of a student-centered approach to the educational process of a technical university.

УСВІДОМЛЕНИЙ ВИБІР ПРОФЕСІЙ – ЗАПОРУКА ЯКІСНОГО НАВЧАННЯ ТА УСПІШНОЇ КАР'ЄРИ

Барановська Надія Анатоліївна

викладач

Державний навчальний заклад «Смілянський центр
підготовки і перепідготовки робітничих кадрів»
м. Сміла, Україна

Вступ./Introduction. Вибір професії – це друге відродження людини. Кожен, хто здобуває освіту, повинен зробити важливий вибір для свого майбутнього. Шлях уперед розпочинається з перехрестя, і важливо не помилитися у виборі напрямку. Від цього визначається багато сфер: фінансовий стан, соціальне оточення та індивідуальні інтереси в житті. Як правильно здійснити вибір і яку професію обрати для подальшого навчання? У наш час існує безліч різних професій. Як зорієнтуватися серед цього різноманіття та вибрати ту, яка сприятиме успішному початку самостійної трудової діяльності і, отже, визначить основний життєвий шлях.

Ціль роботи./Aim. Мета цієї статті полягає у наданні допомоги при виборі професії, виявленні особистих схильностей до конкретної сфери, а також надання об'єктивної оцінки власних особливостей і врахування їх під час вибору кар'єрного шляху.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вибір професії є одним із вирішальних етапів у житті людини. Розуміння власних особливостей під час вибору майбутнього кар'єрного шляху є надзвичайно важливим, оскільки правильно обрана професія є ключем до успішності руху в житті.

У розвинених країнах світу використання тестів для виявлення схильностей до конкретних професій стає дуже поширеним. Результати цих тестів дозволяють вимірювати різноманітні аспекти особистості, а також оцінювати рівень знань, умінь і навичок.

Термін "тестування" розглядається як процес "випробування" чи "перевірки". Тести та тестування можуть застосовуватися в різних контекстах,

включаючи визначення різних аспектів, що є характерними для конкретної особи.

Абсолютно зрозуміло, що особливості людської вдачі, такі як характер, темперамент і інтереси, мають значущий вплив на те, які рішення вона приймає в різних життєвих ситуаціях. Ці фактори формують індивідуальний підхід до вибору шляху у житті та кар'єрного розвитку.

На сьогоднішній день існує значна кількість тестів, які дозволяють виявити схильності та інтереси особистості в професійній сфері.

Результати тестування залежать від декількох факторів, включаючи якість самого тесту, його методологію, а також відповідальність та об'єктивність тих, хто проводить тестування.

У психології використовуються методи контролю знань: суб'єктивний і об'єктивний. Суб'єктивний метод оцінюється на основі особистого судження, думок та переконань, що може бути суб'єктивним і неоднозначним. Об'єктивний метод, навпаки, базується на конкретних і вимірюваних фактах, що робить його більш об'єктивним і порівняно надійним.

Так, профорієнтаційні тести відносяться до **об'єктивних** методів контролю, а психометричні тести є найпоширенішим видом таких тестів. Ці тести допомагають виявити інтереси та схильності особистості до конкретної сфери діяльності. Вони також дозволяють розширити знання людини про світ професій і сприяють визначенню кар'єрного шляху.

Надійність тесту вказує на те, наскільки стабільні його результати за різних умов і часів. На його результати не впливають такі чинники, як стомленість людини, її особливості характеру, або поганий настрій.

Складений профорієнтаційний тест має високий ступінь надійності і забезпечує об'єктивне визначення психологічного профілю особистості.

В свою чергу це гарантує те, що людина, врахувавши результати тестування, зможе прийняти і обґрунтоване рішення щодо своєї кар'єри.

Психологічний профіль особистості визначається як об'єктивно виміряні індивідуальні особливості за допомогою тестування. Цей процес включає в себе

оцінку різних аспектів психологічного стану та характеристик особистості, таких як схильності, інтереси, темперамент, ставлення до ризиків, комунікативність і багато інших.

Мета профорієнтаційних тестів полягає в тому, щоб врахувати психологічний профіль особистості для визначення схильностей до конкретних професій, щоб допомогти людині зрозуміти, які професійні сфери можуть найбільше відповідати її індивідуальним особливостям.

Яким чином вибір професії пов'язаний з психологічним профілем особистості? Слово «професія» пішло від латинського «*professio*», що означає «офіційний рід діяльності, зайняття».

Щоб стати професіоналом у конкретній галузі, необхідно мати певні знання, обладнання специфічними навичками та вміння ефективно їх застосовувати.

Вибір професії багато в чому визначає долю людини. Адже різні професії по-різному оплачуються, мають різний престиж, дають різні можливості для розвитку кар'єри тощо.

Неправильний вибір професії може мати значний вплив на різні аспекти життя та викликати невдоволеність власним життям, позначившись на самооцінці, самопочутті, стосунках з близькими і сторонніми людьми.

Крім того, саме професія служить «візитною карткою» особи, адже можна сказати: «Скажи ким ти працюєш, і я скажу чи ти успішний».

Можна досягти успіхів у будь-якій професії.

Але, враховуючи психологічні особливості при виборі професії, особа, яка має схильності до певної професії, витратить менше зусиль для досягнення успіху в ній і швидше буде просуватися по кар'єрній драбині.

Таким чином, знання і врахування свого психологічного профілю при виборі майбутньої професії одна із заповорок успішної кар'єри в майбутньому.

Вибір кар'єрного шляху є важливим і відповідальним кроком, який можна полегшити, якщо ретельно розглядати всю інформацію, пов'язану із обраною майбутньою спеціальністю. Рішення впливатиме на те, як, де і з ким

ви проведете значну частину свого життя, і, головне, чи досягнете бажаних результатів. Таким чином, ризикувати, покладаючись на випадок, не рекомендується. У майбутньому все одно уся відповідальність за прийняте рішення ляже на вступника. Надіятися лише на свою інтуїцію також не рекомендується, оскільки в силу обмеженої кількості інформації вона може підвести.

Отже, доцільним буде уважний розгляд того, як ми уявляємо наше майбутнє і як плануємо рухатися до визначеної мети.

Для того щоб полегшити ухвалення рішення про подальше навчання пропоную наступні Кроки.

Крок Перший – визначити вектори. Передусім спробуйте відповісти на питання:

- Чи готовий я і яку хочу отримати освіту?
- Де я хочу навчатися (місто, країна, заклад освіти)?
- Які спеціальності мене цікавлять і чому (вплив друзів, батьків, власне бажання, інше)?
- Чи обираю я спеціальність тому, що думаю, що вона буде високооплачуваною?
- Як я уявляю собі роботу своєї мрії?
- Чи маю я відповідні здібності для успішної реалізації в обраній професійній області?
- Які ризики можуть виникнути, якщо я зроблю невірний вибір?

Відповідати на ці питання потрібно письмово, при цьому потрібно періодично переглядати свої відповіді та, у разі необхідності, вносити зміни в них.

Рекомендується розпочати реалізацію першого кроку завчасно. У цьому випадку є можливість витратити час на уважне розглядання та обдумування відповідей на вищезазначені питання, а також на усвідомлення своїх бажань щодо вибору майбутньої професії.

Успішно виконавши Перший крок переходьте до Другого кроку.

Другий крок передбачає збір інформації про обрану професію та освітній заклад, в якому плануєте отримати освіту, а також вивчення можливих шляхів розвитку кар'єри.

Дайте відповіді на такі питання:

- Наскільки мене цікавить навчання у галузі обраної професії?
- Які ще професії мене цікавлять?
- Яка інформація у мене є про переваги і недоліки професій, які я розглядаю для подальшого навчання?
- З яких джерел я можу здобути більше інформації про спеціальності та професії, які мене цікавлять?

Почніть Другий крок з уточнення своїх уподобань. Остаточо визначте ті спеціальності, які вам найбільше подобаються. Якщо ви відчуваєте, що вам не вистачає повної інформації щодо позитивних та негативних аспектів певних спеціальностей, приділіть більше уваги збору інформації про них.

Зробіть табличку такого виду:

Таблиця 1

Професія, спеціальність	Позитивні сторони	Які очікування я маю від навчання за обраною професією чи спеціальністю?	Негативні сторони	Можливі негативні наслідки від неправильного вибору професії, спеціальності	Яке місце професії, спеціальності, серед обраних мною професій, спеціальностей

Третій крок передбачає самопізнання, а саме визначення своїх слабких і сильних сторін. Для досягнення цього цілеспрямовано розгляньте такі питання:

Інтереси:

- Що мені подобається робити?
- Які заняття мені подобаються найбільше?
- З якими людьми я хотів би працювати?

Навички і уміння:

- Що я вмію робити краще всього?
- Які мої навички і уміння будуть корисні в моїй майбутній роботі?

- Які навички і уміння я прагну набути?

Цінності:

- Які речі важливі для мене в кар'єрі?

- Якою я бачу винагороду за свою роботу? (В цьому питанні мова йде не лише про розмір заробітної плати, але і про можливість кар'єрного зростання, престижність, тощо)

- Які умови праці я хочу мати?

Володіння різними уміннями і навичками є ключовим елементом при виборі майбутнього кар'єрного шляху. Дійсно, навчання "з нуля" може бути витратним, тоді як вже мати певний рівень підготовки у обраній професії значно полегшує процес навчання.

На завершення одна порада: утримуйтеся від остаточного прийняття рішення після однієї спроби. Враховуйте, що у вас обов'язково з'явиться нова інформація, яка може вплинути на ваш вибір професійного шляху.

Отримавши такі загальні теоретичні вказівки, ви готові розпочати процес обрання своєї майбутньої професії чи спеціальності. Удачі вам у цьому важливому виборі!

Висновки./Conclusions. Професійна діяльність в житті кожної людини займає ключове місце. Професійна кар'єра представляє собою активність працівника, спрямовану на досягнення конкретних успіхів у професійній сфері щодо росту та вдосконалення професійної майстерності. Успішна кар'єра визначається не лише тим, що людина заздалегідь знає, чого вона хоче досягти, але і тим, що вона чітко усвідомлює мету своєї діяльності та планує свої подальші кроки після досягнення цілей. Розуміння механізмів та динаміки розвитку професійної кар'єри, а також професійної мотивації та забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці визначально впливає на особистість у її професійному розвитку. Саме тому успішний вибір професії є запорукою впевненості, однією з основних складових та умов людського щастя, що полягає в усвідомленні своєї цінності в соціумі.

РОБОТА КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК КОМПОНЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гряник Дарина Олександрівна,
аспірантка кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-2591-236X

Одним із завдань проєктування діяльності високоякісного закладу загальної середньої освіти є забезпечення інклюзивного освітнього простору. Ефективність функціонування інклюзивного середовища визначається якістю роботи команди психолого-педагогічного супроводу (КППС) дитини з особливими освітніми потребами (ООП).

До постійних учасників команди входять: директор закладу, вчитель, асистент вчителя, практичний психолог, вчитель-логопед та вчитель-дефектолог (за наявності у ЗЗСО), соціальний педагог. До роботи з дитиною з ООП може залучатись і медичний працівник школи. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» від 08 червня 2018 р. №609 головними завданнями КППС є:

- створення індивідуальної програми розвитку для здобувачів, що мають ООП, моніторинг її виконання та корекція, визначення ефективності програми;
- методичний супровід педагогічних працівників у інклюзивному освітньому середовищі;
- проєктування ефективного інклюзивного середовища;
- консультативна діяльність з усіма учасниками освітнього процесу;

– інформаційно-просвітницька робота з учасниками освітнього процесу з метою формування стійких моральних цінностей [4].

Важливим аспектом спільної діяльності КППС є партнерство усіх учасників. Така робота дає змогу узгоджено сприяти заохоченню начальних досягнень особливих учнів, формувати культуру розмаїття, чітко визначати цілі, ролі та функції кожного учасника задля успішності подолання індивідуальної освітньої траєкторії [2].

Партнерська взаємодія в КППС залежить від того, чи готовий кожен учасник слухати й чути колег, допомагати їм, здійснювати зворотній зв'язок щодо власної діяльності, її моніторинг та аналіз з метою покращення процесу розвитку дитини з ООП в інклюзивному середовищі, а також усвідомлення власної відповідальності та відовідальності усієї команди за виконану роботу [1].

Важливо акцентувати увагу на ролі батьків у функціонуванні КППС. Саме батьки є гарантом результативності роботи команди, так як продовжують навчати і виховувати своїх дітей за межами ЗЗСО. Завдяки інформації, яку надають батьки команді ППС можливо успішно впроваджувати індивідуальну програму розвитку та отримувати зворотній зв'язок щодо її плідності [3].

Отже, єдність та злагодженість КППС є запорукою конструктивного інклюзивного середовища, саме їх безпосередня робота спрямована на досягнення позитивних результатів навчання, виховання і розвитку учнів з ООП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колісник О. В. Партнерство як умова ефективності діяльності команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти / О. В. Колісник // Джерело педагогічних інновацій. Науково-методичний журнал ХНПУ. – № 2. – С. 66–72.

2. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika->

partnerstva-shho-tse-take-ta-yakzrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli (дата звернення: 19.01.2024). – Назва з екрана.

3. Матвеева Н. О. Формування інклюзивного середовища на принципах педагогіки партнерства / Н. О. Матвеева // Prospects for the Development of Modern Science and Practice : матеріали науково-практ. конф., Грац, 11–12 трав. 2020 р. – [Б. м.]. – С. 275–278.

4. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти [Електронний ресурс] : Наказ МОН України від 08.06.2018 р. № 609. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 24.04.2023). – Назва з екрана.

ОСНОВНІ ЕТИЧНІ НОРМИ ТЬЮТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Іваницька Оксана Степанівна,

к.пед.н.

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Тьюторська діяльність у закладах вищої освіти (ЗВО), як і будь-яка інша діяльність в межах освітнього простору, повинна відповідати етичним принципам і нормам суспільства і етичним кодексам освітньої діяльності.

Загалом, в кожному ЗВО в Україні діє положення про академічну доброчесність, а також, положення (кодекс) етики студентів і працівників. Етичні норми тьюторської діяльності ґрунтуються на вищезазначених нормативах, а також, передбачають особливі норми, що регулюють безпосередньо відносини між тьютором і тьюті.

Мета роботи. / Aim. Поглибити дослідження в сфері педагогіки вищої школи через аналіз основних етичних норм тьюторської діяльності у закладах вищої освіти України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Над задекларованою проблематикою працювали багато науковців педагогів. Зокрема, питання тьюторства в освітньому процесі досліджували такі автори як: А. Вовкогон, В. Гусак, Н. Дегтярьова, Ю. Жидецький, Н. Пряхіна, Ю. Тодорцева та інші. Їхні наукові доробки розкривають зміст і сутність тьюторства як явища, а також особливості взаємодії тьюторів і тьюті в освітньому просторі закладів вищої освіти.

Для ґрунтового висвітлення проблеми доцільно використовувати загальнонаукові і спеціальні методи, наприклад: статистичний (облік даних щодо тьюторської роботи через фіксування позитивних і негативних проявів);

аналітично-порівняльний (дослідження тьюторства у країнах Європейського Союзу на основі впровадження міжнародних стандартів); історичний (розгляд історії виникнення інституту тьюторства) тощо.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сьогодення вимагає впровадження у практику здобуття вищої освіти новітні підходи і методики, а також, способи організації освітнього процесу за якими б студент відчував відповідальність за свій розвиток і рівень оволодіння освітньою програмою.

Тьюторство в Україні набуває поширення в освітньому просторі дуже активно, адже дозволяє забезпечити якісний рівень взаємодії між студентами різної вікової групи на основі підтримки, допомоги і взаємних інтересів.

Тьютор – це студент старших курсів університету, який на волонтерських засадах або за визначену університетом винагороду надає допомогу іншому студенту або групі студентів з метою академічної та культурної адаптації, а також у процесі освоєння певної навчальної дисципліни з метою поглиблення знань, формування вмінь і навичок та підвищення рівня академічної успішності, а відтак і якості освітніх послуг, що їх надає заклад вищої освіти.

Тьюті – студент першого або другого курсу з меншими можливостями, який потребує підтримки під час адаптації в університеті, або з вивченням певних дисциплін.

Відповідно до кодексу етики Великої Хартії університетів (Magna Charta Universitatum, 2012) важливо дотримуватися наступних принципів: академічна доброчесність та етичне проведення досліджень; справедливість і відсутність дискримінації; підзвітність, прозорість і незалежність; критичний аналіз і повага до аргументованих думок; відповідальність за управління активами, ресурсами та навколишнім середовищем; вільне та відкрите поширення знань та інформації; солідарність і справедливе ставлення до міжнародних партнерів. Етичні норми поведінки повинні застосовуватися до всіх представників академічної спільноти, включаючи керівництво, викладачів, адміністративних працівників та студентів.

Важливо щоб взаємодія між тьютором і тьюті ґрунтувалася на загальних

етичних принципах та етичних вимогах до такої співпраці, визначених конкретним ЗВО.

Доцільно виокремити такі етичні аспекти (принципи) у цій взаємодії:

- взаємна довіра;
- чесність та порядність;
- добросовісність та відповідальність; справедлива об'єктивність;
- партнерство та взаємодопомога; - взаємоповага.

Висновки./Conclusions. Отже, можемо зробити висновок про те, що етичні норми у тьюторській діяльності у закладах вищої освіти є одним з основних чинників, що впливає на якість тьюторського процесу, а, як результат, і на навчання та соціальну адаптацію студентів-тьюті.

Загальні етичні норми тьюторської діяльності повинні узгоджуватися з міжнародними нормативами і моральними принципами певного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Observatory. (2018). *Magna Charta Universitatum*. <https://www.magna-charta.org/>.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

Коломійчук І. М.,
учитель I категорії Комунальний заклад
«Вінницький ліцей 29» Вінницької міської ради», Україна

Сучасна особистість виявляє збільшений інтерес до мовної освіти через необхідність адаптації до умов полікультурного та мультилінгвального середовища.

У наш час вивчення іноземної мови стає ключовим елементом формування свідомості та розвитку здатності вести міжкультурний діалог. Англійська мова відіграє колосальну роль у світовій економіці та є ключовим елементом успішної участі у глобальних економічних процесах. Вивчення англійської мови є важливою складовою особистого та професійного розвитку в сучасному світі.

Концепція Нової української школи є значущим документом, який визначає стратегію державної політики у сфері реформування середньої освіти до 2029 року, враховуючи найкращий досвід провідних країн світу. У цьому документі розкриваються нові освітні стандарти, які ґрунтуються на рекомендаціях Європейського парламенту та Ради Європи щодо розвитку ключових компетентностей в освіті й протягом усього життя [3, с. 6].

Оновлення змісту навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти пов'язується, насамперед, із деякими змінами у стратегічних напрямках розвитку сучасної шкільної освіти – спрямуванням навчальної діяльності на формування в учнів необхідних життєвих компетентностей, що, відповідно до вимог навчальних програм, у майбутньому давали б можливість випускникам школи «комфортно почуватися в сучасному світовому мультинаціональному просторі» [2, с. 4].

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що формування функціональної

грамотності на уроках іноземної мови в умовах закладу загальної середньої освіти є важливим завданням для розвитку мовних навичок учнів.

Функціональна грамотність – це здатність людини ефективно використовувати мовні знання в різних ситуаціях життя. Це не просто знання граматики та наявність словникового запасу, але й уміння використовувати ці знання на практиці для досягнення конкретних цілей.

Аналіз наукової літератури з означеної проблематики [1, 4] дозволив визначити основні складові функціональної грамотності:

- граматична компетенція (здатність користуватися граматичними правилами мови для створення правильних і зрозумілих конструкцій);
- лексична компетенція (володіння достатньою кількістю слів та вміння їх використовувати в різних ситуаціях);
- стильова компетенція (уміння адаптувати свою мову до різних жанрів та ситуацій, включаючи офіційний, неофіційний, науковий стилі тощо);
- прагматична компетенція (здатність використовувати мову в конкретних ситуаціях з урахуванням контексту, співрозмовника та відповідно до мети комунікації);
- комунікативна компетенція (здатність ефективно спілкуватися, враховуючи не лише правила мови, але й невербальні засоби комунікації, такі як міміка, жести, тощо).

Функціональна грамотність є важливою навичкою для успішної комунікації в різних сферах життя, включаючи освіту, роботу та особисті відносини.

Однак важливо розуміти, що вона є динамічною і може розвиватися з часом залежно від рівня володіння та наявності практичного застосування.

Нами визначено кілька ключових аспектів, які можуть сприяти розвитку функціональної грамотності на уроках іноземної мови у закладі загальної середньої освіти: контекстуальне навчання, інтерактивні методи навчання, комунікативні навички, практика навичок письма та читання, застосування сучасних технологій, формативна оцінка (рис. 1).

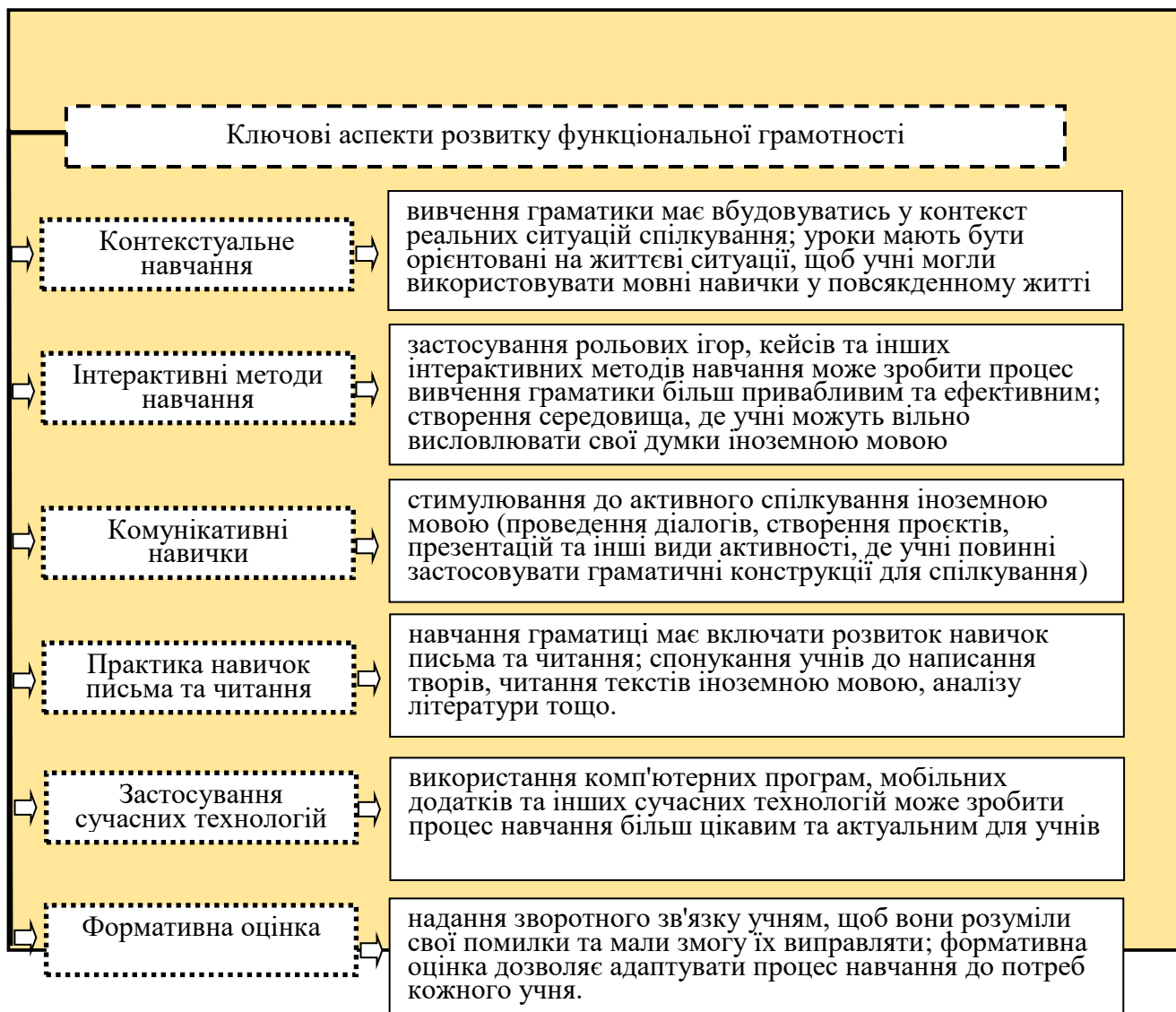

Рис. 1. Ключові аспекти розвитку функціональної грамотності

Ураховуючи ці аспекти, постає можливість створити ефективні уроки, спрямовані на формування функціональної грамотності на уроках іноземної мови в умовах загальної середньої освіти.

Загальний підхід до навчання іноземної мови має бути спрямований на розвиток не лише граматичних знань, а й уміння застосовувати їх у практичних ситуаціях спілкування.

Отже, функціональна грамотність у контексті уроків іноземної мови в умовах загальної середньої освіти виявляється в здатності учнів ефективно використовувати мовні навички в реальних комунікативних ситуаціях. Важливо, щоб навчання граматиці не обмежувалося вивченням правил, а включало й практичне застосування знань із метою ефективної взаємодії

іноземною мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакум З. П., Пальчикова О. О., Костюк С. С. Навчання іноземних мов : крос-культурний підхід: монографія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2019. 222 с.
2. Костікова І. І., Казачінер О. С. Навчання іноземних мов молодших школярів: варіативність організаційних форм : монографія. Харків : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 228 с.
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р.; за заг. ред. Грищенка М. 2016. 40 с.
4. Паламар Л. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості. Київ: Національний держ. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 1997. 361 с.

«ПЕРЕВЕРНУТЕ» НАВЧАННЯ НА УРОКАХ «ТЕХНОЛОГІЇ»

Коренева Ірина Василівна

методист технологічної освітньої галузі
навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного розвитку
комунального закладу
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
м. Суми, Україна

Вступ. Ключовим фактором розвитку сучасного суспільства є інновації. Забезпечуючи постійне підвищення власного професійного розвитку вчитель постійно шукає та запроваджує нові форми і методи навчання, підвищує мотивацію учнів, забезпечує цікавий та ефективний освітній процес.

«Перевернуте» навчання – форма активного навчання, яка дозволяє «перевернути» звичний процес навчання таким чином: домашнім завданням для учнів є перегляд відповідних відео майстер-класів з навчальним матеріалом наступного уроку (учні самостійно проходять теоретичний матеріал), а у майстерні час використовується на виконання практичних завдань.

Мета роботи. Спрямувати учителів технологічної освітньої галузі застосовувати модель «перевернутого» навчання, використовувати навчальний час для групових занять, де учні можуть обговорити зміст уроку, перевірити свої знання і взаємодіяти один з одним у практичній діяльності. Під час уроку роль учителя – виступати консультантом, заохочуючи учнів до самостійного дослідження та спільну роботу.

Матеріали та методи. Метод «Перевернутого класу» є різновидом змішаного навчання, особливість якого полягає у тому, що учні вдома повинні самостійно ознайомитись з новим навчальним матеріалом, а на уроці розв'язувати практичні завдання під керівництвом вчителя для засвоєння та закріплення вивченого.

Результати та обговорення. У загальній моделі учні можуть переглядати

кілька майстер-класів, що тривають по 10 хвилин кожний. Онлайн-опитування або завдання можуть перериватися для перевірки засвоєння пройденого учнями матеріалу. Пряма реакція на опитування і можливість повторного перегляду відео уроків допоможуть з'ясувати незрозумілі питання [1].

Переваги «перевернутого» класу:

- на урок діти приходять підготовленими;
- у учнів є можливість вивчати відеоматеріали в тому темпі, який їм підходить;
- у учнів є можливість зупинитися на найбільш складних для сприйняття місцях;
- підвищується мотивація учнів;
- учителю легше контролювати прогрес учнів.

Проблеми «перевернутого» класу:

- відсутність в учнів комп'ютера або виходу в Інтернет через обстріли інфраструктури;
- відповідність вимогам до рівня знань, умінь і навиків учнів, пропонованим шкільними програмами.

«Перевернутий» урок – розвивальне середовище, що забезпечує умови для формування ключових компетентностей зазначених у Концепції «Нової Української школи»:

- створення умов для набуття досвіду постановки й досягнення мети;
 - діяльнісний характер навчання, тобто включення учнів у реалізацію діяльності (дослідження, проєктування);
 - орієнтація освітнього процесу на розвиток самостійності і відповідальності учня за результати своєї діяльності, організація продуктивної групової роботи;
 - включення в зміст уроку завдань розвивального характеру.
- «Перевернутий» урок характеризується прогностичною метою, спіралеподібною будовою навчального матеріалу у вигляді розгортання знань і реалізує вимоги до структури уроку, зазначені в Концепції:

- створення проблемної ситуації (мотивація);
- формулювання навчальної проблеми (цілепокладання);
- актуалізація опорних знань учнів;
- розробка плану вирішення проблеми; висунення гіпотез;
- пошук шляхів вирішення проблеми – відкриття нових знань;
- формулювання вирішення проблеми; - застосування нових знань на практиці;
- підбиття підсумків уроку (рефлексія).

Правила переходу на «перевернуте» навчання:

- розробіть власні відео та текстові матеріали для учнів;
- оберіть систему керування навчанням (сайт /блог);
- запропонуйте учням онлайнві дидактичні матеріали для закріплення знань, умінь та навиків;
- установіть терміни виконання завдань;
- забезпечте постійний доступ до матеріалів учням;
- надайте батькам інформацію про технологію «переверненого» класу;
- оновлюйте навчальні матеріали [1].

Інструментарій для організації «перевернутого» класу:

- пристрої, програми та сервіси для створення та обробки відео;
- сайти з готовими дидактичними матеріалами для самоперевірки;
- сервіси для конструювання інтерактивних вправ, тестів та зворотного зв'язку [2].

Структура уроку:

1. Мотивація. Починається урок з актуалізація опорних знань та досвіду учнів, а не з оголошення теми, як на традиційному уроці. Мета: викликати інтерес через практичну діяльність, щоб учні отримали практичний досвід.

2. Закріплення. Мета: закріплення теорії: відео, текст, гіперпосилання, «хмаринки» слів.

3. Вивчення нового матеріалу. Формування компетенцій. Мета: осмислити досвід через теорію, що отримали

4. Оцінювання. Демонстрація досвіду: створення власної виставки тощо. Робота в групах: «мозковий штурм», самоперевірка, моделювання ситуації, демонстрація відео, обговорення. Мета: ознайомитися, осмислити, застосувати.

5. Рефлексія. Підведення підсумків уроку. Заключний етап уроку, на якому зазвичай вчитель запитує, що було ефективно на уроці, що - ні, збирає побажання, зауваження, і в підсумку узагальнює пройдене і спонукає до подальшого самостійного та більш глибокого вивчення матеріалу.

Ключові слова:

- Я зрозумів, що....
- Мені сподобалося....
- Мені пригодиться....
- Я б змінив....
- Питання, на які бажаю знайти відповідь....
- Я не зрозумів....

Висновки. Практика показує, що технологія «перевернутого навчання» дає змогу істотно покращити показники успішності, але вибір за вчителем. Адже підготовка сценарію уроку вимагає від учителя затрати часу, знання ІКТ, творчості, поглиблення знань (учні можуть задати різнопланові запитання), уміння конструювати й перебудовувати урок тощо. У контексті «переверненого навчання» виникає чимало запитань [3].

На нашу думку, єдиний спосіб вирішення зазначеної проблеми полягає у тому, щоб матеріали, які використовуються в зазначеній технології були цікавими та насиченими.

Зрештою, учні отримують цілісний навчальний досвід. Під час військового стану деяким учителям доводиться працювати і з учнями, які навчаються безпосередньо в класі, і з тими, хто перебувають на самоізоляції й навчаються онлайн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дишлева С. ІКТ-технології та їх роль в навчально-виховному процесі» / С. Дишлева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/2Cu>.
2. Пилипчук О. «Перевернене» навчання інформатики / О. Пилипчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/2В1>.
3. Приходькіна Н. О. Використання технології «переверненого» навчання у професійній діяльності викладачів вищої школи / Н. О. Приходькіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/2Вк>.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧЕНИКОВ

Курбанов Онгарбай Хожанбергенович

Учитель физики в Президентской школе города Нукус
в Республике Узбекистан

Аннотация. В данной статье рассматривается методика развития интеллектуального потенциала учащихся в образовательных учреждениях, предназначенных для углубления и преподавания предметов.

Ключевые слова: Интеллектуальный потенциал, логическое мышление, методы обучения, эффективность.

Введение. Сегодня мир ориентирован на индивидуализацию образовательного процесса на основе цифровых технологий, освоение электронных образовательных ресурсов (Bring Your Own Device) на базе различных платформ, широкое использование на практике таких технологий, как искусственный интеллект, блокчейн, новое виртуальное поколение (Virtual reality) и дополненная реальность (Augmented reality). Это, в свою очередь, расширяет возможности углубленного преподавания дисциплин, в частности естественных и точных, и развития в них инновационных идей учащихся на основе современных требований, внедрения междисциплинарного подхода к обучению, основанного на интеграции образовательных программ.

Широкое внедрение в практику технологий обучения, которые способствуют повышению эффективности образования во всем мире, послужит реализации миссии [1] “создание возможностей для качественного образования на протяжении всей жизни” в концепции международного образования до 2030 года, признанной мировым сообществом

Цель работы. В образовательных учреждениях, предназначенных для углубленного преподавания наук, в процессе изучения физики как естествознания эффективно повышать интерес учащихся к учебе и уровень их

активности, развивать их интеллектуальный потенциал, использовать методы, ориентированные на обучение о логическом мышлении на практике.

Материалы и методы. Одной из важных задач является закрепление теоретически усвоенных знаний по физике путем применения их на практических занятиях. Поскольку физика-экспериментальная наука, основанная на практических опытах, теоретические знания о ней могут быть основательно закреплены только на основе проведения соответствующих демонстрационных опытов, выполнения лабораторных работ и решения задач. Поэтому при обучении физике наряду с предоставлением учителям теоретических знаний для закрепления, углубления, расширения и увязывания этих знаний с практикой важными составляющими образовательного процесса являются лабораторные работы, демонстрационные опыты, организация и проведение решения задач.

В ходе исследований, проводимых в данном направлении, возникают некоторые проблемы в практическом обучении физике. В частности, важное значение приобретает эффективное использование в процессе обучения учебно-лабораторного оборудования учащихся по физике и взаимная интеграция в нем традиционных и виртуальных лабораторий. В ходе проведенных исследований мы пришли к выводу, что если выбран традиционный способ организации и проведения лабораторных работ, демонстрационных экспериментов, решения задач по физике – учащиеся не умеют пользоваться современными методами, если выбран способ организации и проведения обучения этим занятиям в виртуальной форме – то учащиеся уходят от работы с реальным оборудованием, то есть от естественных методов.

Результаты и обсуждение. Поэтому, на наш взгляд, в образовательных учреждениях, предназначенных для углубленного изучения дисциплин, одним из способов достижения эффективности можно считать параллельное обучение с интеграцией лабораторных работ, демонстрационных экспериментов, решения задач с учащимися в обоих стилях, то есть как в традиционных, так и в виртуальных формах. При этом выяснилось, что необходимо совершенствовать

формы и методы обучения физике в теоретическом и практическом аспектах, исходя из современных дидактических требований в интегрированной среде.

Подобный подход к процессу обучения направлен на проявление активности в развитии интеллектуального потенциала учащихся посредством использования методов, ориентированных на логическое мышление, выработки у учащихся комплексного решения поставленных дидактических задач в нескольких вариантах и предложения эффективных решений путем принятия правильных решений, а также свободного, беглого изложения своих мыслей.

Направляя развитие интеллектуального потенциала учащихся на логическое мышление, занятия можно проводить от нескольких минут на протяжении всего занятия или проводить в нескольких классных занятиях

Выводы. В целом, в обучении, направленном на логическое мышление при развитии интеллектуального потенциала учащихся, мотивацией и достижением глубокого усвоения заданных знаний и умений являются требования, предъявляемые к компетентности учащихся.

ИСПОЛЬЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Inncheon declaration / Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (World Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea).

2. Джораев М. Методика преподавания физики и астрономии. - Ташкент, наука и техника, - 2015, - ст.352.

3. Ибраймов А. Физика и методика ее преподавания(для слушателей курса дистанционного обучения повышающего навыкам работы учителей общеобразовательной средней школы) // Ташкент, ВАУОЗ, 2016. – ст. 225.

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА КОМПЕТЕНТНОСТІ СТВОРЕННЯ КОМАНДНО-ЦІЛЬОВОЇ МОТИВАЦІЇ ДЛЯ НОВИХ ЧЛЕНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ГРУПИ

Пашенко Валентина Василівна,
аспірантка кафедри інноваційних технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи,
Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро), Україна
ORCID 0000-0002-5524-8471

Формування творчої особистості сучасного фахівця-психолога, здатного до саморозвитку, самоосвіти та інноваційної діяльності на робочому місці навряд чи можливе лише завдяки передачі знань у готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно перевести студента з пасивного споживача знань в активного суб'єкта, який вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, обрати оптимальний варіант та довести його ефективність. Такий підхід до підготовки фахівців у ЗВО передбачає перехід від потокового до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб та можливостей особистості студента.

У сучасних умовах трансформацій у вищій освіті необхідно розробляти нову концепцію, орієнтовану на інтереси особистості та відповідну сучасним тенденціям суспільного розвитку. Відзначається, що новий підхід акцентує на компетентності, ерудиції, індивідуальній творчості, самостійному пошуку знань та їх постійному вдосконаленні, а також високій культурі особистості.

Г. Горбань у контексті компетентнісного підходу визначає самостійну роботу як механізм трансформації навчальної діяльності в навчально-професійну і далі безпосередньо в професійну діяльність. Ефективність такої трансформації зумовлена, з одного боку, особистісними мотивами здобувача освіти, цінністю обраної ним професії, а з іншого, сформованістю навичок щодо самостійної діяльності [3].

Формування внутрішньої потреби до самонавчання визнається як

необхідність і умова реалізації особистісного потенціалу. Здатність людини до розвитку на рівні, що відповідає її амбіціям в суспільстві, залежить від особистої залученості до самостійного освоєння нових знань.

Однією з цілей професійної підготовки фахівців є передача студентам міцного фундаменту знань, на основі якого вони можуть самостійно навчатися в обраному напрямку.

Вирішення завдань сучасної освіти неможливе без акценту на розвиток самостійної роботи здобувачів, збільшення відповідальності викладачів за розвиток навичок самостійної роботи, підвищення стимулювання професійного зростання студентів та виховання їх творчої активності й ініціативи.

Дослідниці Н. Волкова, К. Устименко самостійну роботу розуміють як комплексне інтегративне педагогічне явище, що має динамічну ієрархічну структуру і являє собою провідну форму організації самостійної навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти [2, с. 162].

У сучасній дидактиці самостійна робота студентів розглядається, з одного боку, як вид навчальної діяльності, який здійснюється без безпосереднього втручання, але під керівництвом викладача, а з іншого – як засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, засіб формування методів її організації.

Ефект від самостійної роботи студентів можна отримати лише тоді, коли вона організується та реалізується у навчально-виховному процесі в цілісну систему, що пронизує всі етапи навчання студентів у ЗВО.

Самостійна робота є важливим елементом у процесі формування у майбутнього психолога компетентності у створенні командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи.

Цей концепт можна розглядати у контексті кількох ключових аспектів (рис. 1): самоорганізація, самовдосконалення, розвиток аналітичних навичок, критичне мислення, самодисципліна, співпраця і комунікація, власна практика, робота з різними ресурсами, створення командно-цільової мотивації, рефлексія та аналіз.

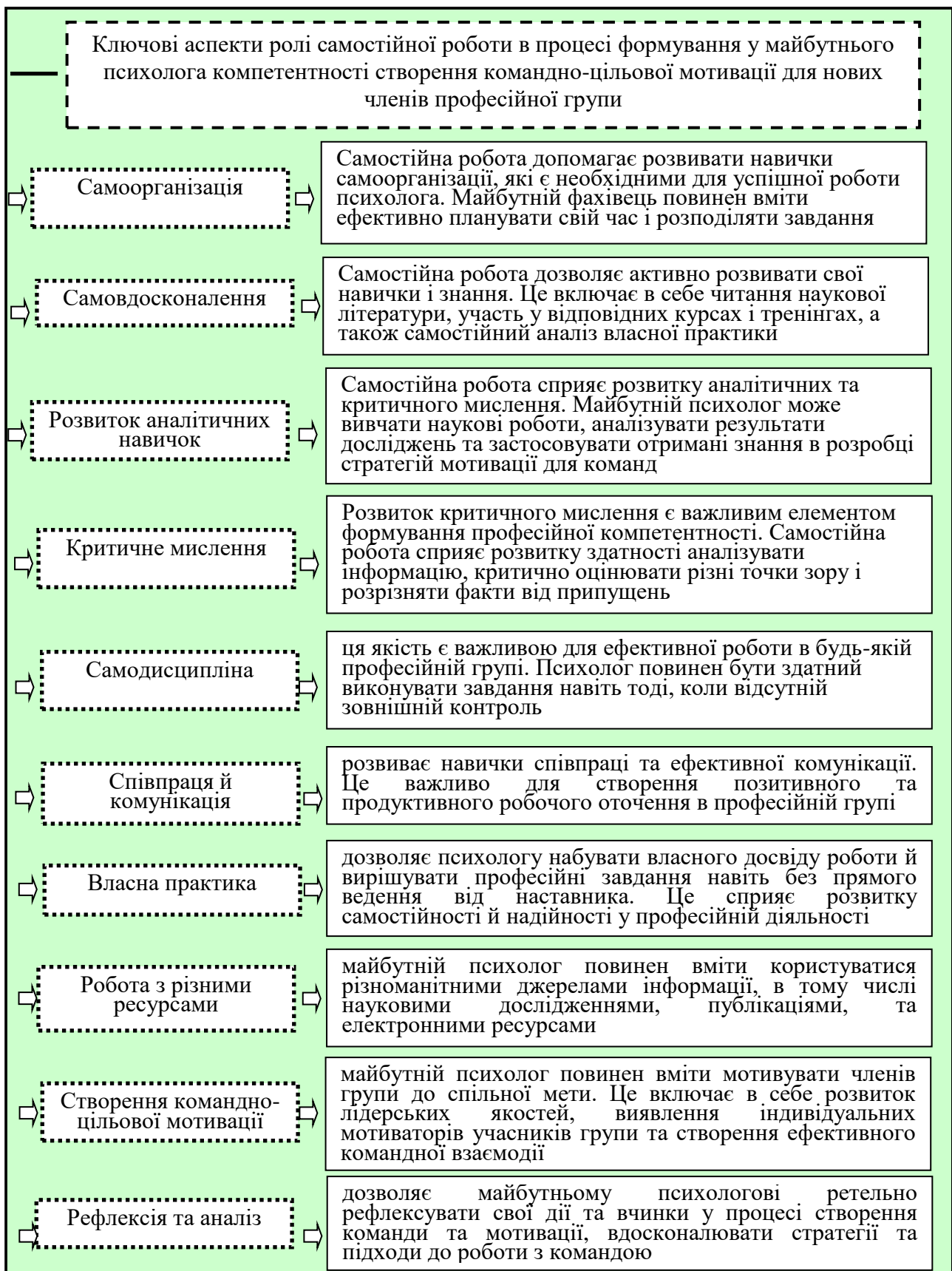

Рис. 1. Роль самостійної роботи в процесі формування у майбутнього психолога компетентності створення командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи

Як активний метод навчання самостійна робота майбутніх фахівців має певні переваги:

- самостійна робота дозволяє студентам глибоко вникнути в сутність питання, що вивчається, ґрунтовно в ньому розібратися;

- у ході самостійної роботи у студентів формуються такі цінні якості, як працьовитість, організованість, ініціатива, сила волі, дисциплінованість, акуратність, активність, цілеспрямованість, творчий підхід до справи, самостійність мислення;

- систематична самостійна робота студентів підвищує культуру їх розумової праці, розвиває у них вміння самостійно набувати та поглиблювати знання;

- самостійна робота формує готовність до самоосвіти, створює базу безперервної освіти, дає можливість бути активними та свідомими громадянами.

Під засобами організації самостійної роботи розуміємо сукупність педагогічних умов, форм і методів і навіть ресурсів, які у взаємозв'язку і гармонійному поєднанні дозволяють продуктивно організувати освітній процес, спрямований формування у майбутнього психолога компетентності створення командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи.

Самостійна робота в процесі формування у майбутнього психолога компетентності у створенні командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи може бути організована з використанням таких методів як:

- аналіз кращих практик (вивчення історій успіху відомих лідерів та команд; вивчення стратегій та методів, що використовуються для створення мотивації в командах);

- SWOT-аналіз групи (вивчення сильних і слабких сторін групи, а також можливостей та загроз);

- вправи на розвиток навичок співпраці, ефективного спілкування та прийняття рішень в команді;

- вирішення кейсів (розгляд ситуацій, в яких майбутній фахівець

може впливати на мотивацію членів групи, завдання може включати розробку стратегій мотивації в умовах різних сценаріїв);

– проведення тренінгу для групи (розробка й проведення тренінгу щодо формування мотивації для нових членів групи).

Результативність професійного навчання залежить від уміння викладача розуміти та враховувати індивідуальні особливості студентів, від його комунікативності, від арсеналу педагогічних технологій, які активізують студентів, вчать їх краще сприймати інформацію, вирішувати професійні проблеми, роблять процес навчання комфортним.

Отже, самостійна робота є важливим елементом підготовки психолога, оскільки вона розвиває в нього навички, необхідні для ефективної роботи щодо створення командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи. Отримані знання та навички дозволяють психологові бути більш компетентним та успішним у своїй професійній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійчук І. П. Самостійна робота студента як засіб формування активності особистості // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору / Ред. кол. В. Кремень, І. Маноха та ін. дод. 1 до вип. 35, Том VIII (59). К.: Гнозис, 2015. С. 17–23.

2. Волкова Н. П., Устименко К. В. Самостійна робота у процесі підготовки майбутнього вчителя до здійснення професійно-педагогічної комунікації// Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. 2016. № 2. С. 161–171. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2016_2_28.

3. Горбань Г. О. Самостійна робота здобувача освіти: освітня програма «Психологія»: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів, що навчаються за освітньою програмою «Психологія». Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 88 с.

4. Гула Л. В. Особливості організації самостійної роботи ЗВО в

умовах методичної роботи // Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні : тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, 17-19 квітня 2020 р., м. Миколаїв: МНАУ, 2020. С. 70-74.

5. Швардак М. В. Реалізація педагогічної фасилітації у процесі підготовки майбутнього фахівця / М. В. Швардак // Педагогічні інновації у фаховій освіті. Випуск 1(6) : збірник наукових праць / за ред. проф. В. І. Смоланки. Ужгород, 2015. – С.292-296

6. Швардак М. В. Реалізація педагогічної фасилітації у процесі підготовки майбутнього фахівця / М. В. Швардак // Педагогічні інновації у фаховій освіті. Випуск 1(6) : збірник наукових праць / за ред. проф. В. І. Смоланки. Ужгород, 2015. – С.292-296.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Резніченко Сергій Володимирович

вчитель,

Посад-Покровська опорна гімназія

Чорнобаївської сільської ради

Херсонського району

Херсонської області, Україна

Вступ. Географія в шкільному навчанні має значення у формуванні світогляду, спрямованого на розуміння природи Землі та її географічного оточення як природного та природно-техногенного середовища, в якому розгортається життя людини. У процесі вивчення географії учні отримують просторове уявлення про земну поверхню та розвивають здатність свідомо орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних і геоecологічних подіях у державі та світі.

Традиційні методи навчання не завжди забезпечують глибоке засвоєння матеріалу. Тому в сучасних умовах вчителям доречно знаходити і використовувати такі форми навчання, які зроблять урок цікавим, підвищать інтерес учнів до вивчення предмета, активізують їх діяльність та зменшать напруження, особливо під час контролю знань.

Мета роботи. Метою даної статті є аналіз теоретичного та методичного надбання в напрямку формування комунікативної компетенції учнів на уроках географії.

Виклад основного матеріалу. Серед всіх шкільних предметів географія виділяється як один з найефективніших для розвитку компетенцій майбутнього випускника. Це обумовлено особливістю різноманітного матеріалу предмету, який охоплює вивчення конкретних компонентів місцевості до розгляду глобальних проблем людства. Крім того, різноманітне обладнання та засоби візуалізації, що використовуються у навчанні географії (від підручників і карт до електронних носіїв та глобальної мережі Інтернет), сприяють більш

ефективному засвоєнню матеріалу.

Завданням свідомості є чітке визначення характеру завдання і обрання найкращого методу його вирішення з використанням вже вивчених і усвоєних в процесі навчання способів. Позаурочний час використання стандартних методів роботи не завжди є ефективним [2]. Це відображає сутність індивідуальних здібностей учнів, тобто їх компетентностей. Підтвердженням цієї думки про комплексний показник вияву комунікативної компетентності є слова О. Корніяка "Компетентність - це інтегративна характеристика, яка використовується для оцінки ефективності засвоєння конкретного типу діяльності. Вона визначається результатами, а також способами їх досягнення" [3].

О. Єгоров розглядає показники комунікативної компетентності через призму видів діяльності учнів (наприклад, усне та письмове представлення себе, виступи з усним повідомленням, захист реферату, проєктів; формулювання питань та відповідей, пошук і знаходження компромісів; позитивне спілкування в полікультурному, поліетнічному та багатоконфесійному суспільстві), де виявляються всі компоненти цієї компетентності [1].

Компетентність, яка є результатом інтегрованої підготовки учня, охоплює різноманітні особистісні якості, що проявляються під час конкретної діяльності та стають частиною особистісного життєвого досвіду. Іншими словами, кожна компетентність має свої властивості, що починаються від світоглядних та мотиваційно-оцінних аспектів (наприклад, "навіщо мені ця компетентність?") і закінчуються рефлексивно-оцінними питаннями ("наскільки успішно я виявляю її в житті?").

Аналіз сучасних досліджень комунікативної компетентності показує, що це поняття має різноманітні визначення від різних авторів, які вважають комунікативну компетентність однією з ключових. У наукових дослідженнях це поняття трактується як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь використовувати

інноваційні технології і певного набору особистісних якостей [1]. Крім того, його описують як нову грамотність, що включає у себе уміння активно самостійно обробляти та передавати інформацію, приймати фундаментально нові рішення в неочікуваних ситуаціях із застосуванням технологічних засобів

У своїй статті "Комунікативна функція навчального закладу" О. Єгоров підкреслює, що спрощене уявлення про роль комунікативної функції полягає в тому, що її розглядають в основному як інструмент: спілкування слугує перетворювачем знань, а не самою метою. Водночас, якість спілкування визначає ефективність освоєння знань, а форма спілкування впливає на психологічний стан учнів, що також має вплив на фінальний результат освітнього процесу [1].

В контексті уроків географії, на наш погляд, розвиток комунікативної компетентності передбачає в основному формування універсальних навичок мислення і вирішення завдань. Сюди входять уміння спостерігати і робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи і абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, а також незліченні зусилля для самостійного вдосконалення своєї компетентності в цій сфері.

Формування комунікативної компетенції учнів через застосування різноманітних методів навчальної діяльності сприятиме високій мотивації та рефлексії. Основою розвитку комунікативної компетенції на уроках географії є вміння працювати з різними засобами: підручником, картами, науково-пізнавальною літературою, дидактичними матеріалами, засобами масової інформації (ЗМІ), Інтернетом та обміном інформацією.

Для розширення інформаційного спектру можна створювати умови для обробки інформації з різних джерел та подальшої її подачі. Підручник відіграє важливу роль у формуванні навичок акцентування уваги та узагальнення висновків. Під час роботи з підручником рекомендується використовувати різні методи та прийоми, такі як читання з позначками, робота зі словником нових термінів і понять, аналіз таблиць, схем, діаграм, графіків, а також самостійне їх

створення на основі отриманої інформації. У разі виникнення проблем із запам'ятовуванням, корисно використовувати прийоми виділення головного, виписування основних тез або думок (за допомогою прийомів "Шпаргалка", "Своя опора") та створення структурно-логічних схем.

Висновки. Отже, формування комунікативної компетенції учнів на уроках географії можна охарактеризувати через наступні напрямки: використання електронних навчальних ресурсів, демонстрація процесів, робота з інтерактивними картами (під час використання інтерактивної карти, учень отримує інформацію одночасно - візуально та тактильно), використання Інтернету, підготовка та захист проєктів, а також участь у олімпіадах та конкурсах.

Навчальна діяльність, при умові формування комунікативної компетенції, має на меті не лише передачу учневі сукупності знань та вмінь, але й викладення методів оцінки та самооцінки досягнутих результатів. Такий метод взаємодії з учнями сприяє розвитку їхньої мотивації до самостійного навчання та саморозвитку, оскільки вони переконуються у практичній важливості своєї роботи та її корисності і цікавості для інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єгоров О. Комунікативна функція навчального закладу//Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. - № 7\8. – С. 47-49.
2. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. – К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 208 с.
3. Корніяка О. М. Психологія розвитку комунікативної компетентності на різних етапах професійного становлення особистості // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України/ За ред. акад. С. Д. Максименка. – К., 2012. – Вип.39. – С. 211–223.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Сізов Віталій Валерійович

к.п.н., доцент

Славська Яніна Анатоліївна

к.п.н., доцент

Бондаренко Оксана Анатоліївна

викладач

Новіков Микита Юрійович

викладач

Дніпровська академія музики

м. Дніпро, Україна

Вступ. Еволюція гуманізації освіти в країнах є тривалим історико-культурним процесом, який охоплює кілька століть. В основі генезису цього явища знаходяться соціально-економічні передумови, дія яких забезпечувалася особливостями культури європейських народів.

Східноєвропейські країни мають свою історичну традицію, особливі соціально-економічні характеристики, іншу культуру за своїм змістом. Ці відмінності виявляються і в процесі гуманізації педагогічної системи. Прагнення східноєвропейських держав брати активну участь сьогодні у світових глобалізаційних процесах у галузі освіти свідомо ставить їх у позицію пристосування до тих вимог, які висуваються країнами Західної Європи.

«Можна стверджувати, що культурна глобалізація вищої освіти є нерівномірним, суперечливим і складним явищем. Для країн, які не вписуються в цю модель, зокрема і для України, культурна глобалізація вищої школи матиме, ймовірно, такі наслідки: популяризація глобальних мультикультурних цінностей; посилення світового домінування євроатлантичної культури; поява зарубіжних освітніх провайдерів на територіях національних держав; втрата національної культури та ідентичності» [1].

Ідеологічно Болонський процес відображає єдину систему саме євроатлантичної культури. Більшість вітчизняних авторів, так чи інакше,

відзначають негативний реальний та потенційний вплив глобалізації. Основним є збільшення технологічного розриву і «цифрового бар'єру» між розвиненими країнами і країнами, які розвиваються, що порушує принцип рівних можливостей для справедливого спільного використання знань, навичок та інтелектуальних ресурсів у світовому масштабі; насадження панівних у розвинених регіонах культур і цінностей, а також щораз більші масштаби культурних запозичень [2].

У таких умовах національна педагогіка втрачає базисні основи (освітньо-культурну, історично-традиційну, ціннісно-орієнтовану тощо). Відбувається «розрив» між педагогічною метою та результатом.

Мета роботи. Підкреслити культурологічні особливості гуманізації європейської педагогіки.

Результати та обговорення. Сучасна педагогіка не може бути не гуманною. Центром її дії є людина, особистість, індивідуальність. Кожна країна пройшла свій історичний етап розуміння цього явища. Кожна країна в цьому сенсі має свої особливості, які диктуються специфікою історичного розвитку, культури і традиції. Отже, у різних соціокультурних суспільствах формувалася власний зміст і наповнення такого явища, як гуманізація педагогіки. Розгляд особливостей гуманізації європейської педагогіки в геополітичному сенсі, з позицій культурології, дозволить побачити та зрозуміти ці особливості, ігнорувати які було би абсурдно, оскільки особливості освіти та виховання в окремій країні ставлять перед педагогікою свої специфічні цілі та завдання. Ці цілі та завдання диктуються конкретними та перспективними соціально-економічними умовами, які багато в чому визначаються культурологією соціального генезису. Ось чому багатостороннє вивчення причинно-наслідкових зв'язків у процесі еволюції педагогіки із застосуванням культурологічного методу є важливим, оскільки дозволяє визначити ефективність педагогічного впливу в перспективі.

Тема гуманізму в педагогіці висловлює фундаментальні засади функціонування системи освіти. Тема, яка багато в чому визначає парадигму

педагогічних процесів. Гуманізм - сфера аксіології соціальних явищ, транслятором якої виступає педагогіка.

Процес гуманізації педагогічних процесів - явище закономірне. Об'єктивність, закономірність та необхідність зміни системи освіти завжди диктувалося насамперед економічними, і лише потім - соціальними потребами. Суперечності між соціальними потребами та соціальними можливостями призводило до пошуку та застосування нових інструментів у реалізації цих потреб. Таким інструментом завжди виступала система освіти. Вона зі свого боку мала забезпечити кадровий потенціал для реалізації соціальних цілей (потреб та можливостей), а також забезпечити закріплення соціальних цінностей через спадкоємність поколінь. Засновником цих процесів стала Західна Європа. Умовно, використовуючи історико-культурологічний метод, слід виділити кілька етапів становлення та розвитку теорії та практики гуманізації педагогічних процесів.

Перший етап безумовно пов'язаний з педагогічною теорією та практикою Я. А. Каменського (XVII століття). Феномен педагогіки Я. А. Каменського видно в протиріччі форми та змісту. Я. А. Каменський, священник, носій протестантської ідеології, у своєму світогляді відображає суть боротьби європейської Реформації та Контрреформації. «Історія педагогіки показує, що в процесі виникнення християнства практично немає жодної педагогічної системи, яка не зазнала би впливу ідей християнства або не спиралася б на нього у своєму становленні та розвитку» [3].

Саме протестантизм визначив напрямок розвитку педагогіки в країнах Західної Європи (православ'я ж дало інший вектор розвитку гуманізму в педагогіці). Для свого часу педагогічна діяльність Я. А. Каменського була революційною за суттю. Він індивідуалізує педагогіку в принципі, його педагогіка звернена до *Людини*. Суспільству ця *Людина-особистість* необхідна об'єктивно. Педагогіка Я. А. Каменського визначила перспективну лінію розвитку західноєвропейської педагогіки.

Другий етап. Становлення гуманістичної педагогіки в Європі - період

Великої французької революції. Епоха просвітництва ідеологічно підготувала революційні процеси кінця XVIII століття. Вольтер, Шарль Луї де Монтеск'є, Дені Дідро, особливо Жан-Жак Руссо несли у своїй соціальній філософії ідеї природних прав людини, цінності його особистості, засудження соціальної нерівності, критику церкви, нові підходи до осмислення суспільного та державного розвитку і педагогіки тощо.

У цих соціальних умовах передова педагогічна думка концентрується в ідеях Й. Песталоцці. Фактично він є засновником нової педагогіки та визначає її сутнісний зміст. Педагогіка набуває «людське обличчя», аксіологію її сутності - гуманізм.

Усі наступні етапи генези передової європейської педагогічної думки - це варіації на тему Й. Песталоцці в конкретних соціально-економічних та політичних умовах. Це період, коли в західноєвропейських країнах активізуються закономірні процеси: формування класу буржуазії та поширення буржуазних соціальних цінностей, що пов'язано з початком промислового перевороту економіки; приватна власність, як реалізація ідеї суверенітету особистості, входить у всі соціальні верстви населення і стає всеосяжним не лише економічним, а й соціальним явищем, оскільки спирається на ідеологію протестантизму.

Отже, формуються нові соціокультурні умови, засновані на традиційному світогляді - протестантизмі. У цьому сенсі цікаві результати досліджень М. Вебера в роботі «Протестантська етика та дух капіталізму» [4].

У своєму дослідженні він виявляє культурологічні та деякі педагогічні закономірності, які визначили в подальшому темпи економічного зростання в західноєвропейських країнах.

Концепція індивідуалізму (культурний архетип) - форма соціально-економічного «кредо», сформованого тривалим, поступальним культурним процесом. Для країн західноєвропейських, з позицій економічної ефективності, індивідуалізм ефективніший, ніж колективізм. Саме на підтримку та розвиток цього «кредо» буде націлений педагогічний гуманізм А. Дистервега та його

яскравий прояв у принципі культуровідповідності [5].

Третій етап гуманізації педагогіки – це німецький філантропізм та німецька педагогіка в діяльності А. Дістервега, Й. Гербарта, Ф. Фребель тощо. Тепер передову практичну педагогіку першої половини XIX століття представлятиме Німеччина. Західна Європа починає випробовувати нову якість суспільного розвитку, пов'язану з промисловою революцією, формуванням робітничого класу та загостренням класових протиріч. Усвідомлення нових соціальних цінностей, опора на культурні цінності та національний менталітет, участь у вирішенні соціальних завдань та політична підтримка формує в Німеччині потужний блок педагогічного новаторства в напрямі гуманізації педагогіки. Цьому сприяє і культурологія протестантської етики, і німецька класична філософія в працях І. Канта («Критика чистого розуму»), І. Фіхте («Призначення людини»), Ф. Шеллінга («Система трансцендентального ідеалізму»), Г. Гегеля («Феноменологія духу», «Основи філософії права»).

Ідея гуманізму набуває філософського, наукового обґрунтування. Тут педагогічні процеси отримують свою логіку та системність. Педагогіка стає справою держави, виникає термін «система освіти».

Четвертий етап. Реформаторська педагогіка другої половини XIX-початку XX століть. Педагогіка «Вільного виховання» - М. Монтесорі, Г. Шаррельман, «Експериментальна педагогіка» - В. Лай, Є. Мейман, Е. Торндайк, А. Біне, «Педагогіка прагматизму» - Д. Дьюї, педагогіка «Нового виховання» та «Нових шкіл» - Є. Демолен тощо. Європа входить у стадію панування монополій, змінюються умови функціонування суспільства, змінюються його потреби, виникають потреби в робочій силі нової якості. Зростання промислового виробництва (у гонитві за збільшенням додаткової вартості) забезпечується застосуванням нових технологій. Звідси, завдання системи освіти – виховання нового працівника, здатного не лише сумлінно виконувати свої обов'язки, мати високу професійну кваліфікацію, але й бути активним, ініціативним, вміти творчо виконувати роботу. Тому пошук нових педагогічних технологій, різноманітні педагогічні експерименти, спрямовані на

можливість ефективнішої підготовки кадрів – характерна риса четвертого етапу гуманізації західноєвропейської педагогіки. Педагогічний гуманізм тут, як і раніше, виходить з практицизму та доцільності (наприклад, педагогіка практицизму Д. Дьюї).

Часто мірилом західного гуманізму є матеріальна цінність і вигода, «соціально успішний означає багатий». Загалом, сучасна система виховання (освіти) у західноєвропейських країнах націлена на формування в індивідуумі здатності до досягнення головної соціальної цінності - матеріального добробуту.

Історичний аналіз процесу гуманізації педагогіки в країнах Східної Європи показує суттєві відмінності (особливості) та проявляється в гуманізмі Г. Сковороди, К. Ушинського, Л. Толстого. Вона багато в чому відповідає культурному архетипу православного суспільства. Хоча й тут було не все так просто, як здається.

У другій половині XIX століття простежувалося кілька напрямів у теорії та практиці проблем гуманізму у вихованні та освіті (Слов'янофіли, Західники).

Як може здатися на перший погляд, гуманістичні ідеї в педагогіці Східної Європи є явищем, яке запізнилося порівняно із Західною Європою, якщо розглядати ситуацію відповідно до історичної хронології. Але з позицій історичної логіки, діалектичного підходу та принципів культурології це не так. Протягом століть створювався особливий культурний простір, який сформував особливу систему соціального світогляду, дуже несхожу на західноєвропейську. Слов'янське суспільство - це соціоцентричне суспільство. Людина в ньому вторинна. Слов'янсько-православний культурний архетип формував соціальну позицію «бути як усі», західноєвропейський - «бути особистістю» (антропоцентричне суспільство). Східно-слов'янський культурний архетип формував позицію «бути не гірше, ніж усі», західноєвропейський - «стати краще за всіх» (М. Вебер, М. Бердяєв, Н. Струве, П. Сорокін, К. Юнг). Есхатологія православ'я наділяє людину гострою відмінністю добра і зла, змушує шукати «досконале добро».

Це не європейський гуманізм, де особистісний розвиток - прояв власної індивідуальності, тут мало соціальності, вона тільки передбачається у вигляді сукупності суверенних особистостей (індивідуальностей). З позицій соціально-політичної доцільності таке суспільство може функціонувати лише в умовах демократії (у тому значенні, в якому його розуміють європейці: права та свободи людини, верховенство права тощо - явища необхідні для функціонування громадянського суспільства як сукупності суверенних особистостей).

Тут закладений інший сенс у трактуванні поняття «особистість», ніж у країнах Східної Європи. Воно проявляється в прагненні «бути особистістю», коли людина прагне індивідуальної свободи та відповідальності. Православний архетип особистості відчуває радше єдність соціуму, ніж себе у соціумі. Тільки в православній традиції можна спостерігати зрощення понять «краса», «добро» і «мудрість». Характерний прояв цієї тези ми спостерігаємо і в діяльності, і в особистостях Г. Сковороди, К. Ушинського, Л. Толстого. Наприклад, метою виховання Г. Сковорода бачив у формуванні здатності людини знаходити істину, прищеплювати «соціальні» почуття, такі як дружба, вдячність, кохання, добру волю, добре серце, добрі вчинки.

К. Ушинський, Л. Толстой будують свою педагогічну теорію та практику на основі моральних цінностей, які черпають із православ'я. Вони мають на меті формування особистості для суспільства (філософія і педагогіка Г. Сковороди). Власне, історичний процес гуманізації педагогіки у Східній Європі - це не європейська модель. Цей процес має інший напрямок та акценти. Він має свої позитивні та негативні сторони (так само як і гуманізм західноєвропейський). Західноєвропейський гуманізм сприяв формуванню суспільства споживання. Багато соціологів, культурологів відзначають кризові ознаки сучасної Європейської цивілізації. Гуманізм східноєвропейський на окресленому історичному етапі ще знаходиться «в дорозі», він не завжди ефективно протистоїть тиску сторонніх культур, але, маючи у своєму змісті аксіологію духовності, має потужний моральний потенціал.

Гуманізм східноєвропейський характерно проявляється в тезі: «Знання важливі, але не є самоціллю, вони є лише засобом розуміння істини, добра і справедливості. Необхідно духовно насичувати, збагачувати знання, оскільки вони мають служити лише добру, любові до ближнього» [6].

Висновки. Отже гуманізація педагогіки - процес закономірний, об'єктивний. Тут слід зазначити логіку цього процесу: протестантизм формував індивідуалізм, що призвело до загальності права приватної власності, який зі свого боку сформував американський і пізніше європейський прагматизм. Культурологічно, вище викладені характеристики становлять суть гуманізації педагогіки країн Західної Європи.

Східноєвропейський гуманізм має іншу природу. У його основі - православ'я та соціальна традиція. Тут на першому місці перебуває духовність особистості, духовність суспільства (як протиположність державній політичній системі). Індивідуалізм тут відносний, а прагматизм має колективні риси. Це можна пояснити тим, що традиційно та історично політичний режим завжди протистояв особистості, як і колектив знаходився над особистістю. Соціальні інтереси ставилися вище за інтереси особистості. Ці явища формували особливу систему соціального світогляду - «непрагматичний» аскетизм, «нерациональна» самопожертва, почуття обов'язку (але не повинності), терпіння (але не байдужість), готовність визнати «доброго царя» тощо.

Трансформація подібних явищ у суспільній свідомості визначалася колективним (соборним) способом мислення. У таких соціально-історичних умовах, які утворили певну соціальну традицію гуманізму, як правило, черпалися з православної тези про душу та духовність. Незначність особистості змушувала шукати відповіді в православної моралі. Якщо західноєвропейський педагогічний гуманізм «вчив» індивіда, то східноєвропейський – «виховував» колектив [7].

Культурологія питання в тому, що соціальний гуманізм відбивається в гуманізмі педагогічному. Філософія Г. Сковороди, педагогіка К. Ушинського та

Л. Толстого, педагогічні ідеї А. Макаренка, Н. Струве, П. Сорокіна, К. Юнга, гуманна педагогіка Ш. Амонашвілі - сутнісні прояви одухотворення педагогіки, що ми і називаємо гуманізацією педагогіки, націленої на користь суспільства, на суто моральні сторони життя особистості та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скотна Н. Сутність глобалізації та її вплив на розвиток вищої освіти в Україні. URL:http://ddpu.drohobych.net/filos_lud/wpcontent/uploads/2016/04/2013_3.pdf. (дата звернення: 26.02.2018).

2. Глобалізація освіти: переваги та недоліки. URL: <http://porecon.ru/otrivki/953-globalizacija-obrazovaniya-preimuschestva-i-nedostatki.html> (дата звернення: 26.02.2018).

3. Александрова В. Г. Християнське вчення та розвиток педагогічної думки: монографія. К.; - 224с.

4. Вебер Макс. Протестантська етика та дух капіталізму. Обрані твори: Пер. з нім./Скл., заг. ред. та післямова Ю. Н. Давидова; Передмова. П. П. Гайденко. - К.: Прогресс, 1990. - 808 с. - (Соціологіч. думка Заходу

5. Дістервег Адольф. «Про природовідність та культуровідповідність у навчанні» «Народна освіта», 1998, № 7. URL:http://jorigami.ru/PP_corner/Classics/Diesterweg/Diesterweg_Adolf_Nature_and_Culture.htm (дата звернення: 29.01.21).

6. Тихомірова О. Б., Фоміна Н. І. Концепція гуманної педагогіки у сучасному навчанні. Педагогічні науки. 2016. №7(49). С.61-63. DOI: <https://doi.org/10.18454/IRJ.2016.49.154>

7. Sizov V. Sociological aspect of the European humanistic pedagogical model formation from from a viewpoint of the pedagogy history. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць /Гол.редактор Г. П. Шевченко. – Вип. 6 (81). – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім В. Даля, 2017.-С. 199-209.

**ДІАЛОГІЧНЕ ЕВРИСТИЧНЕ НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ
ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Цвілик Світлана Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Гаркушевський Володимир Савич,
кандидат технічних наук, доцент,
Мельник Юлія Василівна,
Боднюк Оксана Миколаївна,
студенти

Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У статті йдеться про застосування діалогічних методів навчання й методик творчого розвитку в навчанні технологій учнів закладів загальної середньої освіти. Встановлено, що діалогічні й творчі методи навчання сприяють встановленню партнерських взаємин між учасниками освітнього процесу; сприяють актуалізації та самоактуалізації творчого потенціалу кожного учня; розвитку толерантності педагогів і учнів; формуванню культури спілкування; поступовому розвитку інтегральної компетентності учнів; визначенню суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами та учнями у навчанні.

Ключові слова: Діалог, суб'єктне навчання технологій, творчий розвиток особистості, евристичні методи навчання, креативність.

Суттєві зміни в соціально-економічній сфері українського суспільства спричинюють потреби модернізації змісту й методики навчання технологій учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Варто враховувати вимоги ринку праці до сучасного фахівця й забезпечення конкурентоспроможності випускника середньої школи, можливості швидкого перенавчання, що є вирішальною умовою успішного розвитку та ефективного функціонування

сучасної системи освіти.

Ученими-педагогами напрацьовуються нові моделі й напрями модернізації освітніх процесів. У їхніх працях йдеться про те, що методологічною основою розвитку системи вітчизняної освіти є провідні ідеї, принципи та положення гуманістичної філософії, на основі яких освіту варто наповнити конкретним змістом, логікою, методиками та технологіями особистісно-орієнтованого та суб'єктно-діяльнісного навчання, в якому учень задовольняє власні освітні потреби, визнається суб'єктом (учасником) та рівноправним партнером педагога в навчальному процесі.

Дидактичні аспекти проблеми навчання технологій учнів ЗЗСО розглядають у своїх працях учені-педагоги за такими напрями: загальні теоретичні та методологічні проблеми функціонування системи загальної середньої освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, М. Коберник, Н. Ничкало, А. Нікуліна та ін.); теоретичні основи формування загальних і фахових компетентностей вчителів трудового навчання та технологій (А. Гедзик, Е. Зеєр, О. Коваленко, С. Ткачук та ін.); формування й розвиток професійної інтегральної компетентності педагогів середньої освіти (Т. Браже, А. Вербицький, О. Марущак, В. Ягупов та ін.).

Методи навчання за традиційною класифікацією (за джерелами знань) поділяються на словесні, наочні, практичні. М. Скаткін та І. Лернер виокремлюють методи навчання за рівнем активності пізнавальної діяльності як пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові й дослідницькі. В. Андреев розширює класифікацію методів за способами пізнавальної діяльності й поділяє їх на творчо-логічні та творчо-евристичні, А. Хуторський пропонує комплекс методів евристичної навчальної діяльності – організаційно-діяльнісні, когнітивні й креативні. Запропоновані сучасними дидактами різні дефініції й класифікації методів пізнавально-творчої (евристичної) діяльності не можна вважати завершеними й такими, що відповідають інноваційній теорії евристичної діяльності учнів та педагогів [2].

В умовах переорієнтації освітнього процесу на особистість учня як суб'єкта процесу навчання, визнання його власної освітньої траєкторії, активного формування в учня потреб до самонавчання, саморозвитку, самовиховання й самоактуалізації, розвитку потенційних здібностей особистості постає питання про освітні технології нового типу. Йдеться про відмову від монологічного (авторитарного) інформативного стилю викладу навчального матеріалу та напрацювання моделей діалогічних форм навчання та технологій творчого розвитку особистості.

Так, учений Г. Балл зазначив, що «Одним з найістотніших механізмів “окультурення” цивілізації і, зокрема, її освітньої складової є дедалі ширше запровадження парадигми діалогу. Її основними складовими є: по-перше, тип відносин індивідуальних або групових суб'єктів, за якого вони, щиро поважаючи один одного, готові не просто співпрацювати, а й конструктивно скористатися у цій співпраці думками й пропозиціями партнерів...; по-друге, тип знання, що, асимілюючи здобутки «великих діалогів», які розгортаються у людській культурі, ідентифікують суперечності у спробах та результатах пізнання тих чи тих об'єктів і з'ясовує можливості, коли не розв'язання цих суперечностей, то принаймні повнішого й глибшого розуміння вказаних об'єктів» [1, с. 40].

Провідною метою навчання є формування й розвиток творчої особистості учня як суб'єкта культури, що передбачає, як тлумачить С. Черепанова, «розпредметнення культурного досвіду нації та людства, багатоманітних формоутворень матеріальної і духовної культури шляхом їх діяльнісного опанування, пізнання і розвитку, самопізнання і самодіяльності, залучення нових поколінь (засобами освіти і самоосвіти) до культуротворчої діяльності» [2, с. 31].

За умов модернізованого навчання технологій результатом дидактичного впливу педагогів ЗЗСО учнів є сукупність програмованих компетентностей і напрацювання педагогічних умов, за яких відбувається розвиток важливих

якостей особистості, виховується духовність й активна життєва позиція, напрацьовується методика навчальної й технологічної діяльності учня, набуваються життєво-необхідні та суб'єктно-технологічні ключові та предметні компетентності.

В інноваційній освіті, коли пізнавальна діяльність учнів набуває творчого характеру, передові позиції займають технології діалогічного евристичного навчання [3], зокрема: навчання як дослідження, інтерактивне навчання, навчання як проєктування, навчання як діалогова суб'єктна творча взаємодія, виховання як колективна творча справа, навчання й виховання як розв'язання дітьми й дорослими евристично-проблемних і професійних завдань і ситуацій, котрі пов'язуються між собою загальною стратегічною метою – досягненням творчої самореалізації особистості у вигляді створених учнями власних освітніх продуктів – зовнішніх (проєктів, розв'язаних проблемно-евристичних завдань) і внутрішніх (розвинених мотивів, здібностей, умінь, набутих життєвих змістів, моральних, естетичних цінностей, переконань, вольових якостей тощо) [4].

На думку М. Лазарева основними якісними характеристикам перебігу й результатів креативної діяльності учнів є оригінальність мети, завдань, способів їх досягнення та одержаних результатів, достатня складність і неоднозначність для певного віку здобутків, глибина й різнобічність тлумачення автором досягнутих результатів, здатність розкрити їх зміст і суперечності, уміння обстоювати свої ідеї, практичні результати в діалозі з іншими [5].

Діалогічна евристична діяльність є системою, що за змістом, значенням і результатами поглинає різні види творчої діяльності учнів (табл. 1).

Ми досліджуємо діалогічні методи навчання технологій і розвитку творчої особистості в навчанні технологій учнів середньої школи з позицій гуманістичної та творчої освіти, що визначає навчання й виховання як переважно евристичний і креативний процес.

Таблиця 1

Види й зміст творчої діалогічної діяльності учнів закладів середньої і професійної освіти

Вид діяльності	Зміст творчої діяльності
Пошукова діяльність	Добір і знаходження з певною метою нової наукової інформації, нових теоретичних положень і тлумачень, достатньої кількості фактів певної практики, опис за результатами здійснених пошуків тощо;
Спостереження	Цілеспрямоване самостійне спостереження різних природних, соціальних, технічних і технологічних явищ;
Аналіз, синтез, узагальнення	Розгорнуті аналітико-порівняльна та узагальнююча робота на засадах навчальної евристичної діяльності;
Реконструктивна діяльність	Створення із відомих елементів нового продукту, наприклад створення учнями з уже освоєних матеріалів нових за змістом виробів, проектів за власним планом, поставленою метою, завданнями тощо)
Креативна діяльність	Створення складного й оригінального за метою, завданнями, способами досягнення та одержаними результатами продукту (виробу, проекту тощо). Глибоке й різнобічне тлумачення автором досягнутих результатів, розкриття їх змісту і суперечностей, обстоювання ідей, представлення практичних результатів в діалозі з іншими учасниками процесу.

Діалогічна творча або евристична діяльність у навчанні технологій розглядається нами як система прийомів і правил спільної роботи педагога й учня, з метою розвитку певних творчих здібностей і здатностей, формування мотивів і цінностей учнів, самореалізації їхнього творчого потенціалу у вигляді створених і значущих освітніх продуктів – зовнішніх і внутрішніх.

Окремим методом діалогічної евристичної діяльності, на нашу думку, є STEAM-підхід, що передбачає діалектичну єдність репродуктивних і творчих методів у навчанні й вихованні [6; 7]. За умов інтеграції інформаційно репродуктивного способу передачі й засвоєння знань (виклад складної й малодоступної інформації для засвоєння учнями множини фактів, положень, законів та розвитку уваги, пам'яті, ретельності, сумлінності) та евристичних методів (вдосконалення й розвиток дослідницьких, діалогічних, мовленнєво-образних, рефлексивних умінь та інших творчих якостей) сприяє

формуванню системи ключових і предметних (технологічних) компетентностей учнів, становленню важливих особистісних рис творчої особистості. В евристичному або творчому діалогічному навчанні є двобічна ефективність: з одного боку - спрямованість на становлення й розвиток творчих якостей-конструктивних і креативних здібностей умінь, мотивів учнів; з іншого-найближчою оперативною метою є успішне розв'язання проблемно-евристичних (творчих) завдань.

У навчанні технологій творчі методи характеризуються евристичністю або креативністю в діях і операціях, що складаються в прийоми й методи діяльності суб'єктів педагогічного процесу. Характерними особливостями (на відміну від репродуктивних та інформаційних) творчих (евристичних) методів у навчанні технологій є такі реалії: а) спрямованість на розв'язання творчих (проблемних) і значущих для учнів і педагога завдань; б) наповненість творчими діями й операціями – прогностичністю, постановкою значущої проблеми, виявленням протиріч, пошуком невідомого за допомогою механізмів творчості (аналіз через синтез, аналогії, система проблемно-евристичних запитань тощо); в) формування в умовах пріоритету самостійної пізнавально-творчої діяльності – за часом, обсягом, значущістю для педагога й учнів.

Діалогічні й творчі методи навчання сприяють встановленню партнерських взаємин між учасниками освітнього процесу; сприяють актуалізації та самоактуалізації творчого потенціалу кожного учня; розвитку толерантності педагогів і учнів; формуванню культури спілкування, ведення діалогу, обстоювання власної точки зору; поступовому розвитку інтегральної компетентності учнів; визначенню суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами та учнями та між самими учнями у процесі навчання тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. О. Аналіз сутності особистісної свободи у контексті гуманізації освіти і виховання. *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія*

освіти: зб. наук. праць. Львів: Світ, 1999. Вип. 4. С. 33–42.

2. Черепанова С. О. Філософія освіти: буття людини в універсумі культури. *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти: зб. наук. праць*. Львів: Світ, 1999. Вип. 4. С. 22–33.

3. Дьяконов Г. Діалогічні засади активних методів навчання та спілкування. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 107(1). С.3-11. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%281%29__3

4. Копець Л. В., Гордієнко В. І. Діалогічні комунікативні практики та їхній евристичний потенціал: результати дослідження. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2047/Kopets_Dialohichni_komunikatyvni_praktyku.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Лазарєв М. О. Методи творчої діяльності в евристичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. №8(34). С.110-124.

6. Шимкова І. В., Цвілик С. Д., Гаркушевський В. С. Модернізація професійної і технологічної підготовки майбутніх педагогів у контексті розвитку STEAM-освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць*. Умань: Візаві, 2019. Вип. 1(19). С. 152-159.

7. Hlukhaniuk V., Solovej V., Tsvilyk S., Shymkova I. STEAM education as a benchmark for innovative training of future teachers of labour training and technology. *Society. Integration. Education – SIE 2020*. URL:<http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/5000>.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ НА РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОГО ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ

Черевко Світлана Вікторівна

к.пед.н., доцент

Плошинська Анжела Анатоліївна

к.псих.н., доцент

Дніпровський національний університет імені Олеси Гончара

м. Дніпро, Україна

Черевко Анатолій Дмитрович

старший викладач

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ. У сучасному світі, що перебуває в епоху глобалізації, міжнародні спортивні змагання серед студентів стають важливим індикатором глобальної інтеграції та можливістю об'єднання молоді з різних країн та культур. Аналіз впливу цих змагань на міжкультурне взаєморозуміння та співпрацю важливий для розуміння цього явища.

Міжкультурна комунікація визначається як ключовий аспект сучасного суспільства, що впливає на суспільні відносини в різних країнах. Зростання інтересу до інших культур та збагачення власної культурної спадщини стають актуальними завданнями, особливо в контексті зростаючої кількості міжнародних контактів у фізичній культурі та спорту [1, 2].

Хоча спортивні змагання можуть здаватися специфічною сферою для розгляду культурних аспектів, важливо розуміти, що спорт – це загальнолюдська мова, яка переймається усіма незалежно від культурного контексту. Міжнародні спортивні змагання серед студентів, де молодь зустрічається на аренах, відкривають можливість для спільної взаємодії та обміну емоціями, переважаючи політичні та культурні розділи.

Незважаючи на потенційно об'єднувачу роль таких змагань, важливо визначити можливі конфлікти та виклики, які можуть виникнути в умовах

великого міжкультурного різноманіття. Вивчення впливу участі в спортивних змаганнях на ідентичність студентів та їхнє сприймання власної культури важливо для розуміння ширшого контексту співпраці та міжкультурного взаєморозуміння.

Для відповідей на ці питання потрібно детальне наукове дослідження та аналіз.

Мета роботи. Аналіз впливу міжнародних студентських спортивних змагань на розвиток міжкультурного взаєморозуміння та співпраці, а також формулювання стратегій для підтримки ролі в сприянні об'єднанню та толерантності в суспільстві.

Матеріали та методи. Тема впливу міжнародних спортивних змагань на міжкультурне взаєморозуміння та співпрацю серед студентів є важливою у контексті сучасних викликів глобалізації та культурного розмаїття. Подальше дослідження цієї теми вимагає аналізу різних аспектів, врахування різних точок зору та врахування актуальних літературних джерел.

Міжкультурна комунікація, вивчена у ХХ столітті вченими Е. Голл, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д Трагер, Л. Самовар, є ключовим аспектом взаємодії осіб з різних культур. Дослідження західних учених, таких як К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Е. Гірш, Е. Голл, Г. Гофстеде, додали розуміння різних аспектів взаємодії між культурами [2].

Сучасні концепції міжкультурної комунікації враховують глобалізацію та технологічний прогрес. Дослідження в цій галузі сприяють розумінню та розвитку стратегій для ефективного спілкування між представниками різних культур у сучасному світі. Дослідники, такі як Дутчак (2007), Сидоренко (2022), Гребенюк та Данильченко (2021), розглядають зв'язків та міжкультурного взаєморозуміння серед студентів. Участь у міжнародних змаганнях розглядається як фактор сприяння міжкультурному взаєморозумінню.

Літературні дослідження висвітлюють роль спорту в сприянні міжкультурному взаєморозумінню. Велика кількість авторів визначає спорт як універсальну мову, доступну всім, незалежно від культурних відмінностей.

Участь у міжнародних змаганнях надає студентам можливість спілкуватися та взаємодіяти з представниками різних країн, відчуваючи спільні емоції спортивного змагання. Спорт стає засобом спілкування, співпраці та розвитку загальної підтримки і толерантності серед студентів.

Дослідження Пітера Сміта (2018) підкреслює роль спортивних змагань у формуванні позитивного ставлення до інших культур. Хоча спорт сприяє взаємоповазі та розумінню, дослідження також вказують на можливі конфлікти під час міжнародних змагань через культурні відмінності. Культурне розмаїття визначає стратегії взаємодії та сприйняття інформації в процесі спілкування [3].

Дослідження Лізи Джонсон (2017) підкреслює важливість врахування культурних особливостей при організації міжнародних спортивних змагань. Міжнародні спортивні змагання серед студентів мають потенціал для сприяння міжкультурного взаєморозуміння, але вимагають уваги до можливих викликів та конфліктів. Для подальших досліджень важливо врахувати роль тренерів і керівників команд у сприянні міжкультурного взаєморозуміння та розвиток методів для покращення міжкультурних відносин на спортивних засадах.

У контексті сучасної модернізації важливим є взаєморозуміння між представниками різних культур, готовність до міжкультурної комунікації та компетентність [4]. Міжкультурна комунікація розширює смисловий потенціал культури через прямі та зворотні зв'язки.

В умовах глобалізації інформації та культурних взаємодій, міжнародні спортивні змагання серед студентів встають ключовим інструментом для сприяння міжкультурному взаєморозумінню та співпраці. Ці змагання створюють платформу для взаємодії та обміну досвідом, об'єднуючи представників різних національностей навколо любові до спорту та сприяючи спілкуванню та обміну думками незалежно від культурних відмінностей.

Міжнародні студентські змагання відіграють ключову роль у розвитку міжкультурного взаєморозуміння та співпраці. Ці події створюють унікальну можливість для молоді з різних країн зустрітися на спортивних аренах та об'єднати зусилля у спільному спортивному дібазолі. Спорт, як

загальнолюдський язык, дозволяє переживати емоції та взаємодіяти незалежно від культурних різниць. Однак існують виклики, такі як конфлікти та непорозуміння, які потребують уважного аналізу.

Міжнародні спортивні змагання можуть стати не лише джерелом співробітництва та взаєморозуміння, але й потенційними джерелами конфліктів. Різниця в культурних традиціях та спортивних підходах може призвести до напружених ситуацій на спортивних аренах. Тому важливо створити умови для конструктивної взаємодії та вирішення можливих конфліктів. Участь студентів у міжнародних спортивних змаганнях може впливати на їхню ідентичність та сприйняття власної культури. З одного боку, участь у таких змаганнях може спонукати студентів відкривати для себе нові культури та погляди, розширюючи їхні горизонти та розвиваючи космополітичний підхід. Щоб підсилити вплив міжнародних спортивних змагань серед студентів на розвиток міжкультурного взаєморозуміння та співпраці, необхідно активно інвестувати в цей напрямок. Зокрема, інвестиції можуть спрямовувати на розвиток спортивної інфраструктури та обладнання університетів для організації міжнародних турнірів, сприяючи обміну спортивним досвідом. Також важливо створювати міжнародні програми обміну для спортсменів-студентів, що розширюють їхній професійний кругозір та підвищують конкурентоспроможність.

Інвестиції також можуть підтримувати культурний обмін за межами спортивних заходів, наприклад, через організацію міжнаціональних культурних фестивалів та інших заходів, що сприяють взаєморозумінню та співпраці [5].

Висновок. Міжнародні студентські змагання грають ключову роль у розвитку міжкультурного взаєморозуміння та співпраці. Спорт, як загальнолюдський язык, дозволяє переживати емоції та взаємодіяти незалежно від культурних різниць. Однак існують виклики, такі як конфлікти та непорозуміння, які потребують уважного аналізу.

Участь студентів у міжнародних спортивних змаганнях може впливати на їхню ідентичність та сприйняття власної культури, розвиваючи

космополітичний підхід.

Перспективи подальших досліджень. Міжнародні студентські спортивні змагання відкривають широкі можливості для вивчення впливу спорту на міжкультурне взаєморозуміння та співпрацю. Майбутні дослідження можуть фокусуватися на вивченні впливу різних видів спорту, аналізі змін у структурі ідентичності студентів, адаптації до обмежень, та розробці стратегій для підвищення ролі спорту у міжкультурному взаєморозумінні. Дослідження соціального впливу спортивних ініціатив також може виявитися цікавим напрямком. Загалом, спільна робота науковців, спортивних організацій, меценатів та освітніх установ є ключем до успішного розвитку цієї теми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дутчак, М. В. Спорт для всіх у світовому контексті. “Олімпійська література”. Київ. НУФВСУ, 2007. 113 с.

2. Сидоренко І. І. Роль міжнародних спортивних подій у формуванні міжнаціональних зв'язків серед студентів. Міжнародний журнал міжкультурних відносин. 2022. № 4. С. 212–225.

3. Ковальчук, В. І., Подольська, І. С. (2018). Застосування цифрової педагогіки в підготовці майбутніх фахівців сфери підприємництва. Молодий вчений, (5 (2)), 523-526.

4. Кононович, В., Головка В., Колоколов В. Особливості цифрового публічного управління у сфері фізичної культури та спорту. The 15th International scientific and practical conference “The main directions of the development of scientific research” (April 18–21, 2023) Helsinki, Finland. International Science Group. 2023. P. 264-267.

5. Черевко, С., Індиченко, Л., Кондратенко, В., Черевко, А., Зайцев, І. (2021). Зміни обсягу державного та приватного фінансування сфери професійного спорту. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини, (20), 53–56.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

НАПРЯМКИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНІМИ РЕСУРСАМИ ОСОБИСТОСТІ

Володарська Наталія Дмитрівна,
к.п.н., старший науковий співробітник
Інститут психології
імені Г. С. Костюка НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. Сьогодення в реаліях війни в Україні особистість потребує психологічної корекції її внутрішніх ресурсів. Оскільки небезпечним стає вплив психологічних агресорів на психологічне здоров'я людини. Це може створювати підґрунття для посттравматичного розладу не тільки в певний момент часу, але й пролонгований вплив психотравмуючого навантаження на психіку людини. Ігнорування проявів посттравматичного розладу може призвести до неконтрольованої агресії, неочікуваних проявів агресивної поведінки, перехід від пригніченого стану в агресію або депресивний стан, клінічну депресію, соматизацію психологічних проблем. Для запобігання цих явищ необхідна психологічна профілактика та психологічна допомога людині відчувати силу внутрішньої свободи вибору власного життєвого шляху. Виникає необхідність розробки напрямків корекції внутрішніх ресурсів людини.

Мета роботи. Визначення напрямків корекційної роботи, підбір та апробація методів корекції внутрішніх ресурсів особистості в кризових ситуаціях.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для визначення методів роботи з внутрішніми ресурсами особистості були узагальнені такі напрямки психологічної допомоги:

А) поглиблення пізнання здатності людини до подальшого існування в

складній життєвій ситуації;

Б) знаходження оптимальних шляхів відновлення почуття власної цілісності особистості;

В) розвиток уміння створити нову когнітивну модель життєдіяльності;

Г) поліпшення суб'єктивного самопочуття та афективна переробка і переоцінка травматичного досвіду.

В рамках виділених напрямків психологічної допомоги були виокремлені вектори корекційної роботи:

- корекція афективно-вольової сфери;

- корекція поведінкових аспектів;

- корекція міжособистісних взаємин.

Ці три вектори корекційної роботи застосовувались в усіх чотирьох вище згадуваних напрямках психологічної допомоги.

Розглянемо більш детально кожен з методів. Методи корекції афективно-вольової сфери: аутогенне тренування, методи релаксації, які підвищують саморегуляцію емоційно-вольових реакцій (техніки дихання по квадрату, по трикутнику), зменшують емоційну напругу. Використовувались техніка візуалізації уявного безпечного місця, в якому виникають позитивні емоції, стан спокою. Це місце може бути з минулого досвіду або уявне, фантазоване.

Для корекції поведінкових аспектів використовувались елементи психодрами (розігрування хвилюючих епізодів складних життєвих ситуацій). Це допомагало краще розібратись в суті проблеми, зрозуміти свої поведінкові стеретипи, вчинки інших (як реакцію на цю поведінку). Це може бути у формі сюжетно-рольової гри на вибрану тему, яка є реальною проблемою.

Метод емпатійного слухання застосовувався для того, щоб допомогти особистості бути почутим (в груп, іншим в діалозі). Цей метод допомагає легалізувати особистості саме ті переживання, які її травмують, які вона приховує, її психологічні захисти: витіснення, профлексію, дифлексію, інтроекцію та інші. Саме емоційна підтримка, прийняття складних переживань

особистості іншими допомагає знизити емоційну напругу, тривогу.

Метод фіксації складних переживань в малюнку, метафорі, складеної власної історії, казки застосовувався в груповій роботі. Учасники групи створювали власну казку з казковими героями. Ця форма надає можливість легалізувати власні переживання, почуття в складних життєвих ситуаціях. Застосовувався метод EMDR –білатеральної десенсибілізації нейронних зв'язків як метод травмофокусної терапії.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Апробація методів корекції внутрішніх ресурсів особистості проводилась в групах студентів Київського політехнічного університету ім. Ігоря Сікорського КПІ на заняттях курсу «Психологічне консультування, супровід, психотерапія» та «Основи гештальт-терапії». На практичних заняттях (1 раз на тиждень по 3 години, другий семестр 2023р. 2 групи магістрів по 21 студент) проводилось аналізування самотійних робіт студентів по опису їх власного життєвого досвіду, під час яких випробовувались різні методи деконструкції усталених типів реагування особистості. Проводились практичні заняття за правилами терапевтичних груп (дотримання правил проведення групи, етичний кодекс, проведення шерінгу та інші).

Були апробовані технології деконструкції типів реагування особистості в кризових ситуаціях (метод рефреймінг, супресивні техніки: уникнення «ебаутизмів», відмова від оціночної інтерпретації дій, презентифікація «тут і тепер», переведення питання на затвердження і експресивні техніки: висловлювання досвіду через частини особистості, які не актуалізовані особистістю, ініціалізація дії, розкриття ретрофлексивних механізмів, ампліфікація). В основу занять сприяння позитивному психологічному здоров'ю особистості були взяті принципи і методи гештальт-терапії. В структуру занять входили вправи на презентацію власної життєвої історії, рефлексію на проблеми життєвих історій інших учасників, визначення власних типів реагування на кризову ситуацію, визначення особливостей міжособистісних зв'язків в групі, вміння будувати метафори на певні життєві

проблеми та інше.

Вправи по методу EMDR дозволили за короткий період часу змінити ставлення до складної життєвої події й знизити інтенсивність спогадів про неї. Це метод переробки переживань за допомогою руху очей і білатеральної стимуляції (це коли стимулюються обидві півкулі мозку). Метод науковий. Під час рухів очима і стимуляції обох півкуль мозку за допомогою тілесних рухів переживання особистості переробляються і перестають доставляти занепокоєння.

Білатеральні рухи очей ми замінили постукуванням по колінам (по ліктям за бажанням) або «метелик» (пальцями схрещених рук по підключичним ямкам). Це сприяло природній десенсибілізації пам'яті особистості. Ефективним в застосуванні цього методу було поєднання з проведенням таких вправ як співи, малюнок події, оцінювання рівня дискомфорту за 10-ти бальною шкалою, називання імен або квітів на задану літеру.

Ці доповнення під час проведення стукання пальцями по колінах, посилювали ефект вправи, активізували створення нових дзеркальних нейронів. Перед початком проведення цього методу надавались питання: «Яка травматична для Вас ситуація є найзагрозливішою на даний момент?», «Який момент найнегативніший?», «Яка негативна думка про себе виникає в цій ситуації?», «Яка виникає неприємна емоція?», «Оцініть дискомфорт від цього в балах, від 1 до 10», «Де цю емоцію ви відчуваєте в тілі?», «Коли це відчуття було раніше?», «З ким поруч Ви відчували цю негативну емоцію?». Ці питання допомагають виокремити найнегативніші переживання особистості, ситуації в її минулому життєвому досвіді, з ким вони пов'язані. Студенти запроваджували цей метод не тільки на заняттях, але й вдома. Обмінювались досвідом проведення цих вправ в критичні періоди підготовки до екзаменів, що допомагало їм знизити рівень тривожності, хвилювань.

Методи фіксації складних переживань в малюнку, метафорі, складеної власної історії, казки активізували свободу самовиразу. Основне завдання цих вправ не боятися виражати себе через образи, через позитивні так і негативні

емоції. Особливо цікавою для студентів була вправа на складання метафори свого емоційного стану. Іноді важко визначити яка емоція превалує в переживання певної події. У таких випадках для особистості легше описати певними образами, у вигляді приказки, прислів'я, метафори. Внутрішні суперечності особистості як реакція на важкий стрес стають на заваді визначення власних емоцій.

В приказках, метафорі вже закарбована певна емоція, переживання, які визначають певний стан особистості. Цікавим була презентація такої вправи. Студенти використовували прислів'я, приказки, які мали вжиток в їх родинях (ще бабусь, дідусів, родичів). Це такі вислови «так темно, тоскно в голові», «пече в грудях», «в душу наплювали», «неначе облили брудом», «холодний душ отримав», «чорні думи як чорні хмари», «все як в тумані», «ні в тих, ні в сих». Цікавими були казки, створені студентами. Сюжети казки відображали усталені поведінкові стереотипи особистості, які вона застосовує найчастіше. Обговорення в групі цих стереотипів звертала увагу оповідача на ті сторони поведінки, які визначаються як «негативні», «малопродуктивні», «застарілі», «руйнівні».

Це надихає на зміни в поведінці як героїв обговорюваної історії, так і власної. Саме в обговоренні цікавих моментів історії виникає бажання певних змін. Особистість бачить нові оцінки вчинків героїв, новий ракурс життєвої ситуації, що виникає і нові можливості її змінити. Навіть не змінити саму ситуацію, а знайти можливість змінити бачення негативу і позитиву в життєвих труднощах.

З роздумів студентів прослідковувалась зміна поведінкових стереотипів в обговоренні їх вчинків. З гумором обговорювались можливості головного героя казки («твоєму героєві бракувало сміливості розповісти принцесі про свої добрі вчинки», «може він і розкаже їй про них пізніше», «а може ця принцеса йому не підходить, нехай пошукає іншу, розумнішу»).

Техніка «розморозка емоцій» застосовувалась для більшого усвідомлення, вивільнення та вербалізації емоцій. Завданням було виразити

емоції, які на даний момент найбільш актуальні. Потім їх намалювати і підписати. Після цього змінити малюнок на більш привабливіший, з бажаними емоціями. Обговорення цих малюнків супроводжувались відповідями на запитання «Які емоції переважають на малюнку?», «Які образи символізують позитивні емоції, а які образи негативні емоції?», «Який з образів привертає найбільшу увагу?», «Який найбільше дратує?». Після визначення превалювання яких негативних і позитивних емоцій відчуває студент, визначались зміни (що відбулись під час малювання, обговорення).

Саме обговорення цих образів дає можливість особистості усвідомити свій нагальний стан, зміни його в залежності від обставин. Важливим є обговорення деталей малюнку, «сусідство» інших образів, що вони символізують, як впливають на центральний образ. Навіть певне невеличке доповнення центрального образу може кардинально змінювати настрій особистості. Так студент намалював себе, а потім домалював свою собачку поруч і домалював посмішку на обличчі своєї фігури. Пояснюючи ці зміни, він звеселився і підкреслив значення ніжного ставлення до свого песика. «Без нього життя було б зовсім сірим, він розфарбовує веселкою моє існування».

Деталізуючи появу в його житті песика, він актуалізував свої переживання втрати дівчини (яка подарувала цього песика). Це прояснювало його стан горювання. Саме фігурка песика надала можливість визначити емоційний стан студента. Вибір кольорів малюнку та зміна кольорів в домальованих доповнень також має значення. Особливе значення має пояснення цих змін. Коли студент домалював песика, він додав яскравого кольору ошийник, (за який тримала рука студента цього песика). Пояснення таких змін в малюнку викликали посмішку на його обличчі. Саме такі деталі можуть визначити значуще емоційне переживання особистості.

Обговорення власних історій учасниками групи активізували узгодження «внутрішніх» суперечностей особистості. Аналіз своїх криз та можливостей відбувається у особистості під впливом узгодження власних ресурсів. Питання ставились до учасника групи «Як він розпоряджається цими ресурсами?». В

цих історіях студенти проговорювали певні сумніви, щодо власної цінності, життєвих цінностей, питань ігнорування їх, розгубленість, покора чи прийняття цінностей інших. Найскладніші життєві випробовування розглядались в різних контекстах (сучасних реаліях і минулого досвіду).

Контексти допомагають змінити стереотипи сприйняття того, що відбувається. Змінюються значення подій, вони починають бачитись інакше, ніж раніше. Негативні переживання змінюються на нейтральні і позитивні, на адаптивні ресурси особистості. Те, що раніше було приводом до особистісної втечі від труднощів, стає приводом до особистісного розвитку.

Внутрішній конфлікт частин особистості узгоджується прийняттям різних сторін бачення певної життєвої проблеми, трагедії. Ці частини суперечать одна одній «я не зможу жити без коханої» і «я знайду сили жити далі», « в мене нічого не вийде» і «буду боротись, щоб не трапилось». Контексти життєвих обставин формують особливості ставлення до сенсу життя («чи воно варте?», до смерті (як відчуття неминучості логічного завершення життєвого шляху), до хвороб, до знаходження нових сенсів. Це допомагає в опрацюванні страхів особистості. Страх смерті, як ціннісно-смісловий бар'єр, виникає у зв'язку з рефлексією, вербалізацією самоствалення і екстрополяції особистісного сенсу в нових життєвих ситуаціях.

Студенти, розглядаючи свої страхи в різних контекстах, в різні життєві періоди. В дитинстві ці страхи мали одне значення і силу, в юнацькому віці іншу, в сучасних реаліях війни вони змінюють ціннісно-сміслову сферу. Сучасні реалії формують контекст ціннісно-сміслові сфери молоді людини і в цьому великий вплив певних культурних і соціальних особливостей (прислів'я, приказки, релігія).

Висновки./Conclusions. Були визначені вектори корекційної роботи: корекція афективно-вольової сфери, корекція поведінкових аспектів, корекція міжособистісних взаємин. Був апробований метод EMDR, який спрямовувався на зростання внутрішніх ресурсів особистості та гнучкість стратегій їх досягнення. Розглянуто детермінуючі особливості внутрішніх ресурсів та

стратегій їх досягнення в переживанні психологічного благополуччя особистості. Розглянуто методи роботи в групі: пошук соціальної підтримки, прийняття відповідальності, планування вирішення проблеми, позитивна переоцінка проблеми.

Досліджено динаміку групових взаємодій під час проведення вправ на розвиток внутрішніх ресурсів членів групи. Розглянуто як емоційні переживання різних періодів життя (як негативні так і позитивні), створюють певний баланс, що формує суб'єктивне переживання внутрішніх ресурсів особистості.

Показано напрямки застосування різних методів психологічної допомоги, які корегують ставлення до власного життя, складних життєвих ситуацій, підтримку балансу позитивного і негативного ставлення до власного життя особистості, що формує внутрішні ресурси особистості.

ГЕНДЕРНІ ТА СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Губер Ніна Сергіївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

Вступ. Феномен резильєнтності активно вивчається протягом останніх десятиліть, і актуальність досліджень сьогодні, коли відбуваються швидкі соціально-політичні зміни, стає ще більшою. Резильєнтність особистості залежить від багатьох зовнішніх (соціальна підтримка, економічна стабільність) та внутрішніх факторів (самооцінка, оптимізм, відчуття контролю над власним життям).

Також деякі науковці зазначають, що рівень резильєнтності залежить від статі та / або гендеру особистості. Тому дослідження гендерних та статевих особливостей резильєнтності сьогодні є вкрай важливим, зокрема для практичної роботи психологів та соціальних працівників.

Мета роботи. Проаналізувати актуальні наукові дослідження гендерних та статевих особливостей резильєнтності.

Матеріали та методи. Теоретичні методи: аналіз наукової літератури за темою дослідження.

Результати та обговорення. Для того, щоб пояснити, чим гендерні особливості резильєнтності відрізняються від статевих, необхідно спочатку розмежувати ці поняття.

Розрізнення понять «стать» і «гендер» історично пов'язано із працею психолога Р. Столлера, який вперше запропонував розрізнити гендерну ідентичність від поняття «стать». Термін «гендер» зараз широко використовується в соціально-гуманітарних дослідженнях для відображення соціокультурного аспекту статевої належності людини.

Згідно з Оксфордським словником, *sex* (стать) визначає біологічну стать

та біологічні відмінності між чоловіками та жінками [5]. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), «стать» відноситься до біологічних та фізіологічних характеристик, що визначають чоловіків та жінок, тоді як «гендер» — це соціально обумовлена роль, моделі поведінки, діяльності та атрибути, які суспільство вважає притаманними чоловікам та жінкам [6]. З цього випливає, що гендер є соціальним конструктом, або, інакше кажучи, соціальною статтю.

Одним зі способів вираження гендерної ідентичності в рамках соціально-культурного контексту є гендерна маніфестація – те, як особистість виражає свою гендерну ідентичність через зовнішність (вибір одягу, зачіски та аксесуарів), манеру спілкування з іншими тощо. Крім того, гендерна маніфестація включає способи, які вказують на те, що людина ідентифікує себе як чоловіка, жінку або інший гендер.

У наукових дослідженнях, що вивчають зв'язок між резильєнтністю та статтю, результати деяких праць свідчать про відсутність відмінностей між її рівнями у жінок і чоловіків. Наприклад, деякі дослідники виявили, що рівень резильєнтності серед старшокласників не розрізняється залежно від статі. Інші дослідження, навпаки, вказують на те, що жінки можуть бути більш психологічно стійкими, ніж чоловіки.

В дослідженні В. Предко зазначено, що показник структурного компонента життєстійкості – контролю – у дівчат був вищим, ніж у хлопців. Вона вважає, що ця різниця визначається не лише статевими особливостями, але й соціальним досвідом. Дівчата можуть більш свідомо сприймати та виражати свої емоції, а також ефективно їх регулювати, що відзначається вищим рівнем життєстійкості. З іншого боку, хлопці частіше стримують свої емоційні реакції, що може впливати на їх усвідомлення та регулювання емоцій на меншому рівні [2].

У роботі А. Агі та Е. Çarkit, що використовували метааналіз, висновок був такий, що немає статистично значущих відмінностей між показниками рівня резильєнтності у чоловіків та жінок [3].

В роботі К. Р. Маннапової, яка використовує термін "життєстійкість", зазначено, що андрогінна гендерна ідентичність не сприяє підвищенню життєстійкості загалом. Однак студенти з андрогінною ідентичністю виявилися більш життєстійкими порівняно зі студентами, які мали фемінну чи маскулінну ідентичність [1].

У дослідженні, проведеному С. S. Clauss-Ehlers та іншими в 2006 році, був вивчений зв'язок між гендерною ідентичністю та резильєнтністю. Результати показали, що серед усіх студенток, які зіткнулися з різними проявами дискримінації та насильства, найвищий рівень резильєнтності спостерігався у тих, хто мав андрогінну гендерну ідентичність. Дослідники визначили, що андрогінність (поєднання як чоловічих, так і жіночих рис) пов'язана з більшою кількістю корисних навичок, які допомагають подолати труднощі [4].

Висновки. Аналізуючи актуальні наукові джерела, можна зробити наступний висновок. Погляди на статеві особливості резильєнтності різних дослідників не збігаються: одні вважають, що існують суттєві відмінності, інші-що відмінностей або немає зовсім, або вони статистично незначущі.

Що стосується досліджень гендерних особливостей резильєнтності, то тут теж не все однозначно. Проте, у більшості проаналізованих нами джерел результати досліджень свідчать про певні гендерні особливості резильєнтності, зокрема, особи з андрогінним типом гендерної ідентичності можуть мати вищий рівень резильєнтності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Маннапова, К. Р. Особливості гендерної ідентичності та життєстійкості студентів. *Особистість, суспільство, закон* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової, м. Харків, 25 квіт. 2019 р. Харків, 2019. С. 88-91.

2. Предко В. Психологічний аналіз статевих відмінностей у прояві життєстійкості підлітків в процесі освітньої соціалізації. *Науковий часопис*

НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах. 2022. Вип. 17 (62). С. 84-95.

3. Ari, A., Çarkit, E. Investigation of Resilience in Terms of Gender: A Meta-Analysis Study. *Research on Education and Psychology*. 2020. №4 (Special Issue). pp. 34-52. URL: https://www.researchgate.net/publication/341042841_Investigation_of_Resilience_in_Terms_of_Gender_A_Meta-Analysis_Study (дата звернення: 27.12.2023).

4. Clauss-Ehlers C. S. et al. Resilience from childhood stressors: The role of cultural resilience, ethnic identity, and gender identity. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*. 2006.

5. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/> (дата звернення: 12.01.2024).

6. WHO. What do we mean by «sex» and «gender»? URL: <https://web.archive.org/web/20131221083429/http://www.who.int/gender/whatisgender/en/index.html> (дата звернення: 12.01.2024).

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гульбс Ольга Анатоліївна,

д.псих.н., професор

Кобець Олександр Володимирович,

д.псих.н., професор

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

Лантух Ігор Валерійович,

д.псих.н., професор

Харківський інститут Приватного акціонерного товариства

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м. Харків, Україна

Вступ. Сьогодні Україна перебуває у складних умовах, що викликані війною. Це потребує великих зрушень, які охопили усі сфери життя, у тому числі і сферу освіти, що викликало до життя «широкий інноваційний потік».

Мета роботи. Розкрити інноваційні аспекти розвитку професійної свідомості викладачів закладів вищої освіти.

Матеріали та методи. Джерельною базою стали роботи українських дослідників з проблем інноватики.

Результати та обговорення. Щоб розібратися в сутності цієї проблеми, у справжньому змісті та механізмах реалізації новітніх педагогічних систем, технологій, методик, які увійшли в освітній простір, доцільно звернутися до понять: інновація, нововведення, інноваційний процес, інноваційна діяльність, педагогічна творчість, учитель інноваційної орієнтації, інноваційний експеримент та інші.

У значних кількості робіт переконливо доведено, що нововведення як у суспільстві, так і в освіті одночасно є і результатом, й ефективним шляхом, і засобом перетворення суспільства, освіти й особистості.

Під інноваціями в освіті розуміють також і нововведення, тобто продукти

освоєння і впровадження інновації, причому процедура їх розробки розглядається як умова інновації, але не включається в її склад [2]. Нововведення мають місце при впровадженні у практику досягнень науки, при використанні передового педагогічного досвіду. При цьому нововведення – це новий стан навчально-виховної практики, що формується завдяки осмисленню й реалізації інновації.

Під інноваціями розуміється комплексний, цілеспрямований процес створення, поширення й використання нововведень, метою яких є задоволення потреб та інтересів людей новими засобами, що веде до певних якісних змін системи і способів забезпечення її ефективності, стабільності та життєздатності. Інноваційний процес пов'язаний з переходом в якісно інший стан, з ревізією застарілих норм і положень, ролей, а часто і з їхнім переглядом. Розвиток (конкретизацію) даного підходу знаходимо в роботах В. І. Загвязинського [1]. На його думку, нове в освіті – це не тільки ідеї, підходи, методи, технології, які ще не використовувалися, але це і той комплекс елементів або окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дозволяє в умовах, що змінюються, і ситуаціях досить ефективно вирішувати завдання розвитку особистості і освіти. Для вирішення завдань дослідження, на наш погляд, має значення думка про зв'язок інновацій як з розвитком суспільства, системи освіти, так і викладачів-фахівців освітнього середовища. Тому у дослідницькому пошуку ми прийняли як початкове положення ідею В. І. Загвязинського, який вважає, що інноваційні педагогічні процеси відповідають прогресивним тенденціям розвитку особистості викладача як суб'єкта професійної діяльності. Інакше ми розглядаємо інноваційні процеси як один із провідних механізмів розвитку системи освіти і професіоналізму викладача, що, в свою чергу, є підставою для розвитку професійної свідомості викладача. З точки зору управління, стихійні й цілеспрямовані інновації, на думку В. І. Загвязинського, поділяються на чотири підтипи: науковий – контрольні функції виконують наукові організації; науково-адміністративний – контроль здійснюють вони ж за підтримки органів

управління народною освітою; адміністративно-науковий – контроль і управління здійснюють органи управління, спираючись на науку; політико-адміністративний – контрольні функції беруть на себе адміністративні органи.

Сучасний етап розвитку інноваційних процесів в освіті характеризується тенденцією до ліквідації розриву між процесами їх сприйняття, адекватної оцінки освоєння й застосування їх на практиці, а також до подолання суперечності між стихійністю цих процесів, що мало місце, і можливістю та необхідністю свідомого управління ними.

Сказане дозволяє висунути припущення, що джерелом розвитку професіоналізму викладача, які впливають також на розвиток його професійної свідомості, є інноваційні освітні процеси. Для доказу цього припущення необхідно розглянути позицію викладача в інноваційних процесах, оскільки створення нового в професійній діяльності викладача має свої особливості і пов'язане, зокрема, з неповторністю особистості викладача, його професійної свідомості, з особливостями ВНЗ. Інновації в освіті відрізняються від інших систем тим, що «об'єкт» впливу інновацій, предмет їхньої діяльності – це жива особистість, що розвивається, що має неповторне «Я».

Інновації істотно відрізняються одна від одної за впливом на людину, ставленням до них суб'єкта, вони несуть різні функції в різних соціальних процесах. Категорії суб'єкта, об'єкта, суб'єкт-суб'єктних взаємин є загальнометодологічною основою для аналізу механізму розвитку інноваційних стосунків. Головна характеристика суб'єкта інновацій – це його діяльна самосвідомість, тобто розуміння своєї особистісної ініціативи як суб'єктивно можливої та основи власного існування, що суспільно приймається. Тому суб'єктність як єдність цілеположення й цілездійснення є в одній особистості.

Викладач як суб'єкт інноваційної діяльності та її організатор вступає з іншими членами педагогічного співтовариства у процес створення, використання й поширення інновації, він обговорює зміст нововведення і ті зміни, які можуть статися у самосвідомості, свідомості, звичаях, традиціях.

Інновації призводять до перетворень у професійній свідомості, які починаються з прийняття людиною вимог, поставлених перед нею умовами життя і сучасним суспільством, з усвідомлення нових стосунків, що виникають у суспільстві, а також змін, які відбуваються в ній самій. З іншого боку, відбуваються зміни в характері та змісті вимог, які людина сама ставить до життя, до суспільства. У разі неспівпадання вимог, що висувуються суспільством до людини, а також очікуваних від неї результатів з вимогами, які людина адресує суспільству, неминуче виникають конфлікти як у взаємостосунках людини із зовнішнім світом, так і внутрішньо-особистісні. Ці конфлікти служать основою невідповідності новим умовам і вимогам, основою для реальних змін у мисленні в індивідуальній свідомості. Людина постає перед необхідністю переоцінки своїх вимог до життя, зміни погляду на речі і на саму себе.

Інноваційна діяльність багато у чому визначається успішністю входження в особливе культурне середовище. Входження у нову культуру супроводиться неприємними почуттями (втрата друзів і статусу, відкинутість, дискомфорт при усвідомленні відмінностей між культурами), плутаниною у ціннісних орієнтаціях і власне особистісній ідентичності, вводить термін «культурний шок». Його симптомами можуть бути нестача упевненості у собі, тривожність, дратівливість, безсоння, психосоматичні розлади, депресія. Частіше всього «культурний шок» асоціюється з негативними наслідками. І лише небагато хто звертає увагу на його позитивний бік, коли первинний дискомфорт змінюється прийняттям нових цінностей, моделей поведінки, що веде зрештою до саморозвитку й особистісного росту.

Модель інноваційної діяльності викладача ВНЗ складається з двох взаємодоповнюючих частин. Перша будується через зміну мотиваційних стосунків шляхом наслідування, зараження, імітації, моделювання інноватики. Вона визначає ставлення до новацій і переживання подій, пов'язаних з їхнім упровадженням. Друга частина отримує інформацію через спрямоване, усвідомлене інноваційне навчання, яке підтримується самою структурою нашого суспільства [3]. Уся інформація, що належить до інновацій, пов'язана з

певною системою цінностей і бар'єрів. У науці психологічні бар'єри розуміються як внутрішні перешкоди (небажання, боязнь, невпевненість тощо), що заважають людині успішно виконувати деяку дію. Кожна людина з сукупності зовнішньої інформації вибирає тільки ту, яка може бути засвоєна, не руйнуючи і не вносячи істотного розладу в її душевне життя. Однак охорона уявлення, що склалося про світ, перешкоджає творчому процесу, зверненому до розуміння нового. Унаслідок відсутності завершеної теорії управління інноваційною діяльністю професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу стає необхідним установлення нових зв'язків між теоретичними положеннями та сучасною практикою в освіті і виникає потреба у розробці прогностичних моделей управління інноваційною діяльністю професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу. Критеріальний апарат оцінки ефективності управління інноваційною діяльністю професорсько-викладацького складу ВНЗ наведений у табл. 1.

Таблиця 1.

Функції управління інноваційною діяльністю у закладах вищої освіти

Функції управлінської діяльності	Показники ефективності управління інноваційною діяльністю в освіті
Мотиваційно-цільова	<ol style="list-style-type: none"> 1. Цільова спрямованість функціонування освітньої системи й управлінської діяльності: цілі, орієнтовані на розвиток особистості того, хто навчається, і викладача; ураховують їхні інтереси й потреби; сформульовані стратегічні й тактичні завдання управління інноваційною діяльністю викладачів; конкретні цілі, які забезпечують функціонування освітньої системи в режимі розвитку. 2. Здійснюється орієнтація на весь спектр професійних потреб ВНЗ і викладачів, які працюють у них (включення у творчу діяльність, підвищення кваліфікації, підвищення соціально-професійного статусу через категорійну атестацію, обмін досвідом, вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду) 3. Проведення стимулюючих форм контролю (творчі звіти, атестація ВНЗ). Випуск психолого-педагогічних інформаційних бюлетенів, що знайомлять викладачів з результатами стимулювання інноваційної діяльності. 4. Постійне заохочування викладачів, які досягли високого рівня результативності в інноваційному освітньому процесі.

Планово-прогностична	<ol style="list-style-type: none"> 1. Планування діяльності викладачів ВНЗ на основі розробленої концепції інноваційного розвитку освіти. 2. Концепція інноваційного розвитку освіти орієнтована на практику й містить реальні ближні, середні й подальші прогнози діяльності викладачів та їхнього розвитку. 3. Прогнозування інноваційної діяльності викладачів здійснюється шляхом проектування на основі програмно-цільового підходу та аналізу стану освітнього процесу ВНЗ.
Інформаційно-аналітична	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснюється оперативний збір інформації та використовуються методи, адекватні цілям і завданням розвитку освіти. Створюється банк даних по всіх напрямках розвитку освіти. 2. Зміст інформації повинен об'єктивно відображати стан освіти, результати освітнього процесу; виділення чинників та психолого-педагогічних умов, що дозволяють оцінити інноваційну діяльність викладачів ВНЗ. 3. Цілі аналізу орієнтовані на виявлення динаміки психолого-педагогічних інноваційних процесів, аналіз яких носить системний характер і дозволяє встановлювати основні причино-наслідкові зв'язки. 4. Інформаційні потоки забезпечують прийняття правильного управлінського рішення.
Організаційно-виконавча	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організаційні структури ВНЗ повинні бути гнучкі й адаптовані до психолого-педагогічних умов, що змінюються в освіті. 2. В організації діяльності функціональних і проектних структур ВНЗ використовується координація цілей і змісту інноваційної діяльності професорсько-викладацького складу. 3. Формування організаційних відносин в управлінні як по вертикалі, так і по горизонталі. 4. Виконання нормативних вимог вищих організацій усіма структурами ВНЗ.
Контрольно-діагностична	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення системи діагностичного супроводу освітніх програм на основі науково обґрунтованих параметрів. 2. Систематичний контроль за інноваційною діяльністю викладачів ВНЗ та його адекватність цілям управління. 3. Оперативність і гнучкість контролю. Стимулюючий характер контролю
Корекційно-регулятивна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення ієрархічно взаємопов'язаних зон корекції соціально-психологічних особливостей функціонування органів управління інноваційними процесами та інноваційною діяльністю викладачів ВНЗ.

Можна передбачити, що ефективність інноваційної діяльності викладачів підвищиться за рахунок врахування різноманітності психолого-педагогічних

інновацій; теоретико-методологічних уявлень про природу і суть інноваційних процесів в освіті, що включає різні за змістом етапи: інноваційний психолого-педагогічний пошук, психолого-педагогічна експертиза, атестація, засвоєння поновлення освітньої практики на основі використання інновацій.

Висновки. Таким чином, сучасний розвиток системи освіти викликає потребу в розвитку управління інноваційною діяльністю професорсько-викладацького складу ВНЗ, яке передбачає як збагачення традиційних функцій управління новими проектами, так і створення соціально-психологічних умов, які сприяють розвитку професіоналізму викладача вищої школи в інноваційній діяльності. Динамічність розвитку суспільства диктує необхідність випереджального розвитку освіти і системи управління нею, що зумовлює своєчасність розробки прогностичних моделей управління інноваційними процесами в освіті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загвязинский В. И. Проектирование региональных образовательных систем// Педагогика. 1999. № 5. С. 8-13.
2. Кваша В. П. Управление инновационными процессами в образования / В.П. Кваша. Минск, 1994. 177 с.
3. Суровцева Р. Ф. Теорія і практика розвитку педагогічних інновацій у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть. [Монографія]. Краматорськ, 2007. 719 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ В МОЛОДІЙ СІМ'І

Кривич Олександра Олександрівна

студентка 2-го курсу магістратури
Дніпровського Гуманітарного Університету

Пашко Антоніна Олександрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Вступ./Introduction. Актуальність даної теми обумовлена тим, що період перших 5 років сімейного життя є доволі складним, далеко не всі пари проживають його та залишаються разом. Молода сім'я дуже вразлива, тому що це водночас і дуже щасливий період, і наповнений різними складнощами, з якими їм приходиться зтикатися вперше і вчитися разом їх вирішувати. Причинами конфліктів можуть стати всі сфери сімейного життя: фінансова, комунікативна, відносини з родичами, інтимно-сексуальна, побутова, виховання дітей, розподіл ролей та обов'язків, емоційна та інші.

У період ініціації сімейного життя відбувається трансформація офіційного шлюбного союзу у справжню сімейну одиницю. Цей етап представляє собою виклик, оскільки формування міцних сімейних взаємин вимагає розв'язання різноманітних завдань та адаптації до спільних потреб, інтересів і взаємин. Проблема визначення характеру, форм і причин конфліктів у молодих сім'ях стає особливо актуальною для науки в умовах трансформації українського суспільства.

Ціль роботи./Aim. Дослідити та виявити психологічні особливості причин конфліктів в молодій сім'ї, які аспекти впливають на їх появу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження особливостей подружніх конфліктів в молодій сім'ї ми обрали такі методики: «Особливості спілкування подружжя» (Ю. Е. Альошина, Л. Я. Гозман, Є. М. Дубівська), «Вимірювання установок в подружній парі» (Ю. Є. Альошиної).

Результати та обговорення./Results and discussion. В дослідженні брали участь 40 подружніх пар, одружених менше 5 років, які були розділені на три вікові групи, до 20 років (8 пар), від 21 до 25 років (15 пар), від 26 до 30 років (17 пар). Першою методикою ми розглянемо «Особливості спілкування подружжя» (Ю. Е. Альошина, Л. Я. Гозман, Є. М. Дубівська).

Таблиця 1.

Середні значення за методикою «Особливості спілкування подружжя»

(Ю. Е. Альошина, Л. Я. Гозман, Є. М. Дубівська)

	1 група	2 група	3 група
Конфіденційність спілкування	14,6	15	17,5
	16,7	15,6	17,2
Взаєморозуміння між подружжям	15,2	13,5	17,75
	16,3	16,9	18,1
Подібність в поглядах подружжя	14,9	16,2	15,6
Загальні символи сім'ї	17,1	15,6	15,7
Легкість спілкування між подружжям	15,6	15,6	17,8
«Психотерапевтичне» спілкування	14,6	18,2	16,8

Аналізуючи шкалу «Конфіденційність спілкування», ми бачимо в усіх групах значення близькі, але вікова категорія від 26 до 30 років мають найвищі бали, тобто пари мають довірливе спілкування та відчувають теж саме від партнера. Наступне, що ми бачимо – в 3-й групі добре розвинуте взаєморозуміння, вони цілком приймають один одного. В групі під номером 2 є складнощі з абсолютним прийняттям та взаєморозумінням, але повністю впевнені в партнері щодо довіри в спілкуванні. Слід звернути увагу на те, що в усіх групах значення по відношенню до партнера нижчі чим партнера по відношенню до респондента, це свідчить про те, що молоді люди переживають складнощі на шляху взаєморозуміння. Розглядаючи шкалу «Подібність в поглядах», ми бачимо, що в 2-й групі повністю співпадають погляди і конфліктів не виникає, в групах 1 і 3 також позитивна динаміка, але незначні

розбіжності є, з якими подружжю потрібно працювати. Найвищі значення за шкалою «Загальні символи» має група до 20 років, такі результати зумовлені тим, що молоді люди живуть ще за правилами і традиціями сімей, в яких вони виросли. А групи 2 та 3 намагаються будувати власні, нові сімейні традиції. Шкала «Легкість в спілкуванні» показує нам, що в спілкуванні між подружжям від 26 до 30 не виникає проблем чи бар'єрів, це може бути через життєвий досвід, якого більше ніж у перших двох групах, які ще на шляху вибудовування легкої та комфортної комунікації. Остання шкала «Психотерапевтичне спілкування» дає нам такі результати, що створювати довірливу та інтимну атмосферу серед подружжя найкраще вдається 3 та 2 групі, а в першій групі виникають складнощі.

Наступну методику ми обрали «Вимірювання установок в подружній парі», яка допомогла нам виявити установки в подружніх парах, які впливають на конфліктність.

Таблиця 2.

Середні значення за методикою «Вимірювання установок в подружній парі» Ю. Є. Альшиной.

Шкала	1 група	2 група	3 група
Ставлення до людей	8,7	8,1	6,8
Альтернатива між почуттям обов'язку та задоволенням	9,8	10	8,6
Ставлення до дітей	6,6	10,2	11,8
Ставлення до автономності або залежності подружжя	10	9,5	10,3
Ставлення до розлучення	4,3	5,4	4
Ставлення до любові романтичного типу	11,3	9,2	7,8
Оцінка значення сексуальної сфери у сімейному житті	10,2	9,7	8,4
Ставлення до «забороненості сексу»	7	5,5	4,3
Ставлення до патріархального чи егалітарного влаштування сім'ї	5,6	6	4,8
Ставлення до грошей	6,4	8,6	11,2

Аналізуючи результати, ми бачимо, що в першій групі до 20 років виділяються такі шкали: ставлення до автономності, ставлення до любові романтичного типу та оцінка значення сексуальної сфери. Це свідчить, що причинами конфлікту стає неготовність сприймати самостійність свого партнера і бажання бути завжди разом, також молоді люди до 20 років мають багато очікувань та сподівань щодо романтичного кохання, а в реальному житті зазвичай не так все яскраво. Також слід відмітити, що в даній групі дуже високо оцінюється значення сексу в подружніх стосунках. Розглядаючи групу від 21 до 25 років, ми бачимо високі значення зі шкали «альтернатива між почуттям обов'язку та задоволенням» та «ставлення до дітей», такі результати обумовлені тим, що в цьому віці вже з'являються перші діти, а отже і конфліктність в даній сфері також зростає. В групі від 26 до 30 років виділяються такі шкали: «ставлення до дітей», «ставлення до автономності або залежності подружжя» та «ставлення до грошей». Це свідчить, що більш конфліктні зони знаходяться у питаннях виховання дітей, так само як і в 2 групі, та у фінансових питаннях, тому що в даній віковій категорії знаходяться вже дорослі та самостійні люди, які за фінансове забезпечення повністю відповідають самі.

Висновки./Conclusions. Конфлікти в молодих сім'ях дуже часте явище, причинами яких стають різкі зміни в житті, проблеми в комунікації між подружжям, питання з фінансами та житлом, народження перших дітей. Факторів, які впливають на розвиток зіткнень дуже багато та кожен ситуацію потрібно розглядати індивідуально. В нашому дослідженні ми намагалися виявити психологічні особливості причин конфліктних стосунків між молодим подружжям. Після аналізу результатів ми можемо сказати, що в різних вікових групах найбільш суперечливі сфери розрізняються. У респондентів до 20 років спостерігається направленість на любов романтичного типу та високе оцінювання сексуальної сфери в сімейному житті. В групі від 21 до 25 років напруга є у вихованні дітей та альтернативі між почуттям обов'язку та задоволенням. Молоді сім'ї від 26 до 30 років також мають конфліктну зону в

питаннях народження та виховання дітей і непорозуміння та складнощі з фінансовою стороною. На нашу думку, для зменшення конфліктних ситуацій в молодих сім'ях потрібно приділяти увагу підготовці до шлюбу, вивчення тем та складнощів сімейного життя, обговорення з партнером, щоб було менше нереалістичних очікувань. Дуже важливо займатися профілактикою та попередженням подружніх суперечок, щоб молоді сім'ї були здоровими, міцними та щасливими.

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ ВОЄННОГО ЧАСУ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ВАГІТНИХ ЖІНОК

Псядло Е. М.

д.біол.н., професор

Піщевська Е. В.

к.істор.н., доцент

Кантарьова Н. В.

к.психол.н., доцент

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова,

кафедра практичної та клінічної психології,

м. Одеса, Україна

Вступ. Стан репродуктивної системи жінки значною мірою залежить від її особистісних особливостей і реакції на стресові ситуації. Прикладами таких явищ можуть стати тимчасове припинення менструації під час воєнних дій, "стресова" дисфункція яєчників, виражена психічна та емоційна напруга в повсякденному житті через негативну атмосферу на роботі, переживання за партнера, сильне бажання стати матір'ю (хибна вагітність) тощо.

Вагітність - важливий етап у розвитку особистості жінки. Цей період, коли змінюється система цінностей і установок майбутньої матері та формуються нові смисли, збігається з другою половиною вагітності, коли з'являється відчуття руху плоду. Коли плід активізується, він стає частиною зрілої системи "мати-дитина". Однак найбільш гармонічно сприймати плід можуть жінки з повністю сформованою особистісною організацією [5].

Мета роботи. Вивчення впливу хронічного стресу воєнного часу на психологічне здоров'я вагітних жінок.

Визначити, чи страждає вагітна жінка на депресію, доволі складно, оскільки зниження настрою і когнітивних здібностей може спостерігатися і за нормальної вагітності. Стрес може посилювати ці стани. Останнім часом ситуація воєнного стану поглибила цю проблему і, як наслідок, спричинила демографічну проблему зниження народжуваності та збільшення кількості

дітей-сиріт, з одного боку, та необхідність розроблення програм соціально-психологічної допомоги сім'ям і жінкам загалом, з іншого [4].

Матеріали і методи. У 2023 році проведено психологічне дослідження жінок на базі жіночих консультацій міста Одеса. Так як метою дослідження є визначення впливу хронічного стресу воєнного часу на психологічне здоров'я вагітних жінок, було досліджено 40 вагітних жінок (складають першу групу), і 40 жінок, які не вагітні (складають другу групу). Загалом у дослідженні взяли участь 80 жінок у віці від 20 до 30 років. Використані такі методики: шкала особистісної та реактивної тривожності Ч. Д. Спілбергера (адаптована Ю. Л. Ханіним), опитувальник PEN (Ганс і Сіблла Айзенк), методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації (автори Д. Холмс, К. Раге). Опрацювання отриманих даних проводили з використанням програми Microsoft Excel.

Результати та обговорення. У контексті сучасності слід визнати, що вагітні жінки у воєнний час стикаються зі значними ризиками, що можуть завадити успішному перебігу та перериванню вагітності. Найбільш важливими з них є психологічні травми, страх і проблеми з ухваленням рішення про евакуацію: що брати з собою, куди йти, що робити на новій території, що їсти в дорозі, питання гігієни та відпочинку, обстріли тощо. Постійний страх смерті або поранення, втрата близьких, поточна вагітність, неможливість медичного нагляду та повноцінного медичного забезпечення, насильство та грабежі, голод, холод та існування в умовах вимушеної нерухомості (відсутність електрики, опалення та зв'язку, проживання в підвалах і льохах) - всі ці умови негативно впливають на вагітність.

У природі людини закладено адаптивні механізми, покликані підтримувати гомеостаз організму в умовах несприятливого впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Ці механізми універсальні за своєю природою і не залежать від причин, що їх викликали. Вони полягають у рутинних змінах у роботі нервової та ендокринної систем - основних регуляторних систем організму, і будь-яке порушення їх функціонування супроводжується змінами

практично в кожному органі [3].

Будь-який рівень стресу активує симпатичну нервову систему вегетативної нервової системи. Безпосередня адаптивна реакція, спрямована на підтримання адекватної відповіді організму на зовнішні подразники, поступово виснажується. Так, у жінок у зонах військових конфліктів під впливом тривалого впливу стресу відбулися різні зміни у функціональних системах організму. Тривалий "хронічний стрес" призвів до останньої стадії стресу-виснаження. У результаті якість життя жінок репродуктивного віку значно знижувалася, а в деяких випадках призводила до фізичної патології. Віддалені фактори впливу стресу можуть призвести до зниження адекватної реакції центральної нервової системи на стрес [8].

За результатами даного дослідження (опитувальник PEN) у вагітних показники за шкалою "Нейротизм" значно вищі, ніж у жінок, які не є вагітними. Високі показники виявлено у 75,0% випробовуваних з першої групи та 47,5% другої. Середні – 70,0% першої, та 42,5% другої груп. Таким чином ми бачимо, що вагітні жінки схильні до нестійкості настрою, і навіть депресивних реакцій. У них більшою мірою проявлене почуття провини і занепокоєння. Вони гірше адаптовані, заклопотані, у стресових ситуаціях нестійкі. За шкалою "Психотизм" у випробовуваних першої групи показники так само вищі, ніж у другій групі. Це свідчить про неадекватність емоційних реакцій, високу конфліктність, неконтактність, егоцентричність. Можна припустити, що це пов'язано не стільки з особистісними особливостями, скільки зі специфікою соціального середовища, в якому перебувають вагітні.

За результатами дослідження (методика Ч. Д. Спілбергера) за фактором "ситуативна тривожність" в обох групах значення вищі, ніж за фактором "особистісна тривожність". Так, 80,0% вагітних жінок набирають 45 і більше балів (високий рівень ситуативної тривожності), помірні показники (31-44 бали) спостерігаються у 15,0%. Низький рівень ситуативної тривожності (менш як 30 балів) виявлено у двох жінок (5,0%), що може слугувати захисною реакцією від стресу та потребує їх додаткового дослідження. У жінок другої

групи показники ситуативної тривожності значно нижчі: високий рівень спостерігається у 55,0%, помірний - у 45,0% респондентів.

Таким чином, вагітні жінки перебувають під впливом стресової ситуації і досить інтенсивно переживають цей вплив на них.

Результати дослідження за допомогою методики визначення стресостійкості та соціальної адаптації свідчать про те, що вагітні жінки більшою мірою схильні до стресу. 85% вагітних і 30,0% жінок, які не вагітні, виявляють низьку опірність до стресу, порогова опірність спостерігається в 12,5% респондентів першої групи і 32,5% - другої групи. Висока опірність стресу виражена в однієї вагітної (2,5%) і 37,5% жінок другої групи.

Висновки. Важко переоцінити вплив стресу на життя людини, до групи ризику потрапляють вагітні жінки тощо. Навіть одноразовий психологічний стрес може спричинити небажані зміни в органах жінки та плода. Під час вагітності жіночий організм зазнає підвищеного навантаження на всі органи і системи. У багатьох випадках це може призвести до виникнення так званих "вагітних" захворювань або ускладнень уже наявних хвороб.

У світлі сучасних завдань, що стоять перед психологами і лікарями, виникає необхідність у розробленні та впровадженні в клінічну практику ефективних методів корекції наслідків хронічного стресу для майбутніх матерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаніна Г. В. Використання нарративних практик для подолання наслідків психотравмуючих ситуацій. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності : матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / за ред. академіка НАПН України С. Д. Максименка. Київ, 2016. С. 427–433.*
2. Магдисюк Л. І., Демчук В. Б. Психологічна готовність української молоді до материнства. *Science, research, development.* 2022. №50, С. 67-70.
3. Пренатальна психологія та психологія батьківства: методичні

рекомендації до вивчення навчальної дисципліни. Навчально-методична розробка / уклад. Н. М. Булатевич. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 40 с.

4. Семененко І. В., Барковський Д. Є. Вплив перенесеного пренатального стресу на майбутнє репродуктивного здоров'я жінок. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2021. Том 6. № 1 (29), С 18-24.

5. Філіппова Г. Г. «Материнство і психологія батьківства». *Психологічний журнал*. 2005. №5, 54 с.

6. Konstantakou P., Mastorakos G., Vrachnis N. et al. Dysregulation of 11beta-hydroxysteroid dehydrogenases: implications during pregnancy and beyond. *J. Matern. Fetal Neonatal. Med.* 2017; 30(3): 284–293. DOI: 10.3109/14767058.2016.1171308

7. Perun M. B. Maternal identity of women in the postpartum period. *Journal of Education Culture and Society*. 2013; №1: 95-105.

8. Tsigos C., Kyrou I., Kassi E. et al. Stress: endocrine physiology and pathophysiology. review. In: *Endotext*. South Dartmouth; 2000.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СУДДІВ

Самойлюк Ганна Павлівна
Студентка 2 курсу магістратур
факультет психології
Національний університет «Одеська
Юридична академія»
м. Одеса, Україна

Аноатація: робота присвячена теоретико-прикладному вивченню психологічних особливостей професійного вигорання суддів. За результатами проведеного дослідження визначено основні психологічні особливості професійного вигорання суддів, що полягають у прояві стомленості, тривожності, песимістичних настроїв, вичерпання емоційних і фізичних ресурсів, деформації у взаєминах з іншими людьми, зниженні професійної мотивації, при цьому у суддів зберігається достатній рівень активності та працездатності.

Запропоновані методичні основи тренінгової програми «Профілактика професійного вигорання суддів», які можуть бути застосовані для проведення психолого-практичних заходів з профілактики та корекції професійного вигорання суддів під час виконання професійних функцій.

Ключові слова: психологічні особливості, професійне вигорання, синдром емоційного вигорання, судді, профілактика, психокорекція, психологічний тренінг.

Актуальність теми.

Зміни в економічних, політичних, соціальних та інших сферах у сучасному суспільстві, суттєво впливають на судову систему. Проте, необхідною залишається підготовка висококваліфікованих суддів, що обумовлюється завданнями судової влади щодо забезпечення кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод громадян. Мова йдеться про

спроможність суддів бути компетентними при виконанні функціональних обов'язків. Відповідно, питання психологічної компетентності суддів повинно бути пріоритетним і важливим.

Здійснення суддівських обов'язків - один із психологічно найскладніших видів людської діяльності, що вимагає поєднання всіх духовних і фізичних сил, уміння аналізувати і зважувати. Сьогодні вивчення проблематики синдрому емоційного вигорання (СЕВ) людей в умовах професійної діяльності набуло значного поширення, і продовжує привертати увагу науковців в різних галузях діяльності для аналізу особливостей та закономірностей відносин і взаємовпливів між особистістю та її професійною діяльністю.

Водночас, залишаються не достатньо вивченими особливості прояву і профілактики синдрому емоційного вигорання суддів в сучасних умовах високої інтенсивності стресового навантаження, пов'язаного з військовим станом. У психологічній науці та практиці відсутні експериментальні дані щодо ефективності застосування у професійно-психологічному розвитку суддів та профілактики професійного вигорання сучасних психологічних методів. Потребують подальшої розробки і впровадження в систему підготовки і психологічного супроводження діяльності суддів сучасні ефективні технології запобігання емоційного вигорання, зокрема спеціальні психологічні тренінги з профілактики і корекції синдрому емоційного вигорання.

Таким чином, вибір теми кваліфікаційної наукової праці «Психологічні особливості професійного вигорання суддів» обумовлений актуальністю зазначеної проблеми, недостатнім її теоретичним і практичним вивченням.

Аналіз досліджень. Психологічним проблемам удосконалення суддівської діяльності були присвячені роботи О. Ф. Бондаренко, В. В. Дорошкова, П. Г. Дроздова, О. І., О. Б. Загурського, В. С. Зеленецького, Л. І. Казміренко, О. В. Кащенко, О. В. Кондрат'єва, М. В. Костицького, А. Д. Назарова, Ю. Г. Оліянчука, В. А. Пономаренко, П. П. Пилипчука, М. В. Парфенової, О. К. Черновського та інших

Мета дослідження - на основі теоретико-емпіричного дослідження визначити психологічні особливості професійного вигорання суддів, розробити методичні основи тренінгу з профілактики та корекції професійного вигорання суддів.

Виклад основного матеріалу. В сучасному житті та діяльності синдром емоційного вигорання є досить поширеним явищем, притаманним фахівцям будь-яких професій. Проте є загальновизнані види діяльності, фахівці яких найбільш піддаванні емоційному вигоранню і виснаженню. Так, високий рівень негативного психоемоційного впливу професії на людину відмічається у таких допоміжних професіях, як лікар, педагог, психолог, соціальний працівник, менеджер, оператор, який працюють у сфері “людина-людина” тощо. Професія судді є однією з найвідповідальніших, суспільно значущих та складних професій, що вимагає не тільки високу кваліфікацію й досвід в галузі права, загальнолюдських цінностей, а також розвинуті особисті моральні, гуманістичні якості, почуття справедливості й об’єктивності. Здійснення суддівських обов’язків - один із психологічно найскладніших видів людської діяльності, що вимагає поєднання всіх духовних і фізичних сил, вміння аналізувати і зважувати.

Тому жодний суддя, який навіть має належну професійну підготовку і великий досвід практичної роботи, не застрахований від помилок та психофізичних перевантажень, що у свою чергу можуть призвести до професійного вигорання.

Серед низки психологічних навичок і компетентностей беззаперечним є те, що суддя повинен впевнено володіти навичками спілкування та комунікативної взаємодії. Адже, окрім винесення юридично обґрунтованого рішення, суддя здійснює управління взаємодією представників сторін у ході судового розгляду, забезпечує належні права та можливості представникам сторін з метою змагального характеру судочинства, керує діалогом, вирішує конфлікти, розблоковує емоційно напружені ситуації в процесі судового розгляду. Тобто суддя, який веде судове засідання, уособлює в собі не тільки

юриста, а і професійного комунікатора, функції якого полягають в управлінні процесом взаємодії.

Теоретико-методологічне узагальнення природи, чинників та особливостей прояву синдрому емоційного вигорання дозволили визначити цей феномен, як патологічний стан, пов'язаний із емоційним та психофізіологічним виснаженням життєвих сил, розчаруванням та крайньою стомленістю людини внаслідок професійної діяльності; стан фізичного, емоційного та розумового виснаження, почуття внутрішньої емоційної порожнечі, безпосередньо викликані роботою, що зазвичай виявляються у професіях соціальної сфери. Феномен емоційного вигорання також часто називають як «професійне вигорання», підкреслюючи саме вплив професійної діяльності на розвиток та прояв наведених вище деструктивних емоційних станів і реакцій людини.

Складовими синдрому емоційного вигорання визначають деперсоналізацію, емоційну виснаженість та редукцію професійних досягнень, факторами СЕВ є особистісні, рольові та організаційні. До основних симптомів емоційного вигорання зазвичай включають психофізичні, соціально-психологічні та поведінкові. Наслідками синдрому емоційного вигорання, крім зниження працездатності та загальної психологічної якості життя людини, можуть бути різні поведінкові девіації та психосоматичні розлади. Сучасні дослідження емоційного вигорання присвячені профілактиці і корекції цього феномену в різноманітних галузях діяльності, зокрема, освітньо-педагогічній, правоохоронній, медичній тощо.

В основу розробки методичного інструментарію дослідження були покладені базисні принципи психології: принцип детермінізму та принцип розвитку. Так, принцип детермінізму уможлилював при вивченні психологічних особливостей професійного вигорання суддів, враховувати різні фактори, що впливають на них.

Принцип дослідження психічних явищ у їхньому розвитку ґрунтувався на розумінні природи «Я» особистості як динамічному явищі, що постійно перебуває в стані руху, зміни або очікування цієї зміни. Окрім цього, важливе

значення мали також принцип гуманізму, за якого людина визначається найвищою цінністю, принцип єдності наукового дослідження і практики, принцип особистісного підходу.

У ході дослідження були застосовані різноманітні методи, які можна поділити на три групи: перша група – організаційні; друга група – емпіричні; третя група – методи обробки результатів дослідження: кількісна та якісна їх характеристика.

При застосуванні тестових методик ми дотримувались загальноприйнятих у психології вимог: чітко визначали мету, предмет і галузь застосування; дотримувались заданого алгоритму проведення тестування та опрацювання результатів.

Отже, використання під час емпіричного дослідження широкого спектра методів, у тому числі статистичних, наявність у методичному інструментарії різнопланових психодіагностичних методик, кількісний та якісний склад вибірки дослідження, а також комплексний та індивідуальний підхід і системність у розумінні індивідуальності людини забезпечили достатній ступінь надійності й достовірності дослідження і дозволили досить ефективно підійти до вирішення завдань з вивчення психологічних особливостей професійного вигорання суддів.

Для проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей професійного вигорання суддів був використаний методичний алгоритм, до якого увійшли наступні методи:

- 1) теоретичний аналіз літератури і документів;
- 2) спостереження;
- 3) бесіда;
- 3) анкетування;

4) психодіагностичні тести. Під час дослідження використовувалися психодіагностичні методики наступні методики: «Опитувальник на вигорання МВІ» Х. Маслач, С. Джексона; методика «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойка; «Методика діагностики оперативної оцінки самопочуття,

активності і настрою (САН)». Вибірку дослідження склали діючі судді, які працюють в судах різної юрисдикції.

Висновки. За результатами емпіричного дослідження було встановлено, що більшість суддів, які працюють в сучасних умовах військового часу, зазвичай мають понаднормову роботу, складні судові справи, відчувають велику відповідальність за кінцевий результат своєї діяльності. Все це змушує суддів працювати, часто нехтуючи часом на відпочинок для відновлення фізичного та емоційного балансу організму, призводять до перенапруги всіх органів та систем, виникнення стану хронічного стресу та розвитку синдрому емоційного вигорання.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РИС ОСОБИСТОСТІ З РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ КОНТАКТ ЦЕНТРІВ

Сокур Юлія Миколаївна,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 053 «Психологія»
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Анотація. В наш час проблема професійного вигорання є надзвичайно актуальною, яка характеризується наявністю великого емоційного напруження. У професіях де людина контактує з іншою людиною, ця проблема проявляється особливо гостро. Яскравим прикладом такої професії є робота у контакт центрі, де працівник, у рамках своїх професійних обов'язків, зобов'язаний контактувати з абсолютно різними клієнтами і вирішувати широкий діапазон завдань.

Ключові слова: Працівники контакт центрів, професія, професійне вигорання, емоційне вигорання, кадровий відбір.

Проблема професійного вигорання серед працівників, які працюють з людьми є значним викликом у пошуку гармонійної професійної реалізації у сучасному світі [1].

Працівники контакт центрів належать до групи професіоналів, які активно працюють з людьми, в зв'язку з чим знаходяться у зоні підвищеного рівня професійного вигорання.

З метою виявлення певних закономірностей які дозволять більш глибоко вивчити дану проблематику нами було проведене дослідження рівня професійного вигорання у працівників контакт-центрів і взаємозв'язку між отриманими результатами та аналізом персонального психологічного профілю працівника. Дослідження проводилось з лютого по березень 2023 року. Для проведення опитування було застосовано метод анкетування з подальшим

індивідуальним вибірковим обговоренням його результатів з анкетованими в умовах повної конфіденційності. Кількість опитаних склала 126 працівників контакт центрів різних страхових та асистуючих компаній.

Оснoву данного дослідження формувало завдання перш за все дослідити особливості особистості працівників контакт центрів страхових компаній, які обрали для себе дану професію. Було цікаво дослідити спільні та відмінні риси цієї групи осіб, виявити особливості характеру, нахили, інтереси учасників дослідження. Ці дані збиралися та оброблялися за загальновідомою методикою 16ти факторного особистісного опитувальника Кеттелла Р. Б. [2].

Важливим було те, що розшифрування отриманих результатів проводилось вручну (не програмою) згідно ключів до тесту. Це дозволило більш вдумливо та детально проаналізувати відповіді, які надавали співробітники. Наприклад стався випадок, коли при обговоренні результатів тесту Кеттелла один з працівників звернув увагу на сильне протиріччя по отриманими результатами по одному з факторів. При подальшому обговоренні виявилось що він не правильно зрозумів ряд питань опитувальника, що спотворило його результати психографування. Коли були внесені відповідні корегування підсумкові результати тесту помітно змінились.

Великою частиною дослідження стало індивідуальне обговорення з кожним опитуваним, який вияв згоду, отриманих результатів та співставлення психографічних індивідуальних профілів з явленнями особи про власні сильні та слабкі сторони. Більшість таких індивідуальних розборів проходили у позитивному та зацікавленому настрої працівників. Їм було цікаво співставляти їх власні уявлення про свою особистість з розшифровкою результатів 16-ти факторного опитувальника.

Цікаво було вивчити у дослідній групі, які саме фактори і які їх прояви притаманні цій групі працівників. Чи можна буде виявити певні спільні закономірності у тенденціях проявів певних факторів серед осіб, які обирають для себе саме цю професію.

Наступним важливим завданням дослідження, стало виявлення рівня

професійного вигорання серед досліджуваної групи співробітників. Дані про цей рівень вимірювалися за методикою Бойка В. [3].

І завершальним інтеграційним завданням було порівняння та дослідження тенденцій, які співробітники з якими характерними, проявленими найяскравіше рисами особистості, мають найбільший та найменший рівень професійного вигорання.

Дане дослідження за нашою гіпотезою могло б допомогти у кількох напрямках роботи з проблемою професійного вигорання:

1. Попередження розвитку професійного вигорання на етапі обирання професії працівника контакт центру. (у разі якщо дослідження виявить які найбільш проявлені риси особистості мають співробітники з найменшим рівнем професійного вигорання то врахування наявності чи відсутності даних рис дозволить спрогнозувати чи є дана професія потенційно такою, яка дозволить співробітнику реалізувати себе найкращим чином та уникнути проблеми розвитку професійного вигорання).

2. Мінімізація негативних наслідків проблеми професійного вигорання (дослідження характерних рис особистості у співробітників які вже обрали дану професію і працюють у ній дозволить відшукати вірні ресурсні напрямки подолання негативних наслідків даної проблеми).

Відповідно до дослідження узагальнених рис співробітників контакт центру даної компанії (колективний портрет) відзначається такими рисами:

– Високий інтелект – яскраво виражена загальна характерна риса за анкетами 90 % усіх опитаних (швидко сприймає та засвоює новий навчальний матеріал. Є певна кореляція з культурним рівнем, а як і з реактивністю);

– сильне Я (емоційно стійкий, тверезо оцінює дійсність, активний, зрілий);

– середня тривожність підвищена (тривожний, депресивний, стурбований (тенденція аутопунітивності, відчуває почуття провини);

– виражена сміливість (авантюрний, соціально-сміливий, незагальмований, спонтанний);

– тенденція до радикалізму, але не надто виражена (експериментуючий, критичний, ліберальний, аналітичний, вільно мислячий).

У подальшому ми порівняли як розподіляються особистісні риси 16-ти факторів Кеттелла, які характерні для працівників окремо в групі з низьким проявом тривожності і високим проявом тривожності. Це дозволило прослідкувати які проявлені риси сприяють високій чи низькій тривожності.

Прослідковуючи, які характерні риси виходять на перший план у співробітників, які показали найменший рівень професійного вигорання, ми відмітили, що ці співробітники мають проявленими наступні схильності характеру: сильне Я, високий самоконтроль (внутрішня дисципліна), сміливість, високий інтелект, високу нормативність поведінки, дипломатичність, консерватизм, стриманість, підпорядкованість, спокійність та довірливість. Також опрацювавши матеріали ми побачили, що характерними рисами співробітників, з високим рівнем професійного вигорання є: високий інтелект, тривожність, мрійливість, сильне Я, радикалізм, експресивність, прямолінійність, довірливість, конформізм, замкненість.

Дані проведеного дослідження можуть бути застосовані при кадровому відборі потенційних працівників контакт центрів, при їх попередньому навчанні та при вдосконаленні професійного рівня діючих працівників. Також ця інформація є корисною для мінімізації та роботі над подоланням професійного вигорання цієї групи співробітників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Maslach C., & Jackson S.E. The Maslach Burnout Inventory. Palo Alto, CA: Consulting Psychologist Press, 1986. P. 34. Leiter, M. P., & Harvie, P. L. Burnout among mental health workers: A review and a research agenda. *International Journal of Social Psychiatry*. 1996. №42(2). P.90 – 101.

2. Бібліотека медичних матеріалів 16-факторний особовий опитувальник Р. Б. Кеттелла (16-FPQ-187-A). Електронний ресурс. Режим доступу. – URL: <https://vseosvita.ua/library/16-faktornij-osobovij-opituvalnik-r-b-kettella-16-fpq-187->

a-23996.html

3. Діагностика рівня емоційного вигорання Віктора Бойка. Бібліотека медичних матеріалів. Електронний ресурс. Режим доступу. – URL: <https://vseosvita.ua/library/diahnostyka-rivnia-emotsiinoho-vyhorannia-viktora-boiko-712894.ht>

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

Шутова Ольга Сергіївна

магістрантка

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасній психології підвищується актуальність досліджень з проблематики, що відбиває специфіку взаємодії особистості й соціального середовища та механізмів зв'язку зовнішньої та внутрішньої активності людини. Оскільки особистість існує в середовищі різноманітних стосунків, поведінка особистості на всіх рівнях регулюється її диспозиційною системою, тобто сукупністю фіксованих атитюдів щодо сприйняття та активності (Татенко В. О., 2008; Галян І. М., 2016). Залежність характеру та продуктивності всіх форм активності суб'єкта від його самооцінки та ставлення до себе неодноразово підтверджувалася в психологічних дослідженнях (Москаленко В. В., 2007; Чепелева Н. В., 2013; Носовська О., Полукаров Ю., 2021). Розгляд взаємозв'язку особливостей інтерперсональної поведінки із особливостями Я-концепції здебільшого представлено в контексті вікового розвитку, комунікативної компетентності та професійної діяльності (Корніяка О. М., 2009; Бекетова О. О., 2011; Чеботарьова І. О., 2014; Кулик О. Д., 2018; Андрощук І. В., 2022; Велика А. М., 2023). В той же час, існують статеві особливості міжособистісної взаємодії, оскільки бути чоловіком або жінкою-це відповідати визначеним соціокультурним експектаціям (Попович І. С., 2009; Щотка О. П., 2019; Москаленко В. В., Пуга А. Є., 2020;). Отже, дослідження взаємозв'язку самооцінки жінок та їх інтерперсональних диспозицій потребують додаткових розвідок. Визначення зв'язку самооцінки та стильових характеристик інтерперсональних стосунків особистості жінок є доцільним для виявлення мішеней психологічної допомоги щодо успішної соціально психологічної адаптації в різних сферах життя.

Ціль роботи - визначення взаємозв'язків самооцінки та диспозиційних характеристик інтерперсональної поведінки жінок.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося за допомогою методик дослідження рівню самооцінки особистості (С. Будассі) та Q-сортування (Б. Стефансона), яка дозволяє визначити шість основних тенденцій поведінки людини у соціальній взаємодії: залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість, прийняття «боротьби» та уникнення «боротьби». До дослідження було залучено 50 жінок віком від 25 до 40 років, які мали зіставні соціальні характеристики.

Результати та їх обговорення. За рівнем самооцінки жінок було розподілено на 3 групи, які умовно позначені «Завищена самооцінка», «Адекватна самооцінка» та «Занижена самооцінка». Отримані кореляції самооцінки та диспозиційних характеристик інтерперсональної поведінки досліджуваних груп жінок представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Взаємозв'язок самооцінки та диспозиційних характеристик
інтерперсональної поведінки**

Інтерперсональні диспозиції	Самооцінка за групами		
	Завищена	Адекватна	Занижена
Залежність	0,186	-0,294	-0,342*
Незалежність	0,443*	0,350*	0,255
Товариськість	-0,008	-0,247	0,004
Нетовариськість	0,434*	0,218	0,006
Прийняття «боротьби»	0,098	0,280	-0,057
Уникнення «боротьби»	0,336*	-0,189	0,237

Примітка: * кореляція на рівні значущості $p \leq 0,05$

Як показують отримані дані, у жінок із неадекватно завищеною самооцінкою наявні позитивні взаємозв'язки між рівнем самооцінки та шкалами «незалежність» (0,443, при $p < 0,05$), «нетовариськість» (0,434, при $p < 0,05$), та уникнення «боротьби» (0,336, при $p < 0,05$). Тобто, чим вище жінки оцінюють себе та свої якості, тим більше внутрішнє та зовнішнє вони

налаштовані не приймати стандарти як соціальні, так і морально-етичні. Вони більш незалежні у своїх вчинках, впевнені в тому, що вони поведуться правильно.

У поведінці проявляється самостійність, рішучість, наполегливість у відстоюванні своїх поглядів. Водночас ці жінки прагнуть не утворювати емоційні зв'язки та піти від взаємодії, намагаються зберегти «нейтралітет» у суперечках та конфліктах, мають схильність до компромісних рішень, що проявляється залежністю, нерішучістю, підпорядкованістю чужій волі, безініціативністю.

Це протиріччя зумовлено тим, що вони прагнуть високих стандартів в образі «ідеального Я» і тому уникають всіляких дій, які б могли цей образ порушити і викликати несхвалення і критику на свою адресу.

У жінок із адекватною самооцінкою виявлено зв'язки між її рівнем та шкалою «незалежність» (0,350, при $p < 0,05$). Тобто чим більш адекватним є уявлення про себе і свої якості та здібності, тим більше жінки цієї групи незалежні у своїх вчинках, виявляючи у поведінці самостійність, рішучість, наполегливість у відстоюванні своїх поглядів.

Для жінок із неадекватно заниженою самооцінкою характерним є позитивний зв'язок рівню самооцінки зі шкалою «залежність» (-0,342, при $p < 0,05$). Отже, низькі значення самооцінки позначаються зростанням залежності у інтерперсональній взаємодії як внутрішнього прагнення до прийняття та наслідування соціальних стандартів та морально-етичних цінностей.

Висновки. Для жінок з різним рівнем самооцінки характерні різні тенденції інтерперсональної поведінки. Так, жінки з завищеною самооцінкою більш незалежні, ніж жінки з адекватною та заниженою самооцінкою, менш товариські та активні в міжособистісних стосунках, мають внутрішній конфлікт між прагненням утворювати емоційні зв'язки та млявості в спілкуванні й байдужості до проблем інших.

Жінки з адекватною самооцінкою контактні, утворюють емоційні зв'язки,

активно прагнуть спілкування, домагаються більш високого статусу в системі міжособистісних взаємин. Жінки з заниженою самооцінкою не схильні утворювати емоційні зв'язки, пасивні та інертні у ситуації взаємодії, проявляють залежність, нерішучість та підпорядкованість чужій волі, характеризуються внутрішньоособистісним конфліктом між прагненням до прийняття соціальних стандартів та цінностей й їх заперечення.

JOURNALISM

EFFECTIVE LOYALTY REWARD STRATEGIES: EXPLORING AMAZON AND M.A.C. COSMETICS PROGRAMS

Hurytska M.,

Candidate of Political Science,

Associate Professor at the

Department of Advertising and Public Relations

Educational and Scientific Institute of Journalism

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Shmyha Y.,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the

Department of Advertising and Public Relations

Educational and Scientific Institute of Journalism

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Introduction

Brand recognition, trust, and consumer loyalty stand out as pivotal elements determining the success of modern companies in the competitive landscape. This subject has garnered significant attention from researchers and marketers due to its vital role in fostering stable and mutually beneficial relationships between brands and consumers. This research delves into the key facets of brand loyalty and explores the impact of consumer trust on this dynamic. Existing studies consistently highlight that the establishment of brand loyalty hinges on the trust consumers place in the brand and its products. Trust serves as a crucial precursor to loyalty formation, with consumers opting for brands they perceive as reliable, honest, and responsible.

The **objective** of this study is to illustrate that brand loyalty is essentially the extent of a consumer's commitment to a particular brand. Coined from the English word "loyal," this term primarily encapsulates a positive sentiment that buyers harbor towards a specific business entity. Loyalty, in essence, comprises a mix of emotions

that the customer experiences.

Behavioral loyalty is gauged by consumers through their purchasing activities and can manifest in various ways:

- Cross-selling: The number of additional products from the company purchased by the consumer within a specific period.
- Increase in purchases: The amount or percentage increase in the volume of purchasing the same product over a defined period.
- Repeat purchases (quantity): The frequency with which a consumer makes repeat purchases of a company's product.
- Consumer endorsement of the attained level of interaction with the company: The consistent volume of purchases of the same product over a given period.

Regarding loyalty indicators, they can be categorized into three groups: behavioral loyalty indicators, perceived loyalty indicators, and comprehensive or integrated indicators. Additionally, it is imperative to underscore another critical aspect of loyalty—trust. Trust emerges as a key factor in the purchase of goods or services, shaping the consumer's overall attitude towards them.

In today's market, many sellers are focused on selling their goods and services at any cost, often neglecting the needs, financial situation, and emotional well-being of the customer after the purchase. Consequently, it's not advisable to deceive customers or sell them unnecessary products at inflated prices, especially when viable alternatives exist.

Customer loyalty is also tied to a specific brand, reflecting a higher level of perception on a sensory level. A loyal customer is someone who:

- Consistently prefers products from a particular company or retail outlet over other options.
- Regularly makes repeat purchases and has a genuine desire for the products.
- Engages in a broad spectrum of purchases from the company or the retail outlet.

- Actively recommends the company's products or the retail outlet to friends and acquaintances.
- Remains steadfast in the face of offers from competitors.

There are three main types of loyalty: behavioral, affective, and complex. *Behavioral loyalty* is characterized by customers buying products from a certain brand or making purchases at a specific retail outlet without strong emotional attachment. *Affective loyalty*, linked to relationships, is seen in a customer's ongoing interest in a particular brand or retail outlet. *Complex loyalty* combines both behavioral and affective loyalty, involving the distribution of potential and actual customers based on the extent of their behavioral and affective loyalty.

The concept of consumer loyalty is quite intricate, leading to various approaches and methods that occasionally contradict each other. Consequently, simplified methods for evaluating loyalty levels, like relying on a single parameter such as relative purchase frequency, are commonly employed. Through a systematic analysis of data sourced from relevant outlets, we've delved into the utilization of five loyalty reward methodologies: point system, VIP/Paid program, charitable loyalty program, tiered system, and partnership program.

Our research findings suggest that implementing *a loyalty points program*, based on a point system, effectively encourages customers to boost their spending by earning points that can be redeemed for diverse prizes or benefits in future purchases. *The VIP/Paid program*, requiring a subscription fee for VIP program access, offers customers exclusive rewards and benefits, thereby elevating their status and satisfaction.

Incorporating *a charitable loyalty program*, wherein a portion of rewards and incentives goes towards charitable causes, facilitates the integration of the brand's mission and values into the marketing campaign. This is achieved by collaborating with charitable organizations supported by customers.

A tiered loyalty incentive system, based on varying levels of brand loyalty, furnishes customers with incentives commensurate with their purchase levels, fostering customer acquisition and retention.

A partnership loyalty program, involving collaboration between a retail seller and other partners to provide exclusive discounts and promotional offers to customers, can deliver additional advantages and appeal to customers.

Lastly, *a community service loyalty program*, offering benefits exclusively to community members and providing access to a like-minded group, not only encourages consumer loyalty but also nurtures a sense of belonging to the brand.

A subscription service, akin to VIP or paid loyalty programs, offers participants products in exchange for a regular fee, promoting consistent sales and ensuring customers have stable access to products.

The findings from this research underscore the importance of selecting an appropriate loyalty reward strategy tailored to the specific context and characteristics of the company. This ensures the loyalty program is highly effective and contributes to customer satisfaction. Examples will provide us with a better understanding of how these programs operate.

Amazon, a globally recognized service, boasts over 100 million users worldwide. It offers access to a diverse range of services, including music, video, free shipping, and special deals, particularly during Prime Day. The subscription-based Amazon Prime service stands out as one of the most well-known loyalty programs for customers. Participants enjoy unlimited free delivery of millions of items for a monthly fee and gain access to additional perks such as streaming media. The membership fee is 4.99 euros per month or 36.00 euros per year. Customers willingly subscribe, deeming exclusive deals worthwhile, and also seek to rationalize their expenses by making more purchases on Amazon or from affiliated brands.

M.A.C. Cosmetics, a leading global brand in professional makeup for artists, operates a loyalty program with three status levels based on the total annual spending. Achieving the highest level requires a spending threshold of over \$500. Participants receive diverse rewards depending on their status, including exclusive cosmetics and special seasonal items. Those with the highest status enjoy extra benefits such as birthday gifts, complimentary makeovers, access to new brand products, and invitations to exclusive events.

Conclusions In this scientific exploration, we delved into analyzing how different loyalty reward methods impact the effectiveness of customer support programs across various companies. Through a systematic analysis of data sourced from relevant channels, we scrutinized the use of five loyalty reward methods: a points system, VIP/Premium program, charitable loyalty program, tiered system, and partner program. The research confirmed that choosing the right loyalty reward approach depends on the unique characteristics of the company and the preferences of its customers. These findings can be beneficial for companies aiming to enhance their loyalty programs and foster increased customer devotion.

REFERENCES

1. Rau. (2019). M.A.C Cosmetics. Retrieved January 15, 2024, from <https://rau.ua/novyni/desyat-program-loyalnosti/>
2. Rau. (2019). Top ten loyalty programs: M.A.C. Lover, AEO Connected and others. Retrieved January 20, 2024, from <https://rau.ua/novyni/desyat-program-loyalnosti/>
3. Romat Y. (2016). *System of brand-marketing communications*. Kyiv: Commodities and markets (1, 16—25). http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=tovary_2016_1_4

ART

STAGE CULTURE IN THE LIGHT OF THE VISUAL REALITIES OF THE MODERN ART SPACE

Shumakova Svitlana Mykolaivna,

Candidate of Art Criticism,
Associate Professor of the Department of Directing
Kharkov State Academy of Culture
Kharkov, Ukraine

Introductions. Every day we are faced with new and new audiovisual content, which affects the apt, quick reaction of modern stage culture as a reflection of the realities of the artistic space in visual strategies, the understanding of which, in turn, reveals the existing theoretical and methodological gaps in the modern scientific discourse, causing demand basic analyzes of the specified problem.

Aim Is to study stage culture in visual strategies of contemporary art space.

Methods. The methodology tends to the synthesis of approaches: interdisciplinary (because data from various scientific fields are involved for the full disclosure of the formulated topic), cultural (in view of the understanding of the interdependence between historical, cultural and artistic contexts), art history (with the aim of understanding the creative output, the results of creative activity and studying actual artistic experience) and theater studies (in an effort to reveal the bridge of the artist's stage creation).

Results and discussion. One of the key manifestations of modern transformational processes in culture and art is the creation of new genres and forms of art. The Internet and rapidly evolving technology allow artists to experiment with new means of expressing their ideas as new forms of art. Therefore, such forms of art do not simply appear as a result of the development of technology and society, innovations and experiments of artists, they create new opportunities for the

expression of ideas and attitude to the world.

Today, on a global scale, one can note the fundamental attraction of modern stage culture to visual art as a new aesthetic in the synesthesia of arts, a highly formalized system of interconnected stage meanings, symbols, consonance of plastic, color and musical moments, which is the nature of the installation prevailing in stage visual strategies.

An installation is a spatial composition created from a wide variety of forms. The following types of installations find their manifestation in stage art: video installation; virtual, total and street installation. One installation can combine several types and/or types.

Each installation is a priori set up for communication: embodying a certain conceptual idea, it carries an informational and emotional message, evoking the viewer's need for insight and internal dialogue, associative comparison and comparison.

It should be noted that with regard to installations in the theater space, the work of S. Beckett stands out, in which the concept of “installation” is key to understanding the director's vision. One of the main features of Beckett's work in the theater is the rejection of unnecessary details and a focus on the essence. He often used minimalist stage solutions, where the smallest details and limited space are used to enhance the atmosphere of helplessness and emptiness inherent in his works.

The use of installation elements helped Beckett convey the continuity of an absurd existence, enhancing the viewer's impression and creating an atmosphere of hopelessness and isolation. His approaches to the stage space and scenery could be non-standard and characterized by the absence of unnecessary details, due to which the audience was forced to focus on the emotional and intellectual essence of his works.

In the focus of his directorial vision, installation art can be defined as such art that seems to “set a certain place”, creating a space for the viewer to immerse himself in order to experience the work of art. Installation art is theatrical, empirical, immersive, in the development of which the reorientation of the viewer's position

plays a certain role, as it seems to address the observer directly. And this appears as a presence in the space, so the installation involves an in-depth interaction of the viewer with the production, which is based on immersion in the surrounding environment.

Analyzing the productions of S. Beckett's plays, it should be noted that they are theatrical installations: the audience sees much more on stage than can be understood only through the simply reproduced text.

Conclusions. Analysis of the theatrical format of a number of world installations (Philip Kahn “Microcosm”, Wooden Vandal / contact Gonzo (Osaka), Hanna / Verdenteatret (Oslo), Louvre and / or kicking the dead / Valid Rad (New York), Easier than a woman / Kristina Norman (Tallinn)), which are becoming a trend in the modern stage space, reproducing new artistic forms and meanings, led to the following author's interpretation of the content essence of the theatrical installation. The quintessence of a theatrical installation is that the visual solution of a theatrical production creates an external form that allows the action to develop in an environment corresponding to its essence. Thanks to which, the meaning of the production receives its final conclusion in a complete synthetic stage image, which, from the author's point of view, is very accurate.

An installation is a spatial composition or an artistic space created from various forms. The purpose of the installation is to present a space of meanings that can transport the viewer into the projected reality.

Thus, in modern stage culture as a reflection of the realities of the artistic space in visual strategies, theatrical installations / video installations prevail.

A theatrical installation consists of a variety of types and styles of fine art as components of the artistic design of theatrical productions, and all types and styles of fine art are included in a single whole. And this whole is primary in relation to the set of elements of figurative language, which realizes the artistic design and determines the selection of pictorial elements.

A theatrical installation is an immersive art form — an installation as a “robot-environment” that seems to envelop the viewer and immerse him in the

atmosphere created by the artist. The installation blurs the boundary between the viewer and the work of art, making it part of the artist's creative gesture. A modern video installation (virtual) is a presentation form of the environment of stage performance, today it is usually created on the basis of multimedia technologies. In general, a theatrical installation is the construction of a stage space of free associations (both on the basis of technologies and outside of them — from the physical elements of creating forms).

In a theatrical installation, fine art determines the external form of the dramatic action: the appearance of the characters and the environment that conveys the spirit of the era, the color of the landscape, the nature of the interior in which the corresponding images of the heroes act. The techniques of installation in combination with today's enhanced capabilities of light and projection equipment (including experiments with video sequences, video art) gives a variety of dynamic color and light scores, which allows you to trace the subtlest shades of the emotional and semantic structure of an artistic image. Therefore, the installation appears as an open, transmedia form capable of synthesizing the latest phenomena in art.

ВПРВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ У ДИРИГЕНТСЬКО–ХОРОВОМУ МИСТЕЦТВІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Куриляк Ірина Ігорівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри хорового та оперно-симфонічного диригування
Ларюкова Софія Кирилівна,
студентка 2 курсу
Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка,
м. Львів, Україна

Вступ. Хорове мистецтво в Україні завжди посідало одне з головних чинників руйнівної сили у ствердженні себе, як незалежної окремої нації, що являлось найголовнішим показником власної ідентичності та самобутності. Глобальні перебудови у внутрішній або зовнішній політиці, конфлікти міжособних сторін, загарбницька політика окупантів, перемоги і падіння – усі ці події завжди знаходили відгук у мистецтві, виключенням не є хорова діяльність і постійний її процес розвитку як культурної складової держави.

Від простого аматорського, самодіяльного співу диригентсько-хорова галузь переросла до колосального масштабу професійного розвитку і становлення всесвітньовідомих перших українських хорів. Найяскравішим прикладом є утворення першого українського хору під керівництвом Олександра Кошиць. Це поступовий, тернистий, складний та дуже довгий шлях. З роками удосконалення співочого аспекту у хоровій культурі, ставало більш якісним, тож поступово утворювались, розвивались, впроваджувались і вдосконалювались нові методики співу у хоровому мистецтві та роботи з ними.

Велика увага надавалась і керівникам хорів, від яких залежала точна і повноцінна робота колективу, як сталої хорової одиниці. В результаті почали відкриватись і розвиватись перші вищі музичні навчальні заклади: 1853 рік – консерваторія Галицького музичного товариства (нині – Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка); 1913 рік – консерваторія в м. Києві (нині –

Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського); 1917 рік – Харківська консерваторія ім. І. П. Котляревського.

Аналізу та акценту підлягали саме молоді спеціалісти, яким надавали всі доступні практичні і теоретичні знання, на основі яких створювались сталі методи роботи з хором у диригентсько – хоровому мистецтві.

Рушійною силою, яка почала вкорінювати правильні механізми структуризації навчального процесу, було створення посібників загальної методики хорового диригування (К. Пігров «Керування хором» К. – 1962 р.; М Колесса «Основи техніки диригування», 1973 р.) та інші. Багато технічних нюансів увійшли як база вивчення диригентського мистецтва, що дійшло до наших часів, і активно продовжує існувати, як незмінний фундамент у навчанні.

На сьогоднішній день в сучасній освіті стрімко набувають ваги процеси реформування методик викладання музичних дисциплін, обґрунтовані скороминучими економічними та соціальними змінами – вдосконалення та впровадження у навчання інтернет ресурсів, зміна підходів у побудові планів уроків. Але значний вплив у реконструкції підходу до освітнього процесу внесло повномасштабне вторгнення та військовий стан в Україні. За цих обставин є необхідним використання новітніх методів, послуговуючись розвитком технологій, за допомогою яких розпочався процес розвитку та впровадження дистанційного навчання в умовах військового стану.

Мета роботи – ретельно проаналізувати теперішній стан підготовки і підходу ЗВО до викликів сьогодення, спричинені нестабільною ситуацією в країні. Серед низки випробувань, викликів, проблем і виключень, які несе дистанційна форма навчання, з'явилося не менш актуальне питання: «як в умовах військового стану реалізовувати методи диригентсько – хорового мистецтва, впроваджуючи інтернет технології?».

Матеріали і методи. З моменту започаткування практики впровадження дистанційного навчання ЗВО під час повномасштабного вторгнення, стрімко змінився акцент подачі навчального матеріалу та його закріпленню на практиці

серед студентів та викладачів. Все частіше проявляється тенденція активної організаційної підтримки студентами навчально – виховного процесу шляхом впровадження ІТ технологій, що спонукає викладачів креативно, нестандартно подавати і удосконалювати методично – практичний матеріал, що на практиці сприяє позитивному, більш тісному контакту між двома сторонами навчального процесу. Найважливішим прагненням ЗВО у збереженні неперервного дистанційного навчального процесу є насамперед безпека обох сторін навчального процесу. За допомогою загальнонаціонального доступу до всіх можливих ресурсів, які існують на просторах інтернет мережі студенти ЗВО продовжують вільно отримувати всі необхідні знання згідно фаху.

Для роботи при даному типі навчання у мистецькій освіті всебічно використовується різноманітні додатки і платформи, які посилюють і забезпечують потужність дистанційного навчання, серед них: Zoom, Skype, Google Meet, Viber, Telegram та інші. Це сервіси для проведення саме відео конференцій та передавання текстових і звукових повідомлень, зображень, посилань, файлів і документів. Всі інноваційні тенденції щодо технологічного забезпечення розробці методик диригентсько – хорової підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва з дистанційною формою навчання досконало відображено в наукових дослідницьких працях Л. Ярошевської, у посібнику Л. Костенко, Л. Шумської, Є. Карпенко, С. Крамської, які загострюють увагу на перевагах і недоліках онлайн освіти в межах мистецької діяльності, зокрема, хормейстерської підготовки.

Таблиця 1

Основні тенденції дистанційного навчання

Недоліки	Переваги
Затримка сигналу між студентом – викладачем – концертмейстером під час уроку	Безпечність сторін навчального процесу
Обмеження візуалізації контролю	Гнучкість у графіку, тривалості уроку/пари,
Відсутність фізично – м'язового тактильного контакту	Крокування з часом у розвитку інформаційно – технічного процесу
Нестабільність інтернет сигналу	Доступність навчальних матеріалів
Надмірний контакт з іонізуючими приладами, що призводить до стрімкого погіршення зору, як у студента так і у викладача	Проведення навчання людей з обмеженими можливостями
Обмеженість у наявності якісних технічних приладів	Самоудосконалення студента та викладача
—	Створення віртуальних хорових колективів, що сприяє створенню широкої інтернет аудиторії

Тобто, дистанційне навчання у ЗВО стрімко рухається з часом. Впровадження новітніх ІТ технологій підсилює якість сприйняття та засвоєння методично – прикладного матеріалу.

Висновки. На основі аналізу наукових джерел, практичного досвіду з'ясовуємо, що дистанційна форма навчання є гарним, допоміжним дидактично-прикладним підґрунтям для розвитку інформатизації навчального процесу, але лише у поєднанні із традиційними методами навчання воно може дати прогресивний, позитивний результат у вихованні майбутніх професіоналів диригентського мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белінська Т. В., Білозерська Г. О., Кушнір К. В. Використання інноваційних технологій навчання в контексті вивчення диригентсько – хорових дисциплін у вищій школі. Наукові записки Зб. Наук. пр. Серія «Педагогіка-психологія». Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД». 2020. Вип. 63
2. Білова Н. К. Міждисциплінарний синтез як шлях оптимізації хормейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Інноваційна педагогіка*, вип. 39, 2021. С. 28 – 33.
3. Карпенко, Є., Крамська, С. Вивчення хорового диригування в умовах дистанційної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (105), 2021. С. 402 – 414.
4. Ярошевська Л. В. *Методика диригентсько – хорової підготовки майбутнього вчителя музики на основі традицій одеської хорової школи.* (Дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ. 2017.

ЗАКОНОМІРНОСТІ КОЛОРИСТИЧНОЇ ПАЛІТРИ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ З ЕЛЕМЕНТАМИ УКРАЇНСЬКИХ ОРНАМЕНТІВ

Лопатніченко Лада Олександрівна,
студентка II курсу магістратури, спеціалізації «дизайн»,
Київський національний університет культури і мистецтв

Вступ

Незважаючи на постійну інформатизацію та стрімкий розвиток електронних носіїв, книга залишається ключовим аспектом взаємодії читача з текстом та його змістом. Окрім важливості змісту літературних творів, візуальний аспект також відіграє значну роль. У цьому контексті розумне та виважене застосування кольорів стає важливою естетичною практикою. Тож вибір кольору має відповідати темі книги та передавати її атмосферу.

Вплив кольорів на візуальне сприйняття та психічний стан людини є предметом інтенсивних наукових досліджень. Проте, навіть при всій увазі до наявних робіт, нам не вдалося знайти досліджень, які б глибоко та систематично розглядали закономірності колористичної палітри книжкових видань з елементами українських орнаментів. Питання про те, як саме використовувати окремі відтінки чи їх комбінації у схожому відтворенні, залишається обговорюваним.

Зіставлення колірної гами з елементами традиційного українського орнаменту розглядається як шлях до створення унікальних та привабливих візуальних образів, які відзначаються не лише гармонією, але й культурною визначеністю.

Для успішного використання таких візуальних елементів необхідний не механічний, а критичний та обдуманий підхід. Таким чином, дослідження семантичного змісту і умов взаємодії цих складників стає предметом уваги для широкого кола науковців, включаючи фахівців з дизайну, мистецтвознавців, культурологів, психологів, етнографів та істориків.

Ми вважаємо, що для того, щоб зрозуміти, як використовувати візуально

активні комунікативні кольорові схеми, що асоціативно співвідносяться з українськими етнічними орнаментами, але репрезентують їх оновлене й осучаснене сприйняття, потрібно заглибитися в психологічне наповнення кожного з кольорів та їх сполучень. Також важливо вивчити, як символи можуть набувати більш потужного змісту за допомогою зміни кольору і як їх використовувати у дизайні книги, розглядаючи їхні функціональні та естетичні аспекти.

Ціль роботи

В даний момент наша мета не передбачає глибокого дослідження взаємодії багатьох кольорових комбінацій в межах всіх можливих типів знакових систем. У цьому контексті акцент робиться на аналізі взаємодії орнаменту та кольорових схем, які інтегровано в графічну складову сучасних друкованих видань. Мета дослідження полягає в ідентифікації умов взаємодії відтінків елементів. В основі дослідження лежить розгляд взаємодії читача з візуальним наповненням та сприйняттям інформації шляхом психологічного сприйняття кольору.

Матеріали та методи

Кольорові схеми та їх комбінації мають окреме важливе значення у передачі ідей, концепцій та повідомлень. Психологічні та культурологічні аспекти сприйняття кольору, обумовлене емоційним станом людини, де кожен колір викликає певні емоції та реакції, найбільш ґрунтовно висвітлено у працях: І. Чумак (2015)., О. Кононова (2015)., М. Люшера (1947).

В наукових працях М. Селівачова (2013), М. Біняшевського (1968), та М. Станковича (1992) детально розглядаються регіональні особливості та сучасне тлумачення мотивів орнаментів, розповсюджених у різних видах декоративно-прикладних мистецтв України. Вони аналізують, як символи етнічної культури, так і їх колористичне втілення та їх зв'язок із народними традиціями та віруваннями. Також Т. Кара-Васильєва (1993) та Ю. Нікішенко (2002, 2009) досліджують традиції української вишивки.

Проте для вивчення та розуміння взаємодії різних кольорів з українською

орнаментикою в сучасному баченні книжкового дизайну важливо враховувати не лише результати наукових досліджень, а й конкретні приклади видавництв, таких як «Твоя підпільна гуманітарка», «Талант» та «Брустури».

У даній роботі застосовані методи структурного і психологічного аналізу, а також порівняльний метод. За допомогою цих методів вивчається синергія впливу кольорів, які базуються на різноманітних графічних примітивах. Також робиться спроба науково обґрунтувати умови комбінації окремих відтінків з ілюстративними знаковими формами.

Результати та обговорення

Гармонічне і водночас лаконічне оформлення обкладинки має перше видання «Покуття» Оскара Кольберга українською мовою, (мал.1) частина хрестоматійного багатотомника «Народ. Його звичаї, спосіб життя, мова, перекази, прислів'я, обряди, чари, набутки, пісні, музика і танці». Українське видання доробку польського дослідника має лаконічний дизайн, реалізований за допомогою мінімальної кількості задіяних кольорів (виключно червоного та сріблясто-білого) та окремого орнаментного мотиву восьмикутної зірки, повтореного у різних розмірах. Не зважаючи на мінімальну кількість, символічні елементи створюють вигляд завершеної композиції. Завдяки червоному полотну на фоні, графічні елементи та текст, нанесені білим кольором, виразно сприймаються та тримають на собі пріоритетну увагу глядача.

Використані кольорові тони можуть відноситися до канонічно визнаних елементів в мистецтві орнаменту української символіки. Червоний часто асоціюється з символікою крові та вогню. Він є гарячим та емоційним кольором, що визначається великою енергією. З одного боку, червоний означає повноту життя, свободу та енергію, відображаючи позитивні аспекти існування. З іншого боку, цей колір також може символізувати ворожнечу, помсту та агресивність, розкриваючи його багатогранний характер.

Білий, у свою чергу, виступає як символ невинності, чистоти та радості. Він є нейтральним кольором, але водночас вражає своєю чарівною силою-відблиском денного сонячного світла. Білий в українському контексті

втілює в собі позитивні аспекти, такі як свіжість, відкриття та радість.

У культурі України комбінація червоного та білого створює контраст, здатний залучати увагу та робити дизайн книги виразним. Психологічний вплив такої комбінації може бути визначений сильними емоційними реакціями, зокрема, враженням важливості та чистоти. Крім того, український читач може сприймати цю комбінацію кольорів як культурно насичену та співзвучну з національними традиціями.

Прикладом вдалого кодування сесну в кольори та знакові системи є видання «Вони змінили світ. Митці та мисткині України», авторами якого є Є Шаповалова та Н. Шерстюк (мал. 2) На обкладинці гармонійно взаємодіють елементи розпису на фоні, графічна частина (ілюстрація дівчини, оточеної імітацією вишивки стібками), текст, виконаний в рукописному стилі, та зображення намальованих квітів. Ці елементи не лише доповнюють обкладинку, але й створюють відчуття ніжності та тендітності.

Задіяні у дизайні кольори слугують окремою ділянкою для роздумів, створюючи власну сферу для відображення та осмислення мотивів літературного твору. Кількість відтінків обмежена трьома основними кольорами — чорним, білим та помаранчевим. У контексті української символіки ці кольори набувають індивідуального значення. Чорний виступає символом темряви, зла та смерті, взагалі уособлюючи всі аспекти негативних сил, процесів руйнівності та затемнення. Білий, натомість, визначається як символ невинності, чистоти та радості. Помаранчевий же виступає як символ слави, величі та гідності, знаходячи в своїй стихії елементи вогню та землі, а також віддзеркалюючи небесне світило – Сонце.

Розуміючи психологію використаних кольорів, можна розгадати задуми дизайну. На чорному полотні, що створює важкий настрій, виділяється білий фрейм – центральна область світла і чистоти в середині темряви. На цьому білому тлі зображена українка, яка символізує всю націю. Помаранчевий колір тексту підкреслює гідність, славу та велич створеної композиції. Розпоряджаючись вмінням аналізувати та розуміти кольорові схеми в дизайні,

читач отримує можливість зануритися в глибоке розуміння всіх прихованих мотивів, що втілені не лише у тексті, але й у самому оформленні. Здатність розглядати кольори як важливий елемент взаємодії з текстом та зображенням відкриває перед читачем можливість сприймати інформацію більш глибоко та повноцінно.

Ще одним прикладом для аналізу можна навести повість Гната Хоткевича «Камінна душа», яка після першого видання ще в 1911-му році набула нової візуалізації після передруку в 2023-му році (мал. 3). У контексті даної обкладинки, яка становить злагоджену єдність ілюстрації, тексту та орнаменту, кожен компонент має своє забарвлення та своє вагоме значення.

У центральній частині обкладинки контрастно подано обличчя дівчини на подвійному темному тлі: - кольорі чорного волосся та насиченого синього тла самої обкладинки, що символічно співвідноситься з блакиттю неба.

Вплив всіх впроваджених на цій обкладинці кольорів може викликати різні емоційні відгуки у людей. Так, червоний колір переважно асоціюється з вираженою енергією та потенційною агресією, в той час як визначальний синій відтінок передає небесну безмежність, виступає символом вірності, задуму, довіри та безкінечності. Синій колір уособлює безмежність морських просторів та небесну глибину. У ньому зберігаються не лише відтінки морського кольору, але й холодність землі. Зелений колір, що заповнює пагорби, стає визначником природи і молодості, а також функціонує як своєрідний «міст» між двома контрастними кольорами веселкового спектру — гарячим червоним та холодним синім. Зелений сприймається як втілення надії на злагоду, мир і спокій, як «середній» варіант між емоційно насиченим червоним і стійко-холодним синім. Помаранчеві елементи, які присутні в дизайні, несуть в собі відтінки полум'я та енергії Землі, надаючи обкладинці яскраві та динамічні елементи. Цей колір сприймається як символ стихії вогню та твердої землі, що додає витонченості та виразності загальному враженню від дизайну.

Зчитавши кольорові шифри ми розуміємо нову сюжетну лінію у дизайні. Графічно зображена дівчина наповнюється довірою та вірністю своїй рідній

Землі, яку вона огортає. Біла шкіра та помаранчеве намисто, вплетене на її шиї, виступають як важливі елементи, що додають образу відчуття чистоти, гідності та слави. Орнамент, білого кольору, додатково відображає світло та позитив, що додає витонченості та позитивної енергії образу.

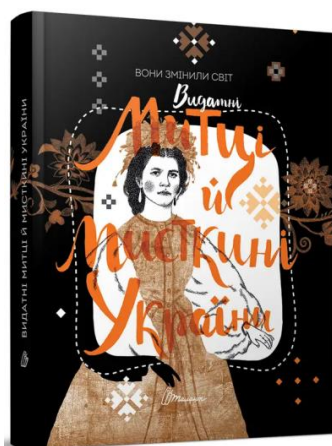
Після проведеного аналізу стає очевидним, що втілені у обкладинці колористичні сполучення є символічною образною інтерпретацією берегині-захисниці та опікунки своєї Землі й культурної спадщини. Цей образ виражає не лише глибоке сприйняття приналежності до свого коріння, але й акцентує на важливості відданості, гідності та підтримки культурних цінностей.

Фактологічні джерела:

Мал. 1. 2023р. Книга «Покуття» Оскар Кольберг

Видавництво: «Твоя підпільна гуманітарка»

Мал. 2. 2023р. Книга «Вони змінили світ. Митці та мисткині України»

Шаповалова Є., Шерстюк Н.

Видавництво: «Талант»

Мал. 3. 2023р. Книга «Камінна душа» Г. Хоткевич.

Видавництво: «Брустури»

Висновки

З розгляду наведених вище прикладів можна зробити висновок, що в сучасному баченні, кольорові кодування у дизайні книг успішно поєднуються зі знаковими елементами, що представлені за допомогою орнаментів.

Варто відзначити, що знаки етнічної культури та орнаменти на їхній основі, маючи продумане забарвлення, можуть набувати додаткових значень та глибше впливати на психологічне сприйняття споживача, створюючи ідентичність та визнання книги. Виважені закономірності колористичної палітри допомагають розширити сприйняття літературного твору та сприяють асоціативному упорядкуванню інформації, пов'язаної з досягненнями етнічної культури.

Отримані висновки свідчать про перспективність використання продуманих кольорових комбінацій у доповненні до знакових систем, що базуються на українських етнічних орнаментах, у книжковому дизайні. Це може розширити творчий потенціал сучасного графічного мистецтва та дизайну літературних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біняшевський Е. В. Українські писанки. *Київ : Мистецтво*, 1968. 93 с.
2. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка.— К.: Мистецтво, 1993. 252 с.
3. Нікішенко Ю. І. (2002). *Символіка окремих геометричних орнаментів української вишивки*.
4. Нікішенко Ю. І. (2009). *Символік геометричних орнаментів*.
5. Селівачов М. Р. Українська народна орнаментика XIX-XX ст. (Іконографія, номінація, стилістика, типологія): автореф. дис. ... д-ра мист-ва: 17.00.06. К., 1996. 45 с.
6. Селівачов М. Р. (2013). *Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) (2-ге вид.)*. Київ: Фенікс, 2013. 416 с.
7. Чумак І. О, Кононова О. О.(2015). *Вплив кольору товару на психологічне сприйняття споживачів*. 487с. 489 с.
8. Lüscher. M. (1947). *Lüscher's Color Test*

ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНУ СУЧАСНОЇ СТУДІЇ ДЛЯ СТІМІНГУ

Медведев Олег Анатолійович,

канд. пед. наук, доцент

Кликавка Андрій Олександрович

студент

Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «України»

м. Київ, Україна

Вступ Дослідження дизайну інтер'єру сучасної студії стрімінгу-важливий процес, який передбачає вивчення та аналіз різних аспектів. По-перше, необхідно вивчити сучасні тенденції в телерадіомовленні та популярні платформи для безперервної доставки контенту. Це допоможе зрозуміти потреби та очікування аудиторії, а також підхід до створення ефективного робочого простору. Далі слід звернути увагу на функціональність і комфорт студії.

Сучасна індустрія стрімінгу, включаючи музику, кіно, телешоу та ігри, стрімко розвивається. У цій галузі можна спостерігати кілька важливих тенденцій:

- зростання популярності стрімінгових платформ: більшість людей надають перевагу стрімінгу, а не завантаженню чи купівлі контенту; такі платформи, як Netflix, Amazon Prime Video, Spotify, Apple Music капіталізують популярність глядачів, які шукають зручний та доступний контент [1].

- оригінальний контент: Стрімінгові сервіси, такі як Netflix, створили власні студії та активно розробляють оригінальні серіали та фільми [2].

- персоналізований контент: стрімінгові платформи використовують алгоритми та штучний інтелект для збору даних про користувачів та надання персоналізованих рекомендацій. Це дозволяє їм залучати та утримувати користувачів, надаючи їм цікавий контент.

- мультиплатформеність: тенденція використання декількох платформ для потокового контенту стає все більш поширеною. Люди можуть

використовувати різні платформи залежно від своїх уподобань, наприклад, музику, фільми, телевізійні шоу та відеоігри [2].

- прями трансляції: прями трансляції стають дедалі популярнішими, особливо для відеоігор і популярних подій; такі платформи, як Twitch, Trovo, YouTube і NiboTV, дозволяють глядачам дивитися ігри та події в режимі реального часу, а також взаємодіяти з мовниками за допомогою чату [3; 4].

- висока якість контенту: З розвитком інтернет-технологій та збільшенням доступу до високошвидкісного інтернету люди стають більш вимогливими до якості потокового контенту. Платформи змушені реагувати на це, пропонуючи високоякісний контент, такий як 4K і HDR [4].

З огляду на ці тенденції, індустрія потокового мовлення продовжуватиме зростати і розвиватися, посилюючи конкуренцію між платформами та покращуючи якість і доступність контенту для користувачів.

Індустрія мовлення переживає період стрімкого розвитку. Посилення конкуренції між сервісами стимулює інновації та покращення користувацького досвіду для кожного з них. Потокові платформи здатні задовольнити потреби різних аудиторій, зосереджуючись на оригінальному контенті, інтерактивності та технології доповненої реальності (AR). Гнучкі цінові структури та персоналізований вибір контенту сприяють зростанню популярності та глобальній доступності стрімінгу. Стрімінг стає не лише способом перегляду, а й платформою для соціального та культурного обміну.

Дизайн інтер'єру для стрімінгових студій - це процес створення привабливого та функціонального середовища для відео- та аудіотрансляцій. Цей вид дизайну вимагає уваги до деталей, основна мета якого - створити комфортні та професійні умови для мовників і сприяти виробництву якісного контенту.

Вибір стилю інтер'єру для студії мовлення залежить від балансу між професіоналізмом творця та його особистим стилем. Важливо враховувати естетичні вподобання аудиторії та створювати атмосферу, яка відображає контент. Модерн, мінімалізм, стімпанк чи ігровий дизайн - кожен стиль має

свої сильні сторони. Чисті лінії, правильне використання кольору та зручні меблі - ключові елементи для створення функціональної та стильної студії мовлення [5].

При розстановці меблів важливо враховувати наступні фактори

– Потреби творця: творці повинні почуватися в студії комфортно і вільно.

– Функціональність простору: меблі повинні бути розставлені так, щоб максимізувати функціональність студії.

– Принципи ергономіки: меблі мають бути зручними та відповідати принципам ергономіки.

– Основні зони телестудії: основні зони телерадіостудії:

– Робочі місця: робочі місця - це зони, де працюють творці контенту.

Вони мають бути добре освітлені та обладнані необхідною технікою.

– Зона зйомок: зона, де творці знімають відео свого контенту. Вона має бути добре освітлена та оснащена студійним освітленням і необхідним обладнанням.

– Зона відпочинку: Зона, де творці роблять перерву між ефірами. Вона має бути затишною та обладнаною меблями для відпочинку.

Оптимальне використання простору максимізує продуктивність у студіях мовлення.

Вибір кольорової гами в дизайні інтер'єру студії мовлення - важливий аспект, який впливає як на роботу мовника, так і на кінцевий результат твору.

Найпростішим і найзручнішим варіантом є поєднання чорного та білого. Поєднання темних і світлих кольорів надає приміщенню атмосферу професіоналізму, підвищує концентрацію і не заважає робочому процесу [6].

У дизайні флоу-студії освітлення відіграє важливу роль у створенні привабливого та професійного вигляду контенту та загального вигляду, створенні атмосфери та забезпеченні достатньої кількості світла для роботи. Існують ключові фактори, які слід враховувати при проектуванні освітлення для флоу-студій [7].

Загальне освітлення необхідне для уникнення тіней і рівномірного

освітлення всього простору. Цього можна досягти за допомогою стельових світильників або дифузійних матеріалів на стелі та стінах для розсіювання світла.

Класифікація робочих місць визначається взаємозв'язками між типом виробництва, характером виконуваної роботи, технічними характеристиками процесу, характером трудової діяльності, формою організації праці та іншими важливими факторами. Розрізняють робочі місця з частково механізованою працею, включаючи роботу з верстатами та іншим обладнанням, механізованою працею, повністю або напівавтоматизованою працею та автоматизованою працею, в тому числі роботизованою працею [8].

Ергономіка, стиль студії, функціональність, естетика і технічні вимоги повинні бути враховані при виборі меблів і декору для потокової студії. Обираючи офісні меблі, слід звертати увагу як на стиль, так і на функціональність, оскільки різні моделі мають різні стандарти.

Оскільки під час прямого ефіру важливо мати швидкий доступ до обладнання та інших предметів, необхідних під час трансляції, організація простору для зберігання в студії повинна бути продуманою та функціональною.

Мета дослідження Вивчення та аналіз аспектів дизайну інтер'єру для сучасних стрімінгових студій, з фокусом на аналізі тенденцій у сфері стрімінгу, впливу розвитку індустрії на дизайн, та розробці оптимальних рішень для комфортного та функціонального простору. Мета також включає аналіз важливих тенденцій у стрімінговому мовленні та визначення факторів вибору стилю інтер'єру, з метою створення рекомендацій для поліпшення дизайну стрімінгових студій.

Матеріали та методи. Літературний огляд, аналіз даних, спостереження, проектування, ергономічні дослідження.

Результати та обговорення. Текст надає загальний огляд тенденцій у сфері стрімінгу та вказує на ключові аспекти дизайну інтер'єру для стрімінгових студій як тенденції у сфері стрімінгу, освітлення в стрімінгових студіях, організація робочих місць у студії, вибір меблів та декору під інтер'єр.

Висновок. Дизайн інтер'єру стрімінгових студій визначається взаємозв'язком технічних вимог, функціональності, естетики та комфорту, створюючи оптимальне середовище для творення високоякісного та привабливого контенту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тенденції для стрімінгових сервісів. [Електронний ресурс] Senior 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://senior.ua/articles/globallogic-rozkazala-pro-tendenc-dlya-strimngovih-servsv--yak--zyavlyatsya-v-ukranskih-onlaynknoteatrah-u-nayblizhch-5-rokv>

2. Види та особливості медіа-контенту. [Електронний ресурс] – 2019. Режим доступу до ресурсу: https://issuu.com/instituteofjournalism/docs/mediaccontent_book

3. Стрімінгова платформа з рейтингом стрімерів. [Електронний ресурс] StreamCharts - 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://streamscharts.com>

4. Streaming Studios and Video Conference Integration. [Електронний ресурс] Vega Global – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://vega-global.com/kr/live-event-streaming-studio>

5. Функціональний дизайн інтер'єру. [Електронний ресурс] REMONTLVIV.TOP – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.remontlviv.top/funktsionalnyj-dyzajn-interieru-pokr/>

6. Вплив кольорів на інтер'єр. [Електронний ресурс] Eva Blog – 2024. Режим доступу до ресурсу: <https://blog.eva.ua/psihologiya-koloru-v-inter-yeriv-stvoryuyemo-komfortnij-prostir/>

7. Акустика студій та контрольних кімнат. [Електронний ресурс] AcousticTraffic – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.acoustic.ua/articles/117>

8. Як зробити студію для стрімінгу функціональною. [Електронний ресурс] Kalyzee – 2020. - Режим доступу до ресурсу: BUILDING A LIVE STREAMING STUDIO: 7 FUNDAMENTAL POINTS. - Kalyzee

РОЗРОБКА ДИЗАЙН-ПРОЕКТУ РЕКЛАМНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ КОМПАНІЇ «GOLDEN SHARE CONSULTING GROUP» У МІСТІ КИЇВ

Севастьянова Дар'я Дмитрівна,
Студент, магістрант
Заклад вищої освіти
Відкритий міжнародний УНІВЕРСИТЕТ
розвитку людини «УКРАЇНА»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У цій роботі узагальнено результати створення дизайн – розробки інтер'єрів офісних приміщень компанії «Golden Share Consulting Group» («Золота акція Консалтингова група») з використанням логотипу та фірмового стилю компанії для створення цілісного графічного образу вказаних приміщень.

Фірмовий стиль та дизайн-проект інтер'єрів приміщень потрібен компанії для того, щоб за допомогою індивідуальності та єдності графічних рішень констант зміг би виділитися серед конкурентів, стати впізнаваним і добре запам'ятовуваним.

Мета роботи. / Aim. Створення ефективної стратегії рекламного оформлення офісних приміщень з метою покращення візуальної та брендової ідентичності компанії, привернення уваги клієнтів, підвищення мотивації співробітників та забезпечення загальної позитивної атмосфери в офісі. Практичним підсумком даних теоретичних досліджень став документований дизайн-проект інтер'єру, який можна використовувати для реалізації рекламного оформлення офісних приміщень консалтинговій компанії «Golden Share Consulting Group».

Реконструйовані офісні приміщення знаходяться в південно-східному крилі існуючого будинку, з панорамними вікнами, які відкривають огляд на північно-східну частину міста (на р. Дніпро і Гідропарк), східну (на Києво-ечерську лавру) та південно-західну (панорама міста в напрямку

Черепанової гори).

Основним елементом вертикальної комунікації є обширний ліфтовий хол з чотирма ліфтами. Проектом передбачається встановлення панорамного скління з нанесенням логотипу та назви компанії на скло та двох пар автоматичних розсувних електромеханічних дверей (Рис. 1).

Рис. 1. Ліфтовий хол

Наступним елементом комунікації є коридор, що створює горизонтальну комунікацію між робочими приміщеннями (Рис. 2).

Рис. 2. Загальний коридор

Логічним завершенням коридору стає вхід до приймальні, з великими панорамними двостулковими дверима, зі скляними боковими панелями та фрамугою.

Приймальня являє собою прямокутний простір, візуально, за допомогою оздоблення стін та підлоги, розділений на зону очікування, робоче місце секретаря та зону шаф для зберігання документації, інформаційних стендів та декору (Рис. 3).

Рис. 3. Приймальна компанії

Через приймальню організовано доступ до двох робочих приміщень: офісне приміщення на 16 робочих місць та офісно-адміністративне приміщення на 8 робочих місць з кабінетом-переговорної для адміністрації.

16-ти місний кабінет являє собою прямокутний простір з периметральним розташуванням 12-ти робочих станцій та острівним розміщенням 4-ох модульних робочих місць, від яких декоративним інтер'єрним озелененням відокремлено невелику зону відпочинку на 2 місця (Рис. 4).

Рис. 4. 16-ти місний робочий кабінет

Вздовж стінки, яка межує з приймальною, розташовано друкувальну станцію, магнітно-маркерну пересувну дошку для презентацій та обговорення, поруч із входом розміщені шафи для організації та зберігання документації.

Приміщення на 8 робочих місць має також периметральне розположення робочих місць, зону відпочинку біля панорамного вікна з південно-східного фасаду. Частину приміщення відокремлено скляною модульною перегородкою, яка утворює окремий адміністративний кабінет, з робочим столом адміністратора та 6 місць для переговорів. Суцільна скляна перегородка

частково прозора, частково виготовлена з матового скла, для досягнення ефекту ізоляваності від робочої зони офісного приміщення (Рис. 5).

Рис. 5. 8-ми місний робочий кабінет з переговорною кімнатою

Проектом передбачається розроблення брендованого стилю та впізнаваного оформлення приміщень в єдиному корпоративному стилі, розробка інтер'єрної реклами, логотипів, та LED-вивісок, штендерів тощо.

У вхідному ліфтовому вестибюлі передбачено встановлення модульних штендерів із брендованою символікою та інформаційними написами. Штендер являє собою модуль рол-ап, з банерною тканиною із принтуванням у фірмовому стилі (Рис. 6).

Рис. 6. Штендер компанії

В коридорі, з лівого боку, перед вхідною групою до приймальні, встановлюється об'ємна вивіска з непрозорого чорного поліакрілу на фасаді та напівпрозорого білого поліакрілу Plazcast з боків, підсвіченого LED-системою жовтого кольору (Рис. 7).

Рис. 7. Логотип компанії

На скління входу до приймальні передбачається стікерне нанесення логотипу за допомоги матової напівпрозорої плівки Oracal 640 (Рис. 8).

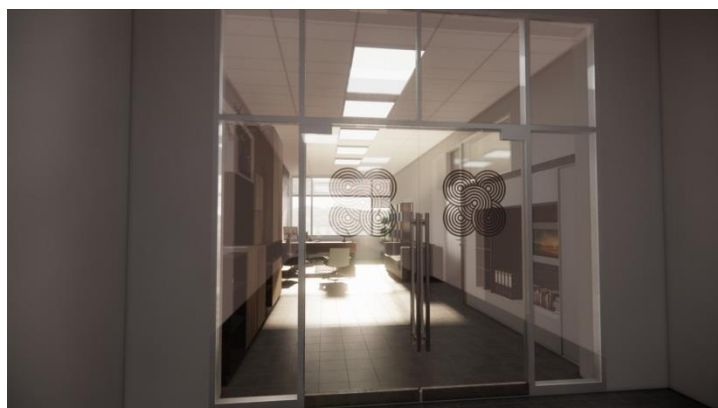

Рис. 8. Вхід до приймальної компанії

В робочих приміщеннях, в приймальні, на структурні HPL-панелі під темну деревину запроектовано нанесення логотипу та назви компанії з одношарового поліакрилу $\delta=3$ Polycryl 100.21030, 3 мм, нарізаного, профрезерованого за допомогою ЧПУ-устаткування (Рис. 9).

Рис. 9. Логотип компанії

Зовні, на головному фасаді будівлі, проектом передбачено встановлення інформаційної вивіски, між двома пілонами, прилеглими до основної вхідної групи будівлі. Вивіска виконана в брендovаних кольорах компанії: золоті букви та логотип на темно-зеленому тлі. Букви та логотип об'ємні, з поліакрилу, підсвіченого LED-системою жовтого кольору. (Рис. 10).

Рис. 10. Вивіска компанії

В контексті оформлення інтер'єру метою проекту є перетворення застарілого та одноманітного простору існуючих приміщень відповідно сучасним світовим тенденціям в дизайні, композиції та маркетингових трендів.

При розробці проекту враховані сучасні напрями в дизайні меблів, оргтехніки та промислового дизайні.

Проектом передбачається заміна існуючого штучного освітлення, оздоблення стін та підлоги, заміна заповнення дверних отворів та встановлення нових елементів пасивного освітлення загального коридору.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вибір конкретних матеріалів та методів залежить від цілей та завдань дослідження, доступних ресурсів та особливостей офісного простору. Комбінування кількох методів зазвичай дає найкращі результати.

При проведенні дослідження з розробки концептуального дизайну офісного середовища нами були використані різні матеріали та методи, такі як:

- Вивчення наукових статей, книг, публікацій та інших джерел, пов'язаних із дизайном офісних просторів, корпоративною культурою, ергономікою, дослідженнями тенденцій в офісному дизайні.

- Вивчення успішних прикладів дизайну офісних просторів інших компаній та організацій, що дозволило виявити успішні практики та ідеї для натхнення.

- Оцінка сильних та слабких сторін поточного офісного простору.

Все це – допомогло визначити стратегічні напрями розробки проекту та адаптувати їх до конкретної ситуації.

Результати та обговорення./Results and discussion. Після проведення дослідження та розробки концептуального дизайну офісного середовища, настає етап аналізу результатів та обговорення, який включає декілька ключових кроків:

- Систематизація зібраних даних із різних джерел, включаючи інтерв'ю, аналіз бізнес-завдань, SWOT-аналіз, просторовий аналіз та інші методи.

- Розробка детальної концепції дизайну офісу, включаючи візуалізації,

плани розміщення обладнання, колірну палітру, вибір меблів і декору, для узгодження з представниками компанії та створення конкретного плану реалізації змін.

Обговорення та узгодження результатів та пропозицій відіграє важливу роль у успішній реалізації проекту, оскільки увага до різних точок зору та підтримка від ключових учасників проекту сприяє більш гладкій та успішній реалізації змін в офісному середовищі.

Висновки./Conclusions. Провівши ретельний аналіз теоретичної бази для створення дизайн-проекту рекламного оформлення інтер'єрів офісних приміщень компанії ми можемо зробити висновок, що вивчення типологічних основ офісних приміщень є важливим аспектом при проектуванні та організації робочих просторів. Набуті знання дозволяють адаптувати офісний простір до конкретних потреб консалтингової компанії. Дослідження типів офісних приміщень включає аналіз комфорту співробітників.

Нами встановлено, що систематизація положень концептуального проектування офісного середовища може включати ряд ключових моментів, що охоплюють різні аспекти проектування, а саме:

- Чітке розуміння бізнес-цілей та завдань
- Інтеграція брендування та елементів корпоративної культури у дизайні офісу.
- Передача через дизайн унікального вигляду компанії.
- Забезпечення комфортних умов роботи, ергономічних меблів та освітлення.
- Вибір матеріалів та технологій, що сприяють стійкості та зниженню негативного впливу на навколишнє середовище.

Систематизація цих положень допомогла створити цілісний та стійкий дизайн офісного середовища, який відповідає потребам компанії та її співробітників.

КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Тітова Олена Романівна,

Концертмейстер
Житомирський державний університет
ім. Івана Франка
м. Житомир, Україна

Стецюк Євген Дмитрович,

Викладач
Житомирський державний університет
ім. Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. Музично-педагогічна діяльність учителя музики є багатокomпонентною за своїм змістом і включає такі види діяльності, як музикознавчу, просвітницьку, музично-виконавську, вокально-хорову, педагогічну, творчу й дослідницьку. Особливе місце в професійній педагогічній діяльності вчителя музики належить музичному виконавству.

Емоційно-насичене, художнє, професійно-технічне виконання музичного матеріалу на заняттях з учнями здійснює потужний активуючий вплив на процес їх музично-естетичного розвитку, розширює слухацький досвід учнів, долучає до сприйняття «живого виконання».

Учитель музики виступає на уроці в ролі акомпаніатора в його двох основних функціях – він акомпанує співу дітей і сам співає під власний акомпанемент. При цьому необхідно дотримуватися усіх тих вимог, які пред'являються до акомпанементу в концертмейстерському класі.

Мета роботи – дослідити основні складові концертмейстерської компетентності сучасного учителя музики.

Матеріали та методи. У ході дослідження нами були опрацьовані праці вітчизняних музичних педагогів, статті у фахових наукових виданнях, інформаційні бази мереж Інтернет. Методологія дослідження складала пошуковий, описовий та аналітичний методи.

Результати та обговорення. Музично-виконавська діяльність учителя музики включає в себе наступні різновиди: сольний спів під власний акомпанемент, спів в ансамблі з учнями, гра на інструменті, у тому числі й на елементарних музичних інструментах, диригування, пластичне інтонування. Особливістю музично-виконавської діяльності вчителя музики є, головним чином, її педагогічна спрямованість, що припускає: орієнтацію на учнівську аудиторію; прагнення захопити учнів музикою на основі власного музикування; залучення їх до спільної виконавської діяльності; пробудження їх творчих здібностей, уяви, асоціативного мислення [2, с. 81]. Однак здійснити все це можливо, сформувавши високий рівень концертмейстерської компетентності.

Для того, щоб розкрити концертмейстерську компетентність учителя музики, необхідно проаналізувати специфіку концертмейстерської діяльності.

Концертмейстерську діяльність, безпосередньо пов'язану з виконавством, можна уявити в трьох аспектах:

- як діяльність музиканта-піаніста, що постійно виступає на концертній естраді партнером солістів;
- як діяльність піаніста, що розучує партії зі співаками в театрі;
- навчально-професійну діяльність, яка здійснюється в межах спеціальної підготовки співаків-початківців [1, с. 12].

Таким чином, особливістю концертмейстерської діяльності є її багатомірність, що визначає необхідність вирішення різноманітних творчих завдань, пов'язаних з музичним виконавством. Однак, найбільш важливого значення вона набуває у музично-педагогічних професіях і серед них – у професії вчителя музики, оскільки в силу своєї специфіки відбиває основні розділи професійної діяльності педагога-музиканта (виконання пісні під власний акомпанемент, читання з аркуша, підбір на слух і т.д.).

Оскільки концертмейстерська компетентність учителя музики є складовою частиною його загальної професійно-педагогічної компетентності, необхідно конкретизувати зміст деяких її складових.

Так, музично-естетичні знання вчителя як показник інформаційного

компоненту являє собою систему всіх видів, форм знань у сфері музичного мистецтва: музично-слухові уявлення, поняття, судження, погляди, теорії. Всі вони є інформаційним відбиттям у свідомості вчителя об'єктивних явищ, властивостей і мають моральну й педагогічну спрямованість [3, с. 100].

Необхідність музично-естетичних знань обумовлена творчим характером концертмейстерської діяльності вчителя музики, що припускає не тільки відтворення на інструменті нотного тексту з усіма динамічними, темповими, фразовими й іншими особливостями, але й створення власної виконавської інтерпретації на основі збагнення авторського задуму, ідеї, художнього образу й змісту твору. Знання вчителем специфічних законів художньої творчості й конкретних закономірностей музичного мистецтва, впливаючи на музичне мислення, уяву, естетичну й моральну сторони його світогляду, дозволяє критично осмислювати власний досвід і творчо реалізувати свій потенціал [3, с. 100].

Успішність концертмейстерської діяльності вчителя музики перебуває в тісному взаємозв'язку й залежності від глибини й системності музично-теоретичних знань, які включають у себе знання історії й теорії музики, сольфеджіо, гармонії, поліфонії, аналізу музичних форм. Засвоєння таких понять, як стиль, жанр, форма, виконавська інтерпретація, осмислення гармонійної мови музичного твору, властивої йому логіки, закономірностей образного змісту у всьому комплексі виразних засобів, є тим теоретичним фундаментом, на основі якого стає можливим оволодіння основами концертмейстерської майстерності, формування професійних концертмейстерських знань й умінь [5, с. 454].

Своєю чергою, операційний компонент концертмейстерської компетентності припускає наявність комплексу відповідних концертмейстерських умінь: уміння координувати своїх виконавські дії із солістом (вокалістом), умінням читати з аркушу нотний текст, уміння редагувати нотний текст, транспонувати музичний матеріал, підбирати на слух, виконувати шкільну пісню під власний акомпанемент [1, с. 28].

Основою концертмейстерської майстерності є вміння акомпанувати солістові-партнерові. Уміння це вимірюється не тільки синхронністю партії фортепіано й партії соліста, а й вивіреним балансом співвідношення звучання обох партій або ж легкістю подолання піаністичних труднощів. Основне завдання концертмейстера – створення цілісного художнього образу твору, «вражаючої звукової картини – образу, що народжується в спільному творчому акті партнерів. У руках акомпаніатора зосереджена більша частина «музичного простору»: гармонія, метрична структура, багатство тембрового колориту, словом, усе те, що сольна партія (за будь-якого рівня майстерності виконавця) сама дати не спроможна [4, с. 39].

Уміння координувати свої виконавські дії із солістом (вокалістом) вимагає від концертмейстера підвищеної уваги до особливостей вокального інтонування, знання сольної партії, бачення всього твору – його форми, партитури. Важливим компонентом концертмейстерської майстерності є також уміння «вгадувати» наміри соліста, музично в ансамблі виконувати динамічні й агогічні відтінки, упевнено тримати партнера в заданому темпі, створюючи для нього живу ритмічну пульсацію [4, с. 39].

Формування вміння вокального виконання пісні під власний акомпанемент є важливим елементом концертмейстерської підготовки педагога-музиканта, оскільки цей вид виконавства найбільш яскраво відбиває специфіку роботи вчителя музики. Уміння поєднувати вокальні й акомпаніаторські функції в процесі виконання пісні, здійснювати слуховий контроль за правильним співвідношенням звучання свого голосу й акомпанементу (не заглушити спів партією супроводу, зберігаючи художній рівень останнього), уміння розподіляти увагу між виконанням музичного твору й спілкуванням з аудиторією за допомогою виразної міміки, що підсилює емоційне сприйняття музики, є запорукою того, що в шкільній аудиторії подібне виконання справить яскраве враження, стане зразком, до досягнення якого будуть прагнути діти [5, с. 456].

Стосовно концертмейстерської творчості, то досить важливою є наявність

у вчителя музики виконавських і піаністичних здібностей, які відбивають специфіку даної діяльності. Виконавські здібності проявляються в сильному потязі до концертних виступів, здатності музиканта розкривати на естраді кращі риси своєї художньої натури, уміння захопити аудиторію й донести до неї не тільки композиторський задум, але й своє бачення музичного образу. Вони є частиною музично-психологічного компоненту концертмейстерської компетентності. Своєю чергою, піаністичні здібності – це поняття, яке включає в себе високий рівень майстерності фортепіанного мистецтва, що визначається обдарованістю музиканта й проявляється в його умінні передавати ідейний зміст твору через фортепіанне виконання [1, с. 30].

Висновки. Концертмейстерська компетентність – це інтегрована здібність особистості педагога-музиканта, яка забезпечує готовність й успішність здійснення ним акомпаніаторсько-виконавської діяльності в загальноосвітній школі на високому якісному рівні. Концертмейстерська компетентність базується на емоційно-ціннісному ставленні педагога-музиканта до своєї діяльності; на системі культурологічних, музично-естетичних, музично-психологічних, музично-теоретичних, музично-виконавських знаннях. Крім того вона припускає наявність системи узагальнених музичних і професійно значимих концертмейстерських виконавських умінь, артистизму, інтуїції, розвиненого музичного мислення, морально-вольових якостей.

Безумовно, всі вищезгадані якості вчителя музики мають професійну значимість. Реалізуючись у певних ситуаціях, у його поведінці, вони виступають як змістовні характеристики самосвідомості, спрямованості особистості педагога, і за умови розвитку й закріплення як потреби – вони стають невід'ємними рисами його характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашихміна Н. В. Концертмейстерський клас: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Одеса : Університет Ушинського, 2019. 206 с.

2. Гавриленко Л. М. Музично-виконавська діяльність учителя музики. *Українське музикознавство*. 2017. Вип. 13. С. 80-89.
3. Дем'янчук О. Д. Музично-естетичні знання у структурі професійної компетентності вчителя музики. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 4. С.99-102
4. Доронюк В. Д., Сливоцький М. Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦТГ, 2007. 306 с.
5. Сергієнко С. М. Концертмейстерська компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва. *Young Scientist*. 2018. №12 (64). С.453-456

УДК 7.08:097'06

ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК СЦЕНІЧНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

Чорна Кристина Василівна

к. мистецтвознавства,

доцент з/н

Київського національного університету

культури і мистецтв

м. Київ, Україна

ORCID 0000-0002-3664-7477

Анотація. Мета: виявити специфіку, проблеми та перспектив формування виконавської майстерності майбутніх бакалаврів з акторського мистецтва драматичного театру і кіно у фаховій підготовці.

Наукова новизна: виявлено умови формування виконавської майстерності майбутніх бакалаврів з акторського мистецтва драматичного театру і кіно у фаховій підготовці

Ключові слова: формування виконавської майстерності, фахова підготовка майбутнього бакалавра з акторського мистецтва драматичного театру і кіно.

Вступ. Особливого значення у процесі формування умінь і навичок спілкування та передачі думки мова набуває у професії актора. Володіння сценічною мовою, суть та функції слова і словесної дії, володіння технікою та основними законами сценічного мовлення, знання основ теорії мистецтва сценічного мовлення і мистецтва художнього слова; емоційного та свідомого ставлення до слова як головного засобу сценічної дії; мають важливе значення саме у акторській професії;

Аналіз попередніх досліджень. Вітчизняними науковцями протягом останніх десятиліть активно розробляються різноманітні питання виховання актора, аналізуються техніки та методи акторської майстерності в процесі

формування умінь та навичок сценічного мовлення, розроблені провідними представниками театрального мистецтва ХХ ст. Закони сценічного мовлення лежать в основі сучасних вітчизняних та зарубіжних методик формування професійної майстерності актора. Це не тільки наука про акторську творчість, але й наука про те, як розвиватися і збагачуватися будь-якій особистості, в тому числі, і через удосконалення мистецтва володіння словом, мовою. голосом, інтонацією, практичними засобами усного літературного мовлення.

У своєму дисертаційному дослідженні Коленко А. «Формування виконавської майстерності майбутніх бакалаврів з акторського мистецтва драматичного театру і кіно у фаховій підготовці» [3] стверджує, що кожна професія вимагає певного роду знань, умінь та навичок.. Але вона потребує не лише когнітивних знань, а ще й глибоких практичних навичок та вмінь, які здобуваються важкою роботою над собою.

Курбас Л. у своїй роботі «Філософія театру» цікаво подає метод формування акторських професійних компетентностей. Послугуючись мистецтвом клоунади, він навчав акторів за допомогою певного театрального ритму, де: «клоун – це не є певний тип людини – образ, а це саме певний ритм, у якому людина може клеїти дурня».. Він вважав, що актор повинен швидко і технічно відтворювати художній образ. Визначення, за Курбасом, акторського таланту – це «здатність актора до несподіваних асоціацій» і «здатність захоплюватися так, що з цього захоплення родиться певна зосередженість на об'єкті, здатність до зосередження» [4; 76].

Найавторитетніший театральний критик України середини двадцятих років ХХ ст.. професор Ісаак Туркельтауб у своїй статті «На оборону побутового українського театру» описує актора Леся Курбаса як універсального, з яскравою театральною індивідуальністю, з містерійним підходом до акторського сценічного завдання, всеосяжного і цілісного, театально- виразного у сценічному костюмі, гримі, пластиці тіла, в особливості мовлення та діапазону голосу, а також у цілій низці реалістичних ознак, що належать до певної епохи, які притаманні конкретному жанру й

безперечно цікаві глядачеві. «Чиста театральність» відтак отримує яскраве, неприховане й без сторонніх впливів перевтілення, що вражає, провокує та часто шокує глядача, змушуючи його замислитися над тими явищами духовного порядку, які розкривають реальний світ у його «абсолютному» розумінні [7, с. 137-147].

Сутність та особливості художнього мовлення, мелодико-інтонаційне багатство мови актора відображається у сценічному мовленні за допомогою словесної дії. Живим словом актор створює мовну характеристику персонажа, передає його почуття, внутрішній стан. Різні сценічні обставини, темпоритм ролі, вистави тощо, зумовлюють і акторську вимову. На сцені природно співіснують різні функціональні стилі усної мови – діловий, художній і розмовний. Умови функціонування мови в театрі настільки підпорядковані вимогам сценічної практики, що варто говорити про своєрідний, окремий сценічний стиль мовлення. [2]

Процес підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, зазначає Коленко у дисертаційному дослідженні, передбачає постійне набуття практичного досвіду в сфері аудіовізуального мистецтва. Значний потенціал у формуванні акторської професійної майстерності та практичному його втіленні містить навчання студентів в галузі кіномистецтва. Ця робота мобілізує майбутніх бакалаврів зК (АМДТіК) акторського мистецтва драматичного театру і кіно на постійне прагнення щодо вивчення нових, цікавих високохудожніх творів, розвиває активність та ініціативу в осмисленні власних творчих можливостей, уміння аналізувати, розвивати професійний арсенал власної акторської майстерності та черпати нові знання, потрібні для дальшого професійного розвитку.

Французький філософ, драматург і теоретик театру XVIII ст. Дені Дідро [1] висував ідею свідомої, самостійної творчої діяльності актора, повного розуміння і відтворення ним задуму автора, дотримання стилю вистави, глибокого знання дійсності, високої виконавської майстерності. У XIX ст. велика кількість теоретиків та практиків театру також намагалися

проаналізувати досвід набутий попередниками в галузі професійної підготовки актора. Французький філософ і психолог Т. Рібо [6] зосередив власні зусилля на дослідженні сценічної уваги та причин її виникнення.

Т. Макалістер-Віль у праці «Голосовий акторський тренінг: до інтеркультурного міждисциплінарного підходу» («Training Actors' Voices: Towards an Intercultural/Interdisciplinary Approach») [8, с. 23] наголошує, що сучасна акторська підготовка у Сполучених Штатах Америки та Великобританії стає все більш інтеркультурною.

Комплексний аналіз особливостей функціонування системи професійної підготовки майбутніх фахівців театрального мистецтва в університетах Сполучених Штатів Америки здійснює С. Набатов у дисертаційній роботі «Підготовка майбутніх фахівців театрального мистецтва в університетах США» [5]. Зокрема автор аналізує традиційні методи професійного навчання майбутніх фахівців театрального мистецтва у США: метод К. Станіславського, метод Лі Страсберга, метод Стелли Адлер, метод Санфорда Мейснера, техніку Михайла Чехова, системи рухів Лабана, метод Енн Богат.

Висновок. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що, цілком очевидним є те, що формування навичок сценічного мовлення можливе за умови комплексної системи вправ і методичних прийомів роботи над роллю в класі сценічної мови та акторської майстерності. А, комплексний аналіз ролі-робота актора над створенням художнього образу, в якому слово набуває правдивого дієвого значення, а художній образ на сцені стає яскравим і переконливим, – є невід'ємною частиною формування вмінь та навичок сценічної мови в процесі професійної підготовки майбутніх акторів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Кармазіна М. Дідро Дені. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 222.
2. Коленко А. В. Формування навичок професійного сценічного голосу

на основі методичних прийомів та комплексної системи вправ у класі сценічної мови № 5(33), vol.4, may 2018 <http://ws-conference.com/> (дата звернення 20.12.2023)

3. Коленко А. В. Формування виконавської майстерності майбутніх бакалаврів з акторського мистецтва драматичного театру і кіно у фаховій підготовці; дис... кандидата пед... наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти (за спеціалізаціями) в галузі знань «Освіта / Педагогіка» / Коленко Анфіса Володимирівна / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ 2019. С. 298

4. Курбас Л. С. Філософія театру / упоряд. М. Лабінський. Київ : Вид-во «Основи», 2001. 917 с.]

5. Набатов С. М. Підготовка майбутніх фахівців театрального мистецтва в університетах США : дис. ... доктора філософії : 015 - Професійна освіта (за спеціалізаціями) в галузі знань «Освіта / Педагогіка» / Набатов Сергій Миколайович // Національний авіаційний університет. Київ. 2021. С. 321.

6. Рибо Т. Болезни личности. Опыт исследования творческого воображения. Минск : Харвест ; Москва : АСТ, 2001. 400 с.7.

7. Туркельтауб І. На оборону побутового українського театру. Література, наука, мистецтво. 1924. 19 жовт. № 41. С. 137-147.

8. McAllister-Viel T. Training Actor's Voices : Towards an Intercultural & Interdisciplinary Approach. / McAllister-Viel T. // 2018. P. 228.

СИМФОНІЧНА ТВОРЧІСТЬ СТАНІСЛАВА ЛЮДКЕВИЧА У СОЦІО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Шалигін Маркіян Степанович,
аспірант кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Анотація: ця стаття досліджує симфонічну творчість Станіслава Людкевича та її вплив на соціо-культурний простір України. Аналізуючи його основні симфонічні твори, стаття висвітлює, як Людкевич інтегрував українські народні мотиви в симфонічну форму, відображаючи соціальні зміни та національні аспекти української історії. Також розглядається його вплив на наступні покоління композиторів та його місце в сучасному музичному просторі України

Ключові слова: Станіслав Людкевич, симфонічна музика, українська культура, народні мотиви, музична ідентичність, соціо-культурний вплив, музична спадщина, національна історія, музична освіта, міжнародне визнання.

Станіслав Людкевич, видатний український композитор, музикознавець, педагог та громадський діяч, займає унікальне місце в історії української музики. Народившись у 1879 році у Ярославі, він став однією з ключових фігур у розвитку української музичної культури, особливо в сфері симфонічної музики. Його творчість відображає глибоке розуміння національної ідентичності та культурного контексту України, що виявляється у його здатності інтегрувати українські народні мотиви в симфонічні твори.

Творчість Станіслава Людкевича, зокрема його "Симфонія №1", вражає своєю глибиною та оригінальністю. У цій симфонії він вдало поєднав народні мелодії та ритми з класичним симфонічним форматом, створюючи унікальний музичний діалог.

Людкевич виявив виняткову майстерність у використанні національних музичних елементів, що надають цій симфонії особливого колориту. Народні мелодії линуть через музичні полотна, накладаючись на класичні симфонічні структури, і створюють атмосферу, яка зближує слухача з багат шаровими музичними образами.

Оркестрова обробка "Симфонії №1" вражає складністю та деталізацією. Багаті текстури та глибокі звукові пейзажі дозволяють передати великий спектр емоцій. Від гармонійних відтінків до енергійних ритмів, ця симфонія надає виразності та інтенсивності у кожній ноті.

Симфонія № 1 також свідчить про те, що Людкевич завжди був відкритий до експериментів у сфері форми симфонії. Він вніс новаторські зміни у класичну симфонічну структуру, надаючи їй своєрідну ідентичність і вкладаючи в кожен рух свою авторську майстерність та творчий підхід.

Отже, "Симфонія № 1" Людкевича є не лише прикладом високої музичної майстерності, але й свідченням його впливового внеску у розвиток української симфонічної музики та надзвичайної здатності передавати емоції через музичні звуки.

Соціокультурний контекст творчості Людкевича відіграє важливу роль у розумінні його впливу на українську культуру. Живучи у період значних історичних змін, включаючи боротьбу за незалежність, дві світові війни та радянську епоху, Людкевич використовував свою музику як засіб вираження національних почуттів, сподівань та трагедій. Його твори стали символом культурного опору та національної гідності, особливо в періоди політичних репресій та цензури. Через свої симфонії Людкевич висловлював співчуття до страждань простих людей, а також надію на краще майбутнє.

Людкевич також зробив значний внесок у міжнародне визнання української музики. Його твори виконувалися за межами України, демонструючи багатство та унікальність української музичної традиції. Це сприяло зростанню інтересу до української музики та культури в цілому, відкриваючи шлях для культурного обміну та взаєморозуміння між різними

культурами.

Вплив Станіслава Людкевича на наступні покоління композиторів та музикантів є незаперечним і важливим в контексті розвитку української музичної культури. Його творчий підхід до композиції був чимось унікальним, оскільки він вдало поєднував багатоаспектний підхід до музичного мистецтва.

Людкевич об'єднав у своїй музиці національну українську традицію з європейськими музичними формами. Його творчий доробок став зразком для багатьох українських композиторів, які бачили в ньому великого вчителя та джерело натхнення. Він привніс новий рівень професіоналізму та сучасність в українську музику, а його вдосконалені композиційні методи залишилися цінними для наступних поколінь музикантів.

Як педагог, Людкевич виховав ціле покоління музикантів, які віддано продовжують розвивати його ідеї та підходи. Його методи навчання та вимогливий стиль праці над музикою сприяли формуванню високоосвічених і талановитих музикантів, які внесли свій власний вклад у розвиток української музики.

Людкевич також активно працював над збором та аранжуванням народних пісень. Його роботи в цій сфері допомогли відновити і зберегти багатий фольклорний спадок України. Він досліджував та публікував матеріали з музикознавства, що сприяло відродженню інтересу до української музичної традиції та популяризації її серед громадськості.

У підсумку, вплив Станіслава Людкевича виявився дуже значущим як для розвитку української симфонічної музики, так і для збереження та відродження фольклорної спадщини країни. Він залишив незабутній внесок у музичну культуру України та залишився невід'ємною частиною її музичної історії.

Висновки. Сьогодні Людкевич залишається однією з ключових фігур у сучасному музичному просторі України. Його твори регулярно виконуються на концертах, а його ім'я вшановується як символ української музичної гордості та культурної ідентичності. Його музика продовжує надихати нові покоління слухачів та музикантів, а його спадщина вивчається в музичних навчальних

зкладах по всій Україні. Людкевич не тільки збагатив українську музичну спадщину, але й зробив значний внесок у світову музичну культуру, демонструючи універсальність та глибину українського мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко О. "Симфонічна спадщина Станіслава Людкевича". Львів: Галицька видавнича спілка, 2010.
2. Мельник Л. "Українська музична культура: від традиції до сучасності". Харків: Фоліо, 2015.
3. Петренко А. "Соціокультурний контекст української музики ХХ століття". Одеса: Астропринт, 2018.
4. Сидоренко П. "Музика та ідентичність: Український контекст". Дніпро: АртПрес, 2017.
5. Чернишенко О. "Історія української музики: від народних коренів до сучасності". Київ: Музична академія, 2019.
6. Шевченко Т. "Музичне відродження України: Епоха Людкевича". Львів: Ліра, 2003.
7. Іванов В. "Станіслав Людкевич: Життя та творчість". Київ: Музична Україна, 2001.

HISTORICAL SCIENCES

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У 1920-х РОКАХ

Кузьмінець Наталія Петрівна,

к.і.н., доцент,

Стадник Олена Олексіївна,

к.і.н., доцент,

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Вступ./Introduction. Незалежна Україна впродовж останніх десятиліть знаходиться у постійному пошуку правильних шляхів розвитку і побудови демократичного суспільства, навіть в умовах російської-української війни. Відбуваються зміни у різних сферах суспільного розвитку. Сучасні проблеми формування громадянського суспільства закорінені ще у попередній комуністичний період. Держава робить усе можливе для декомунізації і остаточного викорінення радянських рудиментів. У даному контексті актуальним є вивчення і осмислення різних періодів функціонування радянської системи, а особливо процесів суспільно-політичних змін в українському селі. Аналіз радянського минулого дає можливість розуміння сучасного відриву від європейських стандартів життя. Тема дослідження актуальна і привертає увагу багатьох дослідників. Варто згадати праці С. Маркової [1], В. Мотуз [2], С. Кульчицького [3], Г. Капустян [4].

Ціль роботи./Aim. Аналіз суспільно-політичних настроїв українського селянства у 1920-х роках, з'ясування найбільш поширених форм опору радянській політиці у сільському господарстві.

Матеріали та методи./Materials and methods. Відразу після захоплення влади у 1917 р. більшовики звернули увагу на селянство, яке розглядали як

меншовартісний прошарок українського суспільства. Вони вважали селян «відсталими індивідуумами і несвідомими елементами» комуністичної ідеології. Тому одним із першочергових завдань радянської влади було сформувати в українського селянина новий ідеологічний світогляд відданості режиму.

На початку 1920-х років в Україні паралельно з соціально-економічним розвитком відбуваються значні трансформації у формуванні нового суспільного світогляду українського селянина. Влада робила усе можливе для доведення радянської ідеології до свідомості селян, руйнуючи усталені українські традиції, моральні принципи і цінності [5, с. 48]. Здійснювали усе для залучення потужного аграрного потенціалу радянської України для утвердження нового радянського устрою. Це планувалося зробити двома способами. Перший принцип проникнення більшовицької ідеології у селянське середовище передбачали шляхом поглиблення диференціації у селі, другий-повсюдне формування більшовицьких осередків у сільській місцевості.

У досліджуваний період у сільській місцевості новостворені органи радянської системи мали більше формальний вплив на процеси у селі. Відношення селян до них було негативним, байдужим [6, арк. 345]. Тому логічним є той факт, що значну увагу влада почала приділяти пропагандистсько-ідеологічній роботі, хоча значних результатів щодо збільшення прихильників радянського режиму не спостерігалось.

Статистичні дані початку 1920-х рр. доводять, що роботу партійних осередків у селі якісно розпочати так і не змогли. Відчувалися настороженість і протидія селянства новому режиму.

Радянське керівництво з метою посилення свого впливу в українському селі пішло шляхом розколу селянства за майновим принципом. Зокрема, лояльно більшовики ставилися до бідняків і середняків, вбачаючи в них можливість отримати підтримку тоталітарному режиму. До роботи на селі залучали членів КНС, комбідів, комсомольців і комуністів. Селяни не усвідомлювали усієї підступності радянського режиму, який поставив за мету у селянському середовищі встановити антагоністичні відносини розбрату і

розколу. Але влада не врахувала українську селянську ментальність, сподіваючись використати методи управління, випробувані у росії. Вона не врахувала того факту, що український селянин у душі був господарем, власником. В ході реалізації своєї політики в українському селі змушені були змінювати методи більшовизації селян, враховуючи ментальні особливості українців. Розпочав свою роботу спецвідділ по роботі в сільській місцевості, який займався дослідженням специфіки українського села, з'ясовував відношення різних категорій селянства до більшовицької влади [7, арк. 50].

В перші роки більшовики надіслали у села різні директиви, циркуляри, інструкції щодо нової організації роботи на селі. Серед пріоритетних завдань стало залучення селян до комуністичного будівництва, формування сільрад як основних осередків пролетаріату, налагодження зв'язків селянства і влади, посилення впливу партії. Голова Раднаркому України Х. Раковський розумів специфіку українського села і запропонував у республіці раднаргоспи зробити основною складовою розв'язання селянського питання. Ще у лютому 1920 р. на основі Закону про землю було вирішено передати землю частково селянам і раднаргоспам. При розподілі землі серед селян використали принцип зрівнялівки, який ще більше поглибив конфлікт між заможними і бідняками. А це в подальшому негативно вплине на розвиток сільського господарства в Україні.

Після провалу політики «воєнного комунізму» більшовицькі лідери пішли на деякі поступки, замінивши продрозкладку продовольчим податком, який за розмірами був меншим [8, с. 156]. Це була свого роду поступка з метою збереження влади. Деякі партійні діячі розглядали це положення як послаблення для селян, про що говорилося на I Всеукраїнській нараді КП(б)У у травні 1921 р. Проте, Ленін не відмовився від терору не лише політичного, а й економічного і розпочав нищення селян-власників. Село повернулося до вже звичного тиску і залякування, відбирання майна і таборів, заборони продавати власну продукцію.

На початку 1920-х років комуністи спробували здійснити ще одну

поступку селянам – зменшили адміністративний тиск на сільськогосподарські кооперативні організації. Планувалося, що в коопераціях мав змінитися склад і більшість би становили бідняки і середняки. Даний процес було пришвидшено після постанови ВУЦВК та РНК УСРР (жовтень 1921 р.). З метою активізації створення кооперативних організацій почали засновувати кооперативні комісії республіканського і місцевого рівнів, які координували діяльність різних видів кооперацій [9, с. 398].

Керівники УСРР по-різному розуміли розвиток соціалістичних форм господарства. У травні 1922 р. на Пленумі ЦК КП(б)У було взято курс на «широку колективізацію індивідуальних незаможних господарств» [1, с. 131]. А вже у 1923 р. Е. Квірінг (керівник КП(б)У) виступав за повсюдне створення артільей, комнезамів. Поступово почала формуватися колгоспно-кооперативна система.

З приходом до влади Сталіна взято курс на створення колективних господарств. В українському селі спостерігалася тенденція відмови селян-власників добровільно вступати до колгоспів. Влада вдалася до силового врегулювання відносин між селянином і державою. Посилено нагляд шляхом створення секцій контролю. Хоча ці заходи так і не допомогли змінити світогляд українського селянина.

Аналіз архівних документів довів, що саме заможні селяни стали активними противниками колективізації. Наприкінці 1920-х років в багатьох регіонах республіки розпочинаються акції протесту і повстання. Статистичні дані за 1928 р. повідомляють, що на початку року зафіксовано 117 випадків терактів, а наприкінці – 302. Ще однією з форм опору було поширення антирадянських листівок. Радянська Україна вважалася неблагонадійним регіоном (після Сибіру). В республіці також зафіксували вбивства комуністів, підпали, провокації. У документах такі явища проходили як «антирадянські», «куркульські» [10, с. 64].

Результати та обговорення./Results and discussion. Радянсько-партійна влада залучила усі свої можливості для утвердження свого впливу в

українському селі. Опору своєму режимові вбачали в середовищі бідняків, всіма силами пригнічуючи середняків і заможний прошарок селян.

Висновки./Conclusions. З перших років радянська влада зосередила свою увагу на ідеологічній роботі серед українського селянства. Більшість українських селян були байдужими до комуністичної риторики або виявляли опір. Такі суспільно-політичні настрої українського селянства були пов'язані з колективізацією, соціальним розколом у селі, позбавленням продовольства і насильницьким соціалістичним будівництвом. Деякі селяни, переважно біднота, підтримали більшовицьку пропаганду. Загалом, суспільно-політичні настрої селян були вкрай суперечливими.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Маркова С. В. Суспільно-політичні зміни в українському селі у контексті формування комуністичної системи (1917-1933 рр.). Дис. на здоб. наук. ступеня д. і. н. Кам'янець-Подільський, 2015.
2. Мотуз В. Суспільно-політична складова трансформації традиційного устрою життя українського села протягом 1919-1929. Міжнародний мультидисциплінарний журнал «ЛОГОС». Мистецтво наукової думки. 2020. С. 136-143.
3. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. К. : Темпора, 2013. Кн. 1. 504 с.
4. Капустян Г. Т. Українське село в умовах радянського політичного режиму 1920-х років: Автореф. дис. ... докт. іст. наук. Дніпропетровськ, 2004. 35 с.
5. Ганжа О. І. Українське село в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927 рр.). К.: Інститут історії України НАНУ , 2000. 208 с.
6. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.20. Спр. 354.
7. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.20. Спр. 2779.
8. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. Х. : Основа, 1997. 400 с.

9. Свистович С. М. Громадські об'єднання України в політиці більшовицького режиму (20–30-х рр. ХХ ст.) : дис. доктора іст. наук: 07.00.01. К., 2007. 596 с.

10. Георгізов Г. М. Українське селянство доби непу: динаміка політичних настроїв та свідомості. Черкаси: ФОП О. Ф. Нечитайло «Поліграфічний центр», 2016. 133 с.

POLITICAL SCIENCES

TRANSFORMATION OF POLITICAL CONFLICT – THE WIND OF CHANGE

Ghudushauri Aluda

Member of Parliament of Georgia,
Ph.D Student at Faculty of Law and International Relations
at Georgian Technical University

Abstract

Conflict transformation is an established concept in the field of peacebuilding, developed in relation to ethnic, ethnopolitical and socio-political conflicts, to indicate how peacebuilding initiatives are implemented and carried out, especially in the context of ethnic conflicts. According to Webster's dictionary, conflict is an incompatibility of positions, which is sometimes carried out by violent means, sometimes not. While we speak about Conflicts, it cannot be defined without political meanings and when defining politics, Aristotle's famous quote is relevant, according to which "politics is the highest inferiority, virtue. Aristotle believed that politics is the service of the polis, that is, the collective life of free citizens. The polis represented both the city and the state of the Greeks, since these two concepts were not differentiated in the transitional period.

In essence, the Aristotelian understanding of politics approaches the understanding of modern civil society. Politics involves the distribution of rights and duties in the society, and whoever gets it is given a special privilege, radiant with power. Therefore, politics is often the domain of the elite - of the same political class or elite. Its members determine how to solve issues in the state. However, getting to the "wheel" of decision-making does not happen without a struggle. This article is about the transformation of the political conflict, within which you cannot ignore the issues of the conflict in Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh.

Keywords: Politics, Conflict, De Facto States, Resolution, Prevention.

1. De Facto States and a possible strategy for conflict transformation

De facto states such as Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh are often described as "non-existent places" on the map of sovereign states, and their internationally (broadly) unrecognized status largely hinders their relations with the outside world. Isolation of separatist units of the South Caucasus has a negative impact on the prospects of conflict resolution, as well as on the prevention of future conflicts. The government of Georgia had many attempts to resolve conflicts, but due to a number of objective and subjective determinants, most of them were unsuccessful. For example, the so-called informally supported by the Georgian government was considered uninteresting by the Abkhazians. Dieter Boden's 2001 document, "Main principles of the separation of powers between Tbilisi and Sukhumi", did not have a positive reaction from their side, as well as the extensive concept "Special Abkhazia in the State of Georgia" published in 2004 by Georgian experts (Konstantine Kublashvili, Archil Gegeshidze, Ivliane Khaindrava, Paata Zakareishvili) On the Status of Georgia, Nodar Natadze's work, "The Concept of Guaranteed Restoration of the Jurisdiction of the Central Government of Georgia in Abkhazia", shared by part of the civil society in Georgia, was practically ignored. The discussion of the status of Abkhazia in one of the working groups of the State Constitutional Commission in 2014 ended without results. In the same way as within the framework of the 2017-2018 constitutional reform, were had been talk about the place of Abkhazia and South Ossetia in the territorial integrity of Georgia.

To date, there is no model of coexistence between Abkhazians and Georgians, which includes mechanisms for protecting the interests of both sides. The tolerance of Georgians and tolerance towards people of other nationalities is universally recognized. A prime example of this is the centuries-old coexistence of Georgians and Abkhazians and the peaceful life of other, mostly neighboring ethnic groups (Armenians, Russians, Jews, etc.) on the territory of Georgia. Considering this and some other factors, despite the fact that business and productive communication

between our peoples has stopped, post-conflict estrangement is evident, and as more time passes, Abkhazia and South Ossetia are becoming more distant from Georgia, although it is the unwavering belief of Georgians that coexistence with Abkhazians and Ossetians is desirable, possible and should continue, therefore it is desirable to actualize the problem of these somehow "frozen" conflicts.

Regarding the anatomy and political dimension of the Nagorno-Karabakh conflict, historical chronicles of belonging to Nagorno-Karabakh is a controversial issue, the analysis of which, on the one hand, is difficult and on the other hand, for the stage of the research topic irrelevant. However, it should be noted that as the Caucasus in different parts of the region, as well as in Nagorno-Karabakh in the territory Albanian, Azerbaijani, Armenian and Persian Footprints are presented. The Nagorno-Karabakh conflict has many dimensions. In addition to ethnic conflicts, geopolitical "games" between such great powers as Russia, Turkey and Iran are presented, the path from the unipolar international system to the multipolar system is clear, there is a weakness of diplomacy and mediation, and severe humanitarian problems. The historical labyrinths of the Karabakh conflict and its consequences have caused significant changes in the neighboring states, as well as in the entire region and the existing balance of power.

On September 20, 2023, ethnic Armenians living in Nagorno-Karabakh agreed to a ceasefire proposal. As a result, a decree was signed according to which, taking into account the difficult military-political situation, on the basis of the safety of the population, the separatist regime was abolished from January 1, 2024. From the moment of entry into force of the mentioned decree, both the population of Nagorno-Karabakh and the residents outside the republic will get acquainted with the conditions of reintegration presented by the Republic of Azerbaijan, as a result of which they can make an independent and individual decision about staying (returning) to Nagorno-Karabakh. From the point of view of international law, Russia's well-trying and tested struggle between two important principles of international law was declared on the territory of Karabakh. In particular, the principle of the inviolability of the territorial integrity of Azerbaijan in relation to the

right of self-determination of the Armenian people (versus).

Conclusion

The measure of the democracy of the states is the extent to which the government is decentralized in the country, the extent to which important issues are resolved by delegation at the local level, and as a result, whether they are sufficiently equipped with independent decision-making powers. Georgia is currently going through the stage of state formation and development. In this process, a lot of problems arise, the neglect of which may lead to the damage of common state interests. The main direction of the ongoing reforms in the country, which includes decentralization, is particularly interesting. In the current situation, it is assumed that Georgia is a decentralized, asymmetric, unitary state with signs of regional organization, which includes three territorial units created at the regional level: two autonomous republics (the autonomous republics of Adjara and Abkhazia), none of which is a quasi-state formation and the former territory of "South Ossetia", which had the status of an autonomous district and is a temporary administrative-territorial unit. Based on the above, it is undoubtedly necessary to conduct an in-depth study and analysis of the state organization of Georgia, subsequently offering a possible solution, searching for the matrix that best corresponds to the current challenges in the state, in order to avoid future destructive manifestations.

Based on the political-legal prism, the drafter of the state organization of post-Soviet Georgia as well as the Nagorno-Karabakh region has a direct connection with politics, at which point the legal part will be crippled. Where the Russian state is represented as a counterweight, it is unnecessary to talk about legal doctrines and the compiler. However, it is important in relation to the legal plot, as much as possible for history, for the future, for the beginning of negotiations, based on the principle of international law, all high legitimacy laws, conflicts and hostilities were recognized on the international stage, all actions against statehood were carried out by the Russian Federation. Neither Abkhazia nor South Ossetia is a party, but the Russian Federation, which systematically violates universally recognized principles and norms of international law. A nuclear, aggressor state is a formation built on the

principles of the Horde, which, taking into account its geopolitical location, Georgia has to exist as a neighbor. In any legal dispute there is a risk, and Georgia's challenge to the European Court of Human Rights in relation to the process it won against the Russian Federation became an opportunity to internationally recognize the materially indisputable truth. The decision based on the principle of evidence competition must be noted from a legal point of view, as for politics, not only in the region, but also in the wider arsenal, taking into account the transformation of world geopolitics, Georgia is facing great challenges. In the geographical area of Georgia, the turbulence that forces the whole world to pursue a new policy is felt even more. The influence of the interests of the great powers in relation to Georgia is significant. In the mentioned plot, the Georgian government tries to carry out appropriate measures based on the state interests, and for a state like Georgia, with limited resources, geopolitical location, taking into account the created sensitive situation and the political chronicles of the recent history of the motherland, the pursuit of state interests and a balanced policy is extremely difficult and difficult. In such a situation, the preservation of unity is facing particularly big challenges. And today, as never before, we are witnessing such challenges that have not been seen for centuries. If we talk about the strength of the state, not only the military armament determines the latter, but the unity of the nation on state issues is decisive. The state is the prototype of the family in a large dimension. It is the latter that represents the essential challenge of our state. As a conclusion it must be said that developing creative, status-neutral visions of conflict resolution will help de facto governments agree to engage without alienating titular states.

BIBLIOGRAPHY

1. Antadze G., Geopolitical lights and shadows of the Karabakh war, Tbilisi, 2020.
2. Caucasus Edition Journal of Conflict Transformation, Turkey's Role in the Nagorno Karabakh war: a potential resource for peace, 2013.
3. Demetrashvili A., Gogiashvili G., Constitutional Law, Tbilisi, 2020.

4. Demetrashvili A., Another attempt to actualize the problem, Jemal Ghakhokidze - 70, anniversary edition, Tbilisi, 2021.
5. Gorgiladze I., New World Order in American Geopolitics, Social Science Issues, Publishing House "Universal", Tbilisi, 2016.
6. Kobakhidze I., Constitutional Law, Tbilisi, 2019.
7. Minzarari D., Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War; Accident or Design, German Institute for International and Security Affairs, 2020.
8. Matsaberidze M., Political system of Georgia, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, 2019.
9. Menabde V., The Idea of Direct Democracy in the Constitution of the First Republic of Georgia, Journal of Constitutional Law, Special Issue N1-2, 2021.
10. Minzarari D., Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War; Accident or Design, German Institute for International and Security Affairs, 2020.
11. Osadze R., Geopolitical and geoeconomic aspects of the Nagorno-Karabakh military conflict of November 2020, Tbilisi, 2021.
12. Watling J., The key to Armenia's tank losses: The sensors, not the shooters, RUSI Defence Systems, Vol. 22. London: Royal United Service Institute, 2020.
13. International Crisis Group, The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer, 2023, see: <https://bit.ly/3FPnbIf> [23.01.2024].

ASSESSMENT OF THE SECURITY ENVIRONMENT AROUND UKRAINE AT THE CURRENT STAGE

Mykolaichuk Oleh,
Student
Derykot Oleksandr,
Senior lecturer
National Defence University of Ukraine
Kiyv, Ukraine

Introductions. Historically and geographically, Ukraine has always been at the crossroads of key civilizational processes, global and regional geopolitical interests, and important trade and economic routes. At the same time, our state has for a long time played a leading role in the Kremlin's ambitious plans to preserve the unity of the “great” russian state and strengthen its international, political, economic, and military potential, as well as restore the status of a superpower [1]. As a result, Ukraine is the object of a potential struggle between the main players of world geopolitics, the “collective” West and russia. The culmination of this confrontation was the armed aggression of the russian federation against Ukraine in 2014, followed by a large-scale invasion on February 24, 2022. At the same time, it became another vivid manifestation of the imperial and aggressive policy of the russian federation.

The armed aggression of the russian federation against Ukraine caused devastating consequences for European and global security. The russian-Ukrainian war has disrupted regional stability, creates and strengthens global risks.

Thus, in order to build a balanced and effective strategy for combating the aggressor, it is important to find out the background of the conflict in which Ukraine is, and to outline the ways to overcome it.

Aim. The purpose of this study is to assess the security environment and analyze its transformations in the post-war period.

Materials and methods. The main source of studying the chosen topic is the results of scientific research and the publication of high-quality world periodicals, mainly since 2014. To implement the research goal, content analysis of these

materials was used in combination with literary methods of comparison, synthesis, and generalization. The assessment of the security environment was carried out using a SWOT analysis.

Results and discussion. The security environment at the current stage can be characterized as an environment with a high degree of variability and unpredictability. The Russian-Ukrainian war was unleashed by the Russian Federation, a state that has nuclear weapons and is still a permanent member of the UN Security Council. The other side of this armed conflict is Ukraine, which gave up nuclear weapons in exchange for international security guarantees. The impunity of the aggressor's actions tests the existing mechanisms for ensuring peace and security and tests the effectiveness of international organizations and alliances in practice. Also, this armed conflict intensified the search for new mechanisms for ensuring global, regional and national security, as well as building a system of national stability.

First of all, this involves conducting a constant analysis of the security environment in the state in order to make timely changes to the goals and objectives of the state policy in the relevant direction [2].

The strategic analysis of the security environment is aimed at determining the processes, factors, conditions, phenomena, events, circumstances and results of activities regarding the interaction of the subjects of social relations, as well as the trends of their development, which affect the level of protection of the state, society, and the environment in a certain territory from existing threats and predicted threats.

According to leading scientists, changes in the security environment, which are a deviation from its normal balanced state, contain risks that are subject to further analysis. According to the results of the primary analysis of the security environment, they can be divided into: risks that can turn into threats, as well as risks that create new capabilities for the development of the state and society.

Thus, the timely identification of existing and projected threats to national security, vulnerabilities and advantages (strengths) of the state and society, as well as opportunities to strengthen the protection of national interests in the conditions of a

certain security situation is the basis for determining the strategic goals and priorities of state policy in the field of ensuring national security [2].

The new edition of the National Security Strategy of Ukraine for 2020 defined a new cycle of strategic planning. For its implementation, before the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine, the preparation of a number of industry security strategies was completed. Based on their analysis, it can be noted that Russia continues an aggressive foreign and military policy towards our country. However, the scenario of a full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine at the beginning of 2022 and the aggressor launching a terrorist war was not considered in the expert environment of Ukraine.

The reasons for the deployment of the Russian war against independent Ukraine had not only political, but also ideological and historical aspects [3]. It has been repeatedly noted that Russia cannot exist in Europe without Ukraine, which also belongs to Europe, while Ukraine can exist in Europe without Russia.

In general, it is expedient to define as a source of a separate group of threats to the national security of Ukraine the destruction of the international security system created after the Second World War and the weakening of the influence of international organizations that must ensure compliance with the norms of international law.

These global processes reduced the effectiveness of existing crisis management tools, devalued the security guarantees provided to various states, and became a provocation for new interstate conflicts and the spread of international crime in the absence of a system of effective deterrence and punishment.

The ineffectiveness of the international security system turned out to be a particularly dangerous source of threats to national security for Ukraine in particular, since the existing peace protection mechanisms and security guarantees, including those under the Budapest Memorandum, did not prevent the Russian Federation from carrying out hybrid aggression against Ukraine for years, and on February 24, 2022, starting full-scale war.

Therefore, during the formation of state policy in the field of ensuring national

security, states must find tools that will allow them to be ready for the constant action of such threats. This approach involves strengthening national stability.

In addition to the analysis of risks and threats to national security, the strategic analysis of the security environment also involves determining the vulnerabilities, advantages and capabilities of the state and society in the field of protecting national interests.

As for the vulnerabilities of the state and society, which are the source of internal threats, they are described in sufficient detail in the planning documents in the spheres of national security and defense, adopted in recent years for the implementation of the National Security Strategy of Ukraine.

It should be noted that the confrontation of Ukraine in the war activated the strengths of the state and society, namely coherence and unity in relation to democratic values and national interests. This made it possible to eliminate some vulnerabilities quite quickly. First of all, shortcomings, violations and miscalculations in the field of information policy of the state and the weakness of the strategic communications system. Thanks to the effective coordination of efforts in the relevant sphere of activity and the unification of the efforts of the state, society and business, Ukraine managed to obtain significant advantages in the information war and ensure the dissemination of truthful information about the events currently taking place on the territory of the state in the world.

Among the remaining strengths of the Ukrainian state and society can be attributed the formation of the legislative framework, which provides for the mechanisms of state management, both under normal conditions and under conditions of emergency and martial law. This largely guarantees the continuity of actions of the self-government system, which is one of the key areas of ensuring national security and stability. In addition, the Law of Ukraine “On the Foundations of National Resistance” adopted in 2021 laid the foundation for the organization of territorial defense, which played an important role in ensuring the protection of the state in the ongoing war. In this way, it was possible to significantly increase the effectiveness of responding to military threats at the local level and establish proper coordination at

all levels.

The full-scale invasion, as well as the hybrid war of the Russian Federation, which has been ongoing since 2014, revealed other advantages in Ukraine, such as a powerful volunteer movement and a significant potential for self-organization of society. Active training and training of representatives of state authorities, security and defense forces, including with the participation of foreign countries and NATO, significantly increased the state's level of readiness for armed aggression of the Russian Federation. This qualitatively distinguishes the current situation from the one that developed in 2014.

The leadership of the President of Ukraine is also an absolute advantage, which ensured not only an effective confrontation with the numerically larger forces of the enemy, but also made it possible to organize a powerful international coalition of democratic states in support of Ukraine.

During the war, new opportunities were formed for the protection of national interests and the further restoration of the country in the post-war period. First of all, it is about strengthening Ukraine's bilateral relations with a number of countries of the world, Ukraine's progress on the path of European integration and in the protection of sovereign rights in international judicial institutions, broad public resonance and support for Ukraine in the world, in particular through the Rammstein format.

It should be noted that the analysis of risks and threats to national security should be carried out regularly. Most likely, after the end of the war, the security environment of Ukraine will undergo significant changes. Priority needs in the sphere of protection of national interests and further development of the state will change. Taking into account the above, after the end of the war, a new cycle of strategic planning should be started, based on the results of which it is necessary to introduce clarifications to the National Security Strategy of Ukraine and sectoral security strategies.

It can be predicted that the structure of global and regional security will undergo changes, this process will be complex and long-lasting. In the post-war

period, the Russian Federation will continue to be the main source of threats to the national security of Ukraine and Eastern Europe. After the end of the war, we should not expect the Russian leadership to abandon its aggressive plans to continue its aggressive policy towards Ukraine, even in the event of a change in its leadership.

Even suffering significant losses due to the imposed sanctions, the Russian Federation will try to recover by seizing new territories of Ukraine during the war and gaining access to the resources of our state. Also, the Russian Federation will not stop trying in various ways to harm the interests of Ukraine in various spheres and will not stop interfering in internal affairs. This will be used as leverage and pressure on the “collective” West to lift sanctions.

The escalation of the situation around Ukraine on the eve of the war gave the Russian Federation an opportunity to increase the level of military and political tension in the countries of the West. At the same time, both the accumulation of Russian troops along the borders of Ukraine and the demands to the USA and NATO regarding “security guarantees” were interpreted by many states as legitimate from the point of view of the sovereign rights of the Russian Federation as an independent state and subject of international relations. This was facilitated by the information campaign launched by the Russian Federation, which focused the attention of the governments and the public of Western countries on the fact that the Russian Federation is an actor worth paying attention to, even if it is not officially recognized. It is possible that this situation explains the expectant position of the vast majority of the world's states and their leaders in the first days of the war and considerable caution in the subsequent actions and decisions of these states.

The further activity of international organizations and the need for their deep reformation will also be an urgent issue. The effectiveness of NATO as a military-political alliance remains in doubt. A complex bureaucratic system of decision-making and management is ineffective in the conditions of rapid and unpredictable changes in the modern security environment.

The Russian-Ukrainian war intensified the creation of new military and/or political alliances, smaller in size. Their advantages should be flexibility and more

effective security guarantees for participants.

Thus, the existing and projected changes in the security environment around Ukraine should be considered as risks containing new opportunities for reforming the existing international security system. Ukraine's experience in finding solutions to end the war and providing our state with reliable external security guarantees can become an incentive for reformatting the outdated and ineffective international security system and its institutions.

Conclusions. Thus, the state's strategic orientations in the field of ensuring national security are that Ukraine should form sufficient own capabilities as a basis for ensuring its security and stability. Also, Ukraine should reserve the right to choose to participate in various collective security and defense systems and/or alliances as a way of guaranteeing state sovereignty and territorial integrity.

REFERENCES:

1. Rosiiska ahresiia proty Ukrainy: pravda i vyhadky, prychny i naslidky / P. P. Hai-Nyzhnyk, I. I. Krasnodemska, Yu. S. Fihurnyi, O. A. Chyrkov, L. V. Chuprii. K.: "MP Lesia", 2018. 435 s.
2. Reznikova O. O. Strategic analysis of the security environment of Ukraine. Strategic panorama. Special issue. 2022. P. 45-53.
3. Svoboda I., Shevchuk M., Shamsutdinov O., Pavlo L., Voluiko O. Identification of new threats to the national security of the state. Cuestiones Políticas Edición de julio-septiembre de 2023, 2023, № 78. P. 326-344.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конопля Діана Олександрівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Право»
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Петренко Роман Станіславович,
здобувач освіти ОР «Магістр»,
спеціальність «Публічне управління»
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Беляєва Олена Павлівна
к.н. з держ.упр., старший викладач кафедри
права та публічного управління
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Вступ. Війна є одним з найсерйозніших загроз безпеки людини в усі періоди існування людської цивілізації. Загибель людей, руйнування інфраструктури, економічні потрясіння та інші негативних наслідки дають поштовх для зміни життєвих пріоритетів населення країни. Цивільна безпека в умовах воєнного стану – це стан захищеності життя, здоров'я та майна цивільного населення від техногенної катастрофи, негативних природних явищ, воєнних дій та їх наслідків, що забезпечується комплексом заходів спрямованих на попередження та зменшення ризиків ушкоджень людства та їх майна.

Мета роботи. Важливо вивчати досвід інших країн у сфері цивільного захисту, щоб удосконалити систему управління цивільним захистом в Україні. Надзвичайні ситуації відбувалися в кожній країні світу, адже не існує країни, яка б не бажала розвиватися, укріпляти свої позиції та захищатися від ворогів. Реформи в системі державного управління цивільним захистом України нажаль

відбуваються повільно, внаслідок чого, кількість надзвичайних ситуацій і масштабність їхніх наслідків зростають [1].

Матеріали та методи. У зарубіжних країнах цивільна безпека в умовах воєнного стану є одним з пріоритетних напрямків державної політики. В кожній країні існує нормативна база, як регулює вищезазначену сферу. Важливим елементом системи цивільної безпеки в зарубіжних країнах є підготовка населення до непередбачуваних ситуацій, будь то природні катастрофи, воєнні дії чи інші небезпеківі ситуації. У рамках цієї підготовки проводяться навчання населення правилам поведінки в умовах воєнного часу, надання першої медичної допомоги, гасіння пожеж тощо. Яскравим прикладом такої країни є Ізраїль, де жінки на рівні з чоловіками проходять військову підготовку на постійній основі. Велике значення має система цивільної оборони, яка забезпечує захист населення від воєнних дій. Система включає мережу укриттів, пунктів евакуації та інших об'єктів, призначених для захисту населення.

Результати та обговорення. Аналіз зарубіжного досвіду дає можливість виділити ряд загальних тенденцій у розвитку системи цивільної безпеки в умовах воєнного стану. Однією з таких тенденцій є посилення уваги до військової підготовки населення. Це пов'язано з тим, що в сучасних умовах воєнні дії можуть розпочатися раптово і в такому випадку населення буде потребувати швидкого та ефективного реагування на події задля збереження свого здоров'я та своїх близьких. Іншою тенденцією є розвиток системи оповіщення та навчання населення основам цивільного захисту та реагування на катастрофу. Згадаємо масштаб руйнування Чорнобильської АЕС у 1986 році та некомпетентність влади щодо усунення наслідків і для порівняння аварія 2011 року на АЕС у Фукусімі. Можна вважати за приклад як влада Японії гідно зреагувала на вибух, як були залучені сили реагування, а самі люди без паніки, за допомогою держави, швидкими темпами відновили наслідки катастрофи.

Програма навчання, підтримки освітнього рівня здобуття нових знань щодо цивільної безпеки повинна стати постійною складовою для

удосконалення самоосвіти цивільного населення, вплинути на менталітет нації. Вивчення досвіду провідних країн світу допоможе Україні підвищити ефективність системи цивільного захисту. Для прикладу, можна розглянути систему цивільного захисту в таких країнах як Польща, Німеччина та Франція. Загалом система цивільного захисту в цих країнах побудована таким чином, щоб передбачити настання надзвичайних ситуацій. Набагато простіше та дешевше попередити надзвичайну ситуацію і запобігти їй аніж боротися з її наслідками.

Для забезпечення державних функцій з питань цивільного захисту у структурі МВС Польщі існують Державна пожежна служба (в Україні це ДСНС), Бюро з питань Захисту Населення і Цивільної Оборони, Пошуково-рятувальні бригади – Департамент рятувальних робіт та цивільного захисту населення та інші. Значне місце у системі цивільного захисту належить добровільним пожежним командам, об'єднаних у Спілку Добровільних пожежних бригад республіки Польща [2]. В Україні велике значення на сьогодні, в умовах вторгнення РФ, має Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

У Німеччині для забезпечення координації дій органів виконавчої влади, комунального самоврядування, установ та організацій з питань цивільного захисту населення і територій в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, у системі забезпечення національної безпеки в структурі федерального МВС створено централізований орган – Федеральне відомство захисту населення та допомоги при катастрофах [1].

Система цивільного захисту у Франції, як і у Німеччині, є важливою складовою національної безпеки. ЦО у цій країні розглядають як найважливішу складову частину національної безпеки поряд з "військовою" й "економічною" безпекою, вона виконує завдання щодо попередження, прогнозування, планування, оповіщення населення. Загальне керівництво ЦО здійснює МВС, безпосередньо — національне управління ЦО. Формування ЦО зведено в корпус, що включає в себе: частини й підрозділи аварійно-рятувальної служби,

навчально-мобілізаційні центри, пересувні колони воєнного часу, спеціальні підрозділи прийому і розміщення евакуйованих і потерпілих, авіаційну групу, службу розмінування [4].

Розглядаючи систему цивільного захисту країн Західної Європи ми можемо порівняти з країнами членами Організації Північноатлантичного договору, наприклад система США, Канади, Нідерландів.

Ще однією особливістю цивільного захисту в США є загальний телефонний номер для екстрених ситуацій «911». Доступ до «служби 911» мають жителі 99% території США. Проте слід зазначити, що поняття та ідею загального телефонного номера для екстрених ситуацій було створено в європейських країнах задовго до того, як подібні кроки зробили в США. Використання цього досвіду у процесі формування служби цивільного захисту України сприятиме підвищенню її результативності та дієвості в умовах як мирного так і воєнного часу. Більшості з досліджених сучасних моделей побудови системи цивільного захисту властиві такі риси: пріоритетом системи ЦЗ як європейських країн, в сучасних умовах є не ліквідація, а прогнозування, моніторинг і, у разі можливості, попередження надзвичайних ситуацій [5].

Висновки. Таким чином, попередження надзвичайних ситуацій характеризується принципово нижчими витратами порівняно з усуненням негативних наслідків катастрофи. Управління системами безпеки в більшості європейських країн здійснюється на урядовому рівні безпосередньо, або через МВС, де спеціально створені органи державної влади мають статус агентств, у розпорядженні органів управління цивільного захисту та використовують значні сили й засоби в боротьбі з катастрофою, укомплектовані професійними рятувальниками, які характеризуються високим ступенем підготовки. Зарубіжний досвід показує, що ефективна система цивільної безпеки, в умовах воєнного стану, може забезпечити захист населення від воєнних дій та їх наслідків. Для цього необхідно проводити постійну військово-патріотичну підготовку населення, розвивати систему цивільної оборони та впроваджувати публічні заходи, спрямовані на підвищення рівня цивільної безпеки, що допоможе

покращити ефективність цивільного захисту в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Міжнародні зв'язки. URL: <https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/dvostoronne-spivrobotnictvo/federativna-respublika-nimechchina> (дата звернення 23.01.2024)
2. Подскальна О. А. Приєднання України до механізму цивільного захисту Європейського Союзу – один із пріоритетів її європейського вибору. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 19. С. 130–134.
3. Порока С. Г. Співвідношення та законодавче визначення понять «національна безпека» і «цивільний захист». Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, 10-11 травня 2019 р. Харків: НУЦЗУ. С. 431
4. Сектор цивільної безпеки. EUAM UKRAINE. URL: <http://www.euam-ukraine.eu/ua/our-mission/thecivilian-security-sector/> (дата звернення 19.01.2024)
5. Сірант М. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки при надзвичайних ситуаціях. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». № 4 (32). 2021. С. 56-61. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/dec/25915/11.pdf> (дата звернення 19.01.2024)
6. Яковчук Р., Лоїк В., Синельников О., Ковальчук В., Поліщук В. Обґрунтування моделі механізму цивільного захисту організації північноатлантичного договору та його активації в умовах особливого періоду в Україні. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 2(12). С. 165-181.

PHILOLOGICAL SCIENCES

UDC 821

IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF AZIZA AHMEDOVA'S STORIES

Makhmudova Shalala Amirxan gizi

Azerbaijan State Pedagogical University

Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor

Summary: This article analyses the children's stories of Aziza Ahmadova, a well-known representative of Azerbaijani literature. The writer's stories are examined in terms of themes and ideas, and the positive qualities he conveys to young readers are emphasized. It was found that these stories enrich the spiritual world of children, instill in them a sense of love for the motherland and its nature, and shape the aesthetic tastes of readers.

Keywords: Story, subject, idea, education, allegory, subtext.

Aziza Ahmadova, one of the outstanding representatives of Azerbaijani children's prose, dealt with various topics of interest to children in her stories. The writer's first story, "The Fearless Man's Mistake", was published in "Pioneer" in 1957. After that, he wrote fine examples of children's prose and presented them to readers. The 70s and 80s are the most productive period in the work of A. Ahmadova, who writes and creates under the pseudonym Turkan. During these years the writer wrote "Spring Snow", "The Flowers Loved Him", "These Hands Touched Me", "I Broke a Heart", "I Look at These Days", "The Light of Blue Eyes", "The Adventures of Carlsson Who Lives on the Roof and Damdabajan Who Lives in the Chimney", and "My Flowers" books have been published.

The writer, in addition to shaping the literary-aesthetic taste of school-age readers through her stories, has also devoted special attention to enriching their

spiritual world. Aziza Ahmadova's stories on the theme of love for nature attract attention. In stories such as “Primula – Spring Flower”, “He Lived Brave a Short Life”, “The Flowers Loved Her”, “Dewy Flower”, “Bee”, “Smoke”, “Hennaed Rocks”, “Rain”, “The Friends of Gultam”, “Summer Snow”, and others, the author introduces young readers to various natural events, providing information about plants, flowers, and animals. This not only serves to broaden their worldview but also contributes to the enhancement of their understanding of the world.

In the story “Primula - Spring Flower”, the author uses allegory and avoids personification to depict the dialogue between the flowers. The story begins with the arrival of Primula, the first flower under the spring snow, who expresses her joy at the greenery, the budding trees and the beauty of nature, greeting each new blossom with jubilation. Primula shares this news with everyone and rejoices with them. First, she meets Bənövşə and expresses her affection for him. Two days later, she announces the arrival of Nərgiz, who in turn expresses her dissatisfaction and distributes petals to show her displeasure. Chamomile then arrives, and day after day new flowers bloom in the garden, including papaver, buttercups, convallaria and so on.

“One day, the flowers realized that Primula's voice could no longer be heard. She no longer announces the newly blossomed flowers to everyone and no longer rejoices in their presence [2, p. 4]”. It becomes clear that Primula has withered and shrivelled, which means the end of her lifespan as a flower. This makes everyone sad. Narcissus' words are particularly impressive and instructive: “Primula rejoiced in our blooming. She has a motherly heart, but none of us appreciated her beautiful blue flowers [2, p. 5]”.

The conclusion of the story is that flowers, like people, need attention and love. It is love and appreciation that keep flowers and people alive. The author calls on everyone to treat each other with care, and to show appreciation, love, and affection. Because life without love loses its meaning, it becomes boring and pointless.

The researcher of children's literature, Füzuli Asgarli, while discussing the creative work of Ms. Aziza, has noted: “...the writer devotes attention to the aesthetic and moral-ethical upbringing of children, highlighting their desire to possess noble

human qualities... In her stories, feelings of infinite love for the natural world, love for the living beings (flora and fauna), respect for elders, and sincerity in friendship and companionship are prominently depicted in children [3, p. 213]”.

If we look at the creativity of A. Ahmadova, we see that in choosing the literary theme she emphasized the educational significance of her works for readers and endeavored to enrich the morals of children.

The story “He Lived Brave a Short Life” is also instructive. Lala, the beautiful daughter of spring, is also spoken of, flowers are personified, and dialogue occurs between them. The flowers regret that Lala faded quickly, had a short life, and soon left them.

The author conveys several messages to his readers in Lela's language. Lala says to the other flowers: “My butterfly flowers have flown, I am naked, no one else is coming to my show [2, p. 6]”. This sentence has a deep underlying meaning. Here the author points out the ingratitude of people, and the importance of their outward appearance, and urges readers to pay attention to inner beauty and those who are rich in spirituality.

Another sentence from the mouth of Lala attracts attention with its subtlety. One of the other flowers says: “We live long after we've been skinned. And you turned yellow within an hour [2, p. 7]”. In response, Lala says, “I love the land. The one who loves the land turns yellow when he leaves it [2, p. 7]”.

As you can see, a deep meaning is expressed in the lowest layer of these sentences. In this way, the author awakens in the reader not only a love of nature but also a feeling of love for the homeland and the fatherland.

At the end of the story, the author gives the reader a wise message: “Beauty never fades.” The tulips that bloom today also revitalize those of yesterday. This sentence, which sounds like an aphorism, encourages the reader to reflect. We may pass away for a day, but after us, our good deeds, the clean name we have left in our memory, and our good behavior toward the people around us will live on. The future generations will be our successors who love their homeland, their nature, their wealth, and their values, who represent us with their marvelous deeds, and who are

connected to their country and their people.

In the story “The Flowers Loved Him”, the gray bird that has landed in the meadow and the other flowers don't like the flowers, they call him ugly. When he sees that they don't love him, the gray bird flies away and begins to live alone. One day, the gray bird is drinking water when he hears a moan. As he approaches the direction from which the sound came, he sees that *Convallaria* and other flowers are shriveling from thirst, turning yellow and dying. “The gray bird flew to the river to fetch water. He carried water in his mouth and began to water the flowers. He often flew to the river and returned quickly [2, p. 7]”. If you drink water, the flowers begin to live again. This action of the gray bird - humanity, helpfulness - changes the attitude of the flowers towards it. They no longer chase after it. The flowers and the grass come to an agreement among themselves, and each gives the gray bird its own color. When the gray bird wants to drink water from the river, it sees a bird with colorful feathers in the water and is amazed at its beauty. When he looks at the water again, he realizes that it is him. “The flowers with the laughing eyes were very happy about the happiness they brought to a little bird [2, p. 11]”.

As can be seen from the content of the story, positive characteristics are instilled in the readers here. The author emphasizes the negative side of children and conveys the idea that they should not judge people based on their appearance. The main thing is the spiritual world of a person, the beauty should be on the inside. Sometimes appearances can be deceiving. Because all that glitter is not gold.

The works written on this topic serve to eliminate the negative aspects of children's character. “A. Ahmadova, the expert on children's hearts, has set herself the goal of promoting national and moral values in her work, and she has set herself the goal of conveying something with every artistic example she creates” [4, p. 14]”.

The well-known literary critic and scholar Vugar Ahmad rightly remarked that: “Mr Aziza, who knows the nature of children very well, can express original ideas and capture the feelings and emotions of children in her works [5, p. 289]”.

The literary critic and scholar Gulu Khalilov assessed the writer's work as follows: “Aziza Ahmadova's language is artistic and journalistic. This language is

fluent, it is kneaded with poetry and poetry, with the juice of life. In his dialogues and soliloquies, sweetness and sadness, sometimes sharpness and strangeness take the main place, and the author's abundant use of folk creativity, proverbs, and idioms gives his works smoothness, naturalness and liveliness [1, p. 413]”.

It should be noted that the range of topics covered by A. Ahmadova's stories is very broad. As can be seen from the stories we have discussed, these works are of great importance due to their significance for the education of children. In these stories, the author is not content with talking about the beauties of Mother Nature, but through the use of personifications, he informs young readers about flowers and birds and instills spiritual and moral qualities in them, urging them to be sad, humane, polite, and patriotic.

REFERENCES

1. Ahmadova A. Y. The Light of Blue Eyes. (Face to Face with Life. Qulu Khalilov) Baku, "Gənclik" Publishing, 1984, 416 pages.
2. Ahmadova A. Y. I fell in love with these lands.. Baku, "Yazıçı" Publishing, 1978, 79 pages.
3. Fuzuli Asgarli. The Stages of Development of Azerbaijani Children's Literature. - Baku, ADPU Publishing, 2009, 435 pages.
4. Saadat Bayramova. The Didactic Importance of Aziza Ahmadova's Children's Works // Qədim diyar International Online Scientific Journal, 2022.
5. Vugar Ahmad. Azerbaijani Children's Literature (teaching aid). Baku, "Müəllim" Publishing, 2006, 340 pages.

PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Muradli Lalanzar Davud

Azerbaijan state oil and industry university

Lecturer

Abstract. Obtaining higher vocational education, mastering the practical aspects of the chosen profession, and later work in the specialty are the goals of everyone, who seeks to find their niche in the modern society. The article is dedicated to a new approach to learning foreign languages in modern conditions. The principles and criteria for implementing this task are revealed.

Key words: Professionally oriented, professional competence, speech behavior, adequate speech samples, content selection.

Today there is a need to take a fresh look at the learning process in general and at teaching a foreign language in particular. Awareness of the fact that knowledge of a foreign language is becoming a kind of key to the professional success of a modern specialist reinforces the importance of the linguistic component of higher education in a technical university and it is quite obvious that the usual vision of language training in a technical university as an integral part of the educational paradigm of higher education is absolutely outdated. As the practice of teaching a foreign language at a technical university show, the level of proficiency in oral foreign language professional communication by future specialists in the field of professional communication turns out to be inadequate; it does not ensure students' readiness for active interaction with a professional foreign language environment. Graduates can read literature in their specialty, reproduce memorized topics, but find it difficult to freely express their thoughts in a foreign language and participate in foreign-language professional communication. The results of observations, interviews, and questionnaires indicate that the main problems that students face are: the inability to always adequately implement communicative-functional vocabulary, choose the type

of communication appropriate to the communicative task, and formulate their statements in accordance with this. They are also characterized by uncertainty in the choice of linguistic means, in the correct form of their statements, but in modern society it is important that today's university graduate is professionally successful and mobile, able to build his own career, work in conditions of fierce competition in the domestic and world markets, and actively promote the healthy development of the entire society.

Currently, a mandatory requirement for 70% of all vacancies available on the domestic labor market is knowledge of a foreign language for making foreign professional contacts. Moreover, language proficiency at the traditional level-“reading with a dictionary” – is no longer relevant. A modern specialist must be able not only to communicate with foreign partners, but also to use international professional and cultural experience in his work. According to research by sociologists, the most “requested” abilities in the modern world are the ability for creative development and self-development, the ability to make creative decisions in the process of dialogue, and this becomes possible only upon achieving a sufficiently high practical language level.

A foreign language is becoming a universal means of professional and industrial life, therefore, when teaching a foreign language at a technical university, the problem of developing and forming professional competence among students is becoming increasingly urgent. A high level of professional competence of a specialist is achieved by the presence of professional skills acquired during his studies at the university. Foreign language skills are successfully implemented as part of communicative competence only if they correspond to the professional skills defined by the qualification characteristics of specialists in this profile, as recorded by the State educational standard of higher professional education. Thus, professionally communicative training in a foreign language, which involves training students in professionally oriented foreign language communication, is appropriate and methodologically justified. In this regard, a professionally-oriented approach to teaching a foreign language at a technical university, which provides for the

formation of students' ability to communicate in a foreign language in specific professional, business, scientific fields and situations, taking into account the characteristics of professional thinking, is of particular relevance. Professionally oriented foreign language teaching is currently recognized as a priority in modernizing education.

Professionally-oriented training is understood as training based on taking into account the needs of students in learning a foreign language, dictated by the characteristics of the future profession or specialty [1]. It involves a combination of mastering a professionally oriented foreign language with the development of students' personal qualities, knowledge of the culture of the country of the language being studied and the acquisition of special skills based on professional and linguistic knowledge.

Professionally oriented foreign language teaching at a non-linguistic university includes such components as studying a foreign language as a means of mastering a specialty and as a means of professional communication.

Speaking about teaching professional communication in a language, we should first of all determine what is the social order of society for learning a foreign language today? If previously the nature of teaching a foreign language was determined based on the nature of economic, political and international relations, today in the process of interethnic scientific, technical and cultural cooperation efforts are coordinated in the field of developed technologies, various problems are jointly solved, uniform standards and requirements are established, including standards and requirements in the field of foreign language proficiency.

Considering a foreign language as a means of shaping the professional orientation of a future specialist, it is important that when teaching professionally oriented language material, a two-way connection is established between the student's desire to acquire special knowledge and the success of language acquisition. A foreign language is an effective means of professional and social orientation in a non-linguistic university. To realize this potential, the following conditions must be met:

- clear formulation of the goals of foreign language speech activity;
- social and professional orientation of this activity;
- student satisfaction when solving particular problems;
- developing in students the ability to creatively approach solving particular problems;
- favorable psychological climate in the educational community.

The process of teaching professionally oriented communication in order to develop and form professional competence will be more effective if the following conditions are met:

- if we build this process on the basis of a personal-active approach;
- if the selection of the content of training in professionally oriented foreign language communication will be carried out on a situational and thematic basis;
- if authentic materials selected taking into account linguistic, methodological, cultural parameters and principles of teaching professionally oriented foreign language communication will be used as a teaching tool;
- if the training is carried out on the basis of a specially developed methodology, which involves the use of a set of exercises and techniques aimed at developing and forming professional competence among students of a technical university when teaching professionally oriented foreign language communication to this category of students.

The greatest difficulty in teaching oral foreign language professional communication in the absence of a natural professional language environment is teaching speech behavior adequate to typical situations of future professional communication. In this regard, the educational process should take into account typical situations characteristic of professional communication, which would create a motivated need for foreign language communication and would bring the educational process as close as possible to natural professional communication. Therefore, one of the main ways to solve the identified problem and at the same time one of the conditions for effective teaching of oral foreign language professional communication is the use of educational speech situations and role-playing games in

the classroom, promoting the creation of an imitation of a professional foreign language environment, increasing students' motivation for foreign language communication and forming in them an awareness of the need use appropriate speech patterns and tactics of speech behavior. Training should be based on the following principles:

- stage-by-stage (this principle prepares students to construct a foreign language utterance with access to communication, first in a teaching-speech situation, and then in a role-playing game),
- activity and activity of the nature of learning, communication, situational and thematic organization of the educational process,
- professional orientation of training, interdisciplinary coordination, motivation, intercultural interaction,
- taking into account the individual psychological characteristics of students.

By following the above principles, students will be able to demonstrate the following skills:

- select and use adequate speech patterns according to a given situation,
- conduct a dialogue on professional topics, working in pairs and groups, constructing your statement logically and coherently,
- listen and hear the communication partner, understand his communicative task and achieve the communicative goal during communication. The level of foreign language proficiency of students within the framework of professionally oriented education should be determined according to the following criteria:

- mastery of language professional knowledge (mastery of grammatical structures; lexical units of professional orientation);
- readiness for verbal professional interaction (proficiency in all types of speech activities based on professionally oriented vocabulary; the ability to realize one's needs in foreign language professional communication using various language means);
- readiness for creative professional activities (motivation, cognitive and creative activity of students).

To summarize the above, it is necessary to recall once again that professionally oriented teaching of a foreign language at a technical university requires a new approach to the selection of content. It should be focused on the latest achievements in one or another area of human activity, promptly reflect scientific achievements in areas that directly affect the professional interests of students, and provide them with an opportunity for professional growth. Thus, it would be legitimate to consider the content of teaching a foreign language at a technical university as the totality of what students must learn in the learning process so that the quality and level of proficiency in a foreign language corresponds to their needs and goals, as well as the goals and objectives of a given level of study. The selection of content is intended to contribute to the versatile and holistic formation of the student's personality, preparing him for future professional activity.

REFERENCES

1. Obrazsov, P. I. Professionally oriented foreign language teaching at non-linguistic faculties of universities / P. I. Obrazsov, O. Yu. Ivanova. – Orel: OSU, 2005. – 114 p.
2. Roshchina, E. V. Functions of a foreign language as an academic subject in the university education system / E. V. Roshchina // Foreign languages at non-specialized faculties: interuniversity. Sat. – L.: Publishing house. University, 1978. pp. 3–6.
3. Solovova E. N. Methods of teaching a foreign language. Basic course of lectures. - M.: Education, 2002. – 240 p.
4. Shaturnaya E. A., Abstract. Methods of teaching oral foreign language professional discourse using educational speech situations and role-playing games.

THE CREATIVE MENTALITY AND RESEARCH PROBLEMS

Shikhiyeva Sevda

Azerbaijan state oil and industry university

Lecturer

Abstract: Research may be defined as human intelligence systematically used in problem solving, to synthesize a methodology for organizing and administering of collective research activity. The implication of the definition leading to this synthesis indicates that the utilization of method on a rational synthesis can increase the efficiency of research organizations. In general, we are interested in the collective rather than the distributive aspect of this efficiency, as applied to a given research organization, not to a particular research worker. However, the proper application of collective intelligence depends to a large extent upon understanding of what is meant by “intelligence”. If the definition of research is to be clearly understood, it is necessary that concept of intelligence be considered. This will lead to an investigation of the anatomy of a problem, and more specifically to a definition of research problems.

Key words: Problem solving, collective intelligence, persistent examination, problem, classification, empirical data.

1. Introduction:

1.1. Problem solving

The ability to solve problems is not restricted to man alone. Experimental psychological studies of the behavior involved began with observations of animals, out of which have grown examinations of human mental processes. The capacity of certain animals to resolve actively various types of problem situations, when given a desirable goal, has long been recognized. Early experimental work centered on the question as to whether the resolution was by trial and error, or by insight. If the former is taken to be the case, then behavior is controlled by any explicit perception

of the relationships involved, mastery is not controlled by any explicit perception of the relationships involved, mastery is attained only gradually. The factors involved in the trial error solution are association, conditioned response, and repetition and chance success. That some problems may be partly or wholly solved by animals or humans and that the learning process may proceed in this manner may readily be granted without detracting from the importance of final insightful solutions. Trial and error solutions can be connected with certain types of “inefficient” research work.

However, at this point, we wish to consider types of behavior which apparently exhibit insight.

Basing his conclusion on similar experiments, Yerkes considered the following to be characteristics of the insightful problem solution [2].

1. Survey, inspection on persistent examination of problematic situation.
2. Hesitation, pause, attitude of concentrated attention.
3. Trial of more or less adequate mode of response.
4. In the initial mode of response proves inadequate, trial of some other modes of response, the transition from one method to the other being sharp and often sudden.
5. Persistent or frequently recurrent attention to the objective or goal and motivation thereby.
6. Appearance of critical point at which the organism suddenly, directly, and definitely performs the required adaptive act.
7. Ready repetition of adaptive response after once performed.
8. Notable ability to discover and attend to the essential aspect or relation in the problematic situation and to neglect, relatively, variations in non-essentials.

We shall find this description is readily adaptable to human behaviour in problem solving, and it will be of assistance in sitting up guideposts for the research process. For the purpose of studying the research process, it is not necessary to determine whether this insight is a rapid mental and error affair or a sudden enlightenment arising from the problematic situation. However, the evidence for the presence of the capability to apprehend connections is sufficiently great to enable its

use in describing intelligence.

The premise here is that intelligence may be measured by insightful behaviour, by the actual solving of problems and can reduce the amount of physical trial error required in a given situation. This has been supported by a great part of the psychological studies of human intelligence. Problems similar to those described previously have been used and are strongly indicative of the type of solution schema outlined by Yerkes.

The thinking process and reflective thinking are phrases used to distinguish the simpler type of problem solving. Such thinking may be defined as "active, persistent, and careful consideration of any belief or supposed form of knowledge in the light of the grounds that support it and the further conclusions to which it tends" Whitney corroborates this thesis, pointing out that [3].

Scientific thinking is in terms of carefully organized reflection. Like-wise, the methods of the best research are found to be scientific in terms of accepted mind process, involving all essential steps in problem solving.

In fact, the careful thinker, whether in shop, office, or study, proceeds in terms of delayed action after a period of reflection, when evidence on solutions can be carefully weighed. This is the method of creditable research; in whatever field it is carried on.

The hypothesis of sudden enlightenment based upon the totality of past experience is in general agreement with recent theories of neurophysiology, which describe the storage of observations in terms of circulating impulses in the neuron synapses circuits comprising the brain, plus the more or less permanent modifications in these elements which affect future operations.

1.2. Problem Classification

All problems may be said to consist of those internal or external environmental situations in which an obstacle or gap in knowledge interposed between the group or individual organism and an objective or goal. The problem solution consists in surmounting or circumventing the obstacle filling in the gap, and achieving the objective. In other words, purposive behaviour is required for resolving a problem.

Reaching a solution will depend on the totality of various interacting factors in the particular situation. These factors will, in turn, determine some specific probability of success. Some of these elements have been discussed and it may be noted that they are quite complex. A definite probability of success can be assigned to an individual or group for only the simplest problem. Nevertheless, it is this class of probabilities of success in solving problems in such organizations, although specific quantitative values of probable may be indeterminable.

The problem situation is the inception of the research process. Without a problem there can be no research. "The scientific attitude... is necessarily alert for problems...There is nothing which a scientific mind would more regret than reaching a condition in which there were no more problems. That state would be the death of science, not its perfected life" [4]

However, not all obstacles goal circumstances make for research problems. An understanding of various types of problem which may be undertaken is essential in a study of this process. The specific problem situation will, to a large extent, define the approach which will have the highest probability of success. Dewey classifies problem situations in terms of the occurrence of a difficulty:

- a. In the lack of adaptation of means to end.
- b. In identifying the character of an object.
- c. In explaining an unexpected event.

These appear to be the general classes of obstacles to which man devotes his creative abilities and research problems may be found which fall each of them. It may be assumed that the "gaps in the environmental situation" which we shall consider will be one of these types of problems. Thus, a great deal of industrial research comprises problems which involve the development of a process or product for achieving a specific purpose. In carrying out this research, much of the experimentation is concerned with the identification of objects or substances, as well as attempts to explain unexpected results. At these points, let us expected the presupposition that all the problems we shall consider may be subsumed by this definition and a more precise classification will be sought for our purposes.

Problems may also be classified as to the nature of the results which stem from their solutions. Thus, we might term a "practical" problem one which has as its primary objective a useful or necessary mechanism or process. That its solution could be an addition to the general store of knowledge should be apparent. A theoretical or mathematical problem, on the other hand, would be one of whose solutions wouldn't immediately lead to a physical result.

2. Study

Research problems may be classified for their solution. From the definitions, most researches consist of problems of empirical truth.

Problems may also be defined in terms of the complexity which they exhibit, requiring various classes of method for their solution. Warren Weaver has described problems of "simplicity", "disorganized complexity", and "organized complexity" [5]. Simple problems are those of only a few variables and relate particularly to mechanical problems in the physical sciences, such as were solved with such outstanding success in the seventeenth, eighteenth, and nineteenth centuries.

Problems of disorganized complexity are those in which the solution must be obtained in terms of random -ordered sets by means of statistical techniques. "Indeed, the whole question of evidence and the way in which knowledge can be inferred from evidence are now recognized to depend on these same statistical ideas, so that probability notion is essential to any theory of knowledge itself". Problems of organized complexity are those in which the variables exhibit the essential feature of organization; i.e., the variables studied are dependent upon individual and mass psychological effects, as well as purely physical ones. They are the "unknown middle ground" for present methods of problem solving. Many of the instances which might be categorized by Northrop's definition of value problems would fall into this category: life science questions, reproduction, economics, etc. It should be noted that defining problems in terms of complexity includes, in part, the class of knowledge defined problems, as well as the methodology classification. A careful definition of a given problem as to its complexity can furnish much information concerning probability of achieving a successful solution.

Another means of classification might be to consider the overall the objective of an entire set of problems, as Churchman does when he says, "We feel that it requires no defence to say that one of the purposes of all scientific activity, taken collectively, is to reduce error to zero, i.e., to become absolutely precise [7]. This implies the division of all problems into a class in which the scientific method is applied in arriving at a solution, or into the negative of this class. As we have noted elsewhere, the scientific method plays a leading role in a systematic manner of problem solving. However, there is the possibility that some research problems could be satisfactorily solved by other methods. It seems preferable to outline a classification for problems which would depend on the type of obstacles to be overcome in achieving a solution and upon the type of solution obtainable, rather than upon the objective or methods utilized to solve it.

Problems require for their solution, (1) a method or methods (trial and error, complex, sensory, imaginary, etc.) and (2) data (simple, complex, sensory, imaginary, etc.) Answers are obtained by operating upon the data in terms of the method. From these requirements we may then outline four classes of problems

(1) Those in which both data and method necessary for solution are known

(2) Those in which the method is known, but the method is known:

(3) Those in which the method is known, but not the data and (4) those in which neither the method nor the data are known. To summarize, the research process involves systematic application of the ability to apprehend connections to a class of gaps in purposive environmental situations, in which the method and data necessary to achieve the goal are not simultaneously available or desirable.

2.2. The Reasoning Process.

The mental mechanisms embodied in the reasoning process are probably equivalent at any given level of insightful behaviour. Wertheimer's Productive Thinking outlines a dynamic theory of this mechanism based on the Pragnanz principle that the organization of a perceptual or conceptual field by an organism tends to be as simple and clear as the given conditions allow. This is sufficiently definitive to be useful in furthering our understanding of the manner in which the

scientist solves his research problems.

2.2. Wertheimer's description of the development of this theory follows his dynamic outline of the thought process. Clearly, the first step in research is the realization that there is a problem in attaining some desired goal. The goals or objectives are largely determined by the given total environmental and cultural situation, while the gaps and obstacles are defined by the action of these environmental factors and the goal upon a particular personality or group of personalities. The ability to visualize these gaps or "trouble spots" plus the ability to solve such problems define, in turn, the "creative mentality" [7].

From psychological studies such as Wertheimer's and the others mentioned, certain conceptual stages of the process have been formulated. It is generally agreed by the most observes that there are four periods in creative activity: (1) indoctrination, study, analysis of the problem the limit of the data or methods available, (2) recession, inattention, to the problem, incubation, (3) enlightenment, insight, illumination- the solution, and (4) verification, elaboration, evaluation. There is no set time involved in any of these processes- seconds or years may be necessary in any one stage.

The ability and application of the creative mentality vary enormously from individual to individual. Many mentalities may work on a problem over long periods before it evolves from one stage to the next. It is the creation organization and environment to reinforce these individual abilities which will later concern us. These specific concepts are utilized in the discussion of research personnel in this study, in connection with specific research organization and administration.

Discussion

Problem Goals

All organisms are confronted with desirable goals, and man is characterized by his ability to achieve relatively complex objectives. History records the continual utilization of man's creative ability to solve research problems and, certainly, this is only a fragment of the total span of the process. The problems determined by the cave man's environment, which he had to solve in order to survive, were resolved by the

same type of thought processes involved in the development of the theory of relativity [8]. It should be emphasized here that we are considering only to parts of the research process: the problem and the creative mentality. The research problem and the creative mentality are postulate as necessary, but not sufficient components of the research process. Combined with the systematic approach, or operational methodology, they create sufficient conditions.

Conclusion

The foundation and growth of scientific and technical institutions of learning helped to supply the environmental need for mentalities trained in science.

Scientific studies were added to the classical curricula in other institutions.

The growth of industry was a prime factor in these developments. The development of methods of teaching science was and still is, an integral part of the research process. For example, in the twentieth century, the culmination of the work of the mathematical physicists has led to the posing of revolutionary problems of quantum theory and statistical mechanics, theories of relativity, and an attempt to reconcile advances in observed empirical data with a comprehensive theory. Along with a general reaction in society to the mechanistic and materialistic concepts, there has been a re-examination, within science itself, of the bases on which its philosophy is founded. The solution of a problem in turn creates new problems and new environments.

Utilization of the creative mentality to solve problems whose data or method are not known simultaneously and whose anticipated solutions have some implications of reproducibility, is the first requirement of the research process. The final requirement of the research process, the utilization of a systematic method or philosophy of solution, will now be considered.

REFERENCES

1. A. Wolf Intelligence, Vol. 12, 1998, pp192-194 R. M. Yerkes, Genetic Psychology Monograph, 2010, pp. 198-200
2. G. Polya, How to solve it. Princeton University Press, 2015, pp. 203

3. V. L. Whitney *The Elements of Research* New York, 2012, pp. 371
4. John Dewey *Intelligence in the Modern World* New York, 1999
5. Warren Waver *Science and Modern World*, New York, 2018, pp. 11-16
6. C. Churchman. *Theory of Experimental Interference*, New York, 2011,
p. 173.
7. C. Wertheimer. *On understanding Science*, 2017, pp. 7
8. A. N. Whitehead. *Science and Modern World*. New York, 2008, pp. 7

**LEARNING THE NATIVE LANGUAGE AS A KEY TO THE FORMATION
OF ACTIVE LIFE POSITION OF STUDENTS: FROM THE EXPERIENCE
OF THE DEPARTMENT OF LANGUAGE TRAINING AND
COMMUNICATION OF KNUBA**

Smetanska Mariia Ivanivna,

PhD. philology, senior lecturer

Pidgorodetskij Taras Mykolajovuch,

Student

Plotnikova Ljudmyla Fedorivna,

senior lecturer

Riepina Iryna Yuriivna,

senior lecturer

Kyiv National University of Construction and Architecture,
Faculty of geo-information systems and territory management,
Kyiv, Ukraine

Introductions. The article reveals the methods of patriotic education of student youth, emphasizes the special relevance of conscious in-depth study of the native language in the conditions of martial status in Ukraine. The importance of multicultural education of a young person in the process of education and self-education is emphasized.

The progress in the country's development can only be ensured when each citizen contributes to its development, appreciates and multiplies the achievements of previous generations, and shows his or her loyalty to the Motherland and readiness to protect its heritage. One of the greatest values for Ukraine is its native language, which Ukrainian writer Panas Myrnyi called "the precious treasure of the people." And the issue of protecting the mother tongue is especially relevant in these difficult times of war, when the enemy is imposing its language on Ukrainians. And it is precisely in the need to defend the Motherland that the words "patriotism" and "civic position" become especially important to students.

The life of society today poses serious challenges in the field of education of the new generation. And students must realize that the state needs healthy,

courageous, proactive, intelligent people who would be ready to study, work for the benefit of their country, and, if necessary, protect it. An extremely important component of the education process is the formation and development of patriotic feelings. Without this component, it is impossible to talk about raising a truly harmonious personality.

Civic and patriotic education is a dual-purpose educational technology, as it provides young citizens with the most important moral and psychological qualities necessary for both a future defender of the homeland and a completely peaceful people. The state standard defines patriotism as a feeling that forms a position of loyalty to one's country and tolerance with its people. Patriotism includes a sense of pride in one's homeland, as well as in the region, district, city or village where a citizen was born and raised, and includes an active position and readiness of a true patriot to serve his or her country.

Aim. To substantiate the importance of the mother tongue among the cultural values of the Ukrainian people. Promotion of educational classes and cultural and educational activities to form patriotic feelings among students.

Material and Methods. An important principle in the process of patriotic education is the humanization of the educational process, because the subjects of the humanitarian cycle are very important for the development of multicultural education of students. Therefore, along with compulsory specialized subjects, our university pays great attention to the study of humanities subjects. In-depth study of the history of the native people and its rich traditions creates a sense of responsibility, ensures spiritual unity and strengthens the continuity of generations, and fosters patriotic sentiments among young people.

A lot of the knowledge needed for this is gained by students in the courses of lectures and seminars as "Fundamentals of Academic Writing", "Ethics and Aesthetics" and "Business Communication and Protocol."

Results and discussion. In the classroom, students work through educational materials about the richness of the Ukrainian language and its euphony. From the statements of prominent people about the native language and its consolidating

function, they learn how important the native language is for each person in particular and for society as a whole. During the introductory lectures students learn about the history of establishment of Ukrainian language as well as about the tragic historical events. Thus, even during the tsarist era, Ukrainians were not able to receive education in their native language, only in Russian or Polish. Ukrainian writers were not able to publish their works in Ukrainian. The Valuev Circular, and later the Ems Decree, banned the Ukrainian press and did not allow theatrical performances in the Ukrainian language. And even in Soviet times, the code of "bilingualism" was imposed on our people. In reality, the Ukrainian language was pushed to the margins. Indeed, in Soviet times there was a veiled struggle against the Ukrainian language, as well as against the languages of other nationalities. Both scientific terminology and the vocabulary that forms the means of expression were somehow gradually narrowed and directed toward the Russian language. And without even realizing it, people were gradually losing their national identity.

Since more as 30 years Ukraine has become an independent state and set itself the goal of restoring its national identity and national memory.

During study at our university students become aware of their responsibility for the vast historical, linguistic, cultural, and aesthetic experience they inherited from previous generations. Students realize that they have no right to neglect this heritage. That is why, through linguistic and cultural traditions, they connect with their ancestors and, in this intergenerational connection, reach the deepest roots of Ukrainianness.

In frames of the educational course "Ethics and Aesthetics" student learn that language is a means of conveying the subtlest movements of the soul. And if a person is not able to feel this soul, then he or she remains limited in his or her contacts, and finds himself or herself communicating only about the perception of something superficial.

The famous Irish thinker Thomas Davis wrote in the mid-19th century: "A nation must defend its language more than its territory." To lose one's native language and adopt a foreign one is the worst sign of allegiance. The process of establishing

the Ukrainian language, the formation of Ukraine-centrism, the process of restoring the Ukrainian face of Ukraine, the true Ukrainian face, is an irreversible process. It cannot be stopped. And at this time of military operations in the unprovoked destructive war of our country, young people are becoming a part of this process. Our soldiers, who are defending Ukraine at the cost of their lives, are defending not only the land, not only a particular locality, but also Ukrainianness and Ukrainian values. This is a great example of patriotism. And this is what we should proceed from when we evaluate their great sacrifice.

Every young person should develop readiness to defend the homeland, perceive patriotism as a comprehensive and deep sense of personality, which implies love for their country, people, land, national traditions, home, nature, folk customs, culture, material and spiritual assets.

Patriotism is inextricably linked to responsibility for the fate of one's people, country, and national independence, and implies a constant readiness to defend them and protect them from any enemy. And love for everything native should be manifested not in the abstract, not in a verbal or speculative form, but in a concrete, effective way.

During the course "Fundamentals of Academic Writing", the lecturers of the Department of Language Training and Communication use texts of Ukrainian poets and prose writers, as they are powerful carriers of the exquisite Ukrainian artistic word. As an example of an essay, the students listened to and discussed a touching text by Iryna Tsilyk "Your Home." The role of the native word for Ukrainians is also evidenced by the celebration of the Ukrainian Writing and Language Day, which was also the subject of of this educational course. Each study group had discussions about the history of this holiday and the interesting events held within its framework at the state level. This also helps to strengthen the students' patriotic position. They replenish their vocabulary and realize even more deeply the essence of the statement of our contemporary, the great Ukrainian Lina Kostenko, who wrote: "Nations do not die of a heart attack. First, they lose their language."

Extracurricular activities also contribute to fostering love for the native

language and national traditions. This academic year alone, the teachers of the Department of Language Training and Communication prepared and held meetings with young writers Tetiana Belimova and Olha Salipa. And on the occasion of the anniversaries of classical writers Nechuy Levytsky and Olha Kobylianska, excerpts from their masterful works were read.

Despite all the obstacles, our majestic, melodious language is now spoken by millions of people in Ukraine and abroad. The aggressive desire for expansion of the "Russian world" has actually resulted in its crushing defeat, and we are witnessing a real powerful linguistic Renaissance. Our mother tongue is becoming recognizable all over the world, perceived as a manifestation of freedom-loving spirit, as a powerful weapon of our people in the struggle for their independence.

It is important also to remind that our soldiers are nowadays defending Ukraine, protecting not only the land, but also Ukrainian spiritual and mental values, among which the native language plays a prominent role. Let us remember that the sacrifice of our heroes should not be in vain.

The prominent Ukrainian writer Oles Honchar wrote: "Language is the fate of our people, and it depends on how zealously we all cherish it."

Conclusions. We, the lecturers of the Department of Language Training and Communication of KNUBA, believe that patriotism is not only a willingness to fight, but also our intellectual contribution, which ensures the involvement of students in fulfilling the wise call to fight for the purity of the native language, actively use it, develop it and pass it on to future generations with pride and dignity. Let us remember: the Ukrainian language is the language of a free and indomitable people. It is the language of patriots, the language of winners.

ПРОПРІАТИВИ В РОМАНІ СВІТЛАНИ ТАЛАН «РОЗКОЛОТЕ НЕБО»

Павликівська Наталія Михалівна,

Доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри української мови

Костюкова Інна Вікторівна,

Студент

Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions. Ономастика (від грец. *onomastike* – мистецтво давати імена) – розділ мовознавства, що вивчає власні назви, їх будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження. За напрямками дослідження ономастику прийнято розділяти на теоретичну, описову, історичну, прикладну й ономастику поетичну, а за об'єктами дослідження – на антропоніміку, топоніміку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, егроніміку, хрононіміку та хрематоніміку [Белей 1993].

Літературна ономастика виникає й існує на фоні загальнонародної ономастики. Імена персонажів і назви географічних об'єктів у художньому тексті співвідносять його дію з визначеним місцем знаходження, мовою, часом, національним середовищем. Тому письменник не може не рахуватися з певними ономастичними нормами. Більшість власних імен мають значний нереалізований характеристичний потенціал, який криється в доантропонімічній семантиці найменувань.

В онімах своєрідним чином закодована інформація про історичне минуле. Кожна власна назва була сформована в різні часи, а стала мовним джерелом після появи писемності. Навіть коротка власна назва може зберігати в собі довгу історію, а мовна зміна в онімах може бути обґрунтована певними історичними подіями.

Мета роботи. / Aim. Дослідження зумовлено необхідністю вивчення онімів художніх творів сучасних українських письменників.

Дати цілісну інтерпретацію пропріальної лексики та з'ясувати особливості її використання у творчості Світлани Талан на семантичному, стилістичному та структурному рівнях.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Використовували такі методи: описовий - для опису онімного матеріалу досліджуваних творів; суцільної вибірки - зібрано фактичний матеріал дослідження; дедуктивно-індуктивний - для аналізу і синтезу наукових теорій і концепцій

Результати та обговорення./Results and discussion.

Вивчення літературних онімів на матеріалі художніх творів українських письменників є актуальним, оскільки вони виступають могутнім виразовим, характеристичним засобом, сприяють глибокому розкриттю проблемно-тематичної основи твору, утілюють ідейний задум автора. Надзвичайно потужним є розділ ономастики, що вивчає власні назви людей. Антропоніміка-розділ ономастики, який вивчає антропоніми (імена людей, імена по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми). Вона досліджує особливості утворення антропонімів, основні принципи номінації людини, шляхи переходу апелятива в антропоніми, і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їх зміни в часі виникнення різних форм найменування людини, словотвір 7 різних класів антропонімів, функціонування тих чи тих антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах. Антропоніміка вирішує також суто практичні питання: правопис антропонімів, передача їх іншою мовою. Антропоніміка може служити важливим джерелом для інших наук: антропоніми минулого свідчать, зокрема, про колишнє розселення народів [Белей 2002].

Метою статті є аналіз онімного простору роману Світлани Талан «Розколоте небо». У романі Сітлани Талан «Розколоте небо» - та Луганщина, яку цілеспрямовано знищували найстрашнішими із усіх можливих способом: виморювали голодом. Тут було все: і дитячі пальчики в чавуні з окропом, і собаче гарчання виснаженої голодом жінки, і пухлі потріскані руки-ноги, з яких

юшить сукровиця, і підводи з трупами, і дитина, що намагалася напитися власної крові та так і закоцюбла, і батьковбивств [Талан 2014].

Ономастикон роману «Розколоте небо» представлений різними ономастемами – антропонімією, топонімією, хрононімією, хремотонімією. Усі ці пропріативи органічно внесені до тексту й слугують йому значним семантико-художнім потенціалом, засобом художнього відтворення багатьох реалій життя, які по-художньому талановито змальовані в канві художнього твору. Найяскравіше в романі представлений антропонімікон. У плані співвідношення оніми - об'єкт номінації у творі розподіляються на ті, що позначають персонажів-дійових осіб і згадувані поза дійові особи. Антропоніми на позначення персонажів, які безпосередньо задіяні в тексті, утворюють значно більшу групу в кількісному відношенні.

Серед іменувань цього типу виокремлюють одночленні (імена, прізвища, по батькові): Варвара, Надія, Кузьма, Іван, Семен, Петро, Роман, Іван, Секлета, Василь, Андрій, Ольга, Михайло, Ганна, Данило, Улянида, Олеся, Пантелеймон, Онися, Костя, Оксана, Ігнат, Марія, Маргарита, Олександр, Карпо, Трохим, Серафима, Григорій, Богдан, Катерина, Віра, Степан, Хома, Гриша, Олександр, Семен.

Крім офіційного імені, персонажі мають і варіантні форми, переважно здрібніло-пестливі: Маргаритка, Василько, Сашко, Ганнуся, Варічка, Марічка. Також є і зневажливі форми імен: Гришка, Манька, Фенька, Пантьоха, Ониська, Стюпка, Климчиха.

У романі широко представлені й двочленні моделі іменувань: Чорножукова Варвара, Василь Морозенко, Іван Теслюк, Ганна Теслюк, Марічка Мовчан, Мишко Стрижанівський, Богдан Коляденко, Віра Ляшенко, Степан Андрієнко, Карпо Синицький, Семен Петухов, Трохим Мовчан, Сірченко Петро та Роман. Тричленні антропонімічні моделі (власне ім'я, ім'я по батькові, прізвище): Павло Серафимович Чорножуков, Федір Серафимович Чорножуков, Гордій Серафимович Чорножуков, Кузьма Петрович Щербак, Лупіков Іван Михайлович, Семен Семенович Ступак, Биков Григорій Тимофійович, Сушко

Олександр Сергійович. Хочемо зазначити, що тричленні антропонімічні моделі у творі функціонують тільки на позначення персонажів-чоловіків.

Одночленні прізвища: Бондарчук, Пономаренко, Сидоренко, Сірченко, Руденко, Васильченко, Стрижанівський, Конюхова, Синицький, Мовчан, Коляденко, Островерхов, Ляшенко, Славська, Андрієнко, Сушко.

У творі присутні також імена, прізвища в супроводі апелювативного номена: бабуся Секлета, кобзар Данило, старий Пантелеймон, стара Ониська.

Оскільки літературно-художні антропоніми є власними іменуваннями персонажів, що «живуть» на сторінках літературно-художніх текстів, то вони покликані виконувати певні стилістичні функції. Основними функціями антропонімів роману «Розколоте небо» номінативна (денотативна) й характеристична. У канві художнього твору в цілому і в романі зокрема немає чисто нейтральних онімів, їхня денотативна функція завжди супроводжується конотативними нашаруваннями (національно-регіональна належність, соціальний статус тощо). Так, наприклад: прізвища Морозенко, Коляденко, Сірченко, Пономаренко, Сидоренко, Руденко, Васильченко, Ляшенко, Горбенко – це передовсім оніми – індикатори відповідних денотатів у романі, а крім цього, прізвища на -енко характерні для українців. Закономірно, що переважна більшість антропонімів роману «Розколоте небо» відбиває український антропонімійний тип – це звичні для українського мовленнєвого середовища імена: Василь, Андрій, Карпо, Павло, Роман, Іван, Данило, Михайло, Петро, Степан; Надія, Варвара, Ганна, Одарка, Оксана, Олена, Ольга, Марія, Олеся, Катерина.

Національна маркованість проступає й в інших антропонімах: Чорножукови (Чорножукови вже снували по двору, як мурахи), Биков (Биков розчервонівся, як бик).

Частину роману «Розколоте небо» складають оніми на позначення позадійових осіб, які лише згадуються у творі. Так, наприклад: «І про козаків, які потрапили в турецьку неволю, і про козацьке щастя, і про Байду, Марусю Богуславку, про Богдана Хмельницького та Петра Сагайдачного, про Самійла

Кішку та братів Самарських».

Використання в романі онімів на позначення персонажів-недійових осіб пов'язане з актуалізацією енциклопедичної інформації, увиразненню характерів, уподобань героїв і т. і. Таке використання периферійних онімів розширює локальний і часовий простір роману, переводить описувані події в інший культурний дискурс. У романі «Розколоте небо» зустрічаються власні імена (клички) тварин – зооніми, одна з наймолодших областей ономастики. Так, наприклад: «Вайлуватий волохатий рудань Туман забряжчав цепом, висунувши голову та втягуючи носом повітря. Варя тихенько озвалася до нього, щоб пес, бува, не загавкав, прислухалася»; «Буян радісно заіржав, повів ніздрями. Дівчина подала йому грудочку цукру, яку завжди носила з собою у фартуху, чмокнула коня в морду. ...Та й подружку його, білокопиту Ласочку не зміг продати».

Топонімікон роману «Розколоте небо» представлений не широким розмаїттям найменувань. До складу топонімічного простору твору входять різні пласти власних назв, про які згадують у тих, чи тих ситуаціях персонажі: 1) реальні топоніми: «Хатки села Підкопаївка розляглися смугами-вулицями...»; «Якщо до підкопаївських угідь приєднати ще й два хутори, Надгорівку, що трохи вище села, та хутір Миколаївку, що нижче, то вийде непогане господарство»; «...за кілька років бездітна тітка з Харкова забрала трьох дітей на виховання...»; «...нині місто Донецьк»; «Він планував дійти до Лисичанська, до залізничного вокзалу» та ін. 2) периферійні топоніми: «А якщо проїхати з десяток кілометрів на схід Луганщини або й на південь, то там лише степи та рівчаки, неосвоєна земля, де часом на кілометри простяглися піщані неродючі ґрунти»; «Прибували з надією і з Київщини, і з Полтавщини, і навіть із Вінниччини!»; «У той час, коли у вас вилучили останній буханець хліба, в Херсоні, у портовому місті, тоннами вантажать зерно для відправки в Туреччину!»; «Він планував дійти до Лисичанська, до залізничного вокзалу» та ін. Топонімія роману ідентифікує насамперед конкретні топооб'єкти України.

Ономастичний простір роману «Розколоте небо» представлений й іншими

пропріативами. Зрідка зустрічаються: гідроніми (р. Донець), ергоніми (колгосп, Червона Армія, Комуністична партія, Спілка визволення України), хрематоніми (срібний Георгіївський хрест) та хрононіми (За глибиною і чіткістю зображення деталей голоду 1932—1933 років...).

Висновки./Conclusions.

Отже, ономастичний простір художнього твору Світлани Талан достатньо широкий, що є характерною особливістю лексичного складу творів письменниці. Проведене дослідження ономастичного простору роману «Розколоте небо» дозволяє констатувати, що вибір письменницею онімів насамперед залежить від ідейно-тематичного спрямування твору. Складна система пропріативів у романі розширює й поглиблює уявлення про стан розвитку ономастичної лексики, зокрема літературно-художньої антропонімії та топонімії. Ономотворчість Світлани Талан базується на ономастичному доробку попередників і ономастичних реаліях народу, ураховує онімну творчість літературного процесу в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белей Л. О. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців / Л. О. Белей // Мовознавство, 1993. № 3. 265 с.
2. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія : проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. Ужгород, 2002. 176 с.
3. Талан С. Розколоте небо. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. 352 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ АКТИВІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОГО ТА МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ І ТА ІІ КУРСІВ ПРИ НАВЧАННІ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

Семікова Анастасія Олегівна,
викладачка кафедри іспанської філології
ОНУ ім. І. І. Мечникова

Вступ. У концепції мови як засобу спілкування усне мовлення визнається одним з найважливіших аспектів і в рамках цієї роботи особлива увага приділяється його розвитку у навчанні іспанської мови як іноземної (ELE) у вищій школі України. Є цілком очевидним той факт, що студенти, які вивчають іспанську мову у неіспаномовному середовищі не мають однакових можливостей реалізувати на практиці свої усні навички, на відміну від тих, хто вивчає іспанську мову шляхом “занурення” у іспаномовний соціокультурний контекст. Враховуючи вищесказане, одним з найважливіших завдань для викладача іспанської мови є домогтися того, щоб студенти, які навчаються в не іспаномовному середовищі (як це відбувається у будь-якому українському університеті) могли з успіхом оволодіти навичками усного мовлення. Викладачеві необхідно створити на занятті умови, максимально наближені до реальної комунікативної ситуації. Саме цією проблемою ми займаємося у нашому дослідженні.

Метою роботи є визначення основних, найбільш ефективних методів активізації діалогічного та монологічного мовлення у студентів І та ІІ курсів при навчанні іспанської мови, а також розробка експериментальної моделі навчання з використанням цих методів.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети, під час дослідження були використані такі загальнонаукові методи дослідження як аналіз, синтез та узагальнення, а також емпіричні: спостереження, опитування та експеримент. Матеріалом роботи слугували дослідження, посібники, статті, де представлені методики вітчизняних та зарубіжних спеціалістів з даної теми

(Пассов Є. І., О. Б. Бігич, О. Б. Тарнопольський, Устинова О. С. та ін.), а також результати спостереження за ходом навчального процесу, анкетування, розроблена нами система вправ та результати проведеного нами формувального експерименту.

Результати та обговорення. Перш ніж переходити до підбору методів навчання ми проаналізували екстралінгвістичні фактори, що впливають на успішність у оволодінні навичками усного мовлення, основним з яких виявилася мотивація. Вона може бути внутрішньою (бажання оволодіти корисними знаннями та навичками, задоволення від процесу вивчення мови) та зовнішньою (бажання отримати престижну професію, отримати визнання з боку оточуючих, показати себе). Цю інформацію ми враховували при підборі методів навчання та розробці системи вправ.

У контексті нашої роботи ми спиралися такі сучасні підходи у викладанні іноземних мов, зокрема:

1. Комунікативний, націлений на оволодіння комунікативною компетенцією для успішного спілкуванні на мові, яка вивчається.

2. Особистісно-орієнтований, враховуються індивідуально-особистісні характеристики студентів, їх потреби та мотивація.

3. Діяльнісний (*enfoque a la acción*) або діяльнісно-комунікативний, один з основних підходів згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (MCER). Для виконання завдань цей підхід враховує когнітивні, емоційні та вольові ресурси особи, а також весь спектр конкретних навичок, які вона використовує як соціальний агент.

Ми розробили власну систему тренувальних вправ для активізації діалогічного та монологічного мовлення при навчанні іспанської мови. Дана система має таку структуру:

а) Підсистема вправ для активізації діалогічного мовлення.

І група: вправи для оволодіння “реплікуванням”.

Мета: швидко та адекватно реагувати на подану репліку; задавати ініціативну репліку;

Типи вправ: некомунікативні та умовно-комунікативні (імітація, підготовка, трансформація, відповіді на запитання, тощо).

Приклад вправи: Прослухайте репліки та виправте: скажіть, що дана дія повинна бути виконана на день/годину раніше.

“Los estudiantes deben entregar la tarea el viernes.”

“No, los estudiantes deben entregar la tarea el jueves.”

II група: вправи для оволодіння діалогічними єдностями та мікродіалогом.

Мета: тренування ініціативного мовлення; задіяти максимальну кількість студентів (можуть бути використані такі прийоми як “карусель”, “рухомі шеренги”, “натовп”).

Типи вправ: умовно-комунікативні; рецептивно-продуктивні (обмін репліками).

Приклад вправи: Викладач може представити коротку розповідь. Завдання студентів – відреагувати (наприклад виразити згоду/незгоду), уточнити або дізнатися додаткову інформацію. У цьому завданні можна тренувати еліптичність діалогу, дозволяючи студентам давати короткі відповіді, тоді як у більшості вправ на монологічне та діалогічне мовлення слід прагнути до того, щоб студенти більш повно висловлювали свою думку.

P. Mañana vienen mis parientes a visitarme.

E1. ¡Qué bien/pena!

E2. ¿Van a vivir en su casa o en un hotel?

P. En mi casa.

E3. ¿Cuántas personas?

P. 4

E4. ¿Quiénes son?

P. Mi hermano, su mujer y sus 2 hijos.

III група : вправи для оволодіння різними функціональними типами діалогу.

Мета: створення власних діалогів різних функціонувальних типів згідно з

заданою комунікативною ситуацією (діалог-домовленність, діалог-розпитування тощо); розвиток цілісного уміння спілкування у формі діалогу. До цієї групи вправ добре підходить використання різноманітних ігор, особливо рольових.

Типи вправ: умовно-комунікативні та комунікативні; рецептивно-продуктивні (з природними опорами: театральні/концертні афіші, розклади руху, план/схеми міст/селищ, географічні карти, слайди, малюнки).

Приклад вправи: Представлення комунікативної ситуації:

(першому партнеру): Ви – турист із Еквадору, що відвідує ваше місто. Ви загубилися та не можете знайти дорогу до готелю. Ваш телефон розрядився. Ви не розмовляєте українською. Трохи говорити англійською, але вас погано розуміють. Випадково ви зустрічаєте студента, який розмовляє іспанською і пропонує вам свою допомогу.

(другому партнеру): Ви – студент, що володіє іспанською мовою. Ви помічаєте на вулиці розгубленого туриста, що розмовляє іспанською мовою. Ви розпитуєте його, що сталося та допомагаєте.

б) Підсистема вправ для активізації монологічного мовлення.

І група: вправи на з'єднання речень у понадфразну єдність.

Мета: навчити студентів об'єднувати засвоєні раніше зразки мови фразового рівня у понадфразові висловлювання.

Типи вправ: рецептивно-репродуктивні; некомунікативні та умовно-комунікативні; вправи на об'єднання та приєднання однотипних та різнотипних зразків мови. Підстановка з прийняттям смислового рішення.

Приклад вправи: Опишіть аудиторію, у якій ви знаходетесь, продовжуючи вслід за викладачем та одногрупниками.

P: Nuestra aula es grande y clara.

E1: En el aula hay dos ventanas.

E2: Las ventanas son grandes.

E3: En el aula hay ocho mesas.

E4: Las mesas son de color marrón claro.

II група: вправи для оволодіння мінімонологіями.

Приклад вправи: Опишіть зовнішність родича, на якого ви найбільш схожі, на вашу думку.

У цій вправі можна запропонувати опору у вигляді закритої таблиці на початкових етапах навчання або більш слабким студентам.

Parezco a		mi papá/mamá, hermano/hermana (mayor/menor)
Es		alto (a), bajo(a), delgado(a), fuerte, guapo(a)
Su cara	es	alargada, redonda, ovalada
Su nariz	es	recta, chata, larga
Sus ojos	son	marrones, azules, grises, verdes, grandes, monitos, expresivos
Su pelo	es	negro, rubio, castaño, corto, largo, rizado

E: Parezco mucho a mi papá. Es alto y delgado. Tiene la nariz larga y recta. Su pelo es moreno y corto y tiene los ojos grises y expresivos

III група: вправи для оволодіння різними типами монологів.

Мета: створювати монологічні висловлювання текстового рівня, різних функціонально-сміслових типів мовлення. Стимул та межі майбутнього висловлювання задаються його змістом.

Типи вправ: комунікативні; продуктивні другого рівня. Штучні опори, як правило, не використовуються, на цьому етапі мають бути сформовані внутрішні опори.

Приклад вправи: монолог-опис на тему “Наука і техніка”

Завдання: *Necesitas un teléfono nuevo y vienes a una tienda de electrónica. Describe que teléfono quieres comprar (se puede entrenar el uso del presente de subjuntivo)*. На початковому рівні ця вправа може базуватися на підготовленому мовленні. Тобто студенту дається час на підготовку висловлювання.

E: Necesito un teléfono que no sea muy grande de tamaño, tenga suficiente memoria, una cámara buena. Además quiero que sea bastante económico.

При розробці даної системи ми не ставили за мету перерахувати всі можливі вправи. Нашим завданням було представити такі вправи, які б:

- допомагали максимально швидко перейти до мовленнєвої практики на базовому рівні;

- мали комунікативну забарвленість та ситуативну обумовленість навіть на підготовчому етапі, були наближені до життя;
- могли бути адаптовані до будь-якого мовного рівня з незначною трансформацією;
- спиралися на одночасне залучення також аудіювання та читання;
- залучали студентів до активної діяльності, як рецептивної так і продуктивної
- були посильними, логічними, та ускладнювалися поступово
- стимулювали мотивацію студентів, враховували індивідуальні особливості кожного студента та групи в цілому
- дозволяли б викладачеві обходитися мінімальними матеріалами, користуватися наявним підручником як «сировиною», адаптуючи вправи до навчальних потреб колективу;

Висновки. На нашу думку, нам вдалося створити таку систему вправ, яка відповідає більшості зазначених вище характеристик. Ми випробували на практиці більшість з описаних нами вправ та прийомів у процесі формувального експерименту. Проаналізувавши результати, ми визначали, що дана система мала гарний вплив на формування навичок монологічного та діалогічного мовлення у студентів 1-го та 2-го курсів. У процесі експерименту студенти демонстрували значну зацікавленість у процесі початку та оволодіння навичками усного мовлення. Вони були мотивованими та активними. Це дозволило нам зрозуміти, що розроблена система вправ у значній мірі відповідає їх потребам та інтересам.

В цілому експериментальна група показала високі результати у фінальному оцінюванні, яке проводилося за такими параметрами:

1. Здатність звязно та логічно висловитися на вивчену раніше тему, використовуючи вивчений раніше граматичний та лексичний матеріал (монологічне мовлення). Здатність виражати свою думку та відношення до заданої теми та комунікативної ситуації.

2. Здатність вести зв'язну та логічну бесіду на вивчену раніше тему, відповідати на запитання з вивченої теми без попередньої підготовки. Реагувати на висловлювання простими ініціативними репліками, виражаючи згоду/незгоду, емоційну реакцію, тощо (діалогічне мовлення).

Важливим завданням для нас було організувати роботу так, щоб присвячувати максимальну кількість часу на занятті говорінню іспанською мовою мові, з самого початку навчання.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ» В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ. ЛЕКСЕМИ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ НАЯВНІСТЬ ТА ВІДСУТНІСТЬ ГРОШЕЙ В ІСПАНОМОВНОМУ СЛЕНЗІ

Шуппе Людмила Володимирівна,

к.пед.н., доцент

Університет ім. Т. Г. Масарика,

м. Брно, Чеська Республіка

Палецька Катерина Юріївна,

Викладач

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

Вступ. Гроші, як одна з важливих складових нашого життя, часто стають предметом дослідження на різних рівнях. Наразі особливий інтерес представляє дослідження означеного концепту у контексті молодіжного сленгу, оскільки сучасне молоде покоління є надзвичайно продуктивним у створенні нових лексичних одиниць. Актуальність дослідження полягає у тому, що молодіжний сленг зазнає швидких змін та поповнень, оскільки молодь дуже часто вдається до запозичень «модних слів», тим самим активно «засмічує» рідну мову. Найбільше запозичуються англіцизми з популярних соціальних мереж (Фейсбук, Інстаграм тощо), численних реаліті-шоу, ситкомів, ЗМІ, комп'ютерних ігор, що говорить про активне пропагування американського способу життя та мислення.

Мета. Відповідно метою роботи є розгляд іспаномовних лексем молодіжного сленгу, їх походження та особливості їх інтерпретації.

Матеріали та методи. Предметом дослідження являються лексеми на позначення концепту «гроші» в іспанській мові. Нами було використано наступні методи: метод суцільної вибірки - для отримання необхідної кількості прикладів для проведення дослідження; метод аналізу для порівняння використання лексем, що позначають «гроші» в іспаномовному молодіжному слензі.

Результати та обговорення. Історія іспанського слова «dínego» починається з XI століття. Це слово бере своє коріння від латинського слова «dēnārius» («що складається з десяти», від лат. dēnī «по десяти», від лат. decem «10»). Пізніше слово було змінене і скопійоване з французького «denier» і в свою чергу послужила зразком для португальського «dinheiro». У Новий час на більшій частині території Іспанії «dínego» в якості розрахункової одиниці був витіснений «maravedí». [3]

Зразком для «maravedí» послужив арабська золотий динар, який карбували з 1087 року Альморавідами, які володіли територіями південній Іспанії та Португалії. Ці монети називалися «marabotino» або «almorabotino».

Король Кастилії Альфонсо VIII (1158-1214) карбував золоті «marabotino de Alfonsino», що містили 3,46 г золота при загальній вазі 3,866 г. Король Кастилії і Леона Альфонсо X (1252-1284) почав карбувати «maravedises blancos» або «maravedises novenes», золотий «maravedí» дорівнював 60 «maravedises blancos». У XIV-XV століттях золотий «maravedí» перетворився в лічильно-грошову одиницю. Мідні іспанські монети «maravedí» карбувалися з XVI століття до 1858 року. [3]

З часом «maravedí» були замінені на «real». «Real» (від лат. Regalis-королівський) - спочатку срібна (в Іспанії карбування розпочато у другій половині XIV століття, в Португалії - в XV столітті), потім мідна монета і рахункова грошова одиниця. Мала ходіння в Іспанії і Португалії, а також в їх колоніях, надавши помітний вплив на формування місцевих грошових систем. Так, в Бразилії в якості спочатку лічильної, а потім ходячою монети «real» використовувався з XVII століття. В даний час «real» - назва національної валюти Бразилії; також парагвайський «real» - історична валюта Парагваю XIX століття.

Ще одна колишня грошова одиниця Іспанії - «peseta». Вона була в обігу з 1869 по 2001 рік. Назва походить від каталонського слова «receta», що у перекладі означає «маленький шматочок», тобто слів «рес» і суфікса «-eta». З «peseta» пов'язане іспанське слово «peso», що, подібно фунту, є назвою міри

ваги. «Peseta» зараз називаються валюти більшості іспаномовних країн — країн колишньої Іспанської імперії (Мексиканський песо, Колумбійський песо, Аргентинський песо, тощо).

Отже, трактування слова «гроші», як ми бачимо, змінювалося протягом століть. Деякі визначення дійшли і до сучасного життя, але, на жаль, не користуються такою популярністю, яку мали раніше.

На сьогоднішній день, на зміну застарілим поняттям приходять все більше нових слів, які молодь охоче використовує. Вони відносяться до різних сфер життя, різних понять і уявлень, адже існує багато способів називати гроші. Сучасна молодь все частіше намагається спростити і полегшити спілкування і таким чином, вони відкривають нові кордони для рідної мови. Залежно від місця і країни, назви можуть змінюватися та існує велика різниця перебуваєте ви в Іспанії чи в Південній Америці.

Приводячи приклади різних варіантів інтерпретації слова «гроші», слід зазначити, що в деяких іспаномовних країнах ця лексема може виражати одне й те саме, а в інших країнах - ні. Серед сленгових слів, що позначають «гроші», які було знайдено та проаналізовано, слід виділити ті, що користуються найбільшою популярністю серед молоді.

Серед них такі слова:

1. **Pasta.** Це слово вживається в багатьох країнах та стосується плавки золота, срібла та різних металів, яке було зроблено для відливання їх на форми та виготовлення монет.

2. **Lana.** Це слово використовують в 6 країнах. У Мексиці гроші називають бавовною, тому що бавовняно-шерстяна промисловість користувалася великою популярністю. Це причина, чому «tener mucha lana» (дослівно: «мати багато бавовни») є синонімом того, що людина є економічно забезпеченою, бо там, де була шерсть, були і гроші.

3. **Mosca.** Цим словом користуються люди в 7 країнах. Воно доволі популярне в Аргентині. Гроші називають мухою через легкість, з якою вони «літають» або зникають з наших рук.

4. **Plata.** Це слово вживається в 13 країнах. Визначити причину цього номіналу легко, оскільки більшість монет карбувались у сріблі.

5. **Luca.** Це слово використовують в 5 країнах. У Чилі лука становить тисячу песо, хоча можна сказати, що «tiene muchas lucas», якщо говорити про великі суми.

6. **Guita.** Цим словом користується молодь в 5 країнах. Раніше гроші зберігалися в тканинному мішку, який закривався невеликим шпагатом, тонкою ниткою. Саме з цієї причини вислів «aflojar la guita» (дослівно: «розслабити шпагат») означав послабити мотузку, щоб отримати гроші.

7. **Billuyo.** Це слово вживається в 11 країнах та має різновиди інтерпретації, залежно від того, про яку країну йде річ.

8. **Mango.** Це слово використовують в 2 країнах. Є відомості про вживання слова «MARENGO» наприкінці XIX століття в Буенос-Айресі, і на той час це слово означало «легкі гроші», «гроші, отримані незаконно або брудним шляхом».

9. **Money, moni.** Ці слова вживаються в 3 іспаномовних країнах та походять з англійського слова «money».

10. **Pisto.** Це слово позначає «гроші» в 3 країнах та позначає - «готівка».

Для іспанців проблема відсутності грошей, а так само і їх наявність, може виражатися різними фразами та словами. Повертаючись до найпопулярнішої лексеми іспанського слова гроші - «dinero» - можна сказати, що вона і досі популярна. Молодь користується цим словом, щоб позначати слово «гроші» взагалі. Але все ж таки, молоді люди намагаються використовувати інші слова та вирази, щоб повністю передати фінансове становище. Розглянемо вирази, що позначають відсутність грошей:

1. «Estar sin un céntimo» - бути без грошей. Якщо говорити про номінал, то ми можемо сказати, що "цент" - мінімальна грошова одиниця. Тому вираз «Estar sin un céntimo» означає «не мати навіть копійки».

2. «Estar sin cinco» - бути без копійки. Цей вислів є синонімом попереднього, так як теж пов'язаний з мінімальною грошовою одиницею.

3. «Tener los bolsillos llenos de aire» (дослівно: мати кишені, повні повітря)–вітер у кишені гуляє. Цей вислів теж позначає «бути без грошей», тобто мати настільки пусті кишені, що в них може гуляти вітер.

4. «Andar corto, escaso, mal de dinero» - потребувати, бути, сидіти на мілині.

5. «No tener un cuarto» - означає «не мати ні копійки».

Потрібно зазначити, що більшість виразів, які передають зміст відсутності грошей складаються з дієслова (estar, no tener), частинки (sin) та іменника або прикметника (canino, un peso, un mango), які повністю показують фінансовий стан людини.

Що стосується групи «наявність грошей», нами було знайдено та аналізовано 10 варіантів. Ми відокремили найпопулярніші з них, це такі приклади:

1. «Mina de dinero» - невичерпне джерело доходів, золота жила, золоте дно. В цьому прикладі головним словом є «mina», що позначає шахта. Тому що шахти використовуються для видобутку копалин матеріалів високої цінності і тому слово шахта в цьому виразі має значення місце народження грошей.

2. «Tirar el dinero» - смітити, кидатися грошима. Ця фразеологічна одиниця позначає наявність великої кількості грошей та халатне ставлення до них. Також прикладами виразу «кидатися грошима» є «echar la casa por la ventana», «arrojar el dinero por la ventana».

3. «Apalea dinero, oro, plata» - гребти гроші лопатою. Дієслово «apalea» має пряме значення «бити палицею або прутом» та переносне «загрібати лопатою». Ця фразеологічна одиниця позначає мати великі доходи, отримувати багато грошей.

4. «Estar en fondos» - бути багатим, при грошах.

5. «La mosca loca» - багато грошей, величезна удача. Якщо розбирати цей вислів, то варто приділити увагу прикметнику «loca», що позначає «божевільний». Це словосполучення можна використовувати в прикладах, де ціна на ту чи іншу річ настільки висока, що «зводить з розуму».

Висновки. В іспанській мові концепт «гроші» має яскраво виражений масовий характер. Через те, що гроші є невід’ємною складовою частиною щоденного життя, ми маємо велику кількість слів-синонімів для їх позначення, така лексика має свій особливий колорит, так як кожне поняття виділяє якусь окрему рису. Концепт “Гроші” та мовні знаки, що його репрезентують, посідають у мовній картині іспаномовного світу пріоритетні позиції як носії значущих для особистості цінностей. У даній роботі було проведено дослідження концепту «гроші» та його місце в іспаномовному слензі. Було проаналізовано близько 100 одиниць лексики, пов’язаної з найменуванням грошей та популярністю їх вживання серед молоді. На основі дослідження частоти їх використання та поширення в іспаномовному світі було доведено, що найпопулярнішою лексемою є «plata», тому що молодь використовує її в 13 країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пасічник А. В. Сучасні англійські неологізми та способи їх перекладу на українську мову. URL: http://confcontact.com/2013_02_20/16_Pasichnik.html.
2. Diccionario de la lengua española [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dle.rae.es>.
3. Benveniste, E. Problemas de lingüística general II, México, Siglo XXI, 1987, p.13 – 47.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 111.1 (09)

ПРО ХРИСТИЯНСЬКИЙ СВІТОГЛЯД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УТОПІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Борисова Тетяна Вікторівна

к., філос. н., доцент кафедри
міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін
Український державний університет
науки і технологій, м. Дніпро, Україна

Анотація. Піднімається питання виявлення ключових онтологічних складових «філософської утопії» та християнської культури мислення. Здійснюються спроби проведення демаркаційної лінії в осмисленні феноменів «утопічний світогляд» та «християнський світогляд». Критикуються спроби розглядати християнську картину світу як утопічний проект широкого формату. Сучасне розуміння утопії стоїть ближче до бачення в ній, або моделі досконалості, або альтернативи дійсному стану людини та усієї світобудови. Для західноєвропейської культури мислення притаманна критична позиція до дійсного порядку речей. Традиція ототожнювати утопію та християнський ідеал буття людини та світу давно вже зустріла розумну критику, як в ідеалізмі так і в матеріалізмі. Ця критика вийшла за межі самої філософської рефлексії.

Ключові слова: утопія, людина, Бог, християнський світогляд, культура, бунт, цінність.

Сучасний філософський дискурс на сторінках провідних наукових на науково-популярних видань, навіть віртуальних, у переважній більшості представляє собою роботи, які задумані критично поглянути на актуальні питання не тільки самої філософської культури мислення, але й різних аспектів

духовно-практичного способу людського буття. Маючи на увазі цю думку сформуємо і головну мету даної роботи. В предметному полі нашого аналізу будуть розглядатися перш за все дві головні проблеми. Перша – це сама постановка питання про утопічність християнського світогляду, а друга-присвячена хибному та оманливому уявленню і спробам розглядати культурно-історичний образ Боголюдини (Христа) як «революціонера утопіста» в соціально-політичному тлумаченні цього терміну.

Серед наріжних задач які можуть поставати на перший план у нашому розгляді цього питання стануть наступні:

- порівняльний аналіз утопічної та християнської картини світу (свідомо їх протиставляємо порівнюючи);
- спроби намітити контури демаркаційної лінії розмежування в осмисленні феноменів «утопічний світогляд» та «християнський світогляд»;
- виявлення ключових онто-гносеологічних складових «філософської утопії» та християнської картини світу;
- як методологічний інструмент дослідження – аналіз філософсько-методологічної функції самої по собі категорії «утопія» в її культурно-світоглядному розрізі;
- визначення статусу суб'єкта пізнання в межах християнського та утопічного світобачення.

Перш за все слід звернути увагу на сутність та природу самого поняття «світогляд». Вперше ми його зустрічаємо в філософії І.Канта, а пізніше воно кочує до філософських роздумів німецького романтика Ф.Шелінга, поступово нарощуючи смислові відтінки в собі. Проте, головною особливістю саме філософського розуміння «світогляду» є його персоніфікованість. Важко собі уявити особистість без світоглядних позицій. Релігійний світогляд (мова йде про християнський) – встановлює зв'язок людини з світом безумовних початків та абсолюту, з трансцендентною природою буття. Релігійний світогляд дозволяє особистості не лише проявляти, але і переживати єдність, цілісність та узгодженість в житті та свідомості індивіда.

Проблема утопії – одна з головних серед філософських проблем мислячої частини людства. Історико-філософська традиція мислення знайома з різними утопічними традиціями та сценаріями починаючи від Платона, через Ф. Бекона, Т. Мора і до К. Маркса та позитивізму в його радикальній версії. Стосовно нашої постановки проблемного питання: чи християнська картина світу утопічна за своєю природою? Відмітимо, що сама пособі така постановка не є коректною навіть з методологічної точки зору.

Критично заряджене мислення сприймає світ поліфонічно, проте не слід ототожнювати такий критицизм з античною версією критицизму, якій втратив надію змінити та зрозуміти сутність світу та людини у цьому світі. Сучасне завдання філософської рефлексії і полягає у тому, аби налаштувати розум людини на новомодний критичний погляд на світ і себе. Іншими словами-нести культуру сумніву, яка не дасть заспокоїтися ні на чому вже досягнутому, навіть доброму, оскільки укорінюється глибока впевненість у можливість покращення. Західний тип культури мислення схильний до гносеологічного оптимізму. Тому сучасне розуміння утопії стоїть ближче до того аби бачити в ній або чергову модель досконалого образу, або альтернативу дійсності. Якщо утопія – це послідовний опис уявного, локалізованого у просторі та часі буття суспільства, що розбудовує своє існування на альтернативній культурно-історичній гіпотезі, то тоді виникає риторичне питання: а як з цим співвідноситься християнство? Чи співвідносні вони у принципі?

Філософи-утопісти в своїй культурно-гносеологічній установці виходять з головного припущення «якби...». В той час як в історії християнської думки та християнської картини світу цих припущень немає. Буття Бога, Жертва Христа та розбудова боголюдства – це онтологічні події, що відбулися безповоротно. Ніякими філософськими прийомами не врятувати ідею утопічної природи християнського світогляду. Все найкраще у цьому світі відбувається в дусі неймовірного (утопічного). Абсолютної та остаточної відповіді на ці проблемні питання дана робота не надасть, як не надасть їх і будь-яка інша філософська дискусія з цієї теми, оскільки відповідь лежить в іншій площині

мислення – власного досвіду богопізнання. Євангеліє – це не літературно-художній проект.

Таким чином вимальовується антиномія – філософська утопія та християнський ідеал світоустрою, які так цікавлять культур та історію ХІХ століття. Ця антиномія може розглядатися не стільки у площині соціально-економічного реформування, скільки шляхом культурного відродження традиційних християнських цінностей та духовного оновлення в цілому. Філософська утопічна свідомість у переживанні та діяльності орієнтована на факти, які реально не містяться у цьому бутті. В той час як християнське мислення не мислить буття людини та світу без Творця і поза Творцем. У цьому випадку ми маємо справу з трансцендентною реальністю, яка має і іманентну основу в сутнісній природі людини. Трансформація ціннісних основ людства не повинна вести до загрози існування традиційної культури та моралі. Потреби людини як мислячої істоти і її жадібне прагнення щастя та знання істини – безмежні, виразником цього постає власне сам світогляд людини. Ідеально сконструйовані образи світу в утопічному проекті неминуче виникають в межах власного філософського прагнення автора утопії до абсолютних меж, як він їх бачить. У цьому і може ховатися загроза для культури та моралі. Суб'єктивний фактор – претендує на об'єктивну істину. В результаті з'являються такі «бунтівники» світу за перебудову світу як Ф.Ніцше, К.Маркс, З.Фройд, Е.Фромм, А.Камю та інші. «Бунт» Христа та бунт вище згаданих мислителів не можуть бути нами навіть співставленні.

Підіб'ємо підсумки вище зазначеного у наступних положеннях:

1. Про утопію та про християнський ідеал можна говорити як про предмет глибокої філософської рефлексії. Проте, з певними зауваженнями, методологічними артикуляціями та особливим філософським словником. Слід уникати однобічної критики самого поняття «утопія», навіть узятого без співвідношення до християнства, аби не випустити з фокусу уваги амбівалентний та метафоричний характер утопічного вдихнення. Так влаштована сама людська природа, що утопії в культурі створюються під

впливом різноманітних поривань (відчаю чи надії). Чим більше розчарування-тим більше підстав сподіватися. Утопічний образ майбутнього немов передбачає великий надлишок жаху в теперішній дійсності. У такому випадку буде підстава на майбутнє звернутися до нової теми у цьому проблемному питанні: розгляд есхатологічної перспективи як будь-якої філософської утопії так і християнської картини світу. Чи є ця есхатологічна перспектива у кожній з них?

2. Було б помилкою вважати, що утопія практично не містить у собі аналізу існуючого порядку, який вона викриває чи засуджує. З філософської точки зору утопію можна звести до метода чи способу, а в результаті виясниться, що вона інструментальна по своїй суті і тому позбавлена онтологічного навантаження та самоцінності. Насправді поняття «утопія» не несе на собі негативного тягаря, вона може сприйматися і у позитивному ракурсі, оскільки користуватися нею – не значить обійтися «напівправдою», а значить – «покликати» правду з її допомогою.

3. Утопія, на відміну від богооткровенного характеру християнства не здатна запропонувати людині остаточної перемоги життя над смертю. Слід також відмітити поверховий антропоцентризм філософських утопій в історії культури. Утопіст щиро прагне розбурхати в людині її здібність критично мислити про актуальний стан себе та світу, проте у цьому випадку сам утопіст не більше ніж ідеолог нового порядку. Саме ідеолог, а не Боголюдина, як Христос. Утопіст – революціонер, а Боголюдина Христос – ні.

4. В християнській картині світу постулюється не лише віра і любов людини до Бога, але і любов Бога до людини. В філософських утопічних конструкціях це питання має іншу постановку і не претендує на основний принцип.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Арндт Х Становище людини/ Х.Арндт; [переклад з англ. М. Зубицька]. – Львів: Літопис, 1999. – 256

2. Богачов А. Досвід і сенс. Монографія / А. Богачов. – К.: Дух і літера, 2011. – 336 с.
3. Гільдебранд, Дітріх фон. Етика. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2002. – 445 с.
4. Нікіфорова Б. Релігійний плюралізм: локальне вимірювання процесу глобалізації // Філософська думка. – 2007. – № 5. – С. 138-140.

ECONOMIC SCIENCES

POSSIBILITIES AND PRIORITIES OF AGRITOURISM DEVELOPMENT IN GEORGIA

Narimanishvili Eter

Samtskhe-Javakheti State University

Associate Professor

Abstract

The article analyzes the development trends of agritourism in Georgia, evaluates the peculiarities of its development among the types of tourism. It is justified that there is a significant potential for the development of agritourism in Georgia with the possibility of offering a cheap and knowledgeable labor force, diverse and rich landscape, and differentiated agritourism products.

Correlative links between agritourism and agriculture are identified in the paper, it is considered appropriate to determine the opportunities and priority directions for the development of agritourism in Georgia based on the study of food potential. Preservation of the identity of the population of Georgia, balanced development of the economy in the regions, provision of business development with the increase of jobs and incomes of the population, etc.

The following tasks are solved in the work: on the example of the regions, the indicators of the development of agricultural branches are studied in dynamics, an analysis of the strengths and weaknesses of the agro-food potential, agritourism development is carried out, the relative advantages of the regional agritourism products are identified, the priority directions of agritourism development in the regions are proposed; Also, the analysis of the economic activities of the region and the incomes received from them has been carried out, accordingly it has been concluded that the development of agritourism in Georgia will have a positive effect on the protection of the environment and overcoming poverty.

The paper presents the influence of strategic directions of agrarian policy on the development of agritourism. Various research methods were used in the research process, fundamental theoretical provisions and concepts, data of the National Statistics Service and others were evaluated.

In the final part of the paper, the modern challenges of agritourism in Georgia are identified, the expected results of the development of this field are discussed and recommendations are offered on the strategic directions of sustainable development of agritourism.

Key words: agritourism, agro-food potential, agrotourism product, agritourism development priority.

Introduction

There are favorable conditions for the development of agritourism in Georgia, because this country is characterized by very diverse natural and economic conditions, which have a special impact on the development of agriculture. The importance, supporting circumstances, necessity and prerequisites for the development of agrotourism are confirmed by the fact that the signs of the agricultural culture of Georgia are reflected in the mythological and ethnographic monuments, which are revealed in the customs and traditions related to this field, in religious rituals.

The diverse and contrasting nature of Georgia is characteristic for the development of agrotourism: the richest flora and fauna, a large hunting and fishing area, the size and uniqueness of the forest fund, mountain-ski tracks, rich historical and church-architectural monuments. The main essence of agrotourism lies in the fact that city dwellers (representatives of an over-urbanized environment) get to know rural life, learn folk traditions, live in an ecologically clean environment, get clean products, and more. The traditional way of producing products and its technologies, space, landscape, developed infrastructure together create an attractive environment. Uniqueness of locally produced products (natural taste and quality), household items and works of art. The popularity of agritourism is increasing every year. Tourists

interested in this type of tourism are motivated by: seclusion with nature, climate, ecologically clean products, change of lifestyle and style. Tourists will pay attention to the local technology of soil cultivation and cultivation of agricultural crops, rules of processing of agricultural raw materials. There are good prospects for the development of agritourism in Georgia, which are expressed in the following:

1. Georgia's natural conditions are extremely favorable for the development of agritourism;

2. The natural character of the farm, the structure of vegetation and animal husbandry, the use of backward technologies, the tradition of processing the produced products in the farm itself, the possibility of preparing delicious dishes with local products create a serious motivation for the residents of the city to make a decision in favor of agrarian tourism;

3. The total area of the houses of rural residents, the number and arrangement of rooms, providing them with necessary household equipment makes it possible to organize recreation conditions for tourists with relatively small expenses;

4. The analysis of household incomes and expenses in rural areas encourages the villagers to create an additional source of income, which is possible through the development of agrarian tourism.

For the purpose of socio-economic development, it is necessary to establish the image of Georgia as an agritourism country, to help the local agritourism industry to promote its products in the international market effectively; to create a favorable environment for the development of agritourism business; help the local young able-bodied population to get jobs. Agritourism is a relatively new sector of the tourism industry, which for the purpose of recreation provides for the travel of tourist groups to relax, and in many cases, to get to know local traditions and rural life in traditional settlements far from the center. This type of tourism is at the initial stage of development in Georgia. In this regard, each region of Georgia has great potential. It is focused on meeting the requirements of people with average and below-average financial capabilities, since it is distinguished by the fact that recreation can be done with relatively small expenses. The incomes of rural residents (renting housing,

services, presentation of food products, national cuisine, sale of folk crafts) and their employment are increasing.

The development of agrotourism requires the development of an appropriate economic mechanism and institutional system, which should ensure its perfect management and regulation. This includes the creation of an appropriate economic and legal base and the development of relevant norms. It is extremely important to compile a regional atlas of agrotourism, which will be considered as the basis for realizing and providing marketing motivations. The creation of such an atlas is an undoubted novelty in the general system of foreign economic relations. The development of agritourism in Georgia requires the solution of many other specific and strictly targeted tasks, which in total should create a unified, centralized system and service of agrotourism, the realization of which will strengthen the economic and social potential of the country and raise its role and function in the world community. Consumer choice theory is known to examine the description and performance of human decision making. Based on the positions of this theory, the development of agrotourism is one of the best forms and means of tourism. Agrotourism gives a new impetus to the development of regions. Village self-government, representatives of cultural objects, residents who are ready for tourism business can be united in small and medium tour enterprises. A special program has been developed, according to which village houses are restored every year in accordance with the national style, as well as maintaining comfort and coziness. Such a tourist product meets the requirements of the paying consumer. Agrotourism programs should become part of the macro-economic plan of the regions, which will be a tool for the economic renewal of the territory and the rapid rise of agrotourism. The agro-tourism activities of Georgia should be carried out according to individual requests, that is, a single tourist package should be sold according to special tours, and all this should be reflected in the contract signed with the families registered in the village. Agrotourism, as one of the prospective directions, is not only a promoter of the development of tourism, but also a kind of multiplier for the economy of the region and the country. It can be considered as one of the factors of sustainable development

of the village.

For the rapid development of agritourism, it is necessary to:

- Declaring agritourism as a priority direction;
- Liberal tax policy;
- Creation of a wide network of tourism information centers;
- Protecting the safety of tourists, creating an orderly banking and insurance system;
- Arranging seminars and trainings in municipal and rural areas;
- Active use of modern information technologies, creation of an electronic database and interactive tourist portals at the level of a separate region, where complete information about routes, historical places, private houses, etc. will be gathered;
- Investments for the production of bioproducts;
- Creation of tourism brand of Region and compliance with standards of hospitality; Providing the population with small equipment and tech services from the state.
- Relaxation in an ecologically clean environment and the demand for national cuisine products in the tourist market are gradually increasing.

Conclusion

Thus, the goal of the study of agrotourism, as a field of great, prospective and state importance, is to determine the opportunities and area of development of agritourism in Georgia, to create its systematic model, to develop the economic mechanism of management and regulation, and to determine the optimized levels of returns. For this purpose: it is necessary to create a system model of agritourism in Georgia and an automated, technological cycle of its management at different levels; to develop an economic mechanism for the development of agrotourism; create an electronic visit project and develop its management and regulation mechanism; to determine the possibilities and perspectives of the development of folk creative crafts in the overall system of agrotourism; to process the regional atlas of agrotourism; A training and educational program for the training and qualification of personnel for

agrotourism was created; To create a systematic data bank (base) of agrotourism and its information technology system at the state level.

BIBLIOGRAPHY

1. Maisuradze D., Verbetski I., Khutsishvili T. Basics of ecological tourism. Tb., 2009.
2. Samadashvili TS., Doborjginidze KH. The possibility of agrotourism development in Kakheti. common science Conf. Batumi, 2010.
3. Chagelishvili M. Opportunities for the development of agritourism in Georgia. ``Economy and Business'', vol., 2010.
4. Metreveli M. Basics of tourism and hospitality. Tb. 2009
5. Arabic K. Types of tourism and possible perspectives of Georgian tourism development. Economy of Georgia, 2008.
6. Margvelashvili M. ``Tourism and poverty alleviation''. "Social Economy" magazine, 6, issue, 2007.
7. Shubladze V. "Georgia and tourism". Tb., 1999.

ГРОШОВІ КОШТИ У ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ

Абесінова Олена Костянтинівна

к.е.н., доцент

Смиченко Роман Анатолійович

Студент

Київський національний університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ. Функціонування підприємств в умовах сьогодення, передбачає безперервний рух грошових коштів, які слід розглядати як важливий ресурс та результат успішної діяльності. Ефективність функціонування сучасної компанії залежить саме від правильної організації обліку коштів та їх відображенні в звітності підприємства. Адже саме фінансова звітність є головним джерелом інформації для аналізу платоспроможності й фінансової стабільності компанії.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження проблемних питань формування інформації про рух грошових коштів у звітності та розробка шляхів їх вирішення.

Матеріали та методи. У роботі використані методи аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, конкретизації, статистичної обробки даних.

Результати та обговорення. Одним із компонентів фінансової звітності, що відображає отримання та витрачання коштів у звітному періоді від операційної діяльності, фінансових та інвестиційних операцій є звіт про рух грошових коштів. Звіт про рух грошових коштів – це підсумок результатів з управління коштами у процесі функціонування господарюючого суб'єкта [2]. Їх рівень свідчить про ефективне управління підприємством та є підставою для оцінки подальшого існування підприємства, базою для обґрунтування доцільності й умов отримання кредиту, прийняття поточних управлінських рішень менеджментом підприємства.

Саме тому за сучасних кризових умов господарювання актуалізується потреба у формуванні належної обліково-аналітичної системи грошових коштів

підприємства [4]. Зокрема, існують проблемні питання формування інформації про рух грошових коштів у звітності, які потребують вирішення (рис. 1)

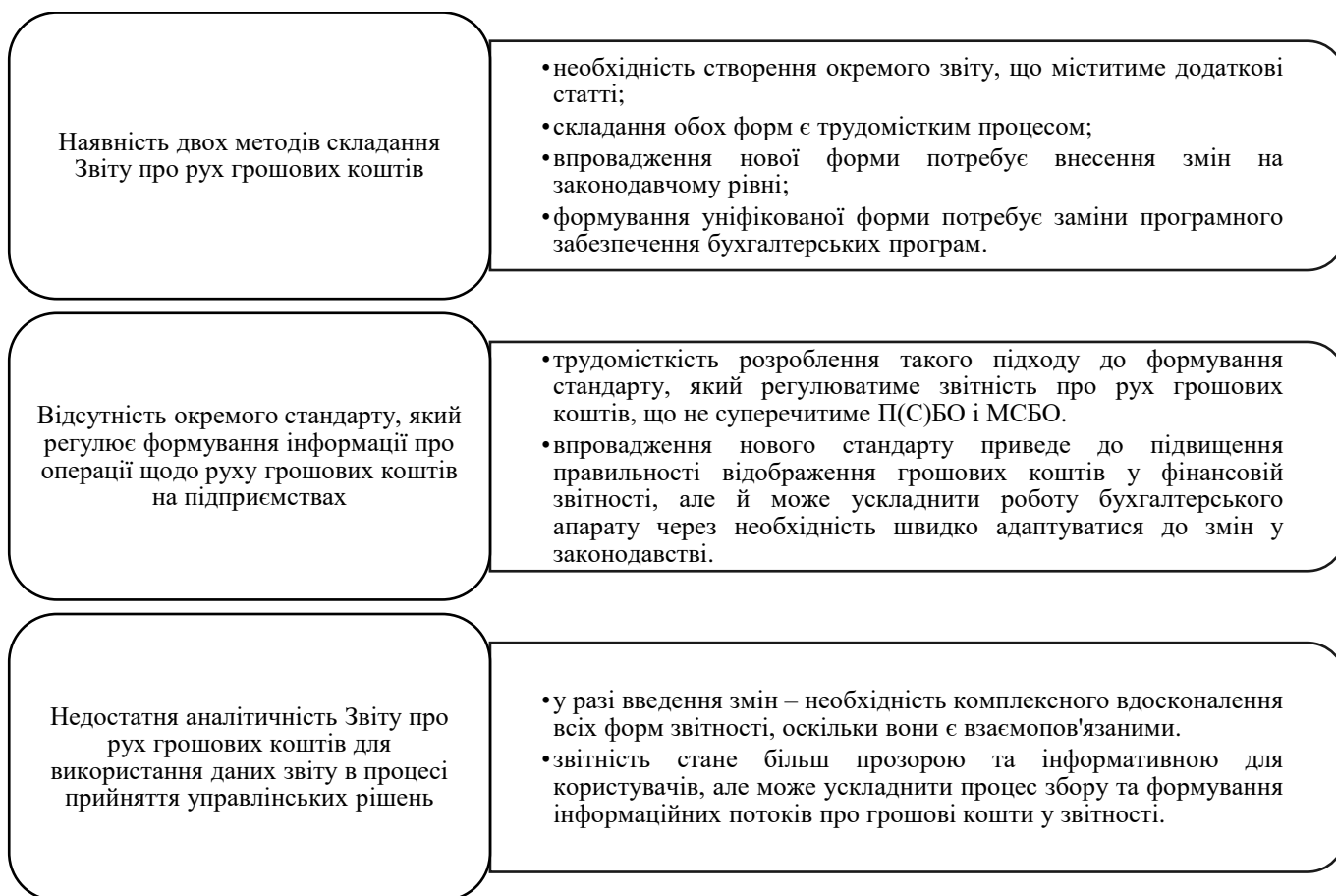

Рис. 1- Проблемні аспекти відображення у звітності грошових коштів та напрями їх вирішення

Джерело: побудовано автором на основі [4].

Щодо методів складання Звіту про рух грошових коштів у розрізі операційної діяльності підприємства, використовують:

- прямий метод, відповідно до якого розкривається інформація про основні класи надходжень та витрачання грошових коштів;
- непрямий метод відповідно до якого чистий прибуток коригується з урахуванням впливу негрошових операцій, відкладених (або нарахованих) сум по минулим (або майбутнім) надходженнями грошових коштів з операційної діяльності, а також статей доходу (або витрати), пов'язаних із потоками грошових коштів з інвестиційної або фінансової діяльності (рис. 2.).

Прямий метод	Непрямий метод
<ul style="list-style-type: none"> • Розподіл звіту про рух грошових коштів на три підрозділи залежно від виду діяльності • Необхідність застосування аналітичних даних • Скорочений варіант подання інформації 	<ul style="list-style-type: none"> • Розподіл звіту про рух грошових коштів на три підрозділи залежно від виду діяльності • Необхідність застосування аналітичних даних • Використання даних з інших форм фінансової звітності • Відображення у вигляді видатку та надходження • Змістовніший варіант подання інформації

Рис. 2 - Порівняльна характеристика методів формування звіту про рух грошових коштів

Джерело: побудовано автором на основі [4].

Прямий метод легше для складання та розуміння, його використання найефективніше в умовах автоматизації формування фінансової звітності.

Натомість непрямий метод складання звітності є більш ефективною формою щодо обігу грошових коштів, відповідно до якого звітність є більш цілісною та дає змогу простішого аналізу руху готівки. Непрямий спосіб складання звіту про рух коштів часто використовується при формуванні консолідованої звітності, і такий формат подання звіту є необхідним при розміщенні публічної звітності на біржі. Однак такий метод є менш наочним, і на його основі важко розкрити будь-яку цифру звіту до проводок з руху коштів, що часто потрібно для внутрішнього контролю.

Грошові кошти підприємства є чітким індикатором його фінансового благополуччя. Тому структуру статей, що розкриваються у звіті, підприємство повинно визначити один раз, виходячи із суттєвості грошових потоків, а потім дотримуватися принципу сумісності даних.

Такий звіт має бути досить корисний менеджменту з метою аналізу та розрахунку різних коефіцієнтів, а трудовитрати з його складання не повинні перевищувати можливих вигід від його використання, тому деталізація не повинна бути надмірною [2].

Висновки. У ході формування та подання фінансової звітності підприємства при відображенні інформації щодо грошових коштів повинні враховувати повноту та якісні характеристики даних, адже точність цих показників є ключовим джерелом інформації для подальшого планування та прогнозування успішної діяльності підприємства на довгострокову перспективу. Тому правильне відображення грошових потоків має оцінюватися з позицій стабільного зростання обсягу даних потоків, для забезпечення сталості та стійкості фінансового стану підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатенко Є. П. Проблеми обліку грошових коштів на підприємстві. Економіка суспільства. 2016. Вип. 5 С. 421–424.
2. Касич А. О., Циган Р. М. Концепція обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками. Облік і фінанси. 2017. № 3 (77). С. 28-37
3. Крилова О. В. Грошові потоки в системі забезпечення платоспроможності підприємства. Економіка та держава. 2019. № 7. С. 30-33.
4. Осадча Г. Г. Теоретичні основи обліково-аналітичного забезпечення наявності та руху грошових коштів підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13(2). С. 61-64.
5. Табалує А. С. Актуальність проблеми організації обліку грошових коштів. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua> (дата звернення: 28.12.2023)

**ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК
ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Бордаєв Владислав Вікторович
аспірант 2 року навчання кафедри
міжнародної економіки та менеджменту
Харківського національного економічного університету
ім. С. Кузнеця

Анотація. Інноваційний розвиток підприємництва є актуальною проблемою економіки, оскільки збитки, спричинені війною, насамперед можуть бути нівельовані завдяки цифровізації економіки та нарощуванням експорту, в умовах обмеженості внутрішнього споживання. Метою статті є висвітлення результатів аналізу впливу факторів на інноваційний розвиток експортноорієнтованого підприємництва в умовах цифровізації економіки. Базою дослідження є законодавчі документи, статистичні дані, дані міжнародних рейтингів щодо позиції України у глобальному інноваційному розвитку та наукові праці вчених за даною проблемою. Аналіз дав змогу виділити тісноту зв'язку та вплив факторів на експорт: обсяги ВВП, частка інноваційних підприємств, рівень товарності, рівень зайнятості, частка витрат на науку, частка інноваційної продукції у виробництві. Дослідження дозволило узагальнити інші фактори впливу, вимір яких обмежений через відсутність даних статистики. Аналіз експорту товарів суб'єктами господарювання за кількістю найманих працівників за видами економічної діяльності у 2015 році та у 2022 році засвідчив тенденцію зростання кількості підприємств і виручки на 15%, а по ФОП зростання на 20%, виручки - на 55%, але їх кількість у загальному не перевищує 1%. За результатами опитування керівників промислових підприємств, здійснюваних Держстатом, оцінено фактори впливу безпосередньо на інноваційну діяльність за 2015-2023 рр., і визначено, що частка факторів за цей період зазнала значної деформації, внаслідок впливу воєнного стану такий фактор як фінансування з рівня 91 у 2015 знизився до 66 у

2023, відповідно зазнали знеоцінювання фактори попиту з 84 до 40, технічних умов з 81 до 37.

Ключові слова: Інновації, підприємництво, конкурентоспроможність, експорт, фактори розвитку, цифровізація, фонди фінансування, технологічна продукція.

В умовах воєнного стану економіка України зіткнулася з надзвичайними викликами. Для їх подолання задіяні всі інструменти внутрішнього і зовнішнього спрямування. У сферу особливого впливу віднесено експорт вітчизняної продукції, як фактор підтримки виробництва, збуту, бюджетних надходжень, утримання рівня ВВП. Експортноорієнтовані підприємства є об'єктами уваги державної політики та управління на всіх рівнях, для вирівнювання умов їх діяльності приймається пакет нормативних документів, а так звані «експортні коридори» підтримуються зусиллями міжнародної спільноти. Низькі рейтинги України в глобальних індексах інновацій, недостатня ємність внутрішнього ринку або пряма загроза діяльності внаслідок воєнних дій змушують підприємства активно здійснювати пошук надійних каналів збуту своєї продукції на світових ринках. Проте ці ринки характеризуються високою конкуренцією, і для того, щоб зайняти гідну нішу товарного сегменту, вітчизняні експортноорієнтовані підприємства мають володіти рядом переваг. В умовах воєнного стану цього досягти надзвичайно важко, підтвердженням чого є переважно сировинний експорт у довоєнний і сучасний період, тоді як світовим трендом є торгівля товарами глибокої переробки. Відповідно, вітчизняний експорт орієнтований на власне можливість збуту, надходження валютної виручки в країну задля підтримки фінансового балансу для забезпечення потреб національної безпеки. У листопаді 2023 року, за попередніми даними Державної митної служби України, експорт товарів досяг 3,0 млрд дол. США, що на 21,5% нижче відповідного періоду попереднього року, але ці обсяги забезпечені завдяки активізації роботи морського коридору, який Україна створила разом з

країнами ЄС [1]. Але експорт стосується зерна, сої, соняшникової олії та залізної руди. Проте така ситуація не є сприятливою для економіки країни, вимиває обмежений природний ресурс, одночасно не справляючи належного впливу на економічне відтворення. Постає питання посилення інноваційної спрямованості експорту у відповідності до вимог цифрової економіки, тобто нарощуванні торгівлі високотехнологічними продуктами. В умовах, що склалися у сфері інноваційної діяльності підприємницьких структур та здійснення ними експорту, у зв'язку з веденням бойових дій на території країни, відбуваються зміни, які потребують наукового узагальнення для управління процесами на усіх ієрархічних рівнях. Тому дослідження факторів впливу на інноваційну спрямованість експорту вітчизняних підприємств є актуальним науковим завданням [2].

Для досягнення такого рівня підприємства повинні бути досить потужними по забезпеченню факторами виробництва, фінансових ресурсів, високопрофесійним менеджментом, володіти системним формаційним пакетом щодо стану цифровізації, інновацій, умов та обставин торгівлі тощо [3]. Для визначення тенденцій інноваційної діяльності підприємств промисловості за даними державної служби статистики оцінимо динаміку витрат на інновації та частку інноваційно активних підприємств, результати якої приведені на рис. 1.

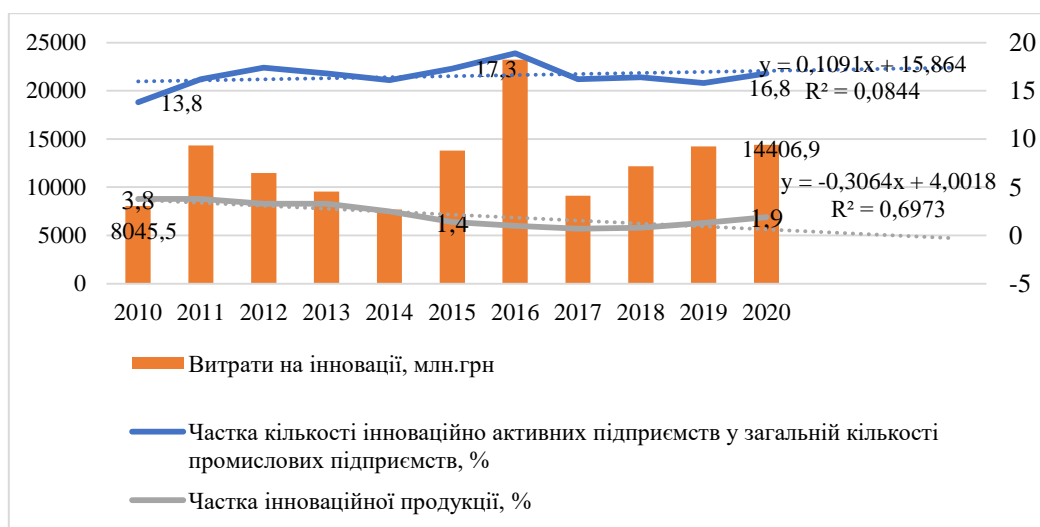

Рис. 1. Динаміка витрат на інновації, частка інноваційно активних підприємств промисловості України та частка інноваційної продукції, за 2010-2020 рр., млн грн, %.

З приведених даних слідує, що витрати на інновації за аналізований період зросли на 79%, частка інноваційно активних підприємств збільшилась на 3 п.п., але частка інноваційної продукції у загальному випуску продукції промисловості знизилась на 1,9 п.п., або наполовину [4].

При аналізі нами враховано, що до 2021 року статдані формувались за показниками: кількість інноваційно активних підприємств, частка інноваційно активних у загальній кількості підприємств, кількість підприємств, що впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію (товари, послуги), обсяг реалізованої інноваційної продукції, частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції підприємств та в загальному обсязі реалізованої продукції інноваційно активних підприємств, витрати на інновації, частка витрат на інновації в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств та в загальному обсязі реалізованої продукції інноваційно активних підприємств. Наступне оновлення такої статистики передбачається 23.05.2024 р. [5]. У період 2021-2023 рр. приводяться статдані лише загальною щодо реалізації середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня [6].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Головчук Ю. О., Пчелянська Г. О. Особливості формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі парадигми інноваційного розвитку. Економіка та держава. 2020 (3). С. 66-70.
3. Гук О., Мельник А. Фактори впливу на інноваційну діяльність підприємств. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи, 2020. С.164-165.
4. Ареф'єва О. В., Вовк О. М., Очеретяна С. М. Методичні засади діагностування результативності модернізації підприємств у контексті реалізації інноваційного потенціалу. Bulletin of the Kyiv National University of

Technologies and Design. Series: Economic sciences, 2020. 149(4), 8-16.

5. Дунська А. Р., Харченко І. А. Науково-методичні підходи до оцінювання експортного потенціалу підприємства. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи, 2021. С. 162-163.

6. Іванова Т. В. Інноваційна діяльність підприємств України як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2020. № 17. С. 395–404.

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ТОВАРУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ТОВАРНІЙ ПОЛІТИЦІ ПІДПРИЄМСТВА

Васюта Вікторія Борисівна

к.т.н., доцент

Бойко Тетяна Романівна

студентка

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

Вступ. /Introduction. У сучасному світі, де бізнес-середовище постійно змінюється, підприємства повинні бути готовими адаптуватися до нових умов і вимог ринку для забезпечення своєї конкурентоспроможності. Одним із ключових елементів успішного функціонування підприємства є ефективне управління життєвим циклом товару.

Мета роботи. /Aim. Аналіз існуючих практик управління життєвим циклом товарів в сучасній маркетинговій товарній політиці підприємства.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для досягнення поставленої мети у роботі використані методи теоретичного узагальнення та аналізу.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Концепція життєвого циклу товару досліджує аспекти збуту виробленої продукції, її прибутковість, конкуренцію та маркетингову стратегію від моменту введення товару на ринок до його повного зняття з виробництва і виведення з ринку. У 1965 році Т. Левіт розробив цю теорію, яка передбачає, що будь-який товар раніше чи пізніше буде заміщений іншим, більш вдосконаленим або доступнішим. Ця концепція визначає можливі зміни стратегії управління товаром на ринку, оскільки кожен товар має свій термін існування, пройшовши одні й ті ж самі етапи ринкового життя.

Життєвий цикл товару (ЖЦТ) складається з етапів, кожен з яких вимагає від підприємства відповідної стратегії та тактики ринкової поведінки. Зміни на

різних етапах ЖЦТ включають суттєві зміни на рівні підприємства, а саме, витрати на виробництво товару, обсяг прибутку, ступінь конкуренції, ціну товару, поведінку покупців, цілі маркетингу та диференціацію товарів.

Розглянемо кожен етап життєвого циклу товару та основні завдання маркетингу на цих етапах (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості маркетингу на різних етапах ЖЦТ

Характеристика	Дослідження, розробка і впровадження	Зростання	Зрілість	Спад, витіснення з ринку
Рівень продажу	Низький	Високий	Повільний	Низький
Прибуток	Від'ємний (збитки)	Максимальний (зростаючий)	Зменшується (спад)	Нульовий чи від'ємний
Споживачі	Новатори	Сегмент ринку	Масовий ринок	Консерватори (аутсайдери)
Конкуренція	Незначна	Зростаюча	Значна	Починає спадати
Стратегія	Створити ринок (проникнення)	Розширення ринку	Збереження частки ринку	Збільшення віддачі або вихід з ринку
Продукція	Основний вид	Використання унікальних властивостей (удосконалення)	Диференціація	Раціоналізація
Товарна політика	Планування	Модифікування	Обслуговування	Елімінування
Кількість марок товарів	Одна або кілька	Швидке збільшення	Кілька нових	Швидке зменшення
Ціна	Висока	Знижена	Низька	Дуже низька
Реклама	Інформативна	Переконуюча	Така, що нагадує	Мінімальна
Розподіл	Обмежений	Інтенсивний	Максимально інтенсивний	Обмежений
Витрати на маркетинг	Високі	Відносно знижені	Знижені	Низькі

Модель життєвого циклу може використовуватися для прогнозу збуту, розробки стратегій, виробничої програми та структури асортименту. Відповідні маркетингові заходи можуть впливати на тривалість життєвого циклу товару, подовжуючи або скорочуючи його на цільовому ринку. Головними завданнями маркетингу є скорочення етапу впровадження, прискорення росту продажів, максимізація етапу зрілості та уповільнення старіння товару.

Формуванню асортименту передуює розроблення відповідної концепції. Вона базується на вимогах споживачів, а також на необхідності забезпечення найефективнішого використання сировинних, технологічних, фінансових та інших ресурсів виробництва для виготовлення продукції з оптимальними витратами. Мета асортиментної концепції – орієнтування підприємства на виробництво товарів, що найбільше відповідають структурній різноманітності попиту споживачів.

Висновки. /Conclusions. Сучасний маркетинг накопичив багатий досвід продовження тривалості стадій життєвого циклу товарів, підвищення ефективності та дійовості товарної політики. Головним чинником цієї діяльності є комплекс робіт з формування товарного асортименту. Планування та управління асортиментом – одна із найважливіших складових маркетингової товарної політики підприємства. Наслідки допущених у цій сфері помилок неможливо нейтралізувати за рахунок зусиль зі збуту та реклами. Тому аналіз життєвого циклу товару є важливим для формування ефективної товарної політики підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дарчук В. Г. Аналіз та планування маркетингової діяльності: навч. посіб. К: ДУТ, 2019. 146 с. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_796_67558907.pdf
2. Журба І. О., Коляденко Ю. М. Сутність і значення конкурентоспроможності підприємства. *Збірник наукових праць*. 2018. № 35. С. 97-103.

МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Гривківська Оксана Василівна

д.е.н., професор
Національний університет харчових технологій,
м. Київ, Україна

Бурбан Назар Володимирович

Аспірант
Національний університет харчових технологій,
м. Київ, Україна

Вступ. Основними бар'єрами для розвитку інновацій в Україні визначають недосконалість інституцій та слабо розвинену інфраструктуру. Недосконалість інституцій створює невизначеність для бізнесу та інвесторів, а також ускладнює запуск та ведення інноваційного бізнесу. Слабо розвинута інфраструктура ускладнює доступ до ресурсів, необхідних для інноваційної діяльності.

Відповідно до Глобального індексу інновацій у 2021 році Україна посідає 49 місце [7], у Світовому індексі інновацій за версією Bloomberg у 2023 році-58 [8], у Індексі інновацій Європейського інноваційного табло – 34 [6]. За даними Державної служби статистики України, у 2017 році продукція сектору інформаційних технологій становила більше ніж 3 відсотки валового внутрішнього продукту, а сукупний дохід галузі - більше ніж 3,5 млрд. доларів США, що співставно з обсягами продукції високотехнологічного сектору. [3]

Ціль роботи. Метою роботи виступає формулювання терміну “механізм інноваційної діяльності”, враховуючи поточний стан розвитку економіки та досягнень науково-технічного прогресу.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використовуються праці як українських, так і зарубіжних науковців, законодавчі та підзаконні акти, що регулюють питання інноваційної діяльності, дані рейтингових агентств та організацій, що займаються збором макрофінансової інформації. Під час

дослідження використовувалися такі методи, як аналіз та синтез, порівняння, системний, опис тощо.

Результати та обговорення. Закон України «Про інвестиційну діяльність» №1561-ХІІ від 18.09.1991 р. визначає інноваційну діяльність – це одна із форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення тощо.

Закон України “Про інноваційну діяльність” № 40-IV 04.07 2002 р. дає визначення поняття “інноваційна діяльність”, як діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентноспроможних товарів і послуг.

Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. визначає інноваційну діяльність, як діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Проаналізувавши дані визначення, вважаємо, що законодавство України не дає повного визначення, а лише описує одну сторону, тобто досягнення результату, не уточнюючи іншу сторону щодо самого механізму.

Перш ніж дати визначення поняттю «механізм інноваційної діяльності підприємств», вважаємо за необхідне детально розглянути принципи його формування.

Науковці Мірошніченко О. Ю., Карюк В. І. зазначають, що, у науковій літературі часто зустрічаються такі принципи формування механізму інноваційного розвитку підприємства, як системність, цілісність, рівновага. Проте економісти водночас зазначають і такі, як адаптованість та адаптивність. Розглянемо їх сутність. Системність означає функціонування підприємства, як

системи, здатної генерувати інноваційні дослідження, появу інновацій та їх реалізацію на практиці. Цілісність передбачає сприйняття механізму, як сформованої сукупності елементів, кожен з яких несе своє функціональне навантаження, але у єдності забезпечує його життєдіяльність. Рівновага - досягнення балансу дії протилежних структурних елементів механізму інноваційного розвитку між собою, що представляють собою внутрішнє його наповнення, з елементами, що впливають на його функціонування ззовні. Адаптованість – здатність механізму інноваційного розвитку підприємства пристосуватись до мінливих умов середовища функціонування та відреагувати для досягнення мети врахуванням його сильних сторін та протидією слабким. Адаптивність – відповідність механізму інноваційного розвитку підприємства тим вимогам, які висуває сучасний простір господарювання (економічна складова, інформаційна, екологічна, технологічна, технічна, фінансова, правова тощо). [2, с. 2]

Словник української мови визначає поняття механізм як сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інші явища. [4]

Отже, пропонуємо наступне визначення поняття “механізм інноваційної діяльності” як сукупність методів, засобів, підходів та інструментів впровадження інновацій на підприємстві зі збереженням ресурсів, мінімізацією негативного впливу на навколишнє середовище з метою комерціалізації, впровадження чи покращення процесів, товарів чи послуг в умовах невизначеності.

Висновки. Механізм інноваційної діяльності підприємств є важливою частиною стратегії їх розвитку. Правильне розуміння механізму інноваційної діяльності відкриває шлях до ефективного його функціонування та можливості щодо значного внеску у розвиток суспільства та економіки в цілому, адаптації до конкурентного середовища та формування високих конкурентних переваг в умовах діджиталізації та втілення у життя доктрини циркулярної та зеленої економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дашевська Т. Ш. Формування механізму інноваційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8715> (дата звернення: 14.01.2024).
2. Мірошниченко О. Ю., Карюк В. І. Етапи формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=932>
3. Розпорядження Кабінета Міністрів України “Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року” від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980): URL: <https://sum.in.ua/s/mekhanizm>
5. Bibarsov, K. R., Khokholova, G. I., & Okladnikova, D. R. (2017). Conceptual basics and mechanism of innovation project management. *European Research Studies Journal*, 20(2B), С. 224-235.
6. European Innovation Scoreboard 2021. Most Innovative Countries: веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45940>
7. Global Innovation Index 2021. Global Innovation Index : веб-сайт. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
8. The Bloomberg Innovation Index. Bloomberg 2022: веб-сайт. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-innovative-countries>

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Кірданов Михайло Григорович

к.е.н., доцент

Іванченко Аліна Олександрівна

Студентка

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ. Бухгалтерський облік окремої країни базується на низці принципів, які забезпечують однакові підходи та методи до ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності підприємств. У різних країнах принципи бухгалтерського обліку можуть відрізнятися, виходячи з місцевих особливостей та історії формування системи бухгалтерського обліку в країні. У більш широкому сенсі принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності формують систему довіри між підприємствами та зовнішніми користувачами фінансової звітності та облікової інформації підприємства, до яких відносяться інвестори, кредитори, партнери, державні органи. Дотримання принципів бухгалтерського обліку підприємствами означає, що підприємство використовує стандартизовані методи та способи розрахунку окремих фінансових показників, а отже, існує впевненість в тому, що фінансова звітність буде відображати реальний стан справ на підприємстві.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності мають відповідати поточним умовам господарської діяльності та ведення бухгалтерського обліку підприємств, а отже, ці принципи потрібно періодично переглядати та вносити у них зміни. Вдосконалення системи принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності забезпечить високу якість бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств, довіру до фінансової звітності інвесторів та

інших зовнішніх користувачів інформації, а отже, покращить інвестиційний клімат в країні та сприятиме економічному розвитку окремих підприємств та економіки країни в цілому.

Дослідженню принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності присвячено праці відомих вітчизняних науковців, зокрема таких, як В. Дерій [14], А. Дмитренко [15], С. Легенчук [25], В. Осмятченко [33], О. Харламова [41], М. Шигун [44], та інші. Проте поза увагою вчених залишаються питання вдосконалення принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності з метою приведення їх у відповідність до сучасних потреб.

Мета роботи. Метою дослідження є: розкрити теоретичні засади принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, особливості їх використання при визначенні облікової політики підприємства, для побудови системи бухгалтерського обліку на підприємстві, для ефективного складання фінансової звітності підприємства, визначити проблеми застосування принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності та сформувані підходи до вдосконалення використання зазначених принципів.

У відповідності до поставленої мети передбачається вирішення наступних завдань:

- визначення сутності та призначення бухгалтерського обліку та фінансової звітності на підприємстві;
- визначення сутності та значення основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- дослідження особливостей застосування принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності на підприємствах з метою формування облікової політики підприємства;
- дослідження використання принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності на підприємствах з метою формування системи обліку підприємства;
- дослідження застосування принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності на підприємствах з метою ефективного складання

фінансової звітності підприємства;

- виявлення особливостей та проблем застосування принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

- висвітлення методичних підходів до вдосконалення принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

- оцінка перспектив впровадження змін принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні.

Гіпотезою даного дослідження полягає у тому, що існуюча в Україні система принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності не у повній мірі відповідає актуальним методам та способам господарської діяльності в країні, а тому потребує перегляду. Перегляд системи принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності означає необхідність внесення змін у формулювання окремих принципів, вилучення деяких принципів та запровадження нових принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Для підтвердження висунутої гіпотези було розглянуто відповідність актуальним формам ведення господарської діяльності окремих принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. До таких принципів, які не повністю відповідають сучасним умовам та практиці господарювання відносяться принцип автономності, принцип безперервності та принцип єдиного грошового вимірника.

Принцип автономності передбачає, що підприємство є самостійним та незалежним від зовнішніх по відношенню до підприємства осіб та самостійно визначає облікову політику та самостійно веде бухгалтерський облік та складає фінансову звітність. Але реалії сучасного бізнес середовища такі, що значна частина підприємств не є незалежними, а входять до груп компаній, де є дочірніми або материнськими компаніями відносно інших. Дочірні компанії не можуть самостійно визначати облікову політику, а мають приймати таку облікову політику, яка прийнята на материнському підприємстві. При цьому материнська компанія має складати не тільки власну фінансову звітність, але й

консолідовану фінансову звітність всієї групи компаній.

Принцип безперервності полягає в тому, що підприємство має розглядатись як таке, що буде працювати невизначено довго в майбутньому. Але реально деякі підприємства створюються для реалізації окремих проектів, тому час їх життя обмежений.

Принцип єдиного грошового вимірника означає, що бухгалтерський облік та фінансова звітність ведуться в єдиному грошовому вимірнику, а саме національній валюті. Але в реальності підприємства з іноземними інвестиціями або такі, які прагнуть вийти на міжнародні ринки капіталу часто складають фінансову звітність на стандартах МСБО у іноземній валюті, щоб привабити іноземних інвесторів.

Принцип превалювання сутності над формою означає, що господарські операції мають розглядатись бухгалтерами за їх сутністю незалежно від їх юридичної форми. Основною проблемою застосування даного принципу є логічна та методологічна помилка, яка вбудована у даний принцип бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Дана помилка полягає в тому, що форма, у якій виражена операція – це документ, яким оформлена дана операція. При цьому саме на підставі документів про відповідну господарську операцію, вона відображається у обліку підприємства. При цьому якщо бухгалтер буде застосувати принцип превалювання сутності над формою, то він має обліковувати господарську операцію на підставі своїх суб'єктивних уявлень про сутність операції, а не спираючись на документ, який фіксує дану операцію. Це може призвести не тільки до викривлення облікової інформації, але до справжнього злочину, коли бухгалтер буде неправильно відображати в обліку господарські операції, що може призвести до суттєвих наслідків, наприклад, до заниження податкових зобов'язань або до інших махінацій.

У перспективі, у принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності можуть бути внесені наступні зміни з метою їх вдосконалення:

- принцип автономності слід доповнити, що передбачає автономність окремих підприємств та груп компаній;

- принцип безперервності доцільно доповнити тим, що він відноситься лише до постійних підприємств, ввівши поняття тимчасового підприємства, яке існує лише на час реалізації проекту, для якого створюється тимчасове підприємство;

- принцип єдиного грошового вимірника слід замінити принципом універсального грошового вимірника, дозволивши українським підприємствам складати фінансову звітність як у національній, так і у іноземній валюті в разі потреби;

- принцип превалювання сутності над формою слід вилучити з принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

- доцільно запровадити принцип раціональності, який регламентує побудову системи бухгалтерського обліку, яка відповідає фінансовим можливостям та масштабам діяльності підприємства.

Матеріали та методи. В якості матеріалів в роботі буде використано зібрані, опрацьовані й узагальнені особисто автором первинні матеріали досліджень літературних джерел українських та закордонних авторів, державні нормативні акти, публікації по темі дослідження у різних періодичних виданнях.

У дослідженні буде використано такі методи: методи аналізу та синтезу, метод порівняння, метод логічного узагальнення, методи абстрагування, прогнозування, екстраполяції, методи дедукції, індукції та системного підходу, таблично-графічний метод – для наочного представлення теоретичних і практичних положень даної роботи.

Результати та обговорення. Теоретичні результати дослідження полягають у можливості використання даної роботи для продовження вивчення принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Практичні результати полягають у розробці рекомендацій щодо внесення змін у принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, необхідні для відповідності принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності сучасним умовам ведення господарської діяльності.

Висновки./Conclusions. Головними висновками з дослідження є необхідність перегляду системи принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності та внесення змін у систему принципів. Тема потребує подальшого обговорення у науковому співтоваристві з метою вироблення критеріїв актуальності принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності з метою внесення змін у окремі принципи, виключення одних принципів та впровадження нових принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в українському бухгалтерському обліку.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

Панченко Микита Андрійович

Аспірант економічного факультету
Запорізького національного університету

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та економічних викликів важливо зрозуміти роль аграрного сектору в економіці країни, а особливо в контексті України. Аграрні підприємства відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, розвитку сільських територій та створенні нових робочих місць. Фінансове забезпечення цих підприємств стає однією з вирішальних складових їхнього успіху та впливає на ефективність аграрного сектору в цілому.

Мета роботи. Метою цього есе є дослідження та аналіз фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств в Україні в сучасних умовах. Основні завдання включають розгляд ключових аспектів фінансової стійкості, ідентифікацію факторів, що впливають на доступ до фінансів та визначення шляхів покращення фінансової ситуації аграрного сектору.

Матеріали та методи. Аналіз економічного середовища:

Методика дослідження включає аналіз економічного клімату в Україні. Розглядаються зміни в законодавстві, податкові реформи та інші фактори, що впливають на фінансовий стан аграрних підприємств.

Стан фінансової діяльності аграрних підприємств: Використовуються статистичні дані та фінансові звіти аграрних підприємств для оцінки їхньої фінансової ситуації. Аналізуються показники рентабельності, ліквідності та фінансової стійкості.

Вивчення фінансового ринку та кредитних можливостей:

Методологія передбачає оцінку доступності кредитів для аграрних підприємств та вивчення ринку фінансових інструментів. Аналізуються ставки, умови кредитування та інші фактори, що впливають на фінансову підтримку.

Оцінка державної підтримки:

Вивчаються програми та заходи державної підтримки для аграрного сектору. Аналізується ефективність та доступність цих програм для різних категорій аграрних підприємств.

Ідентифікація інноваційних фінансових інструментів:

Методика включає дослідження інноваційних підходів та фінансових інструментів, які можуть сприяти розвитку аграрного сектору. Розглядаються можливості впровадження цифрових технологій, альтернативних форм фінансування та інших інновацій.

Результати та обговорення. Сучасний стан аграрного сектору в Україні: Україна, яка є однією з найбільших країн Європи, має потужний аграрний сектор, що забезпечує не тільки внутрішні, але й експортні потреби. Однак, незважаючи на потенційні можливості, багато аграрних підприємств стикаються з рядом фінансових викликів.

Фінансові виклики для аграрних підприємств:

а) Відсутність доступу до фінансування: Багато аграрних підприємств, особливо невеликих та середніх, мають обмежений доступ до кредитів та інших фінансових ресурсів, що ускладнює їхній розвиток.

б) Високі витрати на виробництво: Вартість виробництва сільськогосподарської продукції зростає через здорожчання пального, добрив, техніки та інших ресурсів.

Інструменти фінансового забезпечення:

а) Кредитування та фінансові інструменти: Надання аграрним підприємствам доступу до недорогого кредиту та інших фінансових інструментів може сприяти їхньому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності.

б) Державна підтримка: Важливою частиною фінансового забезпечення є державна підтримка, яка може включати субсидії, гранти та інші заходи для полегшення фінансового тягаря на аграрних підприємствах.

Важливість інновацій та ефективного управління:

Для ефективного фінансового забезпечення важливо впроваджувати інноваційні підходи та сучасні технології у сільське господарство. Ефективне управління ресурсами, використання сучасних агротехнологій та впровадження ефективних бізнес-моделей можуть зробити аграрні підприємства менш вразливими до фінансових труднощів.

Умови війни в Україні викликають численні проблеми у фінансуванні аграрного сектору, що має вирішальне значення для сталого розвитку економіки та забезпечення продовольчої безпеки. Декілька ключових фінансових викликів можна виділити:

Зниження доступу до кредитів:

Військовий конфлікт призводить до підвищення ризиків для фінансових установ, що зменшує їхню готовність надавати кредити аграрним підприємствам. Банки стають більш обережними, оцінюючи ризики і ускладнюючи доступ до необхідних фінансових ресурсів для аграрників.

Зростання вартості кредитів:

Збільшення фінансових ризиків умови війни може призвести до зростання вартості кредитів для аграрних підприємств. Банки можуть встановлювати вищі процентні ставки або вимагати додаткові забезпечення для зменшення свого ризику.

Неспроможність виконання фінансових зобов'язань:

Аграрні підприємства можуть стикатися з труднощами у виконанні своїх фінансових зобов'язань через економічну нестабільність, зниження виробництва та збуту продукції, а також зниження загальної платоспроможності.

Збитки від знищення майна і інфраструктури:

Військові дії призводять до знищення сільськогосподарської інфраструктури, включаючи зрошувальні системи, об'єкти зберігання та транспортні маршрути. Відновлення цієї інфраструктури вимагатиме значних фінансових зусиль.

Збільшення витрат на безпеку та захист:

Умови війни призводять до необхідності збільшення витрат на безпеку аграрних підприємств для захисту працівників, обладнання та інфраструктури від можливих загроз.

Потреба в додаткових субсидіях та державній підтримці:

Аграрні підприємства можуть вимагати додаткової державної підтримки та субсидій для подолання труднощів, пов'язаних з умовами війни. Це може включати фінансування програм відновлення та компенсацій для збитків.

Висновки. Загальна невизначеність та нестабільність створюють серйозні виклики для фінансового забезпечення аграрного сектору в Україні. Для подолання цих труднощів важливо вживати заходи для стабілізації економічної ситуації, залучення міжнародної допомоги та розробки стратегій постконфліктного відновлення сільського господарства. Фінансове забезпечення розвитку аграрних підприємств в Україні є актуальним завданням, враховуючи їхню важливу роль у сталому розвитку країни. Здійснення ефективних заходів, таких як поліпшення доступу до кредитів, державна підтримка та стимулювання інновацій, може сприяти зміцненню аграрного сектору та забезпеченню стійкого економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богма О. С. Особливості управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств / О. С. Богма, А. С. Павлова // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – №1(13). – С. 195–199.

2. Васюник Т. І. Роль фінансових ресурсів у відтворенні основного капіталу / Т. І. Васюник // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 23(1). – С. 47–5

3. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний. – Л. : Світ, 2005. – 616 с.

4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТА КОНТРОЛЮ ДЛЯ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Рошко Наталія Борисівна,
к.е.н., завідувач кафедри обліку і фінансів
Декуш Олександр Сергійович,
Дудник Роман Борисович,
здобувачі доктора філософії,
ПВНЗ «Буковинський університет»,
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Управління витратами – це динамічний процес, який включає управлінські дії направлені на досягнення високого економічного результату діяльності підприємства.

Сутність управління витратами полягає, по-перше, не у точному визначенні величини собівартості продукції, а у виявленні того, яким чином вона сформувалась, і, по-друге, процес управління витратами повинен бути направлений на формування собівартості у попередньому та поточному режимах та оперативному втручанні у діяльність підприємства у разі виявлення відхилень від бажаного стану.

Стан виробництва в сучасних умовах характеризується його ефективністю, ступенем використання досягнень науково-технічного прогресу, місцем та роллю робітника у виробничих процесах. Обмеження ресурсів і досягнення запланованої ефективності потребують постійного зіставлення витрат і отриманих результатів.

Ця проблема посилюється під впливом інфляції, коли дані про виробничі затрати необхідно повсякденно звіряти з даними майбутніх затрат, які залежать від впливу зовнішнього середовища. Крім того, адміністрація підприємства з метою управління витратами і доходами спостерігає за ефективністю роботи кожного підрозділу, за отриманими результатами від виробництва кожного виду продукту.

Ціль роботи./Aim. У сучасних умовах систематичного зростання цін і тарифів на всі види ресурсів необхідно усвідомити, що лише грамотне та раціональне ставлення до витрат на всіх етапах виробничого процесу дозволить досягнути зростання економічної ефективності діяльності підприємства.

Управління витратами як навчальна дисципліна і основа практичної діяльності керівників та спеціалістів підприємства спирається на теорію економіки підприємства, технологію та організацію виробництва, бухгалтерський облік, планування діяльності підприємства, управління персоналом, фінансовий менеджмент та інші галузі знань.

Предметом управління витратами є спожиті ресурси підприємства в процесі кругообігу господарських засобів з точки зору їх мінімізації. При цьому необхідно знижувати спожиті ресурси на одиницю продукції як у речово-натуральному виразі, так і у вартісному.

Система управління витратами, як і будь-яка система управління, складається з двох підсистем: суб'єкта та об'єкта управління.

Суб'єктами управління витратами на підприємстві виступають керівники, фахівці підприємства та його структурних підрозділів (цехів, відділів, дільниць).

Об'єктом управління є витрати на розробку, виробництво, реалізацію, експлуатацію (використання) і утилізацію продукції.

Матеріали та методи./Materials and methods. У загальному вигляді система управління витратами має два аспекти: функціональний і організаційний.

Функціональний аспект управління витратами – це комплексне використання управлінських функцій в процесі управління витратами на підприємстві. До нього включають:

1. Оптимізація використання ресурсів і подальше нормування витрат здійснюється у процесі розробки виробів та технології їх виготовлення, тобто під час конструкторської і технологічної підготовки виробництва, обґрунтування методів його організації.

2. Планування витрат необхідне для обґрунтування управлінських рішень і визначення очікуваних результатів роботи – прибутку.

3. Облік витрат встановлює їх фактичну величину після здійснення запланованої роботи. Обчислення фактичних витрат є фіксацією того стану з витратами, що стався реально відповідно до фактичних обсягів виробництва, діючих цін і можливих відхилень від норм.

4. Контроль і аналіз витрат необхідні для з'ясування їх раціональності, відповідності фактичних витрат плановим. Відхилення аналізується і розробляються заходи щодо дотримання режиму економії.

5. Стимулювання раціонального використання ресурсів є надзвичайно важливим чинником у системі управління витратами. Розробники проектів, управлінських рішень, їх виконавці повинні бути матеріально заінтересовані в економії факторів виробництва.

Організаційний аспект управління витратами полягає в їх диференціації за місцями формування і центрами відповідальності та побудові органів управління витратами. Організаційна побудова управління витратами залежить від специфіки підприємства та його величини. На великих і середніх підприємствах окремі функції управління витратами виконують функціональні підрозділи (відділ нормування, планово-економічний відділ, бухгалтерія), на малих підприємствах вся ця робота може виконуватись декількома працівниками чи навіть одним фахівцем (бухгалтером-економістом).

В системі управління витратами суттєве значення має визначення місць витрат і організація центрів відповідальності за рівень останніх.

Початковим етапом управлінської діяльності є планування. Планування - одна із найважливіших функцій управління процесом визначення цілей підприємства і способів їх досягнення. Планування об'єднує усі структурні підрозділи підприємства спільною метою, надає всім процесам однонаправленості та скоординованості, що дозволяє більш повно й ефективно використовувати наявні ресурси.

Головне завдання планування – зведення до мінімуму ризику

підприємництва. Завданням планування витрат є визначення економічних результатів діяльності підприємства, очікуваних у майбутньому.

Планування витрат здійснюється для визначення загальної вартості ресурсів, які споживаються в процесі виробництва і розрахунку очікуваного прибутку.

Виділяють стратегічне і тактичне планування витрат, яке, в свою чергу, поділяється на поточне та оперативне.

Стратегічне планування витрат відображається у плануванні інвестиційних, інноваційних витрат. Його можна розглядати як пошук і визначення перспектив діяльності підприємства, а тактичне планування вважають процесом створення передумов для реалізації цих перспективних завдань. Під час тактичного планування витрат визначаються загальні витрати, витрати в розрізі елементів витрат і статей калькуляції або витрати на одиницю продукції. Рішення, прийняті під час тактичного планування, менш суб'єктивні, ніж при розробці стратегічних планів, тому що базуються на об'єктивній інформації. Вони більш конкретизовані і завжди прив'язані до показників роботи структурних підрозділів.

Поточне планування витрат відображається у плануванні поточних витрат на виробництво і реалізацію продукції. Оперативне планування спрямоване на планування витрат підприємства на певний період часу (розраховуються на добу, декаду, місяць).

Здійснюючи процес планування та визначаючи альтернативні напрями діяльності підприємства, необхідно враховувати не тільки його внутрішні можливості, а й ситуацію, що склалась у зовнішньому середовищі.

У формуванні витрат підприємства вирізняють два аспекти: управлінський і фінансовий.

Управлінський аспект формування витрат – це процес формування витрат з позицій внутрішніх потреб підприємства щодо планування, обліку та регулювання витрат у процесі господарської діяльності. Його зміст має конфіденційний характер.

Фінансовий (фіскальний) аспект формування витрат – це процес формування витрат для виконання зобов'язань перед державними установами, банками, акціонерами, інших контрагентами підприємства. Отже, зміст фінансового аспекту формування витрат є відкритим, публічним.

Наступним етапом в управлінні витратами є нормування. Норма – це максимально допустима величина абсолютних затрат ресурсів на одиницю продукції; норматив характеризує режим використання ресурсів.

Сукупність норм і нормативів підприємства створюють його нормативну базу. Норми і нормативи визначають ступінь використання ресурсів, від якості яких залежить наукова обґрунтованість розроблених планів.

Якщо норми встановлюються в абсолютному виразі (наприклад, норма часу у нормо-годинах), то нормативи відображаються, як правило, у коефіцієнтах або у відсотках на всі види ресурсів, що використовуються.

З метою реалізації функції управління витратами, зокрема планування, керівні органи використовують систему норм і нормативів, яка класифікується залежно від мети, об'єктів нормування, масштабів, часу дії та інших критеріїв.

Наступним етапом управління витратами після планування і нормування є контроль витрат.

Основною формою планування і контролю витрат підрозділів підприємства як центрів відповідальності є складання кошторисів.

Кошторис – це план витрат на виконання певної роботи. Таке загальне визначення конкретизується відповідно до специфіки окремих центрів відповідальності. Для функціонального підрозділу кошторис є плановими витратами на виконання функцій, що входять до складу його компетенції. Для виробничого підрозділу кошторис охоплює планові витрати на виготовлення продукції за розрахунковий період незалежно від ступеню її готовності.

Бюджет (Budget) – це фінансовий план, який охоплює всі сторони діяльності підприємства та дозволяє співставляти всі понесені витрати й отримані результати на майбутній період часу в цілому і за окремими півперіодами.

Кошториси центрів відповідальності виконують такі важливі функції:

1) організуючу – полягає в тому, що маючи встановлену планову величину витрат, відповідальні за їх рівень намагаються дотримуватись чинного регламенту і норм використання ресурсів;

2) контролюючу – кошториси підрозділів дозволяють контролювати роботу працівників. Це здійснюється порівнянням фактичних витрат з плановими, передбаченими в кошторисах. Відхилення аналізується, що є основою для реалізації стимулюючої функції щодо працівників, які впливають на величину витрат і відповідають за неї;

3) стимулюючу – здійснення стимулювання працівників через відповідальність за необґрунтовані витрати і втрати та заохочення у їх зниженні.

Результати та обговорення./Results and discussion. Найбільш прогресивним і суперечливим методом, який розвивається в теперішній час, є оптимізація витрат.

Оптимізація полягає у пошуку шляхів зменшення витрат або збільшення прибутків за умови дотримання тих самих норм витрат. Найбільший поштовх для розвитку оптимізації витрат, дає конкурентне середовище. бажання виготовити той самий продукт і продати його за ціною нижчою ніж в конкурента, стимулювало пошук різноманітних шляхів оптимізації - від оптимізації логістики до оптимізації податків. Інколи від таких оптимізацій страждає кінцевий споживач, що виливається в подальші репутаційні втрати для самого підприємства.

Ще одним методом оптимізації є впровадження повного циклу виробництва та переробки на підприємстві що мінімізує залежність від постачальників та зміни ціни на їх товари та послуги. Для виробничих підприємств, це організація вторинної переробки сировини, для торгових - власна служба доставки. Даний метод можливий в основному для великих підприємств.

Висновки./Conclusions. Основним методом оптимізації в невиробничих та фінансових підприємств - є аутсорсинг. Аутсорсинг - це передача невласливих або малозатребуваних функцій на підприємстві стороннім організаціям. Найяскравішими прикладами аутсорсингу - є ціла мережа компаній, які надають бухгалтерські послуги або послуги з прибирання, оскільки для більшості невеликих підприємств - в рази дешевше заплатити сторонній організації ніж утримувати власну штатну одиницю.

МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ ГАЛУЗЗЮ

Саламацька Ольга Юріївна

кандидат економічних наук,
викладач спеціалізації циклової
комісії обліку і оподаткування

Відокремлений структурний підрозділ
Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Україна

Вступ./Introduction. Кризові явища у базових галузях економіки України, обмежений внутрішній попит на вітчизняну продукцію, низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств вимагає перегляду стратегічних підходів до організації управління. Такі тенденції обумовлюють потребу розгляду проблематики основних завдань маркетингу в організації системи управління народногосподарським комплексом країни і окремими його галузями. На жаль, недостатньо дослідженими залишаються питання формування маркетингової концепції управління галузями національної економіки, а саме: окреслення кола маркетингових заходів на фазах розробки та реалізації маркетингових стратегій; розгляд економіко-організаційних проблем стратегічного маркетингу.

Ціль роботи./Aim. Обґрунтування необхідності та корисності маркетингового підходу до організації управління галузями національної економіки України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Маркетинг як наука, сформувавшись на початку ХХ століття, сьогодні зайняв своє місце серед досягнень економічної теорії та практики господарювання.

Сучасна маркетингова теорія представлена різноманітними концепціями, які умовно можна розділити на групи:

1. Понятійні концепції, які зумовили чисельні визначення сутності маркетингу (більше 2000);

2. Концепції управління маркетингом (стратегічні), які більш відомі як класичні концепції маркетингу;

3. Концепції маркетингу, які виникли внаслідок встановлення залежності від стану попиту;

4. Прикладні комерційні та некомерційні концепції маркетингу, які застосовуються у різних соціально-економічних сферах;

5. Управлінські концепції маркетингу.

Розвиток понятійного апарату маркетингу зумовив появу і визначень вже його прикладних концепцій, таких як промисловий маркетинг, галузевий маркетинг, маркетинг державного управління.

Галузевий маркетинг стосується не тільки окремого підприємства чи їх групи, а й державного управління даною галуззю. Отже, галузевий маркетинг - це комплексна система заходів та дій, спрямована на виявлення та задоволення інтересів та потреб всіх суб'єктів галузі, створення відповідних умов та здійснення конкретних дій та заходів щодо їх задоволення.

Відповідно до даного визначення, необхідно формувати і набір концепцій маркетингу, до якого ми віднесли наступні:

1. Концепція маркетингового управління (Ф. Котлер). «Маркетингове управління – це процес планування та реалізації політики ціноутворення, просування та розподілу ідей, продуктів та послуг, направлений на здійснення обмінів, які задовільняють як індивідів, так і організації». До даного визначення необхідно додати, що задовольняти потрібно не тільки індивідів та організації, а й суспільство в цілому. Тому дана концепція повинна бути доповнена наступною.

2. Концепція маркетингу відносин (Ф. Котлер). Маркетинг відносин ґрунтується на тому, що управління маркетингом повинно бути направлене на процес створення та розширення міцних взаємовигідних відносин із споживачем, постачальниками, контактними аудиторіями, посередниками, владою, тобто зі всіма учасниками соціально-економічного життя.

3. Зрозуміло, що реалізація цих двох підходів в сучасних ринкових

умовах неможлива без стратегічного бачення. Тому третя концепція, яка включена до набору – це концепція стратегічного маркетингу (Ж.-Ж Ламбен). Стратегічний маркетинг — це постійний та систематичний аналіз потреб ринку, який призводить до розробки ефективних товарів та послуг, які призначені для конкретних груп покупців та мають особливі якості, що відрізняють їх від товарів та послуг конкурентів. Стратегічний маркетинг включає аналіз потреб, макро- та мікросегментацію, аналіз конкурентоспроможності та портфелю ринків товару/послуги, вибір стратегії розвитку.

4. Реалізація будь-якої з вище перелічених концепцій в галузевому маркетингу неможлива без участі влади та підтримки суспільства. Тому доповнює даний набір концепція мегамаркетингу (Ф. Котлер). Координація економічних, психологічних та суспільних впливів, направлена на встановлення співробітництва з політиками для виходу на певний ринок та/чи роботи на ньому.

Як і будь-який інший різновид маркетингу, галузевий маркетинг передбачає формування системного інструментарію управління. В галузевому маркетингу, такий системний інструментарій можна визначити як сукупність контрольованих суб'єктом (державою, підприємствами, суспільством, споживачем) факторів його внутрішнього середовища, впливаючи якими на цільову аудиторію, він (суб'єкт) досягає необхідної реакції цільової аудиторії та поставленої мети.

Характерним для наведених вище концепцій є те, що вибір системних інструментів, визначення «пропорцій» в їх співвідношенні один з одним є наслідком стратегічного планування, а не тільки маркетингового процесу. Відповідно, складна аналітична, планова, організаційна робота на всіх рівнях суб'єкту в процесі маркетингового управління, в кінцевому рахунку, підпорядкована формуванню та управлінню системними маркетинговими інструментами, які безпосередньо створюють цінність та вигоду не тільки для споживача та суб'єкта, а й для всіх учасників обміну (суспільства, влади тощо).

Сьогодні вже не викликає сумніву безпосередня роль інститутів влади та

суспільства в економічному процесі. Безумовно, влада в умовах ринкових відносин не оплачує продукти комерційних суб'єктів, а навпаки, розглядає підприємства як джерело доходу (у вигляді податків) і прямо зацікавлена в їх економічній ефективності. Водночас, роль держави виражається в: регулюванні ринку; напрямках національної соціальної політики, наприклад, розвиток інфраструктури, захист оточуючого середовища та інше; напрямках національної економічної політики, наприклад, монетарна та фіскальна політика, оподаткування тощо.

Ефективний вплив системних інструментів маркетингового управління не тільки на споживачів, але і на всіх потенційних учасників обміну, створює передумови для формування системи маркетингової взаємодії та партнерства як основи сучасного маркетингового управління галуззю (рис. 1).

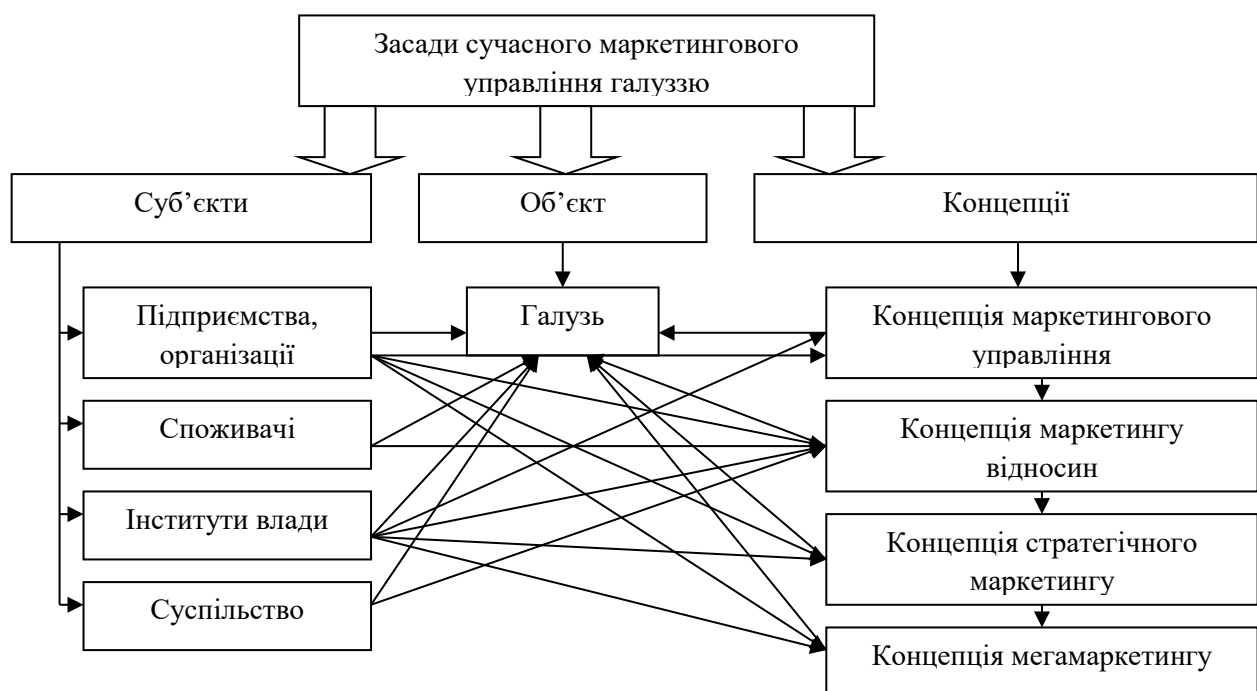

Рис. 1. Засади сучасного маркетингового управління галуззю

Розроблено автором

Як видно з рис. 1 в галузевому маркетингу об'єктом управління виступає безпосередньо вся галузь, яка включає в себе таких суб'єктів, як підприємства і організації, споживачів, інститути влади, суспільство. Маркетинговий підхід в управлінні галуззю можна реалізувати за наступною схемою (рис. 2).

Рис. 2. Схема реалізації маркетингового підходу в управлінні галуззю

Розроблено автором

Результати та обговорення./Results and discussion. Правильно наголошують різні дослідники на тому, що просте прикладання зарубіжного досвіду маркетингового управління до вітчизняних реалій нічого не дасть, необхідно використовувати зарубіжний досвід для розробки власних стратегій. Саме це було використано і для побудови схеми реалізації маркетингового

підходу в управлінні галуззю (див. рис. 2).

Починати необхідно з розуміння сутності маркетингового управління як виробниками, так і регулюючими органами. Коли це відбудеться можна переходити до аналізу існуючого стану через проведення маркетингового аудиту галузі. Історичний досвід планування ще не дозволяє ні вітчизняним підприємствам, ні інститутам влади відмовитись від нього. Крім того, планування діяльності залишається одним з найкращих способів організації будь-якої діяльності. Отримана маркетингова інформація повинна лягти в основу стратегічного та оперативного плану розвитку галузі. Такі плани повинні складатись у тісній співпраці всіх учасників галузі. Відповідно до планів обґрунтовується стратегія зростання та конкурентної боротьби, створюються нові продукти (або удосконалюються існуючі) під сильними торговими марками, розробляється політика ціноутворення, комунікацій та збуту. Зарубіжний досвід показує ефективність тестування нових продуктів, марок на ринку з метою уникнення великих збитків у майбутньому. Вважаємо доцільним застосування такого методу перевірки ефективності обраних стратегій та якості нових продуктів/послуг. Після успішного тестування необхідно налагодити процес реалізації виробленого плану та ефективного контролю за його виконанням. У випадку провалу тесту необхідно внести відповідні зміни в плани, продукти.

Після повної реалізації стратегічного плану необхідно проаналізувати результати та розробити і прийняти відповідні управлінські рішення на рівні підприємств та інститутів влади, ґрунтуючись на думках споживачів та позиції суспільства. Внести необхідні корективи у майбутній стратегічний план.

Висновки./Conclusions. Такий комплексний підхід дозволить ефективніше розвивати галузі національної економіки України, підвищити рівень довіри один до одного всіх суб'єктів соціально-економічного життя держави.

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Юдіна Світлана Валеріївна,

д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна

Охотна Анжела Володимирівна,

здобувач факультету
економіки та соціальних комунікацій,
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна

Розвиток ринкових відносин в українській економіці, спрямованість на інтенсифікацію економічного зростання і збільшення ВВП країни, тенденція розширення альтернативних напрямів залучення фінансових ресурсів у реальний сектор економіки, посилення конкуренції та динамізму в бізнесі обумовлюють необхідність підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств.

Одним із напрямів цього процесу є створення адекватної сучасним умовам ведення бізнесу системи формування фінансової структури капіталу.

Фінансова структура капіталу - це співвідношення між різними елементами власного та позикового капіталу підприємства.

Джерелами формування цих елементів капіталу є фінансові ресурси, які трансформуються в капітал у процесі їхнього залучення та використання у фінансово-господарській діяльності. Метою цієї трансформації виступає збільшення капіталу у вигляді отримання прибутку та/або збільшення вартості підприємства.

Основна група проблем у сфері створення оптимальної структури капіталу пов'язана з визначенням ролі та місця формування фінансової структури капіталу в теорії та практиці фінансового менеджменту, аналізом сучасних проблем процесу формування фінансової структури капіталу

вітчизняних підприємств у реальному секторі економіки та ідентифікацією організаційно-правової специфіки цього процесу.

Формування фінансової структури капіталу є невід'ємною частиною фінансового менеджменту, її неможливо розглядати окремо від становлення теорії та практики фінансового менеджменту.

До напрямів, які безпосередньо пов'язані із системою формування фінансової структури капіталу можна віднести:

- оцінку фінансового стану підприємства;
- прогнозування банкрутства;
- оцінку фінансових активів;
- теорію фінансової структури та ціни капіталу;
- формування ринку корпоративного контролю;
- оцінку ефективності збільшення вартості підприємства.

За підсумками дослідження основних теоретичних напрямів фінансового менеджменту можна дійти висновку, що у наукових працях західних і вітчизняних учених знайшов відображення комплексний підхід до формування фінансової структури капіталу, але при цьому розкриваються лише окремі аспекти цього процесу.

У той же час процес має поєднувати такі напрямки:

- залучення власних та позикових фінансових ресурсів підприємства;
- трансформацію цих ресурсів у капітал;
- досягнення певних цілей підприємства при використанні тієї чи іншої фінансової структури капіталу;
- збільшення капіталу підприємства та формування власних внутрішніх джерел фінансування.

Кожен із виділених напрямків може і повинен мати критерії оцінки ефективності. Розробка даних критеріїв, на нашу думку, також має входити до процесу формування фінансової структури капіталу.

Прискорення економічного розвитку країни неможливе без створення сталої фінансової системи, основою якої мати стати стабільно працюючі

вітчизняні підприємства. У свою чергу, економічно стабільні підприємства функціонують на основі залучення та використання фінансових ресурсів, які акумульовані на фінансових ринках, та за допомогою їх трансформації перетворені в необхідний капітал.

Аналіз інвестиційного клімату та фінансового стану в сучасних умовах вітчизняних підприємств дозволив виділити фактори щодо можливості залучення фінансових ресурсів та їх трансформації у капітал:

- інвестиційні;
- інфляційні;
- конкурентні.

Сучасна ситуація щодо насичення української економіки фінансовими ресурсами носить суперечливий характер. З одного боку, все ще діють негативні фактори, що перешкоджають напряму фінансових потоків у реальний сектор та підвищення ефективності його функціонування. З іншого, - надходить значна фінансова допомога для країни під час війни з РФ.

Аналіз основних чинників, що характеризують процес залучення фінансових ресурсів вітчизняними підприємствами, дозволив дійти невтішного висновку про те, що в сучасних умовах в Україні тенденція підвищення інвестиційних можливостей і поліпшення фінансового стану підприємств носить нестійкий характер. Це підтверджує ситуація, що склалася у 2022-2023 роках. З одного боку, продовжують діяти негативні фактори:

- зберігається значна частка збиткових компаній, яка у 2023 р. перевищила 40%;
- на високому рівні залишаються інфляція та зростання цін за окремими галузями промисловості;
- значне зростання тарифів на енергоносії.

Негативне фінансування українських підприємств сприяє перекосу у використанні залучених коштів на користь короткострокових фінансових вливань. Що впливає на не до фінансування інвестиційних проектів, що в свою чергу не сприяє економічному розвитку та зростанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Полтїніна О. П. Управління вартістю підприємства. Навчальний посібник. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/20383/1/2017-D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%9E%20%D0%9F.pdf> (дата звернення 21.01.2024)
2. Сїніцин О. О. Характеристика методів регулювання та оптимізації структури капіталу корпорацій. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2927> (дата звернення 21.01.2024)
3. Чернецька Ю. А. Формування оптимальної структури капіталу підприємства. URL: <https://www.etxt.ru/antiplagiat/e09dbfcf713677347c957f67a5b914af/> (дата звернення 21.01.2024)

LEGAL SCIENCES

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Скутельник Олександр Леонідович
аспірант
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна

Вступ. Свобода преси та право на інформацію визнаються ключовими складовими демократичного суспільства. Журналісти, як інформаційні посередники, грають невід'ємну роль у формуванні громадської думки та забезпеченні прозорості влади. Проте, їхня професійна діяльність часто стикається з різними викликами та загрозами.

Ця робота присвячена аналізу професійної діяльності журналістів як об'єкта міжнародного права та правової охорони. Метою є визначення правового статусу журналістів у світлі міжнародних нормативних актів, вивчення ефективності захисту їхніх прав та розробка рекомендацій для покращення цього захисту.

У рамках роботи буде проведений аналіз міжнародних документів, вивчено практику застосування прав журналістів в різних країнах, оцінено роль міжнародних організацій у захисті свободи преси, та запропоновано рекомендації для поліпшення становища журналістів на міжнародному та національному рівнях.

Ця робота має на меті внести свій внесок у розуміння проблем та перспектив захисту прав журналістів у світі, де їхня роль стає все важливішою для забезпечення свободи слова та демократії.

Мета роботи. Мета дослідження полягає в систематичному аналізі правового статусу журналістів у міжнародному контексті та впровадженні

конкретних заходів для підвищення їхнього захисту та забезпечення вільного виконання своєї професійної діяльності.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження професійної діяльності журналістів як об'єкта міжнародного права та правової охорони, вам можуть знадобитися різні матеріали та джерела. Ось перелік можливих матеріалів:

Міжнародно правові акти:

Загальна декларація прав людини. Особливо статті, що стосуються свободи висловлення та інформаційної свободи.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Зокрема, ті положення, які стосуються свободи преси та вираження.

Європейська конвенція про захист людини та основних свобод: Статті, пов'язані із свободою вираження та інформацією.

Звіти і публікації міжнародних організацій:

Звіти ООН та ЮНЕСКО про свободу преси: Аналіз річних звітів, які оцінюють стан свободи слова та прав журналістів у світі.

Звіти ОБСЄ щодо свободи ЗМІ: Вивчення документів, які стосуються ситуації у регіоні ОБСЄ.

Судові рішення:

Рішення Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних з журналістами: Аналіз судових вироків щодо порушення прав журналістів.

Статистика та звіти громадських організацій:

Звіти журналістських організацій та правозахисних груп: Статистика щодо нападів на журналістів, порушень свободи преси та інших аспектів захисту.

Легітимне анкетування та інтерв'ю:

Опитування журналістів та експертів: Збір власних висновків та думок від професіоналів у сфері журналістики та правозахисників.

Нормативні акти національних держав:

Законодавство країн щодо свободи слова: Аналіз законів, що регулюють

роботу ЗМІ та захист прав журналістів у конкретних країнах.

Наукові статті та дослідження. Огляд досліджень та аналітичних матеріалів щодо правового статусу журналістів.

Ці матеріали допоможуть вам поглиблено розібратися у стані справ щодо прав журналістів на міжнародному та національному рівнях.

Методи. Дослідження теми "Професійна діяльність журналістів як об'єкт міжнародного права та правової охорони" може використовувати різні методи для отримання інформації та аналізу. Декілька можливих методів включають:

Документальний аналіз:

Аналіз міжнародних договорів та конвенцій: Розгляд текстів міжнародних правових актів, які стосуються свободи преси та захисту прав журналістів.

Студіювання судових рішень: Дослідження судових вироків та рішень міжнародних судових органів щодо справ, пов'язаних з правами журналістів.

Аналіз міжнародних організацій:

Вивчення звітів та рекомендацій:

Аналіз звітів різних міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, ЮНЕСКО, щодо стану свободи слова та прав журналістів у світі.

Аналіз правового статусу журналістів в різних країнах:

Студіювання національного законодавства: Дослідження законодавства різних країн щодо свободи преси та прав журналістів.

Аналіз практики застосування законодавства: Оцінка, як ефективно дотримуються чи порушуються права журналістів у різних юрисдикціях.

Експертні опитування та інтерв'ю:

Розмови із журналістами та правозахисниками: Збір думок та досвіду фахівців у галузі свободи преси та прав журналістів.

Компаративний аналіз:

Порівняння законодавства та практики: Вивчення та порівняння різних підходів до захисту прав журналістів у різних країнах та регіонах.

Опитування громадськості:

Дослідження громадської думки: Опитування громадськості щодо ролі та

захисту прав журналістів у своїй країні.

Цей комплекс методів дозволяє глибше розуміти правовий статус та захист журналістів як об'єкта міжнародного права та правової охорони.

Результати дослідження. Результати досліджень професійної діяльності журналістів як об'єкта міжнародного права та правової охорони можуть включати:

Аналіз правового статусу журналістів:

Оцінка того, як міжнародні документи та нормативні акти регулюють права журналістів як об'єктів міжнародного права.

Визначення важливих аспектів, таких як свобода висловлення, доступ до інформації, захист конфіденційних джерел, які визнаються та захищаються на рівні міжнародного права.

Аналіз реакції на порушення прав журналістів:

Визначення ефективності міжнародних та національних механізмів у вирішенні порушень прав журналістів.

Вивчення реакції міжнародних організацій та громадськості на справи, пов'язані з порушенням прав журналістів.

Оцінка різноманітності підходів у різних країнах:

Зведення порівняльного аналізу законодавства та практики щодо свободи преси та прав журналістів у різних країнах.

Визначення спільних та відмінних аспектів захисту прав журналістів на національному рівні.

Розроблення рекондацій:

Висунення пропозицій щодо поліпшення захисту прав журналістів на міжнародному та національному рівнях.

Сформулювання рекомендацій для держав, міжнародних організацій та громадськості з метою підвищення рівня захисту журналістів.

Визначення тенденцій та проблем:

Виявлення актуальних тенденцій у сфері свободи преси та прав журналістів.

Визначення ключових проблем, що порушують права журналістів у сучасному світі.

Ці результати можуть бути використані для подальших досліджень, розробки законодавчих ініціатив, підтримки міжнародних та національних програм захисту прав журналістів та сприяння зміцненню свободи преси.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити кілька ключових висновків щодо професійної діяльності журналістів як об'єкта міжнародного права та правової охорони:

Правовий статус журналістів у міжнародному праві:

Міжнародне право визнає права журналістів як об'єкта свободи висловлення та інформаційної свободи.

Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод містять положення, що гарантують права журналістів.

Захист прав журналістів на практиці:

Незважаючи на існування міжнародних стандартів, журналісти часто стикаються з загрозами, насильством та обмеженнями у виконанні своєї професійної діяльності.

Недостатність ефективних механізмів міжнародної реакції на порушення прав журналістів ставить під сумнів ефективність захисту на міжнародному рівні.

Роль громадськості та міжнародних організацій:

Громадська підтримка та активна участь громадських організацій важливі для забезпечення свободи преси та захисту прав журналістів.

Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ, та ЮНЕСКО, мають важливу роль у моніторингу та нагляді за ситуацією та висуванні рекомендацій.

Необхідність удосконалення законодавства та механізмів:

Багато країн мають потребу у вдосконаленні внутрішнього законодавства щодо захисту прав журналістів та свободи преси.

Розробка та впровадження ефективних механізмів захисту, включаючи

превентивні заходи та механізми реагування на порушення, є критичними для забезпечення безпеки та свободи журналістів.

Потреба у сприянні професійному етичному стандарту:

Важливість розвитку та дотримання журналістами високих стандартів професійної етики для підвищення довіри та якості інформації.

Професійні організації журналістів мають відігравати активну роль у розробці та впровадженні етичних кодексів.

Узагальнюючи, дослідження підкреслило важливість забезпечення захисту прав журналістів як об'єкта міжнародного права та правової охорони, а також необхідність спільних зусиль громадянського суспільства, міжнародних організацій та держав для зміцнення свободи преси та забезпечення свободи слова.